HET
LEVEN
DER
Doorluchtige Nederlandsche en eenige Hoogduitsche
SCHILDERS,
VOORMAALS
Byeen - vergaderd en beschreeven
DOOR
KAREL VAN MANDER
KUNST-SCHILDER,

En nu, volgends het oorspronglyke van den Schryver, in de hedendaagsch Nederduitsche Spraake en Stijl overgebragt, met verscheiden bygevoegde Aanmerkingen, Ophelderingen, en verdere Levens- en Kunst byzonderheden vermeerderd, en vollediger gemaakt,

DOOR WYLEN
JACOBUS DE JONGH,

En na deszelfs overlyden door eene bekwaame hand.

Met het Leven van den Schryver, naar den besten druk van 't Jaar 1618.

Versierd met de Afbeeldingen der voornaamste Schilders.

TWEEDE DEEL.

Te AMSTERDAM,
By STEVEN VAN ESVELDT,
Boekverkoper in de Kalverstraat, het derde huis van de Roomsche Kerk, de Papegaay. 1764.

HET LEVEN DER BEROEMDSTE NEDERLANDSCHE EN HOOGDUITSCHE SCHILDERS.

HANS FREDEMAN DE VRIES.

Na de vermaarde en doorluchtige *Nederlandsche* Schilders te hebben afgemaald, welker Levensdraad de onverbiddelijke *Atropos* wel affneed, maar die op hunl: naam niets vermogt, welke door mij, zo veelme immer doenlijk was, voor vergetelheid is bewaard, en gesteld om altijd ten Gedenkteken te verstrekken voor den Nakomeling, zal ik mij met alle vlijt toeleggen, om de noch in leven en bloei zijnde Kunstenaars daar bij te voegen; gelijk reeds van eenige Leerlingen, of

Zoonen dier afgestorvene edele Vernuften melding is gemaakt, denkende die voorts te laaten berusten, om dat mij verder geen bescheid van hun is ter hand gekomen. Ik zie wel te gemoet, dat mijn voorgenomen arbeid bij onbedachtzaamen niet vrij zal zijn van berisping, schoon ik, om die voor te koomen, alles naar waarheid zal trachten voor te stellen, en in den lof der Kunstenaaren en hunner Werken niet verder uit te weiden, dan zij verdienen. Dunkt echter iemand, dat ik daarin te verre gae, hij neeme mij dat niet kwalijk, maar schrijve 't veel eer toe, of aan te groote voorïngenomenheid voor, of te weinige kennis aan hen, terwijl ik hoope, dat ondertusschen op mijne al te hoog opvijzelende pen niemand zich verwaandelijk zal verheffen, of daaröp boven maate zich iet laaten voorstaan; vermids hij dat maar voor een tijd als ter leen bezit: gelijk men verhaalt van den Stalknegt, die op zijns Heeren paard gezeten, zich aanstelde als of hij zelf al Heer was, daar hij 't wel haast aan den Meester moest overlaaten. Die bij zijne wetenschap nederig van gemoed is, toont daar mede te recht, dat hij iet weet, ten minsten niet ontbloot is van kennis, wat men hem ook zegge, of van hem zeggen mag; gelijk *Antonio Correggio*, *Andreas del Sarto* en meer anderen gedaan hebben, die bezwaarlijk daar toe waren te brengen, om te erkennen, datze iet wezenlijks en groots konden voor den dag brengen, of in de Kunst Meesters waren. Verwaande gasten verklikken zich gemeenlijk; de aap springt doorgaands uit de mouw; de rook van hunne opgeblazenheid laat zich zien, 't zij het vuur, door anderen aangeblazen worde of niet, dat is, 't zij menze ophemele of met stilzwijgen hun gezwets aanhoore.

Dan

Dan 't is te verwonderen, dat zelfs de beste Meesters van dit zwak niet vrij zijn, daar zij beter behoorden te weeten, en zich wijzer in dit geval te gedragen. Maar 't groot gewin maakt hen dikwils 't hoofd zo winderig, blaast het zeil van hoogmoed zo geweldig op, en houdt dat zo stijf gespannen, datze om 't *Kompas* niet denkende, van de rechte streek afdwalen: gelijk de oude *Zeuxis*, die in de groote *Olympische spelen* met een' mantel verscheen, waar op zijn naam in gouden letteren geborduurd stond, of gelijk *Atheneus* in zijn 12de Boek verhaalt van *Parrhasius*, dat deeze zich kleedde in een purper gewaad, eene gouden kroon op 't hoofd droeg, en gewoon was, als hij een werk had afgedaan, daar bij te schrijven een vers van deezen inhoud:

Gij, die dit werk beschouwt, en wenscht den naam te weeten,
Des Makers, 't is PARRHAAS; *hij zag het levenslicht*
In 't roemrijk Ephezen; Evenor *is geheeten*
De Grijsäart, aan wien hij zijn' oorsprong is verplicht.
Als Schildren Prins, wist hij Natuur en Kunst te paaren.
De Wellust was zijn lust, maar eerde en minde ook deugd;
Geen Sterveling hoe bekwaam, kon immer evenaaren
Dien Telg van Griekenland, 't geen zich in hem verheugt.

'T voegt niet wel bij een, breed op te geeven van achting en liefde te hebben voor deugd, en een

wellustig dertel leven te leiden: echter sprak hij van groote zaaken, die boven 't menschelijke gingen: zelfs dat hij in 't eiland *Lindus* een' *Herkules* had geschilderd, en dien zo verbeeld, gelijk deeze zich aan hem in den slaap hadde vertoond, 't geen hij met dergelijk vers te kennen gaf:

Zit 't Beeld der Godheid hier, gelijk zij zelf voorheen,
Met levendigen zwier, mij in den droom verscheen.

Uit alle de Scholen der Wijsgeeren volgde hij meest *Aristippus*, als een' liefhebber van vermaak en vrolijkheid; was des ook niet droomig of droefgeestig in zijn werk, maar, gelijk *Theophrastus* in 't Boek over 's Menschen *Geluk-staat* van hem aantekent, luchthartig en vrolijk, zittende doorgaands al zingende te schilderen. Dan moedig op zijne Kunst, en groot van verbeelding, droeg hij zijnen roem daar op, met zich op deeze of dergelijke wijze uit te laaten.

Ik heb 't volmaakte reeds van deeze Kunst gevonden;
Ik vond haar uiterste eind; maar 't smertme, ik ben gebonden,
Nu ik niet verder kan. Dus heeft hier ieder mensch
Te klagen, dat hij niet voldaan wordt in zijn' wensch.

Van zijne ongemeene bekwaamheid is door mij [in 't Leven der Antijke Schilders] gesproken; doch ten bewijs, hoe ver zijne pracht en hoogmoed ging, dient

dient dit noch aangehaald, dat, gelijk men ten zijnen tijde schoenen droeg met lederen strikken doorvlochten, *Parrhasius* de zijnen had doen maaken van goud: en 't komt mij voor, dat het een huis vol werk zoude geweest zijn, een' Man van zodanig een' aart op eenigerhande wijze door schrift of reden, tot andere gedachten, of klein gevoelen van zich zelven te brengen, als die zich beroemde de groote baas te zijn, voor wien zelfs de moedige *Zeuxis*, zo als in 't verhaal van zijn Leven is te zien, de vlag had moeten strijken. Maar in onze dagen zijn alle die Schilders, die men trotsch genoeg in hun wapen, en weidsch voor den dag ziet komen, noch geen *Parrhasiussen*, 't geen zo ligt niet valt te verbeteren, als het wel te berispen en te belachen is.

Ik zal dan met mijn begonnen werk rustig voortgaan, en het tooneel openen met den oudsten van de vermaarde Schilders, die ik weet noch in leven te zijn, met wien het in zijne jeugd is gegaan, gelijk met meer jonge lieden, die de Tekenkunst aanvangende, nauwelijk weeten, waar toe hen de Natuur best gevormd hebbe, of waarze wel voornaamlijk op dienen te vallen, om met den tijd daar in te konnen uitmunten. Dus was 't (zegge ik) ook met

Hans de Vries, geboren te *Leuwaarden* in *Vriesland*, in 't jaar 1527. Zijn Vader, een *Hoogduitscher*, was *Constabel* of *Kanonnier* onder den Krijgs-overſten *Jerrich Schenk*. De Vries ter Kunste besteld te *Leuwaarden* bij een' *Amsterdammer* Schilder, met naame *Reijer Gerritsz*, dacht een Glas-schilder te worden. Na vijf jaaren bij deezen geweest te zijn, kwam hij te *Kampen* bij den Stads Schilder, maar deeze een broddelaar zijnde, die niet van de garsten brooden gegeeten had, viel

hier weinig voor hem te leeren, zo dat hij, na verloop van twee jaaren, naar *Mechelen* in *Braband* trok, en daar, hoewel veeltijds ziekelijk, doorgaands schilderde in water-verw. Hier en te *Antwerpen* werkte hij aan de Zege-boogen van 't jaar 1569, ter gelegenheid van Keizer *Karel*'s komst aldaar met zijnen Zoon *Filips*. Na eenig geld hier verdiend te hebben, kwam hij weder in *Vriesland*, te *Kollum*, en bezig zijnde met het schilderen van een Outer-stuk in olie-verw, trof hij een' Kistemaker of Schrijn-werker aan, die de Boeken had van *Sebastiaan Serlius* of *Vitruvius*, uitgegeeven door *Pieter Koeck*, daar DE VRIES zo veel werks van maakte, dat hij nacht en dag zat om die uit te schrijven; zo den grooten, als den kleinen. Waarna hij weder van daar kwam te *Mechelen* bij een' Schilder, geheeten *Glaude Dorici*, die hem zette aan verscheidene dingen, daar gebouw in te pas kwam. Om verder af te maaken was hem ook ter hand gesteld een *Perspectief*, begonnen door eenen *Kornelis van Vianen*, maar door deszelfs overlijden onäfgedaan gebleeven, een' man, die hier van wel redelijk goede kennis, maar een moeiëli ke manier van werken had, 't welk DE VRIES ziende, alle zeilen bijzette, vlijt en studië te baat nam om het te verbeteren, en 't zo ver bragt, dat het stuk welhaast een geheel ander oog had, op een veel losser trant en ongedwongene wijze geschikt was.

Na deezen te *Antwerpen* gekomen, maakte hij voor *Willem Keij* een *Perspectief* in den hof, als een Portaal van hout; naderhand een grooter, voor *Gillis Hofman* op eene plaats tegen over eene poort, 't geen als een doorzicht was op een' hof, zo natuurlijk, dat 'er eenige *Duitsche* Edellieden, en de

Prins

Prins van *Orange* door bedrogen werden, die meenden, dat het een natuurlijk gebouw was, daar men door heen zag. Voor *Jeroon Cock* tekende hij verscheidene *ordinantiën* van Gebouwen, als 14 stuks *Perspectieven* van Tempels, Hoven, Paleizen en Zalen. Noch 26 stuks, zo van buiten als binnen, van boven als recht uit te ziene Paleizen. Verder *Ovaalen*, *Perspectieven* met de punten in 't midden voor de Inleggers. Eindelijk Graf-sieraadjen omtrend 24 stuks. Voor GERARD DE JODE (*) een Fontein-boek en een boek rakende de Bouwkunde van de vijf Kolommen, en elke Kolom op vijf verscheidene wijzen; noch voor *Philip Galle* (†) *ordinantiën* van Hoven, Laanen (of *Alleës*) en groene *Terrassen* in *Perspectief*, midsgaders Doolhoven; verder voor denzelven ten dienste van kisten-makers, en schrijn-werkers allerlei werk van Portaalen, Koetzen, Tafels, *Busetten* en dergelijken, mede

(*) Zijne afbeelding is in de Plaat D. n. 3. Deeze GERARD de JODE was een Liefhebber van Kunsten, en zelf een vermaard Plaatsnijder van *Antwerpen*. Hij had een' Broeder PIETER DE JODE mede een Kunstig Plaatsnijder en Tekenaar, van wien de Lezer meer kan vinden onder 't Leven van HENDR. GOLTZIUS, 't geen beneden volgen zal.

(†) Deeze PHILIP GALLE was een Haarlemmer, een kunstig Plaatsnijder en Leerling van *Dirk Volkertsz Koornhart*, sneed zijne Plaaten veel netter, gladder en fijner, gelijk de onkundigen het noemen; maar ten opzichte van de fraaiheid van omtrekken en tekenächtigheid in het uitvoeren naar de Kunst, konde hij op verre na niet tegen *Koornhart* aan. Hij is echter een groot Kunstenaar geweest; heeft veel naar tekeningen van *Heemskerk* gesneeden, ook naar die van *Breugel*, *Mekhior Lorch* en anderen. Van hem komen mede uit de Graven van *Holland*, en een zeer groot getal anderen, te veel om hier te melden. *Medeged. Berichten.* Deszelfs afbeelding kan de Lezer vinden in de Plaat M. n. 3.

de in *Perspectief*; voor *Pieter Balten* een Boekje, met naame *Theatrum de vita humana*, of *Schouw-tooneel des menschelijken levens*, zinnebeeldig op de vijf kolommen, eerst beginnende met de *Composita* tot op de *Toskaansche* orde, welke den ouderdom verbeeldde, en zo voort tot aan de *Melancolia*, of dood, zijnde eene Ruine: dit zag op de onderscheidene trappen des levens, zijnde dit werk naar dezelven in zes deelen begreepen. Noch heeft men van hem Wapen-roof, *Kompartimenten*, *Grotesken* en verscheidene sieraaden, uitmaakende een getal van wel 26 boeken. Toen 's Keizers dochter in 't jaar 1570 naar *Spanjen* trok, lieten de *Hoogduitschen* hem een' zegeboog maaken, die in vijf dagen gereed moest zijn, 't geen hij met groote vaardigheid volbragt, en daar voor trok 60 Rijksdalers.

Diestijds werd, door den Hertog van *Alva*, *pardon* of vergevenis afgekondigd, en bij die gelegenheid begaf zich DE VRIES met zijn huisgezin, om zijne vrijheid naar *Aken*, alwaar hij ruim twee jaaren woonde, en daarna te *Luik* anderhalf jaar. Daarop, wijl men sprak van Vrede, door toedoen van den Graaf van *Schwartzenburg*, trok hij weder naar *Antwerpen*, en kreeg straks te *Brussel* voor den *Thesaurier Aart Molkeman* een Zomerhuis te schilderen in *Perspectief*, onder anderen daarin verbeeldende eene opene deur, waar in, bij afwezendheid van DE VRIES, *Pieter Breugel*, vindende hier deszelfs schilder-gereedschap noch bij de hand, zeer behendig *Mars* en *Venus* in *conjunctie* maalde, onder de vertooning van een' Boer, die met zijn bezegeld hembd met eene Boerin lustig in *actie* was, 't geen men zonder lachen niet kon beschouwen, en dien Heer zo wel aanstond, dat hij het tot geen'

prijs

prijs zou hebben willen missen, of laaten uitdoen. De *Spanjaarden* middelerwijl door *Monf. de Boars* van 't Kasteel geraakt, en dat den burgeren ingeruimd zijnde, werd DE VRIES aangenomen in Stads dienst, tot de Vesting-werken der Stede, en bleef daar tot de belegering door *Parma*, en de daaröp gevolgde overgaaf in den jaare 1586, wanneer hij met zijn huisgezin vertrok door *Frankfort* naar *Brunswijk*, met voorschrijvens aan den Hertog aldaar: hier hield hij zich op tot het overlijden van Hertog *Julius* in 't jaar 1589; wanneer DE VRIES zich van 's Hertogs Hof te *Wolfenbuttel* begaf naar de Stad *Brunswijk*, om daar een Stuk te schilderen, 't welk tot een Grafteken zoude verstrekken. In 't jaar 1591 te *Hamburg* gekomen, werd daar onder anderen van hem geschilderd in *St. Pieters*-kerk in eene Kapel, voor een' Juwelier, *Jakob Moor*, een Grafteken in groot *Perspectief*: 't verbeeldde *Christus*, Duivel, Dood en Helle onder de voeten treedende; onder komen twee half-openstaande deuren, waaröm veele weddenschappen geschieden; want het vertoont zich, als of men zag door een Portaal op een' trap. Onder anderen zegt men, dat een *Poolsch* Hertog of *Waiwode*, 's Konings eerste Hofmeester, daaräan eenige duizenden Poolsche Guldens zoude verwedt hebben, dat het namelijk een natuurlijke en opene deur was. Anderen gingen geringer weddenschappen aan, de een om een bier-gelag, de ander om eene tonne boters, anderen weder om iet anders; en die 't verlooren, hadden 't dan niet weinig geladen op den Schilder, wienze, onder andere zegeningen, toewenschten, dat hij met beî zijne handen, om dit zijn bedrog, in den drek mogt vallen. In deeze zelfde Kapelle had hij op dit zelve Stuk, 't geen op doek

gedaan was, geschilderd eene oversteekende *Cornice*, of welfsel, ondervangen door twee Termen, welke van hout scheenen gesneeden te zijn, en onder die *Cornice* eene hangende lamp, van onder op te zien, zo natuurlijk, dat allen, die 't zagen, zouden gezwooren hebben, datze brandde, te meer, om dat het vrij hoog was; waaröm dan ook meenige weddenschap geschiedde, en zij die 't verlooren, hem de schuld gaven van hun verlies, waaröp hij hun te gemoete voerde, wat hun toch bewoog om te wedden? dat hij hen ten minsten van zijn' kant daar toe niet aanzette. Op 't Hof te *Dantzig* is van hem geschilderd een *Orpheus*, al het wilde, woeste en verscheurende gedierte, 't geen anders op elkanderen aanvalt, op 't geluid van zijne Lier als getemd, rondöm zich hebbende gelokt: want dit eene plaats is, daar wel een glaasje gestort wordt, doch waar men zich stil in rust en vrede moet houden, vermogende de dronke zwijnen en dergelijken 'er niet te vechten. De Vries was toenmaals daar in Stads dienst, en men ziet ook op de Raadkamer dier Stad van hem acht stukken, zijnde *Perspectieven* met Zinbeelden op de Regeeringe, waar van het eene verbeeldde, de *Gerechtigheid* en de *Ongerechtigheid*; het ander de *Raadpleeging*; het derde de *Godvrucht* in een' modernen Tempel; het vierde de *Eendracht*; het vijfde de *Vrijheid*; het zesde de *Standvastigheid*; het zevende, het *Oordeel*; het achtste een Stuk om 's Zomers in een' schoorsteen te plaatsen, met een *Perspectief* als een boog of *Arkade*, waarïn men de *Reden* van verre als op een verhevene plaats met trappen ziet, en een' Hond naar 't Leven, als het Zinnebeeld van de Trouw: deezen houden hier binnen gevangen *Tweedracht*, *Oproer*, *Verraad*, *Laster*, *Nijd* en alzulk helsch

ge-

gespuis. Van *Dantzik* wedergekeerd naar *Hamburg*, heeft hij voor den Heer *Hans Lomel* eene Gaanderij geschilderd in een' Hof, met een *Perspectief* langs een groene laan; recht tegen over de gaanderij in den zelven hof eene houten Schutting, met een gezicht van een openstaande deur, door welke men zag op een' vijver met zwaanen, en rondöm geboomte, welks toppen en bladeren men natuurlijk ziet boven de schutting, tot een ijders groote verwondering. Voor denzelven Heer zijn van hem in eene kamer, tegen een *Platfond* op doek in 't verkortte, te zien verscheidene pijlers of *Balusters*, onderschraagende eene hoogere vierkante zoldering met vierkantige perken met *Grotesken* beschilderd, hebbende noch in 't midden eene verdieping opwaard te zien.

Van *Hamburg* kwam DE VRIES te *Praag*, daar zijn Zoon PAULUS, die ook een uitmuntend Meester in de Kunst was, voor den Keizer een *Platfond* op doek schilderde, lang 200 voet, en breed 80, zijnde het welffel verhoogd met verkortende pijlers, vercierd met *Grotesken*, en in 't midden gebragt een groot open rond, alles op zijne maat. Noch in een andere zale een naar het middelpunt welgepaste *Platfond*, waaröp de 12 Maanden waren geschilderd, in 't midden een groot rond, en *Jupiter* den blikzem zwaeiënde, van onder op te zien, gelijk al wat 'er verder in 't verschiet komt van pijlers, boomen en huizen. Ook maakte PAULUS, op 's Keizers begeerte, een *Perspectief* met eene Gaanderij, die haaren doorzicht had op een' hof met eene fontein: 't is veelmaal gebeurd, dat de Keizer, die den jongen Schilder nu en dan met zijn bezoek vereerde, om hem te zien schilderen, bij vergissing op deeze gaanderij aangong en zich bedrogen vond.

In

In de Kerk is 'er ook een Outerstuk met eene Verrijzenis van binnen in 't midden, door *Hans van Aken* gedaan, de drie *Mariën* door *Spranger* op de eene deur, en op de andere de Historië van de *Emmausgangers* door *Joseph Zwitser* (*), waaröp DE VRIES van buiten, na dat de deuren eerst glad en effen gemaakt waren, op de vergadering deezer deuren, een vierkante pijler bragt, zo dat men geene sluiting kon gewaar worden, 't geen den Keizer ongemeen wel beviel. Noch *ordineerde* DE VRIES voor zijne Majesteit verscheidene Fonteinen; ook Kamers, om s' Keizers Schilderijën in te plaatzen op orde, en eene uitvinding om bedekt in den Keizerlijken hof allerwegen te kunnen wandelen, zonder gezien te worden. Van Praag kwam hij weder te *Hamburg*, en schilderde in *St. Pieters*-kerk noch twee groote Stukken, verbeeldende het eene *Christus*, door de *Farizeën* ten Tempel uitgestoten; het andere daar tegen over, daar de Heiland zelf de koopers en verkoopers ten Tempel uitjaagt. Op aanraading van *Gillis Coignet* kwam DE VRIES van *Hamburg* naar *Amsterdam*, medebrengende den Toren van *Babel*, daar hij veel arbeid aan besteed, en zijn gezicht door gekrenkt had; welk stuk zoude zijn ten huize van eenen *Pieter Overlander* daar ter stede. Van hier trok hij met zijn huisgezin naar 's *Hage*, en van daar weder naar *Hamburg*.

In 't jaar 1604 gaf hij een schoon Boek uit van Gebouwen, waarïn wel 50 stuks voorkomen, hebbende daaräan geärbeid van 't beleg van *Antwerpen* af, zo nochtans, dat zijne Zoons, PAULUS en SA-

LO-

(*) Zie van deezen JOSEF ZWITSER onder HANS VAN AKEN, wiens Leven beneden zal volgen.

LOMON hem daaräan hadden geholpen: hier bij gaat eene onderrichting zeer klaar en leerzaam. Gemelde PAULUS, die verscheiden Landen en Steden bezogt had, woont noch te *Amsterdam*, en hanteert met alle vlijt dezelve Kunst van Gebouwen en *Perspectieven*, Tempelen en Kerken, zo oude als hedendaagsche, en allerleie soort van Gebouwen in olie-verw te schilderen. De andere Zoon SALOMON was ook een goed Meester en stierf in 's *Hage* in deezen jaare 1604. [De afbeelding van HANS FREDEMAN DE VRIES vertoont zich in de Plaat R. n. 4. (*).]

(*) Onder deszelfs Portret in den vorigen druk vindt men 't volgende tot zijnen lof:

Pictorum summus, celebrat quos Optica virtus,
FRISO, *probant artem Regia tecta tuam.*
Cum tua sint opera hæc variis subnixa columnis,
Spectabit longo tempore posteritas.

'T geen van dezen inhoud is:

ó VRIES, der Schild'ren roem, gij schijnt tot Kunst geboren,
Hoe tuigt der Vorsten Hof uw weêrgâeloos verstand;
Uw grootsch gewelf hebt gij op pijlers vast geplant:
Vrees dan niet, dat de Tijd zulk hecht Gebouw zal storen.

JOAN-

JOANNES STRADANUS.

Ons Nederland met zijne Dochters de Steden mag wel te recht misnoegd zijn op het in allerleie Weetenschappen bloeiënde *Florence*, dewijl het aan dezelven onthoudt, niet alleen het puik-juweel der Graveer-kunste, den *Nederlandschen Joän de Bologne* (*), maar ook den uitmuntenden Schilder van *Brugge* in *Vlaanderen*, HANS VAN DER STRAAT, dien zij als eene looze (†) *Circe*, smeekende *Calypso*, of betooverende *Alcina*, bij zich zo vast geketend houdt, dat hij zijn eigen Vaderland schijnt te

(*) *Jan van Bologne*, geboren in den jaare 1529, werd in het jaar 1589, en dus in den ouderdom van 60 jaaren, *geportretteerd* en zijn Portret zeer fraai in koper gesneeden.

(†) In de gevallen van *Ulisses* vindt men bij *Grieksche* en *Latijnsche* Dichters, in de Fabel-eeuw, van de beruchte zo genaamde Toveresse *Circe*, gewaagd; hoe namelijk deeze hem met zijne reis-genooten op hunnen terug-togt van den *Trojaanschen* oorlog, wanneer hij een geruimen tijd op Zee zworf, groot gevaar uitstondt, en zijne Vloot niet verre van haar eiland kwam te stranden, herbergde en wel onthaalde. Gelijk de Nimf *Calypso*, in dezelve terugreize, na dat hij schipbreuk had geleeden, hem niet min vriendelijk ontfing, ja wel zes of zeven jaaren huisvesting verleende, en niet dan met veel tegenzin liet vertrekken. Maar wie door *Alcina* te verstaan zij, schijnt zo klaar niet. Mogelijk ziet *Van Mander* op *Alcinoë*, Dochter van *Polybius* van *Corinthe*, en Huis-vrouw van *Amphilochus*, en dan slaat het niet kwalijk op 't voorgaande, want deeze verliefde zo geweldig op zekeren *Xanthus* van 't eiland *Samos*, haaren gast, datze Man en Kinderen verliet, en zich met hem te scheep begaf, doch wel haast op reize groot berouw kreeg, en zich in Zee stortte. Zie HOMERUS, HESIODUS, VIRGILIUS OVIDIUS en anderen, of BAYLE *Dict:* op 't woord *Alcinoë*.

te vergeeten en daar grijs te willen worden; waardoor dit *Florence* zich eerlang mede zal kunnen beroemen, dat ook het koud gebeente van deezen vermaarden Man in deszelfs schoot ligt te rusten, en bewaard wordt. Het Neêrlandsch *Brugge* echter, 't geen den Held voortbragt, en daar hij 't Levenslicht allereêrst aanschouwde, behoudt den roem, dat hij deszelfs burger en inboorling was, zijnde dat geworden in 't jaar 1536, en, naar ik verneeme, gesproten uit het hoog-adelijk en doorluchtig Huis der Kinderen *Van der Straat*, welker Geslacht zo niet uitgeroeid, ten minsten verstrooid, en in verval is geraakt, om dat zij *Karel den Goeden*, 13den Graaf, en 19den Groot-houtvester van *Vlaanderen*, in 't jaar 1127, in de Kerk van *St. Donaes* te *Brugge* ombrachten, als een' die 't Graafschap onwettig bezat.

Hans dan, veeltijds Stradanus genoemd, nadat hij in *Vlaanderen* al een redelijk goeden opgang gemaakt had, reisde naar *Italië*, en verkoos tot zijne woonplaats *Florence*, alwaar veele schoone Werken van hem geschilderd zijn, zo in water- en olie-verw, als in *Fresco*. In de Zale van 's Hertogen Paleis, en meer andere plaatzen, was hij *Vasari* van grooten dienst, en werd door deeze en dergelijke middelen een uitnemend bekwaam Meester. In de Kerk *dell' Anunciata* te *Florence* is van hem een groot heerlijk stuk, zijnde een gekruiste *Christus*, daar de krijgsknechten onder anderen ook de spongië in een edikvat doopen, gelijk deeze *ordinantië* gesneeden is en in prent uitkomt. Voor den Hertog tekende hij verscheidene patroonen van Tapijten, zo van de krijgs-bedrijven van den Groothertog *Cosmus*, als verscheidene jagt-partijën, zeer aartig en sierlijk aangelegd; gelijk men veel van die

die soort van dingen, door *Philip Galle* en anderen, ziet uitkomen. Ook heeft men van hem twederleië Lijdens-gevallen, veelerhande Paarden van verschillende gestaltens, naar den aart der verscheiden Landen; noch van het begonnen werk van de Handelingen der Apostelen door *Heemskerk*, het geheele vervolg en meer andere dingen. Deeze allen zijn bewijzen van zijnen grooten geest, zo in 't *ordineeren* der Historiën, als stellen en toemaaken der Beelden met allerleië omstandigheden van de Kunst.

Heden in 't jaar 1604, bereikt hij den ouderdom van 74 (*) jaaren, zijnde noch vrij-gezel, geächt Lid in de *Akademië* der Tekenkunste binnen *Florence*, levende stil en gerust. En zo bij vervolg van tijd, *Italië* of *Hetrurie* 's Mans Lichaam ons onthouden mogt, zal *Vlaanderen* zich ten minsten getroosten, eenen *Bruggeling* te hebben voortgebragt, die bij uitnemendheid uitgemunt, en 't reeds zo schoone *Florence* met de bloemen zijner Werken noch heerlijker heeft versierd. (†)

GIL-

(*) Hoe STRADANUS geboren in den jaare 1536, gelijk onze *Van Mander* te voren gesteld heeft, in 't jaar 1604 kan bereikt hebben den ouderdom van 74 jaaren, is niet overeën te brengen; ten ware men stelde, dat 'er in de plaats van 1536, moet gelezen worden 1530; vermids elk weet, dat deeze cijfers ligtelijk verwisseld worden. Anderen zeggen, dat hij in 1527 zoude geboren zijn; dan *Van Mander*, als zelf mede een *Vlaming* zijnde, verdient hier wel 't meeste geloof.

(†) Men ziet in den vorigen druk op deezen HANS of JOANNES STRADANUS het volgend versje onder deszelfs afbeelding:

STRA-

GILLIS VAN KONINGSLOY.

Bij twee of drie *Italiaansche* Schrijvers heb ik, zo bij wijze van Zamenspraak, als anders, eene Verhandeling gevonden over de Schilder- en Beeldhouw-kunst, en welke van die twee de beste ware: ten voordeele van de eerste wordt 'er in bijgebragt, dat een Schilder alles vertoont, wat 's menschen gezicht kan bereiken en onderscheiden; als Hemel, Lucht en Wolken met alle veranderingen van Weêr, Wind en Getijden; hoe de Zon somtijds helder schijnt, en haare lieflijke straalen schiet door de wolken op Steden, Bergen en Dalen; somtijds gansch betogen is, of geheel schuil gaat, zo dat niet dan regen, hagel en sneeuw van alle kanten gezien wordt; hoe de aangenaame Lente het aardrijk op nieuw als met een groen tapijt bekleedt, veld- en boom-gewassen zich op 't fierlijkst voor 't gezicht opdoen, en 't gevogelte ijder uitlokt tot ge- zang

STRADANO *Belgâ florens Hetruria gaudet;*
Quæ tantum Belgis invidet artificem;
Cujus & ipse Myron *opera & miratur* Apelles;
Quem docta & pulcra progenuêre Brugæ.

Dat is:

Met recht verlustigt zich *Toskane* in JAN STRADAAN;
Doch nijdig, dat dees Zon in Neêrland op kwam dagen;
Waar van 't schoon *Brugge* kan met fieren moed gewagen;
Daar *Myron* en *Apel* om hem verwonderd staan.

Voorts kan men hier deszelfs afbeelding vinden in de Plaat FF. n. 2.

zang en vrolijkheid: al het welke den Beeldhouwer onmogelijk is te vertoonen in steen, verder bijbrengende meer andere redenen ten bewijze, dat het Schilderen veel bevalliger Kunst is en verre de kroon spant boven 't Beeldhouwen.

Dit zouden de Kunst-stukken kunnen bevestigen van GILLIS VAN KONINGSLOY, die, zo van Vaders als Moeders zijde, en van haver tot garst, gelijk men zegt, uit Kunstenaaren gesprooten, en des met de Kunst als geboren was. *Antwerpen* was de plaats daar hij in 't jaar 1544. den 24. van Louwmaand ter wereld kwam, zijnde zijne ouders afkomstig van *Brussel*. De Kunst begon hij te leeren bij *Pieter*, Zoon van den ouden *Pieter van Aalst*, waartoe de verwandtschap niet weinig aanleiding gaf, zijnde de Vrouw van *Pieter* den ouden, Zuster van *Koningsloy*'s Moeder. Van hier geraakte hij bij een' anderen Meester, genaamd *Leenaart Kroes*, die voornaamlijk zijn werk maakte van Beelden en Landschappen in water- en olie-verw. Daarop nam hij de wooning bij *Gillis Mostaart*, bij wien hij zich in den kost besteedde, en voor zich zelven werkte: waarna hij ging reizen naar *Vrankrijk*; *Parijs*, *Orleans*, en meer andere plaatzen bezocht, met voorneemen, om zich verder naar *Italie* te begeeven; dan dewijl hem gelegenheid voorkwam om een huwelijk te doen, trouwde hij te *Antwerpen*, blijvende daar, en getuigen zijnde van alle Stads beroertens, ter tijd tot dat de belegering voorviel, wanneer hij zich begaf naar *Zeeland*, met oogmerk om verder naar *Vrankrijk* te gaan, en de goederen, die hij daar had, te verkoopen; doch hij bleef in *Zeeland*, en vertrok naderhand met zijn huisgezin uit de *Nederlanden*, zich begeevende met 'er woon naar *Frankendaal* in *Duitschland*, en van daar, na verloop

van tien jaaren, naar *Amsterdam*, daar hij thands noch woont.

In zijnen tijd zijn van hem veele schoone Stukken te *Antwerpen* gemaakt, onder anderen een, voor den Koning van *Spanje*; noch voor den Jongeling in deszelfs huis buiten *Antwerpen* woonende, een Stuk, lang 16 voet; doch deeze overleeden zijnde, voor het was afgedaan, kocht het Mr. *Jakob Roelands*, Advocaat, die 't voorts liet voltooien, zijnde het een uitneemend schoon Landschap. Hij werkte ook veel voor Kooplieden, die zijne dingen hier en daar verzonden. Desgelijks heeft hij te *Frankfort* voor bijzondere Heeren en Kooplieden, als ook voor den Keizer eenige Stukken gemaakt. Te *Amsterdam* is van hem een zeer schoon groot Stuk ten huize van den Heer *Abraham de Marez*; ook bij *Jan Yaket* een keurlijk doek, gestoffeerd met Beelden door *Marten van Cleef*, zijnde een zeer fraai Landschap met boomen, verschiet en voorgronden; alles van een goede *ordinantie*. Noch is 'er van hem te *Naarden* bij den Heer *Burgman Claasz*, een schoon doek met een aartig Landschap, met Beelden en Gedierte. Te *Middelburg* in *Zeeland* ziet men ook van hem bij *Kornelis Monincx*, in een zijner beste vertrekken een Schoorsteen-stuk, zijnde een heerlijk Landschap op panneel; ook bij *Melchior Wijntges* een groot doek, en twee Ronden. 't Geen te *Amsterdam* bij *Herman Pelgrim*, *Hendrik van Os*, en meer andere Kunst-minnaars in andere plaatzen en steden van hem voorkomt, verdient dubbel in waarde te worden gehouden. Om kort te gaan, en mijne meening van deszelfs Kunst te zeggen, zo weet ik dees-tijds geen beter Landschap-schilder. Men ziet ook dat in *Holland* zijne manier veel wordt gevolgd, en de boomen,

die hier weleer door gemaakt werden ; beginnen al vrij wat naar KONINGSLOY's trant te groenen ; hoe wel 't sommigen van die planters niet willen weeten , datze deeze kennis aan hem verschuldigd zijn ; en hem die behandeling hebben afgezien ; en nagevolgd. [Zijn Portret is in de Plaat CC. n. 3. (*)]

BARTHOLOMEUS SPRANGER.

Dewijl de Natuur somtijds , schoon zeldzaam , onder bijzondere instortinge van 's Hemels milden zegen , aan sommige Vernuften , zo veel geeft en bekwaamheid verleent , om tot ijders genoegen , en als zonder moeite , uitsteekende Proef-stukken van Kunst voort te brengen , daar anderen met zich te verpijnigen en geweld aan te doen , gemeenlijk noch niet dan met wanstaltige dingen voor den dag komen ; zo ziet men handtastelijk , dat het Rijk der Schil-

(*) Onder zijne Afbeelding in den vorigen druk leest men :

Pingere rura , lacus , silvas , animalcula , fontes
Cura tibi : pascunt mirificè hæc oculos.
Te duce nunc pingunt alii camposque lacusque ;
Te Fauni , Nymphæ , te Dryadesque canunt.

Zijnde omtrend van deezen inhoud :

Hoe kuntge ons , GILLIS , met uw Veld-gezicht vermaken ;
Of meiren , beeken , bosch of fierlijk klein gedíert !
Bosch-goden , Nimfen , al wat door de bosschen zwiert ,
Zingt U , ter eer'. Gij blijft den nazaat tot een baken.

Schilder-kunste zulken ten deel valt, die natuurlijk als erfgenaamen daar toe zijn geboren, 't geen zich middagklaar vertoont in 't voorbeeld van den voortreflijken *Antwerpschen* Kunstenaar SPRANGER. Want al van deszelfs vroege jeugd af, schijnt de Natuur verw en penseel, ja de schoone *Schilder-Godes* zelve met haar aanminnig gelaat hem aangeboden, en deeze zich ook vervolgends aan hem gewillig en met alle genegenheid overgegeven, en de Bevalligheden ten huwelijk aangebragt te hebben.

Gelijk nu 't vermaard *Antwerpen* voor lang uitmuntte door 't voortbrengen van edele Geesten, zo is ook aldaar, den 21. van Lentemaand 1546 op Palm-zondag, van een eerlijk geslacht geboren onze BARTHOLOMEUS SPRANGER. Zijn Vader was *Joachim Spranger*, zijne Moeder *Anna Roelands dochter*. Deeze *Joachim Spranger* was een braaf, eerlijk en snedig man, die de wereld doorzien, veele landen bezocht, in *Italië* en te *Rome* verscheiden jaaren gewoond had, en met zijn' Oom, zijns Vaders Broeder, een Koopman binnen *Rome*, in zijne jeugd geweest was in *Afrika*, op welk Gewest deeze Oom handel dreef, toen Keizer *Karel de* V. voor *Tunis* lag. De Vader dan te *Rome* lang gewoond hebbende, had veel ommegangs met eenige *Nederlandsche* Schilders, als *Michiel Coxie*, Schilder van *Mechelen* en meer anderen, zo dat hem de Tekenkunst niet vreemd was. *Joächim* 's derde Zoon, BARTHOLOMEUS, tot zijn 12de jaar gekomen, had zulk een' lust tot tekenen, dat, waar hij papier vond, niets ongetekend bleef, zelfs niet zijn Vaders Reken-boek, waarin hij, ter zijde van 't schrift alles vol tekende met krijgs-knechten, trommel-slagers en meer andere *figuren*, zo dat de Vader zich hier over op hem zeer misnoegd toonde, wel weeten-

lijs, dat dit een stukje van zijn bedrijf was, en de twee andere Broeders daar aan geen deel hadden, als daar toe niet geneigd zijnde; en hem ook, terwijl men waarschijnlijk iet anders met hem voor had, daar over wakker den rug smeerde. Maar de vaderlijke toorn over de kinderen is kort van duur, want dus gansch te onvrede op straat komende, ontmoet hem een *Hollandsch* Schilder van *Haarlem*, zijn oude bekende Vriend, *Jan Mandyn* geheeten, een groot liefhebber van allerhande potzen en snakerijen te vertoonen, op den trant van *Jeronimus Bos*, trekkende van de Stad *Antwerpen* eene jaarwedde: deezen verhaalt hij den ganschen handel, en maakt van stonden aan met hem een beding, dat de jonge, dewijl hij zonder knecht zat, 's daags daar aan bij hem zou komen, 't welk geschiedde. Maar de Schilder, reeds een man hoog op zijne dagen, overleed, als SPRANGER niet meer dan agtien maanden bij hem was geweest; zo dat deeze den Vader weder t' huis kwam. Daarop werd hij besteld bij *Frans Mostaart*, Broeder van *Gillis Mostaart*, zijns Vaders goeden bekenden, welke mede binnen veertien dagen door eene ziekte schielijk weggerukt zijnde, is SPRANGER andermaal zonder Meester zittende, door toedoen van gemelden *Gillis*, voor twee jaaren aangenomen bij een Edelman, *Kornelis van Dalem*, wien de Ouders het schilderen, enkel uit lust en tot tijdverdrijf, hadden laaten leeren; want deeze had groot behaagen in dat weinige, 't geen van SPRANGER in den tijd van veertien dagen bij *Frans* gedaan was. De twee jaaren ten einde zijnde, werd hij weder voor gelijke twee jaaren bij denzelven Edelman aangenomen, waar hij maar al te goede dagen had; want, wijl de Meester zelden of weinig schilderde, bragt

SPRAN-

SPRANGER den meesten tijd door met leezen van Boeken, Historiën en Poëten, waarvan de Heer *van Dalem* rijkelijk voorzien was. En, al sloeg hij geene hand aan 't werk, de Meester vraagde 'er weinig na, mids hij slechts verw en gereedschap in orde vond, wanneer hem de lust eens bekroop om 't penseel in de hand te neemen, zijnde deszelfs handeling het maaken van Rotzen en Landschappen, die dan door *Gillis Mostaart*, *Joachim Beukelaar*, of anderen met Beeldjens gestoffeerd werden.

De laatste twee jaaren bijna voleindt zijnde, en SPRANGER zich weinig in de Kunst gevorderd ziende, daar bij een' tegenzin hebbende, dat men altijd bij een' ander ter markt moest gaan, om de Stukken met Beelden te laaten versieren, zonder op zijn eigene wieken te kunnen drijven, of met eigene hand een Werk te voltooiën, besloot hij, om 'er met de borst op te vallen, en zich het Beeld-schilderen ten minsten zo eigen te maaken, dat hij in zijne Landschappen niemands hulp nodig hadde. 'T geval wilde dat zich toenmaals te *Antwerpen* een *Duitscher* van *Spiers* bevond, genaamd *Jakob Wickram*, Leerling van den vermaarden BOKSBERGER (*). SPRANGER nu met deezen vriendschap houdende, gong met hem te raad; en was deszelfs gevoelen, dat SPRANGER, zo haast de twee jaaren verstreeken zouden zijn, zich weder bij zijnen Vader moest begeeven, en in den korten tusschen-tijd van

(*) Deeze HANS BOKSBERGER was een *Saltsburger* van geboorte en een zeer kunstig Schilder en Plaatsnijder, hebbende ongemeen fraajé houtsneé-prenten in 't licht gegeeven.

van Slagtmaand 1564, tot den eersten van Lentemaand 1565, (zijnde de dag, dien zij onderling tot eene aantevangene reis hadden bestemd) zo veel hem doenlijk was, zijn werk had te maaken van tekenen; welken raad van den jongen *Duitscher* SPRANGER getrouwelijk volgde, zich ten dien einde, om geen' tijd te verliezen, bedienende van houts-kool en krijt, waarmede hij op blaauw papier de prenten van *Parmentius* en *Floris*, om derzelver geestigheid, natekende, en voorts, zo met hoogen als diepen, iet bij zich zelven zocht uit te vinden, 't geen hem zijn Vriend verzekerde naar wensch te zullen gelukken. SPRANGER dus in weinige weeken verscheidene *ordinantiën* gemaakt hebbende, dacht 'er eenigen van te schilderen; doch de tijd naderde, dat hij zijn gezelschap had beloofd naar *Parijs* te vertrekken, en daarom onderstond hij niet eens de proef te neemen, hoe 't hem met de verwe ter hand zou staan.

Dus van *Antwerpen* vertrekkende, en te *Parijs* gekomen, nam hem de Schilder van 's Konings Moeder, eén goed Tekenaar in *Miniatuur*, genaamd *Markus*, die eenigen tijd was geweest te *Rome* bij *Don Julio*, in zijnen dienst aan. Hier deed SPRANGER in een' tijd van 6 weeken niet anders dan zijns Meesters *gekraiäneerde* dingen na te tekenen. Deeze *Markus* bewoonde een groot huis met witte muuren, 't welk geen Edelman zich hoefde te schamen: 't leed niet lang of deeze muuren waren allen, van den zolder tot den vloer toe, met zwarte kool geschetst. Waarom *Markus*, wel ziende dat SPRANGER geen' lust had om langer op den duur natekeningen te maaken, den geenen bij zich liet komen die hem daar besteld had, zeggende, dat het beter ware, hem bij zodanig een' Meester

te

te bestellen, daar hij gelegenheid hadde om in Historiën en Beelden te werken, hem te gelijk vertoonende de getekende muuren, met bijvoeging, al was zijn huis redelijk groot, het voor dien knecht noch te klein viel. 'T geen SPANGER zo haast niet ter ooren kwam, of hij vond middel, om dien eigen dag te komen bij een anderen Meester, wel een eerlijk en vroom man, maar tevens een rechte beuling in de Kunst. Den eersten morgen werd SPRANGER door zijnen Meester voorgesteld een *geplamuurd* panneel, omtrend 6 palmen hoog; verw en penseel en verder toebehooren daar bij, met last om daar op te maalen eene of andere geestelijke Historië. SPRANGER die nooit Historie geschilderd noch gekopiëerd had, vond zich geweldig verleegen, doch geliet zich niet te verstaan, wat deeze zijn Meester zeggen wilde, gelijk hij de *Fransche* tale waarlijk ook noch niet wel verstond; waaröm de Meester eene kist opende, en hem daar uit drie prenten ter hand stelde, met bevel om 'er daar van eene uit eigen geest na te maaken, waaröp hij heen ging, en SPRANGER in den winkel alleen liet, die vol angst rondöm zag; doch van zijns Meesters werk eenige panneelen in 't oog krijgende, welken zeer gemeen waren, begon hij moed te scheppen, en op zijn' trant eene *ordinantie* te maaken op blaauw papier met houts-kool en krijt, zijnde eene Verrijzenis van *Christus* met de Grafwachters, eerst gedood-verwd, en, want de dagen waren toen op hun langst, binnen kort opgemaakt, tot groot genoegen van den Meester, die (gelijk gezegd is) een hals was in de Kunst. En dewijl dit van eenige *Niderlandsche* Schilders, die 't kwamen zien, ongemeen gepreezen werd, begon SPRANGER zich daaröp te verheffen, en op-

geblazen van hoogmoed, begeerde hij, na noch drie of vier panneelen geschilderd te hebben, daar niet langer te blijven; maar besloot met zijn gezelschap, waarmede hij gekomen was, naar *Lions* te trekken: de reden hier van was, dat hij zich geëlicht zag boven Schilders, hooger van jaaren dan hij, en staat maakte, dewijl hem de Meester bij aanhoudendheid werk wilde geeven, dat het overal zo gaan zou; waaröm hij afscheid nam van deezen gemeenen Kunstenaar, en toestel maakte tot de reize naar *Lions*. Maar zich niet wel bevoelende, deed hij zich, buiten raad van iemand, op den slinker-arm aderlaaten, ging onmiddelijk daaröp met zijn gezelschap naar de Kaatsbaan, en gebruikte, als 't in 't kaatzen te pas kwam, dien versch-gestoken' arm, die door deeze geweldige oefening niet weinig ontstak en opzwol, zo dat 'er een zwaare koorts op volgde, en 't zich liet aanzien, dat het gansch niet wel met hem stond af te loopen, gelijk hij dan ook met de neus in 't bedde raakte, en dat zo lang hield, dat het intusschen den Vader te *Antwerpen* ter ooren kwam, die daaröp door een' brief aan een Koopman te *Parijs*, verzocht, hij wilde den Jongeling, zo ras hij aan de beter-hand, en in staat was om vervoerd te worden, met rijtuig naar *Antwerpen* laaten brengen. SPRANGER hier van de lucht hebbende, en te eergierig om zo schielijk te huis te komen, begaf zich wel haast met zijn ziekelijf ten bedde uit, en op reis naar Lions, in geduurige vreeze en verbeeldinge van den wagen achter zich te hooren, die hem naar *Antwerpen* mogt voeren.

Te *Lions* zijnde, kwamen hem straks in zijne herberge eenige Schilders vinden, om hem werk aan te bieden, maar SPRANGER hier door te meer

ge-

gestijfd in den waan van zijne bekwaamheid, vertrok den derden dag naar *Milaan*, zich latende voorstaan, dat hem het werk dus altijd volgen, en de Meesters hem overäl zouden komen opzoeken en bidden; doch de arme Jongeling vond zich in zijne meening jammerlijk bedrogen; want komende te *Milaan*, was hij drie weeken, zonder dat 'er iemand, gelijk voorheen, naar hem omzag; die niet kwamen waren de Schilders: en dat het slimst was van allen, hij verteerde kap en keuvel, zonder ergens aan werk te geraaken. Hier sloeg, tot zijn grooter ongeluk noch toe, dat hij leelijk werd opgeligt door een' zijner Landslieden, die hem in zijne herberg kwam opzoeken, valschelijk voorwendende, dat hij binnen kort veel geld had te ontfangen; zo dat SPRANGER van dag tot dag voor hem in de herberg betaalde, onder belofte van 't verschot dankelijk te rug, en noch een goede somme daarboven ter leen te zullen hebben. Maar deeze gast ziende dat SPRANGER kaal bij den gelde, en deszelfs buidel plat werd, stond 's morgens op voor dag en dauw, trok, zonder afscheid te neemen, met stille trom weg, en nam daarënboven noch met zich den mantel, rok en andere dingen van SPRANGER, het wederkomen voor altoos vergeetende.

De onërvaren SPRANGER, die nu eerst ondervond de bedriegelijkheid en ontrouw van eenigen zijner eigene Lands-genooten, ziende zich in een vreemd Land, zonder geld, zonder kleed, zonder werk, naakt en berooid, en dat midden in den winter, daar bij onkundig in de *Italiaansche* spraak, vond zich eensklaps wonderlijk geneezen van zijne ziekte van eigen-waan en laatdunkendheid, en zag

nu,

nu, toen hem de oogen geöpend waren, dat al dat onheil daar van daan kwam, dat hij geene kennis had van met lijm- of water-verw om te gaan, of op de muuren te schilderen. Want op den derden dag zijner aankomste daartoe aangezocht, moest hij *neen* zeggen, en durfde zich dat niet onderwinden, als hebbende het nooit bezocht, en zelfs nooit gezien. Doch eindelijk deed zich gelegenheid op, om voor eenige weeken te woonen bij een' *Milaansch* Edelman, waarna hij een jong Schilder van *Mechelen* aantrof, in wiens gezelschap hij zich omtrend twee of drie maanden begaf, om 't water-verw- en doek-schilderen te leeren. Na zich dan omtrend agt maanden te Milaan opgehouden te hebben, vertrok hij van daar naar *Parma*, en vervoegde zich bij den kunstigen Schilder *Bernardo Suari*, Leerling van den vermaarden *Antonio Correggio* (*), toen

(*) Wij konnen niet voorbij den Lezer het Latijnsche vers om deszelfs vinding mede te deelen, 't geen op deezen beroemden *Italiaanschen* Schilder, noch jong gestorven, gemaakt is door eenen *Fabio Segni*, Edelman van *Florence*: et luidt dus:

Hujus cum regeret mortales Spiritus artus
Pictoris, Charites supplicuêre Jovi:
Non alia pingi dextrâ, Pater alme, rogamus
Hunc præter; nulli pingere nos liceat.
Annuit his votis summi Regnator Olympi:
Et juvenem subito sidera ad alia tulit,
Ut posset melius Charitum simulacra referre
Præsens, & nudas cerneret inde Deas.

'T welk in onze taal, doch niet met die fierlijkheid, op deezen zin uitloopt:

AN-

toen al een oud man, alwaar hij zich twee jaaren verbond voor gering loon, alleen om iet te mogen leeren; maar 't ongeluk wilde, dat hij daar slechts drie maanden geweest zijnde, met 's Meesters Zoon in hooge woorden geraakte, 't welk voorviel boven op de Koepel, of Lantaarn-toren van de Lieve-Vrouwe Kerk van *Stecchata*, daarze met hun beiden alleen zijnde, en van niemand kunnende gehoord of gezien worden, elkanderen met groote verwoedheid op 't lijf vielen, en wakker afrosten, meer dan een volslagen uur lang, tot datze vermoeid en half dood nedervielen, de een hier, de ander daar. SPRANGER een weinig bekomen, klom iet hooger op de steigering, daar zijn mantel en *ponjaard* hing, deed dien aan, en half versmacht van dorst, het oog rond laatende gaan, of hier of daar ook iet voor hem was tot lessching, kreeg een emmer met kalk-water in 't gezicht, dat wel klaar, maar groenachtig was wegens de kracht der gezonkene kalk: en dewijl het midden in den Zomer was, en daar niet anders viel te drinken, zette hij den

ANTOON was noch in bloei, in 't edelst van zijn leven;
Maar 't schoon Godinnendom, dat van *Bevalligheid*
Den naam draagt, smeekt *Jupijn* met vleiënd Kunst-beleid,
Hij wilde 't gunstig *Ja* op dees haar bede geven:
Geen Schilder mogt haar Beeld in eene Schilderij
Vertoonen, dan ANTOON, dat puik der Kunstenaaren.
JUPYN stemt toe, ja doet hem stuks ten Hemel vaaren,
Ten blijk hoe groot zijn gunst voor deez Godinnen zij;
Op dat hij, trotsch geplaatst in 't eelst der Hemel-zalen,
Het meer dan menschlijk schoon der drie Bevallighe'en
Mogt zien, en 't marmer van haar netgevormde leên
Zo schoon als juist, voor 't oog met hemel-verwen maalen.

den emmer aan den mond, en dronk 'er eene teug uit, dat het de lever raakte. Daarop afkomende, moeſt hij 't zelve vertrek door, daarze elkanderen zo wakker de ribben geſmeerd hadden, 't geen hij geruſt en zonder hinder doorging, want de ander had ook rijkelijk zijn deel gehad, en was zo wel toegedekt en afgeteiſterd, datze elkanderen niet veel behoefden te verwijten, en geen van beiden luſt hadden om een tweede kans te waagen. Doch eer SPRANGER beneden was, overviel hem eene zeer hevige koorts, wijl 't vergif van de kalk zijne werking deed, waarvan hij meer dan drie weeken, ten huize van den gemeen Schilder, te bedde lag, in gevaar van 'er den hals bij in te ſchieten; want hij zettede ſedert geen voet meer in zijn Meeſters huis, en trok, nadat hij de *Suavi*'s eenige Zegebogen, ter eere der blijde inkomſte van de Princeſſe van *Portugal* in *Parma*, had helpen maaken, van daar naar *Rome*, daar hij zich vervoegde bij een gemeen Schilder, en zes maanden bleef; na welken tijd hij metter woon kwam bij den Aartsbiſſchop van *Maximi*, maar ſlechts omtrend veertien dagen verbleef; wijl 't hem niet aanſtond daar langer te blijven, en hij zich daarom begaf bij een Schilder, een Jongman van *Doornik*, genaamd *Michiel Gioncqoy* (*), nu kortelings te *Doornik* overleeden. Bij deezen was hij omtrend zes maanden, hebbende daar eenige Landſchapjens gemaakt (vermids hij op zich zelven werkte) en onder anderen een zeer aartig Toverijtje, in eene ruine als een *Colliſée* (†), verbeeldende eene vergadering van

[illegible]

(*) Denzelven, van wien in 't Leven van *Pieter Vlerick* I. D. *bl.* 285 geſproken is.

(†) *Coloſſeum* of *Colliſée* is een wonderbaar *Amphitheater* te Ro-

toverheksen en kollen, daar vrouwen op den bezem reeden en dergelijke spookerij meer, als in een' nacht vertoond. Dit was gemaakt voor zekeren Heer

Rome, of een ronde en [illegible] trapswijs opgaande Schouwburg, hebbende van buiten eene kring-ronde, doch van binnen eene eij-ronde gedaante. Men zegt, dat het bevatten konde 85000 aanschouwers, zonder de geenen te rekenen, die in de doorgangen overeinde stonden, bij de Ouden *Excuneati* genoemd, en wier getal wel op 20000 beliep. Het werd *Colosseum* genoemd ter zake van eenen *Colossus*, of groot Standbeeld, 't geen 'er digt bij stond. Zie Misson's *Reizen* I. D. bl. 350. Deeze Kolossus was eerst door Keizer *Nero* opgerecht bij deszelfs Paleis in den grooten Voorhof; hier pronkte dit gevaarte, dat 120 voeten hoogte bereikte en den Nero, ter wiens eere het gesticht was, wilde verbeelden. Dan, na den dood van deezen wreeden Vorst, werd 'er door deszelfs Opvolger *Vespasiaan* het hoofd afgenomen, en dat van de *Zon*, daar weder opgezet. Keizer *Kommodus* nam dit laatste 'er af en stelde het zijne daar in de plaats op. In deezen Voorhof was eene Kom gegraven als een kleine binnen-zee, omringd van veele prachtige gebouwen, velden met vee, bosschen, wild gedierte, wijngaarden en bouw-landen. Suet. in *Ner.* cap. 31. in *Vesp.* c. 18. *ex edit.* Scildii, *ibique Not:* Daar digt bij was ook eene bad-stove, bekend onder den naam van *Thermæ Neronianæ*, of *de Bad-stove van Nero.* Martial. *l.* 7. *Ep.* 33. zegt 'er van:

Hic ubi conspicui venerabilis Amphitheatri
Erigitur moles, stagna Neronis erant.
Hic ubi miramur velocia munera Thermas,
Abstulerat miseris tecta superbus ager.
——— ——— ———

en *l.* 1. *Ep.* 2. *vs.* 5.

——— ——— *Quid Nerone pejus?*
Quid Thermis melius Neronianis?

Dat

Heer *John Spindolo*, een' Bankier; maar alzo zij 't met hem over den koop niet eens werden, ontmoetten zij den vermaarden *Miniatuur*-schilder *Don Julio Clovio*, die 't voor zich zelven kocht en betaalde; en dewijl *Don Julio* woonächtig was in 't Paleis van den Kardinaal *Farnese*, een minnaar van edele en braave geesten, liet hij deezen dit toverstukje zien, die 'er groot genoegen in nam. *Julio* deed zijn best om SPRANGER daar bij zich te houden; de Kardinaal desgelijks, op de kamer van *Julio* komende, wenschte niets liever dan dat SPRANGER bij zijnen *Don Julio* blijven zou, met verzekering van hem als Edelman eene plaats aan deszelfs tafel te bekostigen, om hem overtehalen, deezen zijnen vriend voor gezelschap te verstrekken. SPRANGER antwoordde, dat hij ten uitersten voor die beleefde aanbieding verplicht was, en dezelve gaarne zou aanneemen, maar ontschuldigde zich daar mede, dat hij een braaf jong Schilder, te weeten den voorheen gemelden *Michiel Gioncquoi*, die weinig *inventie* had, beloofd had te zullen helpen schil-

Dat is

Waar nu dees Schouwburg rijst, dit ijsselijk gevaart,
'T geen diep ontzag verwekt, en billijk achting baart;
Daar was voormaals het Meir van *Nero* uitgegraven;
Daar had des Vorsten trots, die burgers achtte als slaaven,
Huns 's Vaders erf ontroofd, tot boeting van vermaak,
En grootsche Werken ——— ——— ———

En

——— ———

Wie zag ooit boozer Vorst, dan *Nero*, in zijn daaden?
Maar wie zag schooner Stuk, dan zijne trotsche Baden?

schilderen een hoog Outer-vak en 't gewelf daar boven (namelijk in de Kerk van *St. Oreft*; gelijk SPRANGER naderhand zulks ook gedaan heeft, en op het vak gebragt een Avondmaal, en tegen het gewelf de vier *Evangelisten*); doch SPRANGER noemde noch de Kerk niet, maar zeide enkel: *op eene plaats buiten Rome*; waarop de Kardinaal vraagde, *waar?* en wijl 't antwoord was *te St. Oreft*, voegde de Kardinaal daarop onmiddelijk toe, dat de berg van *St. Oreft*, en al 't volk hem behoorde en van hem afhing; dat Werk was van zo veel aangelegenheid niet, of hij zoude dat wel schikken of afmaken. Maar terwijl de Kardinaal vertrok naar *Caprarolo*, toog SPRANGER met *Michiel* naar *St. Oreft*, bezorgende voornoemde *Spindolo* hem paarden tot de reize; want het speet deezen van achteren geweldig, dat hij dat toverstukje niet gekocht had; en SPRANGER had hem intusschen beloofd, te *St. Oreft* een ander en veel beter te maaken, gelijk hij ook deed, tot groot genoegen van den Heer *Spindolo*, die hem, in gezelschap van andere Edellieden te paard, aldaar was komen bezoeken. SPRANGER was daar een' tijd van vier maanden.

Na deezen weder te *Rome* komende, bekwam hij een heerlijk onderhoud bij zijne Doorluchtigheid, den Kardinaal *Farnèze*, daar hij drie jaaren woonde in 't Paleis van *St. Laurens* in *Damas*. Eindelijk, dewijl SPRANGER van den Kardinaal was gezonden naar zijn vermaard Paleis te *Capratolo*, eene kleine dag-reize van *Rome*, om daar eenige Landschappen te brengen *in Fresco*, liet de Kardinaal hem weder onverwacht van daar ontbieden, en deed hem, op zijne komst te *Rome*, het binnen-geleide bij Paus *Pius* den Vden, gaande de Kardinaal en *Don Julio*

eerst te zaamen bij zijne Heiligheid, wanneer kort daar aan SPRANGER moest binnen komen, die ten voet-kus toegelaaten, en 's Pauzen zegen ontfangen hebbende, na eenige reden-wisseling over een Stuk, dat zijne Heiligheid van hem begeerde gedaan te hebben, voor deszelfs Schilder werd aangenomen, met bezorging van eene heerlijke woonplaats op het *Belvedere*, recht boven 't beeld van den *Laöchon*; alwaar hij een Tafereel van 't Oordeel vervaardigde op eene groote koperen plaat, zes voeten hoog, vol werk, waarin wel vijfhonderd troniën, of onderscheidene Beelden kwamen, een Stuk dat noch is te zien in 't Klooster van 't Bosch tusschen *Pavie* en *Alexandrië*, bij de Grafstede van dien Paus, als een waardig Gedenk-teken van den Maaker; zijnde dit gedaan binnen den tijd van veertien maanden. Maar 't scheelde weinig, of hij was in ongunst geraakt bij zijne Heiligheid, door toedoen van *Vasari*, hem te last leggende dat hij een persoon was, die niet veel uitvoerde, en den tijd onnut doorbragt (*). Doch hij bewees het tegendeel, en gaf blijk van zijne naarstigheid, met het maaken van een Hofje van *Gethsemane*, zijnde een Nachtgezichtje op koper, beslaande de grootte van een vel papier; 't geen hij den Paus aanbood, wien het zo wel beviel, dat SPRANGER last kreeg, de

(*) De Heer DE PILES merkt op dit geval aan, dat mogelijk de Nijd hier onder zijne rol speelde, en *Savari* dus deed spreeken; of wel, dat hem de manier van SPRANGER, om deszelfs zonderlinge behandeling, mishaagde; schoon ze aan veele andere lieden behaagde, voornaamlijk den Paus, die hem, onaangezien dat kwaad-spreeken, de hand boven 't hoofd hield, en beval voort te gaan met zijne zaken, zonder zich ergens aan te stooren.

de geheele *Passie* zo voort op die *forme* of grootte te schilderen, en het eerst eens te tekenen, om te zien, of de *ordinantie* zijner Heiligheid gevallen zoude: 't geen SPRANGER in 't eerst niet wel aanstond; als hebbende nooit anders getekend, dan met houts-kool en krijt; doch ten gevalle van den Paus deed hij het echter op blaauw papier, of in zwart en wit, in 12 Stukken. Dus bragt de Paus SPRANGER, als tegen wil en dank, eerst aan het tekenen met de pen. Maar 't laatste Stuk met tekenen onder handen zijnde, naamlijk de Verrijzenis, kwam de Paus te sterven, die reeds ziek was, als hij 't Hofje zag, waarom SPRANGER voor deszelfs bedde geroepen was. Eenigen deezer stukken heb ik gezien, wonderlijk fraai, en meesterlijk behandeld en gewasschen: ook heeft 'er de Keizer noch eenigen van.

SPRANGER zich een zo grooten steun ontvallen ziende, voelde niettemin in zich den aangeboren' lust om groote dingen te onderneemen, weder levendig worden. Zijn eerste groot Stuk in olie-verw, op eene openbaare plaats te *St. Louis* in de *Fransche* Kerk op den muur, was een *St. Anthoni*, *St. Jan de Dooper*, en *St. Elizabeth*, en boven in de lucht een *Maria*-beeld met Engelen, zeer aartig en wel gedaan. Daarna te *St. Jan* bij de *Porta Latina*, eene Historie van *St. Jan* in de olie, waarin Beelden weinig minder dan levens-grootte, mede in olieverw: 't is het Hoog-outer aldaar, en op doek zeer wel *geördineerd* en geschilderd. Voorts in een Kerkje bij *Fonteine di Treves*, eene *Ste Anna* in 't kinderbedde, Beelden halfs-lijfs. Ook een Outer-stuk op doek van een schoone vinding, met verscheiden beweegingen van Vrouwtjens, alle met *Maria* om strijd bezig, om 't nieuw-geboren kind te beschou-

schouwen en gade te slaan: boven in de lucht verschijnt God de Vader met Engelen. Dit zelve gaat in druk of prent uit. Ik zag het, toen SPRANGER 't onder handen had. Deezen zijn de groote Stukken van hem gedaan te *Rome*. Maar al voorheen had hij daar eene meenigte kleinere stukjens gemaakt, die zeer gewild, en zo ras verkocht als gedaan waren. Midlerwijl had hij, sedert 's Pauzen overlijden, in wiens dienst hij twee en twintig maanden was geweest, zijn' tijd ongemerkt laaten verloren gaan; want hebbende de wooning genomen bij een voornaam jong *Nederlandsch* Koopman, zijn' goeden vriend, die 't vrij los en wild aanstelde, deed SPRANGER in eenige jaaren weinig anders, dan maar voor zijn vermaak te leeven, en sloeg meestäl geen hand aan 't werk, dan als de nood aan den man kwam, en 'er geld gebrek was. Zo veel ik weet, brak hij nooit heel zeer het hoofd, om iet naar al dat fraaie, 't geene te *Rome* in zulken overvloed is, zo van *Antieken*, Schilderijën, als anders na te tekenen: mij staat niet voor, dat hij ooit blad papier tot dat einde heeft vuil gemaakt, eene zaak, waaröver men zich billijk heeft te verwonderen; zo dat hij van *Rome* naar *Oostenrijk* vertrekkende, niets van de Kunst had in te pakken, dragende [met *Bias*] de kunst in 't hoofd, en alles bij zich. Mij heugt, dat de Gravinne van *Ahremberg* te Rome zijnde, hij, ten gevalle van eenen Edelman, eene haarer Staat-jufferen uitschilderde, enkel door verbeelding-kracht, en op zijn geheugen af, zo wel gelijkende, dat het ijder straks kon zien, en de verliefde Edelman daaröver zo uitneemend voldaan was, dat hij SPRANGER rijkelijk betaalde: een bewijs, dat hij een goed geheugen, en sterke verbeelding moet gehad hebben.

Tot

Tot iet groots geneigd, en door gemelde Outer-stukken zich beroemd hebbende gemaakt, bood zich de gelegenheid aan, dat Keizer *Maximiliaan* de IIde, hooglofliijker gedachtenisse, deed schrijven aan den vermaarden *Nederlandschen* Schilder, *Jan de Bologne*, Beeldhouwer van den Hertog van *Florence*, om zijner *Majesteit* te beschikken twee Jongelingen, een' Schilder en een' Beeldhouwer, die bekwaam waren om te dienen in groote Werken en Gebouwen; waarom *Bologne*, onzen SPRANGER, wien hij voorheen te *Rome* gekend, en met welken hij gemeenzaamen omgang gehad had, terwijl dees op 't *Belvedere* in 's Pauzen Paleis was, straks daar toe verkoos en voor Schilder schikte, en voor Beeld-houwer een', die ook te *Rome* was, en zijn' Discipel, den uitmuntend kunstigen Jongman *Hans Mont*, geboren te *Gent* in *Vlaanderen*, een der edelste Vernuften der Wereld, die wel inzonderheid oorzaak was, dat SPRANGER bewilligde daar heen te gaan, want zonder toedoen van *Hans Mont* ware hij gewisselijk nooit van *Rome* vertrokken, zijnde voorneemens geweest zich eindelijk tot de Studië te begeeven, voor hij van daar stond te gaan; maar bedenkende, dat hij zulk eenen goeden metgezel zoude hebben, met wien hij overäl gelijker-hand kon arbeiden, was dit eene der redenen, die SPRANGER tot de reis bewoog. Hier kwam noch bij, 't geen hem niet min daar toe aanzette, de lust tot groote Werken, die 'er bij den Keizer zouden te doen vallen. Want al wat 'er te *Rome* in de openbaare plaatzen gemaakt wordt, is weinig meer, dan droog-broods werk, dewijl ieder Jongman al een naam zoekt te maaken, met een Outerstuk te schilderen. Hoewel nu SPRANGER daartoe mede niet ongeneegen was, en zo wel eer zocht in

te leggen als anderen, was 't hem echter niet min te doen om winst en voordeel, niet uit geldzucht, maar om 'er zijn behoorlijk genot van te hebben, als gewoon van zijne kleine stukken wel betaald te worden; gelijk gezien is. Wanneer hem dan na verloop van eenige maanden penningen tot de reis verstrekt waren, vertrok hij met zijnen metgezel uit *Rome* in 't Jubel-jaar 1575, komende beiden te *Weenen* in *Oostenryk*, als de Keizer op den Rijksdag was te *Regensburg*, ter gelegenheid der Krooninge van zijnen Zoon *Rudolf den* II^de^ tot Roomsch Koning. Weinige maanden daarna, bij 's Keizers te rugkomst deed zijne Majesteit *Hans Mont* eenige *modellen* maaken van wasch en potiarde, en SPRANGER eenige tekeningen en kleine Schilderij-stukjens; voorts gelastte hij hem te schilderen het gewelf in den toren van een nieuw gebouw buiten *Weenen*, 't *Faizanten-hof* genaamd. Het eerste, dat SPRANGER maakte voor Keizer *Maximiliaan*, onderwijl hij zich bezig hield met tekeningen voor 't Werk op 't *Faizanten-hof*, was een Stukje op koper in de lengte, daar *Christus*, op 't kruis genageld, wordt opgerecht, waarin 't hoofdwerk in 't verschiet komt, met veel ander bijwerk, zijnde sierlijk en van eene zeer goede *ordinantie*. Ook maalde hij een *Epitaaf*, verbeeldende eene Verrijzenis, 't welk te *Weenen* in 't Keizerlijke *Hospitaal* staat. Na eenige maanden deed zijne Majesteit weder eenen keer naar *Regensburg*, alwaar *Rudolf* de II^de^ nu tot Roomsch Keizer werd verkoren.

Kort daar na, naamlijk in Wijn-maand 1576, verwisselde Keizer *Maximiliaan* dit tijdelijke met het eeuwige, bij allen en een iegelijk eene loflijke nagedachtenis van zich laatende. Midlerwijl hadden *Hans Mont* en SPRANGER in 't nieuwe Gebouw gewerkt,

werkt, en daar eenige groote Beelden gemaakt van *stucco* [of pleister] ter hoogte van omtrend agt voeten, als ook Beelden van gelijke grootte geschilderd in *Fresco* met eenige Historiën, en noch eenige Beelden iet minder dan levens-grootte, als mede Historiën in half-rond. Daaröp volgde de koude Winter, en met een' de tijding van het overlijden van den Keizer, hunnen Weldoender, maar ook, twee of drie dagen daaräan, schrijvens aan hunnen Betaalsheer te *Weenen*, om vooräl zorge te draagen dat Schilder en Beeldhouwer, dien men van *Rome* had doen komen, niet moesten vertrekken voor de komste van den nieuwen Keizer binnen *Weenen.* Dus men hen wel onthaalde, en maandelijk stipt op de betaaling paste. Waarna Spranger een Stukje maakte, niet zeer groot, daar *Merkurius* de Godin *Psyche* in den Raad der Goden brengt, met geen onäartige doorschijnendheid der Wolken, ongemeen wel *geördineerd* en uitgevoerd; noch een Stukje op koper, verbeeldende *Romè* onder de vertooning van eene zittende Vrouw, den Tijber-god, eene Wolvin en twee Kindertjens [*Romulus* en *Remus*]; dit was het eerste dat den Keizer *Rudolf* werd aangeboden; ook noch een *Maria*-beeld met eenige andere Beelden daar bij, gansch niet onäangenaam *gekoloreerd.* Zes maanden na 's Keizers verkiezing, stond zijner Majesteit 's blijde intreede te geschieden te *Weenen*; waaröm de Regeering der Stad Spranger verzocht op de oude *Bauër*-markt een grooten Praal-boog te schilderen, waarvan *Hans Mont*, als zeer ervaren in de Bouwkunde, en daartoe recht bekwaam, de *ordinantie* en tekening maakte, gelijk ook eenige Beelden, agt en negen voeten hoog, eerst in geraamte van kort hooij bewonden, daarna met pot-aarde gevormd: voor-

 äan

Van zag men ter wederzijde Keizer *Maximiliaan* en *Rudolf*, beiden naar 't Leven; en onder anderen een' naakten ſtaanden *Neptunus*, een uitnemend Beeld en van eene ongemeen ſchoone levendige houding; boven op den boog over een open rond, bragt hij 't paard *Pegaſus*, om dat bij 's Keizers doortrekken, de *Muziek* zich daar ter plaatze zou laaten hooren, en dit paard eens zo groot als 't leven, want het ſtond op een aanzienelijke hoogte, zijnde alle de Beelden van aarde gemaakt en overſchilderd met witte olie-verw en wel zo glanſſig, datze blonken als wit marmer. Spranger maakte zijn Schilder-werk als van geel koper, vervattende zo Moderne als Antieke Hiſtoriën, die zagen op eenige deugden, vertoond door ſtaande Beelden, als *Gerechtigheid*, *Wysheid* en dergelijken, alles bij uitnemendheid kunſtig en geeſtig uitgevoerd; ook eenige geſchilderde kinderen meer dan levens-grootte, die alle ſchoone *aktiën* vertoonden. Kortom 't was een zeer groot en uitvoerig Werk, uitſteekende boven de hooge huizen op de Markt, want de Magiſtraat van *Weenen* wilden uitmunten door iet ongemeens en heerlijks: en dat te verwonderen is, alles was afgedaan in den tijd van agt en twintig dagen, ſchoonze grootelijks verhinderd waren geweeſt door geduurigen regen, gelijk mij zeer wel bekend is, om dat Spranger mij van *Chrems*, daar ik bezig was in den *Gods-akker* in *Freſco* te ſchilderen, bij zich ontbood om hem eene hand te leenen.

Dan de nieuwe Keizer in 't begin, naar 't ſcheen, der Kunſte niet zeer toegedaan zijnde, en deeze twee Kunſtenaars en getrouwe Vrienden bijna niet langer weetende, watze daar doen zouden, en waarze voor ſcheep kwamen, trok die Vorſt naar

Lintz,

Lintz, met bevel, dat een van beiden 't Hof zou volgen, en de ander te *Weenen* blijven, om nader' last van zijne Majesteit af te wachten; waarop *Hans Mont* 't Hof volgde, en Spranger te *Weenen* bleef. 't Hof eindelijk naar *Praag* vertrokken zijnde, en *Hans Mont* zich daar eenige maanden op den tuil gehouden, en als bij de neus geleid ziende, gelijk men (bij manier van spreeken) den buffels doet, zonder dat men ten zijnen opzichte tot eenig besluit kwam, verloor al zijn geduld, en vertrok zonder verlof te vragen of reden te zeggen, en vergat weder te keeren. Het jongste, dat men van hem hoorde, was, dat hij bij den Turk, of wel Turksch geworden zoude zijn: voorwaar een groot jammer, zo voor de Kunst, als van zijn' uitmuntenden Geest en grootsche schoone handeling, die overäl in deszelfs Werken doorstraalden, want deezen alzins blijken gaven, dat hij voor geen Beeldhouwer van Ouden of Nieuwen tijd had behoeven te wijken, zo hem slechts gelegenheid ware gegeven zich te oefenen in ongemeene Werken. Van der jeugd af was hij mijn bekende Vriend, zeer goedäartig en vernuftig, maar ook een vijand van onheusche behandeling, en somtijds geen geduld genoeg hebbende, om zulks te kunnen verduuren; daar zij, die zich aan 't Hof bevinden, wel een zak vol geduld in voorraad noodig hebben. Spranger dit te *Weenen* verneemende, was daarover niet weinig aangedaan, verliet insgelijks 's Keizers dienst, en nam eenige Werken aan voor bijzondere Heeren, dat hij voorheen niet had willen doen, voorneemens zijnde, als die waren afgedaan, mede zijn geluk elders te gaan beproeven. Maar de Eerste Edelman van 's Keizers Kamer, de Heer *Rompf*, te *Weenen* komende, en hoorende van

SPRANGER's voorneemen, riep hem bij zich en beval hem van 's Keizers wegen, dat hij niet zou hebben te vertrekken, maar zich bereidvaardig te houden, tegen dat men hem van *Weenen* naar *Praag* ontbood, gelijk ook geschiedde, en werd hij, bij zijne komst te *Praag*, na verloop van eenige maanden, op nieuws in 's Keizers dienst aangenomen op een zeer goed inkomen.

SPRANGER zich dus vast in 's Keizers dienst bevinderde, nam voorts een vast besluit zich in 't groote Gild te begeeven, en te gaan huishouden; hebbende, zo ras hij te *Praag* kwam, het oog laaten vallen op eene deugdzaame jonge Dochter van veertien jaaren, welker Moeder afkomstig was uit *Nederland*, maar de Vader uit een *Hoogduitsche* Zeestad, een rijk Koopman, of wel voornaam Juwelier. 'T geluk wilde, dat de jonge Dochter SPRANGER niet ongenegen was, en hem goede hope gaf. Des liet men door 's Keizers toedoen, en dat van den gemelden Kamer-heer den Vader ten Hove ontbieden, en van 's Keizers wegen deszelfs Dochter voor SPRANGER ten huwelijk verzoeken, 't geen van zo veel kracht was, dat de Vader, bewust van de genegenheid zijner dochter, daarin bewilligde, onder beding van den Trouw-dag, om de jongheid van het Meisje, twee jaaren uit te stellen. Dit werd toegestemd; maar SPRANGER wist het hok zo wel in te krijgen, en 't bij Vader en Moeder zo wel te maaken, dat menze hem gaf, wanneer 'er naauwlijks tien maanden ten einde waren: men hield de Bruiloft, terwijl de Keizer te *Weenen* was. Hierop was SPRANGERS eerste werk te *Praag*, 't geen in 't openbaar te voorschijn kwam, de gevel voor zijn huis, uit den geelen koper-kleurig geschilderd. Boven in de hoogte vertoonen zich ter rechter zijde

Kin-

Kindertjens levens-grootte, die schilderen en tekenen: ter slinker, die beeld-houwen en tekenen: in 't midden een vliegende *Merkuur*, alle zo natuurlijk als ofze leefden. Naar beneden maakte hij *Lunetten* of gewelfde Boogen: onder deezen ziet men de Faam in 't midden, en daarönder *Rome* in de gedaante van een Vrouwe-beeld, staande op een' kloot, die van den Adelaar gedragen wordt, welke arend komt tot onder aan de *Frijse* of 't beneden-werk. Voorts is deeze *Frijse* vervuld met gevangenen en wapen-roof of buit. Aan beide de hoeken van de *Frijse* staan twee groote Beelden van agt voeten hoog; zijnde het eene een *Herkules*, het andere de *Gerechtigheid*. Midden onder de *Frijse* staat een Kindje, *gekoloreerd* en grooter dan 't leven, houdende een *Epitaaf*; alles heerlijk om te zien; de Beelden wonderlijk verheven of naar buiten uitkomende, en van eene ongemeene levendigheid. Noch is 'er van SPRANGER te *Praag* in de Nieuw-stad te *St. Gillis* een *Epitaaf* met Beelden levens-grootte, zijnde een *Christus* met Duivel en Dood onder den voet, en ter wederzijde Engelen, een goed werk. Voorts heeft men van hem gehad in de *St. Thomas*-kerk een' *St. Sebastiaan* met Beelden van drie en vier voeten hoog, zijnde de Schutters, die vooräan komen naar evenredigheid de grootsten. Na daarömtrend drie of vier jaaren gestaan te hebben, schonk de Keizer deezen *Sebastiaan* aan den Hertog van *Beiëren*; en SPRANGER maakte daaröp een anderen in de plaats. In beide deeze Stukken hebben de Beelden eene losse en bevallige houding als ofze leefden. Naderhand maakte hij eene *Gerechtigheid* met eenige Kindertjens, welk Stuk van hem aan 't Raadhuis werd vereërd. Noch heeft men van hem een groot

Stuk,

Stuk, zijnde een Outer-tafel bij de Vaders *Jesuiten*, verbeeldende der Lieve Vrouwe Hemelvaart met de twaalf Apostelen en eenige Engelen, Beelden van zeven voet; een uitnemend goed Werk. In de oude Stad in 't *St. Jakobs* Klooster, is van hem een *St. Jakob* en een *St. Erasmus* (*) in Bisschops gewaad, levens-grootte, en staande Beelden. In 't verschiet ziet men den laatstgemelden Heilig martelen, en hoe de wreedheid hem 't gedarmte ten lijve uitrukt; mede een zeer goed werk. Voorts is 'er te *St. Matthias*, zijnde een Kerkje bij *St. Jan*, een *Epitaaf* door SPRANGER voor den overleeden Vader van zijne huis-vrouw, verbeeldende eene Verrijzenis van *Christus* met levens-groote Beelden, de *Christus* wel 't best van allen *gekoloreerd*, en zo goed als ooit van hem was gedaan: de mantel wordt hem opgehouden door een klein Engeltje kinds-grootte. Wederzijds zitten de Vrouws Vader en Moeder, in biddende gestalte; en boven op de *Frontespice* komen twee Kinderen in een rond, gedaan door den kunstrijken *Adriaan de Fries*: in de *Frontespice* zelve ziet men den Vader *gekoloreerd*. Gemelde Stukken van SPRANGER zijn allen op openbaare plaatzen te zien. Veele anderen zijn 'er bij den Keizer; want zijne Majesteit kreeg zo bijzondere zucht voor de Kunst, inzonderheid voor de dingen van SPRANGER, dat hij in 't jaar 1582 te *Weenen* zijnde, SPRANGER van

(*) Deeze *St. Erasmus* was ten tijde van Keizer *Diokletiaan* een Bisschop in *Campania* (hedendaags een gedeelte van 't *Napelsche* Rijk en *Terra di Lavoro* genaamd); en de overlevering zegt van hem, dat hij een zeer heilig man was, wien, als een' tweeden *Elias*, de ravens in de wildernissen gespijst hebben.

van *Praag* ontbood, om hem te volgen op den Rijks-dag te *Augsburg*, werwaard dan ook zich SPRANGER met zijne Vrouw en huisgezin begaf, en van daar met den Keizer weder naar *Weenen*. Van dien tijd af wilde de Keizer dat SPRANGER niet meer zo als voorheen t'huis zou arbeiden, maar in 't Vertrek daar zijne Majesteit doorgaands gewoon was haare uitspanning en vermaak te neemen: zo dat SPRANGER sedert in 's Keizers bijzijn werkte, tot groot welgevallen en genoegen van deezen Vorst.

Van daar naar *Praag* wedergekeerd, bleef SPRANGER altijd ten Hove in 's Keizers Vertrek arbeiden; waardoor weinig of niets van hem was te bekomen, dewijl hij geen winkel of werk-gezellen hield, en 't penseel niet opvattede, dan, wanneer 't met zijnen lust en genegenheid overeen kwam; hij was ook een man, thands door 's Hemels goedheid zo wel gezegend, dat hij om den broode niet behoefde te werken; dus was 't hem maar alleen te doen om den Keizer genoegen te geven, werkende binnen 's Kamers, alwaar zich zijne Majesteit dikwils vinden liet, en dat bij de zeventien jaaren lang. Dan zijnde geen Hoveling, en niet vrijpostig genoeg van aart, gelijk men dient te zijn, als 'er wat valt te beedelen, kon hij 't ook nooit van zich verkrijgen, iemand met verzoek om 't een of 't ander lastig te vallen, of den rug in te rijden om wat te hebben, en dus kreeg hij doorgaands weinig of niet; echter kon hij zich daarop beroemen, van den Keizer altijd zo veel gunst en genegenheid genooten te hebben, als hij verlangde. Eindelijk kwam hem zijn geduld wel te stade en leverde gewenschte vruchten uit; want in 't jaar 1588 had zijne Keizerlijke Majesteit de goedheid, hem te *Praag*,

aan

aan een volle tafel, in 't bijzijn van alle zijne Edelliedden en Beämpten, eene drie-dubbele gouden keten om den hals te doen hangen; met Keizerlijk bevel van dien voortaan altijd te dragen: voorwaar een der grootste gunst- en eerbewijzen, die den SPRANGER ooit konden worden aangedaan; waarmede de Keizer toonde hem niet alleen, maar ook de Schilder-kunst hoog te schatten. Ook had zijne Majesteit eenige jaaren te voren op eenen Land-dag te *Praag* in tegenwoordigheid aller Landheeren, bij Keizerlijk besluit SPRANGER als Landzaat aangenomen, en met alle voorrechten van Adeldom begiftigd, zo voor hem, als deszelfs Nakomelingen. Van dien tijd af voegde SPRANGER bij zijn' naam den toenaam of tijtel van *Van den Schilde*; (een' naam, die al voor eene meenigte van jaaren van zijne Voorouders was gevoerd) want het daar te Lande gebruikelijk is, dat iemand, die tot den Adel-stand wordt verheven, een' tijtel nevens zijn eersten toenaam moet voeren. Dus men hem nu mag noemen den Heer BARTHOLOMEUS SPRANGER VAN DEN SCHILDE. Deeze naam paste heel wel bij de Kunst-oefening van SPRANGER; wijl van 't bemaalen der Schilden, het woord *Schilderen* zijn' oorsprong ontleent, waarvan elders breeder is gesproken.

Maar, om weder te keeren tot het geen SPRANGER eigenlijk voor den Keizer heeft gedaan, 't viel te lang, alles aan te haalen; want die Stukken, zo groot als klein maaken een aanmerkelijk getal uit. Ook zijn 'er van hem voor dien Vorst eenige Stukken geschilderd in *Miniatuur*, waarin hij een goed Meester is, kunnende ik naar mijn oordeel daarvan getuigenis geven uit een Stuk, 't geen ik te *Rome* in die Kunst van hem gezien heb, alzo ik nim-

mer iet beters van die natuur gezien heb dan dat, 't bestond in eene Historie, daar de Geleerden reden-twisten over 't *Sakrament*, met meer andere dingen. Onderwijl deed hij somtijds iet, hoewel weinig, voor goede vrienden. Eindelijk gaf hem de Keizer verlof, wegens zijnen ouderdom, t'huis te mogen blijven, onder beding van altijd iet, groot of klein voor zijne Majesteit onder handen te moeten hebben, gelijk hij dagelijks doet, nu noch der Kunste immer zo veel toegedaan als ooit te vooren, zich niets meer dan den verlooren tijd beklagende, om dat hem oogen, leden en beenen niet meer zo willen dienen als voorheen, hoewel van al wat thands van hem gedaan wordt, volgends eenpaarige getuigenissen, het lest het best is.

Wij hadden wel gewenscht veelen van zijne dingen hier in *Nederland* te mogen zien, gelijk hij aan een voornaam liefhebber, den Heere *Pelgrim*, zijn' goeden Vriend, kortelings heeft gezonden een uitneemend schoon Stuk van eene *Venus*, alwaar *Merkuur* den kleinen *Kupido* leezen leert, wonderlijk *geördineerd* en geschilderd, en van alle kenners te recht hoog geschat. Wat aangaat zijn tekenen, daarin is zijns gelijk niet bekend, zo ongemeen wel weet hij met de pen om te gaan. En hierin volg ik het oordeel, van die der behandelinge met de pen boven anderen kundig zijn, inzonderheid *Goltzius*, die mij verklaard heeft deszelfs weêrgae niet te kennen; dewijl men verscheiden dingen hier te Land van hem gezien heeft, inzonderheid dat heerlijk, en zo wonder wel *geördineerd* Goden-maal, of de Bruiloft van *Psyche*, in 't jaar 1585 door *Goltzius* hand en kunstig graveer-ijzer in 't licht gebragt, daar men ziet (zo veel aangaat de *ordinantie*) hoe aartig het ingroepen verdeeld is, hoe elk

der

der Beelden zijne bijzondere bezigheid heeft, en zijn' post waarneemt: want *Herkules* speelt voor Deur-wachter; de Zang-godinnen met *Apollo* komen voor Speel-lieden te scheep; *Ceres* heeft het bewind van 't Hofmeesterschap, *Bacchus* 't beschik over de Wijnen, voorts doet ijder zijn werk, en die recht levende *aktiën* zijn, met de grootste bevalligheid uitgedrukt: waarin SPRANGER altijd eene zo ongemeene bekwaamheid liet blijken, als nergens te zien is. Wat belangt zijn *koloreeren*, heb ik hem, hier zijnde in *Nederland*, wel hooren zeggen, dat, wijl hij een langen tijd alleen bij den Keizer was geweest, zonder iemand daarin tot Voorganger bij zich te hebben, aan wien hij een voorbeeld had van wel-verwen, hij daarop noch zo zonderling geen acht gaf, tot eindelijk eenige dingen van *Joseph Heins Zwitscher* en *Hans van Aken* (*), die 't zich meesterlijk verstonden, en de kleuren zo wel wisten te doen afsteeken, hem de oogen hadden geöpend, en eene geheel andere hand van *koloreeren* doen krijgen; want deezen hadden 't fijne, dat hunne dingen zich verwonderlijk voordeeden, en een ongemeen schoon voorkomen voor 't oog hadden. Van 't begin af aan toch speelde altijd eene bijzonder schilderächtige zwier of bevalligheid, als van een' anderen *Apelles*, in alle de dingen van onzen SPRANGER, en deeze gaat thands verzeld van de zinnen-streelende *Harmonie*, de lieffelijke

Doch-

(*) Het Leven van HANS VAN AKEN zal beneden in dit Deel volgen; wordende ook daar ter plaatse van JOSEF HEINS of ZWITSCHER als van een Leerling van HANS VAN AKEN gewag gemaakt, en ter deezer gelegenheid zal de Lezer in eene aantekening verscheiden bijzonderheden van deezen JOSEF vinden.

Dochter van *Mars* en *Venus*, of (om duitsch te spreeken) het welverwen, en een vaste hand van tekenen, is hier bij gekomen, zo dat 'er voor *Momussen* op deszelfs bekoorlijke Kunst, zelfs niet het minste toffel-gekraak, valt te bedillen, veelmin daaraan iet te verbeteren. Onze Kunst-held verdient des wel, bij den kunst-lievenden Roomschen Keizer op dien hoogen trap van eere en achting te staan, waaröp men hem verheven ziet, gelijk een tweede *Apelles* bij den *Alexander* van onzen tijd.

De liefde voor het Vaderland, 't geen, ik weet niet welke, eene aantrekkelijkheid heeft, en hem, als 't ware, zo lang te vergeefs gewenkt en geroepen had om herwaard te komen, bewoog hem eindelijk daar toe, zo dat hij de reis aannam, en in *Nederland* kwam in 't jaar 1602, waaruit hij in zijne prilste jeugd was vertrokken, en den tijd van zeven en dertig jaaren was afwezig geweest. En gelijk hij op eenige Rijks-dagen, niet (zo als hij wel hadde kunnen doen) op 's Keizers, maar op eigene kosten, die al vrij hoog liepen, had gereisd, schonk zijne Majesteit hem nu tot de *Nederlandsche* reize duizend guldens. Op zijne aankomst in 't Vaderland was hij alöm bij die van de Kunst ten hoogsten welkom, en werd op 't allervriendelijkste ontfangen. Te *Amsterdam* verëerden hem de Heeren van de Wet met eenige kannen eere-wijns. Te *Haarlem* werd hij door 't Kunst-genootschap heerlijk ten maaltijd onthaald, gelijk hij hen op zijne beurt mede onthaalde, en men dus over en weêr een schoon gastmaal gaf. Die van de oude Rethorijkers-kamer, onder de zinspreuk, *Trouw moet blijken*, verëerden hem over tafel tot zijne welkomst met een Tafel- of Blijspel tot lof der Schilder-kunste. Zijn bijzijn was ons aangenaam, maar smertelijk

viel zijn afscheid. Vervolgends in zijne Vader-stad *Antwerpen* overäl ook met groote blijdschap ontfangen zijnde, trok hij van daar naar *Keulen*, en kwam eindelijk weder te *Praag* t'huis, daar hij zich noch dagelijks met lust vlijtig in de Kunst oefent.

Nu zich alleen bevindende, en den ouden dag voelende naderen, terwijl hij 't ongeluk heeft, van zijne deugdzaame Vrouw en ook zijne Kinderen, hem zo lief en dierbaar op deeze Wereld, verlooren te hebben, had hij wel eene zo vriendelijke als kunstige *Medea* (*) nodig, om hem weder jong te maaken.

Maar is 't zo niet bij hem gesteld, en dit zijn verlangen niet, zal de Kunst, uit zich zelve aange-

(*) Volgends de Poëtische versiering maakte men van haar eene toveres, voorgeevende, datze, onder alle haare toverstreeken, oude Lieden weder jong en jeugdig wist te maaken, waar vanze, des verzocht, de proef nam, zo men zegt, aan *Ezon*, Vader van heuren geliefden *Jazon*, en zich daartoe bediende van veelerhande kruiden, dieze aan de kanten der rievieren, en op 't gebergte van *Ossa*, *Otris*, *Pindus*, *Pelion* en den *Olimpus* met zonderlinge vlijt ging opzoeken.

Maar dit alles is met verdichtselen zo doorspekt, dat het enkel aanhaalen daar van genoeg is om te doen zien, van welken geest men toen gedreeven werd; zijnde midlerwijl genoeg bekend, dat onder den bolster van alle zulke versierselen, iet wezenlijks verborgen ligt, en de alöudheid, wat belangt de gewaande toverij van *Medea* om iemand jong te maaken, daar mede niet anders schijnt voorgehad te hebben, dan eene beschrijving te geeven van de kennis van versterkende middelen, van Natuur- en Kruid-kunde, om den grijsäart nieuwe krachten te doen krijgen, 't geen door eene vergrootende wijze van spreeken, in zulk eene gelegenheid vrij gemeen, deed zeggen, dat hij weder jong werd.

GG.

genaam en vermaaklijk zijnde, hem als tot eene andere Vrouw verstrekken, van dag tot dag verlustigen en als verjongen in 't oefenen van zo genoeglijke tijd-korting; terwijl zijne werken, als die van *Michaël Angelo*, zo veel als zijne Kinderen zullen zijn, die zijnen naam in den Tempel der alöm lofbazuinende *Faam* der onsterflijkheid zullen toewijden, en ter zijner eeuwige gedachtenisse in deszelfs wanden doen graveeren, dat hij de Man is, die eenen Paus en twee Keizers, door de kunstige behandeling van verwen en penseel aan zich wist te verplichten, en zich bij henlieden in blakende gunst te doen staan en blijven (*). [Zijne afbeelding kan men hier nevens zien in de Plaat GG, n. 1. (†)].

KOR-

(*) Spranger heeft ook op eene zo luchtige en tekenächtige wijze in koper geëtst, dat men zijne Prenten bijna voor tekeningen met de pen zoude aanzien. Van zijne hand vindt men vier stuks *Evangelisten*, half-lijfs, eenige *Santen*, staande Beelden en andere Prenten. *Medegedeelde bijzonderh.* Omtrend zijn' verderen leeftijd, zeggen sommigen, dat hem 't verlies van Vrouw en kinderen zodanig ter harte ging, dat zijne Lichaams-gesteltenis, hoe sterk ook, dit niet langer kunnende wederstaan, hij haar wel haast volgde. Le Comte *Kunstkab.*; anderen dat hij in hoogen ouderdom overleed. Zie de Piles.

(†) Onder zijn Portret in den voorigen druk leest men de volgende vier regels:

Hic ille est, vivos qui ducit imagine vultus;
Fama viri hinc vivit, gloria parta viget.
Arte placet magnis. Magnum quid, posse placere
Sacrorum Regi, Cæsaribusque simul.

KORNELIS KETEL.

Onder de jeugd vindt men 'er, die zich op de Schilder-kunst toeleggende, doch, van de Natuur tot dezelve niet geschikt, verhinderd worden om daarin merkelijke vorderingen te maken, hoe zeer zij ook hun best doen; anderen daaräntegen schijnen van de Natuur tot deeze Kunst gevormd te zijn, maar die gave ondankbaar verächtende, bouwen zij ijdelijk op de goederen van hunne vermogende ouders, en vleijen zich daardoor genoeg behoed te zijn tegen den geessel der armoede, niet willende aan den arbeid, om dat de kost (zo zij achten) reeds voor hun gewonnen is, of zich pijnigen, om door vlijt hunnen geest meer en meer op te luisteren. Wederom zijn 'er, die op hunne vermogens te veel vertrouwen, en 't 'er op aan laten staan, zonder dat zij die door neerstigheid te hulp willen komen, waardoor ook deezen tot geen loffelijk einde geraken. Maar zulken, die de milde Natuur met gestadige vlijt en leerzucht te gemoet komen en derzelver leiding volgen, genieten op 't laatst de blijde vruchten van den voorheen gedaanen arbeid. Dit weeten veelen bij eigene ondervinding, wien 't geluk op hun wijs vooruitzicht en

Waar van 't wezenlijke hier op uitkomt:

Dit 's SPRANGER, wiens penseel geen Beeld, maar leven maalde;
Wiens welverdiënde roem en naam nooit zal vergaen;
Die door gedrag en Kunst der Vorsten gunst behaalde.
'T is groot, bij Pausen en bij Keizers wel te staan.

en voorzorgen gevolgd is. Ten bewijze zal mij hier verstrekken de dichtkundige Schilder KORNELIS KETEL, die van zijne eerste jeugd af zich met ongemeene neerstigheid tot het leeren begaf; want noch maar elf jaaren oud zijnde, gevoelde hij in zich eene sterke en dringende geneigdheid tot de Schilderkunst, en genoot zijn eerste onderwijs bij eenen Oom, een tamelijk goed Schilder, die echter meer kundigheid en oordeel bezat dan handigheid. KETEL hier in vlijt alle de Jongens van den winkel te boven gaande, werd door eenen Glasschilder DIRK PIETERSZ. CRABETH (*), zijns Ooms goeden vriend, die deszelfs ernstigen ijver bemerkte, bemoedigd met deeze woorden: *Dit wil een van de honderd worden, die tot volkomenheid geraken.* Dit versterkte KETEL's hope, en maakte hem noch vuu-

(*) Van hem, zijnde (gelijk bekend is) een overkunstig Glas-schilder, zijn in de *St. Jans*-kerk te *Gouda* de volgende glazen, als: daar *Christus* gedoopt wordt, in den jaare 1555 door hem vervaardigd; daar *Christus* zijne Apostelen uitzendt om te prediken, in 1556; daar *Christus* zelf predikt 1556; de Inwijding van den Tempel en het Avondmaal 1557; daar *Joännes* predikt 1557; daar de Moorman gedoopt wordt 1559; daar *Christus* de Kopers en Verkopers uit den Tempel drijft 1567; daar *Jonas* uit den Visch komt; en daar *Holofernes* 't Hoofd door *Judith* wordt afgeslagen 1571. Hij overleed te *Gouda* in hoogen ouderdom in den jaare 1601. Deeze DIRK had een' broeder WOUTER CRABETH; van deezen hebbenwe te voren onder JAN SWART I. D. bl. 155. al iet gemeld; deeze heeft te *Gouda* geschilderd het glas, daar de Koningin van *Scheba* bij *Salomo* komt in 1561; daar *Elias* en *Baal*'s Priesters offeren in 1562; de Geboorte van den Zaligmaker 1564; en daar *Heliodorus* den Tempel wil beroven in 1566. Zie voorts van deeze *Crabethen* HOUBR. *Schoub.* I. D. bl. 27, 28 en 29. Hunne Portretten zijn te zien in de Plaat HH. WOUTER n. 1. en DIRK n. 2.

vuuriger, om uit den geest te teekenen en naar 't Leven te schilderen, zelfs zijn eigene vindingen.

Hij is geboren tot *Gouda* in den jaare 1548, den Zondag voor Palm-zondag. Agtien jaaren (*) oud zijnde, geraakte hij bij *Anthonis Blocklandt* te *Delft*, en woonde daar een jaar, ('t jaar 1565 namelijk). In 't jaar 1566 trok hij naar *Vrankrijk*, en kwam te *Parijs* en verder tot *Fonteinebleu*, vernomen hebbende, dat daar eenige jonge *Nederlanders* zich te zamen oefenden, als *Jeroon Vranks* (†) [of *Franken*] *Aper Fransen*, *Hans de Maijer* en *Denijs van Utrecht*. Deezen vondt hij overbodig om hem in hunlieder gezelschap aan te neemen, en leerden zij met den anderen om strijd, niet zonder vrolijkheid en eensgezindheid, tot dat na eenige maanden de Koning aldaar met zijn' hofstoet aankwam: zij hieröm moetende vertrekken, keerde Ketel weder naar *Parijs*, en besteedde zich in den kost bij 's Konings Glazemaker Mr. *Jeän de la Hame* en had 'er zijne eigen kamer, zich bezig houdende met het schilderen van Historiën. Maar vermids te *Parijs* van 's Konings wegen een scherp bevel afgekondigd werd, inhoudende, dat alle vreemdelingen van onder 't gebied des *Spaanschen* Konings binnen de 2 laatste jaaren herwaard gekomen, op lijfsstraffe het *Fransche* Rijk moesten ruimen; om dat 'er veele gevluchte Nederlanders, 't zij uit

(*) Of in zijn achtiende jaar; anders kon hij 't jaar 1565 niet te Delft doorgebragt hebben, zo als *Van Mander* onmiddelijk hieröp laat volgen.

(†) Zie van deezen *Jeroon* en zijne Broeders *Frans* en *Ambrosius* onder *Frans Floris*, I. D. bl. 231. en van eenen *Sebastiaan Vranks* onder *Octavio van Veen*, wiens Leven beneden volgt.

uit hoofde van Beeldstorminge, Godsdienst of dergelijken zich onthielden, vond KETEL ook ongeraden daar te blijven. Hierdoor ontkwam hij gelukkig den *Parijschen* Moord (*) en in *Holland* weder, niet zonder voornemen van een tweede reize naar *Vrankrijk* of *Italië*. Doch het reizen te deezer tijd niet veilig zijnde, is hij omtrend 6 jaaren in zijne geboorte-stad *Gouda* blijven hangen, verlokt door de vleijerijen van eenige welzingende Meisjens, die heure genegenheid t' hemwaard door verliefde liedjens lieten blijken. Maar dewijl de oorlog oorzaak was, dat daar niet veel te schilderen viel, vertrok hij in 1573 naar *Engeland*, en kwam tot *Londen* aan, ten huize van eenen Beeldhouwer en Bouw-kunstenaar, zijnen landsman, en den gemeenzamen vriend van zijn' Oom, van wien hij vriendelijk ontfangen en hem ontzegd werd, elders zijn verblijf te neemen. Hier zijnde verkocht hij eenige Stukken daar te Land bij hem uitgevoerd, en geraakte in kennis der *Oosterschen*, die hem veel werks gaven met schilderen van Portretten. Ook begaf hij zich daar in den Echt met zijne tegenwoordige huisvrouw, die uit *Holland* ontboden en in *Londen* was komen woonen. Agt jaaren onthield hij 'er zich, hebbende veel te doen met

(*) Die op Zondag, *St. Bartholomeus* dag, of in den voorgaanden nacht, den 24. van Oogstmaand 1572, binnen *Parijs* begon, en die wel 6 weeken lang door alle de *Fransche* Provinciën duurde. Meer dan 60000 Protestanten (zegt men) zijn daar door omgekomen, behalven meer dan 6000 Katholijken voor *Hugenotten* aangezien; zonder zelfs de zwangere vrouwen, grijsäarts en noch zuigende kinderen te spaaren. Zie MEZERAY *Chr. van Vrankr.* 4 deel bl. 448. LETI *Elizabeth* 5 Boek bl. 508. enz.

met portretten te schilderen, maar geene Historiën, waar voor toch altijd zijne genegenheid was: des vervaardigde hij een Stuk op doek met Beelden meer dan levens-grootte, verbeeldende de overwinninge van Sterkte door Wijsheid en Voorzichtigheid, en verkocht het aan een treffelijk Jongman en *Engels* Koopman met name *Mr. Pieter Hachten*, die 't tot een geschenk gaf aan den Heer *Christoffel Hatten*, die Groot-kanselier gestorven is. In 1578 portretteerde KETEL de Koninginne van *Engeland*, toen hare Majesteit ten gevalle van den Grave van *Herfort* op 't huis te *Hantworth*, en ten eeten was bij de Hertoginne van *Sommerseth*, moeder van dien Grave. Noch schilderde hij uit den Graaf van *Oxfort*, Groot-kamerling, met een goed aantal van andere groote en adelijke Heeren en Vrouwen benevens hunne kinderen, sommigen ten voeten uit levens-grootte.

In den jaare 1581 vertrok hij uit *Engeland* naar *Holland*, en zette zich tot *Amsterdam* neder, waar hij met portret-schilderen veel te doen had, schilderende onder anderen op den Cloveniers Doele een Korporaalschap Schutters, waarvan Hopman was *Herman Rodenborgh Bets*, en zich zelven op den voorgrond. Zij staan of stonden allen op eene Gaanderij, zo dat 'er in plaatze van pijlers eenige zeer aartige stijlen op gevonden worden, eenigzins verheven en uitgesneeden; waaröp zich wederöm als zeer verheven Beeldwerk vertoont, 't welk eene zo ongemeene als aangename gedaante van lijsten uitlevert: de troniën gelijken zeer wel, het stelsel der Beelden, zijden en klederen is uitnemend schoon. Op den voorgrond vindt men eenige kleine Zinnebeelden van wit en zwart en twee staande Beeldenissen als van koper, verbeeldende *Mars* en

Ve-

Venus; ter uitlegginge heeft hij 'er Verskens ondergesteld [op deezen zin uitlopende:]

Gij wreede Mavors, *laat thands af van bloedvergieten,*
En gij Vulkaan, *wil nu geen staalen Wapens smêen,*
Wijl 't booze Zelf-belang met voeten ligt vertrêen
Met haare Zusters, die Haat, Nijd en Tweedragt hieten.

Van zijne *ordinantië* en penseel zijn ook twee Zinnebeeldige Stukken, verbeeldende het eene, het behalen der overwinninge door de Deugden op de Ondeugden, genoemd *de Triomf der Deugd;* 't ander, de Ondeugden zegepralende over de Deugden: *de Triomf der Ondeugd* geheeten. Deeze Stukken heb ik gezien ten huize van den eerzamen Heere, *Joän van Welij t' Amsteldam*, zeer aartig geschilderd. De afbeeldingen deezer Deugden en Ondeugden zijn wonderlijk geestig en sierlijk, de omstandigheden en bijvoegselen mede geestig en fraai van *ordinantië.* Tot opheldering daar van zijn door hem ook twee versjens gedicht [omtrend van deezen inhoud:]

TRIOMF DER DEUGD.

Hier liggen Tweedragt, Nijd, Geweld *en* Oorlogszucht
Met voeten plat getreên, verslagen in de vlucht;
Wijl Wijsheid *'t Land regeert naar wetten en verdragen,*
Gerechtigheid *en* Vreê *de een de andere onderschragen:*

 Men

Men ziet 'er Liefde *en* Trouw *t' zaam langs de straa-*
ten treên ,
Elkaêr ombelzend , blij te moe , vol hartlijkheên.
Daar Liefd , *genegen om de* Deugd *naar waard te*
loonen ,
Zendt Lauwren af met palm om deeze 't hoofd te
kroonen.
De Waarheid *schouwt met vreugd van boven uit een*
Wolk ,
Door Matigheid *en* Kracht , *den aanwas van heur*
Volk ,
En ziet met waare Deugd *zich in het daglicht zet-*
ten.
Wel 't Rijke , 't geen ontzag *betoont voor* Waarheids
Wetten !

TRIOMF DER ONDEUGD.

Hier stuwt de helsche Nijd *haar dochter* Tweedracht
voort
Door zwarte Wolken heên , van onverstand *en* lis-
ten ,
Dees schiet haar flitsen neêr , op Deugden *fel ge-*
stoord ,
Zij kwetst Gerechtigheid , *en wil haar pijlen kwis-*
ten ,
Op Waarheid , *die men naakt ziet vallen op de*
straat ,
Daar wreed Geweld *aan haar ook schendig handen*
slaat.
Het Oorlog *in de mist der* Boosheid *digt verscho-*
len ,
Staat , tuk op Wraak , gereed met uitgetogen
Zwaard ,

En

En velt dus Liefd *en* Trouw, *wier Spruitjens schaamtig doolen.*
Het richtig Staats-bestuur *met* Wijsheid *wel-gepaard*,
Zijn met de Vreê (helaas) ten Lande al uit geweeken.
Wee 't Rijk, *daar* Boosheid *zwaait haar' Schepter vol gebreken!*

Omtrend den jaare 1584 heeft KETEL ook gemaakt een' *om hoog zienden Paulus*, levens-grootte tot aan de kniën (naar de tronie van *Rutger Jansz.*) voor *Hans Ophoghen*; voor wiens broeder *Thomas Ophoghen* hij de weêrgaê maakte, met noch andere vijf Beelden als: *een' klagenden Petrus over 't verloochenen van Christus; de bekeerde Zondaaresse Maria Magdalena; den Tollenaar; Saul vallende in zijn Zwaard;* en *Judas zich zelf verhangende;* welke zes Stukken noch te *Dantzig* zijn ten huize van den voorsz. *Th. Ophoghen*, en voldoen der Kunste zo in behandeling als heerlijke schildering in alle derzelver deelen.

In 't jaar 1589 leverde hij op den Handboogsdoele noch een Korporaalschap van 't Hopmanschap van *Dirk Rosenkrans*, ruim levens-grootte, allen overëind staande, heerlijk van kunst en sierelijk van aanzien in eene lijst van een nieuwe uitvindinge. Zijne Portret-stukken hier en daar te vinden, zijn in goeden aantal en wel gedaan. Onder anderen een ten voeten uit en levens-grootte, van eenen Hopman *Neck* benevens deezes huisvrouw; maar munten boven allen uit in verwonderenswaardige zuiverheid en netheid de volgenden: 1. eene *Andries Frerikzen*; 2. eene *Jan Lammersen*, hebbende in de eene hand een' Oranje-appel; 3. de Sekretaris *Haan*; 4. een Goudsmit, de tronië half

le-

levens-grootte, zijnde deeze allen *Amsterdammers*; 5. een *Venetiaan*, die te *Amsterdam* een heerlijk en groot Schip liet maken, wezende een der *Magnifico's* en genaamd *Francisco Morosini*; het was eene bij uitstek heerlijke tronië. Tegen dit Portret aan schilderde hij naar de andere zijde gekeerd zonder penseel en met de vingeren een ander, dat ook zeer wel geleek; 6. eene zeer fraaie tronie van *Vincent Jacobszen*, Wijn-pijler te *Amsteldam* met eenen frisschen *Frankforder* Rijnschen-wijn-beker in de hand, uitnemend zuiver, die van verre en uit de hand niet afvalt; 7. eene Portugeesche Jongvrouw; 8. eene *Simon Lock* Amsterdammer: dit Portret, dat boven allen uitmunt, is thands in *'s Hage* onder den Procureur *Lock*. Onder veele andere schoone Beeld-stukken is 'er een, verbeeldende *Christus* met de 12 Apostelen, zijnde de koppen grooter of ten minsten zo groot als 't leven, en gevolgd naar de wezens van eenige Schilders en Kunst-lievenden, zeer geestig behandeld en goed van teekening. Onder deezen vindt men de tronië van den zeer kunstrijken Amsterdammer Bouw-meester HENDRIK DE KEIZER (*), die hem zeer wel gelijkt. Noch heb ik en met genoegen van hem gezien de troniën van de 12 Apostelen met de handen,

(*) Deeze H. DE KEIZER werd op den 15. van Bloeimaand 1565 te *Utrecht* geboren, en overleed op zijn' Verjaardag in den jaare 1621, oud 56 jaaren. Treffelijk Beeldhouwer en Bouwkundige zijnde, oefende hij ook uit lust de Schilder-kunst; van zijne vinding en tekening is een glas in de *St. Jans*-kerk te *Gouda*, daar de *Fariséer* en Tollenaar bidden, door *Korn. Tsbrandsz. Kuffeus* geschilderd; gelijk onder GOLTZIUS zal gemeld worden, zie *Uitlegging der Glazen in de Kerk te Gouda*, zijn Portret is in de Plaat UU. n. 3.

den, levens-grootte deftig uitgevoerd; deezen zijn te *Parijs* ten huize van *Jacob Ketel* zijn' Neef, *Ingenieur* des Konings van Vrankrijk, een wonder in zijne Kunst, en voorheen te *Milaan* in 's *Spaanschen* Konings dienst.

Onze KETEL, gelijk hij van natuure een Voedsterling der Zang-godinnen is, heeft in navolging van den ouden *Timanthes* in zijne Stukken veele diepzinnige en zinrijke verbeeldingen geplaatst; als voor eerst eene Teekening verbeeldende door eenen Boom der Kunste, de 3 hoofd-oogmerken, waaröm alle Kunsten geleerd worden: *Geld*, *Eer* en *Kunst-liefde*; noch eene *Geluk verwekt Nijd*, met bijgestelde verzen in dichtmaat [op dezen zin:].

Drie dingen zijn 'er, die den Leerling meest bewegen;
Geld, Eer *en* Liefd *tot Kunst en eedle Wetenschap;*
De Gierigheid komt hem, die Geld *zoekt, altoos tegen,*
Zij dreigt en zet den voet hem dwars op elken stap;
Die roem of Eer *bejaagt, zal wel wat verder treeden,*
Want ijdele Eerzucht leidt wel tot der Kunsten Boom,
Doch wijl dees op 't gezicht van vruchten is te vreeden,
En tot het klimmen zelfs veel te angstig of te loom,
Zal hij slechts onder aan de onrijpe vrucht afplukken;
Maar wien de Liefde *voert het edel Kunstpad op,*
Dien zal zijn arbeid ook gewis op 't eind gelukken,

Wen

Wen hij, door Naarstigheid *geschraagd, raakt in den top,*
Geduld *reikt hem de vrucht, daar* Geld *en* Eer *hem wachten,*
En bij zijne afkomst al zijn' arbeid doen verächten.

De Haat *en magre* Nijd *met schelmschen* Achter-klap
Vereënen zich om Faam *in haare vlucht te plagen;*
Ze ontvliegt nochtans 't gespuis; de roem der wetenschap
Wordt op haar wieken noch de Wereld rond gedragen;
De Waarheid door den Tijd *ter Graf-cel uitgejaagd,*
Volvoert het Werk; des Nijd *door wanhoop aangedreven,*
Haar' eigen boezem rijt, en 't hart aan stukken knaagt.
De Spin braakt niet dan gif, daar Bijën honig geven.

Het Zinnebeeld van den *Boom der Kunsten* was van hem ook op een' geestelijken zin gebragt, en naar *Braband* gezonden, doch is thands te *Hamburg* onder den Heer *Dominicus van Uffelen* in de *Gruening-straat*, daar het aan 't daglicht en de greetige oogen der Kunst-lievenden in eene kist maar te veel (helaas!) onthouden wordt. Ketel heeft ook op verzoek van *Raphael Sadeler* geteekend een Zinnebeeld, verbeeldende de *Liefde* met een bran-

dend

dend hart tusschen *Zang*, *Schilder* en *Dicht-kunde* bij eene fontein zittende, 't oog gevest op een Schilder-stuk en luisterende met aandachtige houding naar 't gezang en speeltuig: op de fontein zit *Genegenheid* uitgebeeld, met een water-pissend kindje, bij zich hebbende *Listigheid* aan de slang te kennen; deeze en meer andere fraaie omstandigheden of bijwerk toonen, dat hiermede verbeeld wordt de *Fontein der Kunsten.* Dit zelve wordt van hem noch overgebragt op eenen geestelijken zin, zijnde de bak der fonteine van boven versierd met *Serafijnen*-hoofden, vlietende het water der Kunsten uit de monden deezer God-lovende Geesten, dus als tot roem van God: En dewijl de inwendige begeerte der Kunstenaaren naar hoogheid, eer en prijs is, wordt dit door een' Laurier-krans en Palm-tak verbeeld.

Ook is van hem eene *Pictura*, schilderende de Historië van *Dedalus* en *Ikarus*, om den Kunstenaaren de middelmaat aan, en den hoogmoed af te raden: om dit Werk is een rand, waar in 4 Beelden; als *Neerstigheid* spinnende, en bij zich hebbende een' ooievaar, benevens zweepen en spooren; *Arbeidzaamheid* met spade, hamer, ossenhuid en dorsch-vlegels; *Geduldigheid* met een vogelkooiken en een vogeltje daar in, naast zig hebbende een Lam en Zandloper, achter haar hangen boeijen; en laatstelijk *Oefening* met een' pijl in de hand, dien zij door een' ring werpt, hebbende den eenen voet op een uurglas, achter haar hangen hand-boogen. Bij elk deezer Beelden hangen 2 brandende lampen, als uit een *Grotesk* (*) of *Antijk* lofwerk voortkomende.

(*) *Grotesken* of *Grotissen*, gelijk onze *Van Mander* die noemt, en nu al verscheiden reizen bij hem voorgekomen, is

de. Hiermede wordt aangewezen, dat Oefening met den tijd tot volmaaktheid brengt, en dat door aanwendinge deezer uitterlijke middelen de Kunst nimmer zwaar zal vallen; dat ook de langs deeze wegen verkreegene Kunsten als lichten zijn op deeze Wereld. Noch is van hem een Zin-stuk in blaauw en wit, vertoonende een volwassen Man, treedende met den eenen voet op 't hoofd van een ossenhuid, met den anderen op eene graaf of spade, schrijdende over een anker, 't welk hij met de hand bij den ring ophoudt, heeft ook eene zweep met 2 spooren in de hand, en eene Vrouws-persoon op den arm en als in zijn geweld, verbeeldende de Kunst, die in haare regterhand een' Laurier-krans om hoog houdt, waar naar de Man ook met zijne rechterhand, waar in hij een doorschoten brandend hart heeft, reikt om denzelven magtig te worden: de Vrouw rust met de toonen op een' Zandloper met 2 vleugels, den eenen van een' dag-vogel, en den anderen van een' nacht-vogel of Vledermuis, en wijst met de slinkerhand op een Lammetje, dat om hoog naar haar toe ziet; een knielend Jongetje houdt den eenen

is eene zoort van schilderwerk, 't geen zijn' naam ontleent van de kluizen, spelonken of *grotten* in *Italië*, waarin, onder andere oudheden, ook schilder-stukken veelal in *fresco* gevonden worden; zulken worden naar de plaats hunner vindinge *Grotesken* genaamd. Zij werden door de Schilders van later' tijd nagevolgd in derzelver stukken, wordende dan deezen kopijën ook *Grotesken* genoemd. 'T schijnt zelfs, dat alle opgegraven beeldwerk, vaten enz. der oudheid nageschilderd zijnde, dien naam metter tijd gekregen hebbe, ja eindelijk alle schilder- of beeldwerk, dat zonder orde of evenredigheid gesteld of bij den anderen gevoegd is, ook zulken, die den beschouwer door hunne potzige verbeeldingen tot lachen verwekken.

deenen arm om den hals van 't lam geslagen, en neemt met de andere hand een *pallet* met verwen op, als genegen de Schilder-kunst met geduld te leeren. Aan de andere zijde deezer schrijdende *postuure* (die op den rug wordt gezien) ligt een Jongen, vattende met eene hand een' ossenhoorn, terwijl de andere naar een *Muziek*-boek grijpt; zich genegen toonende een *Muzikant* te worden, hebbende allerlei speeltuig om zich. Uit de lucht komen aan de eene zijde twee kindertjens; *Geestigheid* en *Lust* beduidende; deezen drijven 't vlammend hart tot *Naarstigheid*, door de zweep en spooren verbeeld, die de man in de hand heeft: aan de andere zijde komt van verre een *Kupido* met zijn boog, die 't pijltje in 't hart geschoten heeft. In 't verschiet ziet men eenige *Ruinen*, betekenende *Rôme*, de oefen-plaats der schilderende jeugd. Dit Stukje is te zien te *Amsteldam* bij den kunst-lievenden Heer Sekretaris *Haan*. Tot verklaringe is 'er een versje door hem bijgevoegd, [hier op uitkomende:]

Uw hoop' zal, Schilder-jeugd, niet altoos achter blijven;
Des werk gestadig voort, ontzie geen tijd noch vlijt;
Laat Geest *en* Lust *uw* hart *met* zweep *en* spooren *drijven,*
Dan krijgtge eerlang de Kunst, de Juffer, diege vrijt.

Daar is noch een zeer kunstig groot Stuk door hem geschilderd, verbeeldende *de naakte Waarheid* in de gedaante van eene schoone Vrouw, liggende te

rusten op een kostelijke *Antijke* slaap-koetze, hebbende een' in helder licht gestelden *Serafijn* aan 't hoofdëinde, door welken de *Deugd* wordt afgeschetst; *Leugen* agter de grijns der Waarheid schuilende en wel van boven naar een mensch, doch onder een' bok gelijkende, (gelijk de Saters afgebeeld worden) klimt dus vermomd op 't bedde; doch wordt heur de grijns door Deugd, *Waarheids* Schutsengel afgerukt: deeze heeft de gedaante van een sterk man met arends-vleugels even als de *Tijd*; hij drukt *Leugen* op de schouderen, als wilde hij hem de lenden kraaken. Dit Stuk is ook te *Amsterdam*: daar staat mede een toepasselijk versje op, [hoofdzakelijk dus luidende:]

De Naakte Waarheid *mag gerust hier liggen slaapen,*
Terwijl de wakk're Deugdt *bij haare sponde waakt,*
Al wil dan Leugen *ook heur bed-sprei zacht opraapen,*
Op dat zij wel vermomd op Waarheids *bed geraakt,*
'T wordt hem door Deugd *belet, zo dat de list mislukt,*
En 't loos gedrocht wordt fluks de lenden ingedrukt.

Men vindt ook in dezelve Stad in de Kalverstraat in '*t Hof van Holland* bij Meester *Klaas*, een Zinnestukje door hem geschilderd en wel gekleurd, verbeeldende [volgends een onderstaand versje van deezen inhoud:]

Als

Als Geldzucht, Wijn *en vuile* Min
Vernuft *de Wapens uit doen trekken*,
Komt Misbruik *haar terstond begekken*;
En steekt heur 't hoofd ter Zotskap *in*.

het *Verstand* of *Vernuft*; in de gedaante van een overwonnene en weêrlooze Vrouw ontbloot van Helm, Schild en Lans; en onder den voet gestooten door *Venus*, *Bacchus* en *Geldzucht* op deeze wijze: *Venus* houdt den band, waarmede *Verstand* aan den voet gestrikt ligt; achter haar staat *Kupido* met gespannen boog (*) mikkende op *Verstand*; Bacchus houdt met de eene hand eene vergulde Kruik, in de andere een kristallen Glas met rooden wijn, en schijnt *Verstand* aan te zetten om boven haar vermogen te drinken, terwijl haar de weêrkaatsinge van den rooden wijn uit het glas op 't voorhoofd staat; een weinig verder is *Geldzucht* bezig met uit eene wel gestoffeerde geld-kist eene stokbeurs te neemen; op 't deksel van de kist staat *Midas*, die door zijn enkel aanroeren alles in goud deed veranderen, afgebeeld. Het *Misbruik*, in de gedaante van een ouden Sater in de schaduw, zet *Verstand* een' Zotskap op.

Daar berust ook onder den voorgemelden Sekretaris *Haan* een zeer schoon Stuk van Ketel, verbeeldende *zeven Deugden*.

Noch is van hem een zedelijk Stuk op 't Spreekwoord: *'t Begeeren heeft geen rust* [of *Nimmer genoeg*] op deeze wijze verbeeld: Een Man schrijden-

(*) *De boog des drievoudigen onmaats* staat 'er in 't oorspronkelijke, waarmede gezien wordt op 't drievouwig misbruik van *Vrouw*, *Wijn* en *Geldzucht*.

dende over eenen grondeloozen put, wordt door het *Vleesch* geblinddoekt: achter hem groeit het ras-heelend kruid *Peton*, aan welks wortel een nieuws-geboren kind ligt, en welk Kruid het leven der Zielen beduidt: voor hem wast het giftig kruid *Napellis*, aan welks wortel een doodshoofd ligt, beduidende den dood der Zielen, dat is het tijdelijk goed, om welk de mensch zo woelt, dat hij het toekomende en 't geen ter Zaligheid nodig is, varen laat; 't *Geluk* of de *Fortuin*, voerende in haaren wimpel den God des rijkdoms, die der menschen vleeschelijke begeertens inwilligt, lacht hem aan, en toont zich dienstveerdig; maar de nimmerverzadigde *Begeerlijkheid* staande met éénen voet op een onrust, blijft in geduurige beweging. Tot verklaaringe zijn 'er ook door hem Verskens bijgevoegd, deezen zin hebbende:

Een aard-gezind gemoed door 't gierig vleesch verblind,
Kent God, noch Godsdienst, noch de kortheid zijner dagen,
Heeft nimmermeer genoeg, *al gaat het voor den wind:*
't Begeeren heeft geen rust, *'t is zuchten, wenschen, klaagen.*

Ook ziet men van verre op 't zelfde Stuk de Helsche pijnigingen volgends de oude Dichters, als die van *Tantalus*, *Sisyphus*, *Ixion*, *Tityûs* en de dochters van *Danaus*.

Noch is ter zelver plaatse een ander *Moraal*, [verbeeldende (volgends 't onderstaand versje) den weg naar den berg *Sion*] 't versje is van dezen inhoud:

Klimt

Klimt op den Godsberg, klimt op Sion *welberaaden,*
Daar grijze Ervarenheid *als gidze voor u streeft,*
Laat kinder-poppetuig noch spel uw hart verzaaden,
'T is niet dan enkel waan, 't geen de ijdle Wereld geeft,
De Jongheid struikelt steeds tot eigen schande en schade;
Des draagt u mannelijk, en hoopt op Gods genade.

Dus verre van Zinnebeelden gewaagd hebbende, moet ik niet verzwijgen zijn' *Deugden-spiegel*, door *Saanredam* in plaat gebragt, van een zinrijke uitvinding, tot bestraffing van de ondankbaarheid eens boozen mensches, die de Zon ontvangende van zich afbijt, daar een dankbaare de Maan ontvangende, deeze weldaad in zijn geheugen prent, om eens weêrvergeldinge te doen: men vindt 'er zeer veel ander werk bij, gelijk uit de prent kan gezien worden, en tot uitlegginge een Gedichtje, hier op uitkomende:

Een dankbaar mensch vergeet nooit 't hem gedaane goed,
Hoe klein de weldaad zij, zij blijft in 't hart geschreeven;
Maar die ondankbaar is, al krijgt hij overvloed,
Verkleint de weldaad, hulp, of 't geen hem is gegeven.
Gestreeld slaat hij weêrom, en bijt naar die hem kust,
Of houdt zig op zijn best, als waar' hij 't onbewust.

Gelijk dan KETEL vindingrijk en van een vruchtbaren Geest schijnt gedreven te worden, zo zijn in hem verscheidene voorneemens en lusten opgereezen in of benevens onze Kunst, welken hij ook heeft willen boeten en zijne zinlijkheid (zonder iemands nadeel) daarin volgen. Dus bekroop hem in 1595 de lust om te bootzeren en in leem te werken, maakende uit eenen klomp eene groep Beelden van 4 naakte mannetjens, waarvan de drie den vierden aan handen en voeten gebonden hielden, even als of daar mede wierde gemeend de geen, die zonder bruilofts-kleed gekomen, daarom in de uiterste duisternisse geworpen werd; want het schijnt, of zij hem van zich af willen werpen: de *aktiën* deezer Beelden zijn zeer aartig uit den anderen gewerkt, en op zijn winkel te zien; 't is een Stukje daar alle Kunstenaars, ook de vermaardste Beeldsnijders, over verwonderd staan moeten. Zederd heeft hij ook gebruik gemaakt in zijn schilderen en teekenen van het bootzeeren in wasch, 't welk de *Italianen* ook doen en niet zonder nuttigheid.

Het volgende jaar begon hij heel nette *portretten* te maaken, 't welk hem ook wonder wel gelukt is, gelijk uit de boven aangehaalden blijkt en noch gezien kan worden.

In 't jaar 1599 viel hij op een lust, om met de bloote hand of vinger zonder penseel te schilderen, 't welk bij veelen voor een belachelijken en vreemden lust wordt gehouden, gelijk zulke aan zwangere Vrouwen eigen is, die tot vreemde, rauwe of ongekookte spijzen trek krijgen; doch om hier gematigder van te spreken, is het zeer te verwonderen, dat het hem zo wel gelukt is, en datter geen wanschapen vruchten van gekomen zijn. Het eerste, dat hij dus deede, was zijn eigen *Portret*, welk

hij

hij op verscheidene manieren maakte, gelijkende echter zo wel of beter, dan of een ander het met noodig gereedschap gedaan had, en stond zelfs fraai uit de hand. Op deeze proef voer hij voort, en maakte voor den Kunstminnaar, *Sr. Hendrik van Os* te *Amsterdam*, een' *Demokriet* en *Heraklitet*, het eerste naar zijne eigen tronië op de begeerte van deezen *Van Os*, staande zeer wel en gloeiende uit de hand. Wanneer hij dus onder anderen eens bezig was met het *Portret* van den Heer *Morosini*, naar het eerste nette, met de vingeren te schilderen, kwam 'er juist de Penseel-maker op den aangang, en wenschte hem aan elken vinger een exter-oog; want niemand dan hij had bij dat kunstje te lijden. Een man van *Moskow* liet zich dus ook *portretteeren*, om dat den Groot-vorst te vertoonen, met welken hij gemeenzaam omging. Noch portretteerde hij dus den Admiraal der *Moluksche* Scheepvaart *Sr. Wolfaart Hermans* en 't geleek zeer wel, gelijk de uitneemende Beeld-snijder *de Keijser* voorheen van hem met de penseel was geschilderd in 't stuk der Apostelen [boven gemeld]. Met duim en vingeren volvoerde hij ook drie troniën, eene *Maria* en *St. Jan* met eenen *Salvator*, hebbende eene doornen Kroon op 't hoofd, wonderbaar net en zuiver, bezonder het bloed en boven al de vloeiënde traanen uit de oogen, zo dat het onmogelijk voorkomt, dat zulks zonder gereedschap gedaan is. Iet dat noch vreemder is; in 1600 viel hem in, te schilderen zonder handen met zijne voeten, en de proef te neemen, of hij 'er iet goeds mede konde uitvoeren. 'T is om niet, dat veelen hieröm noch meer gelachen en den spot gedreeven hebben, dan om 't voorige, vermids de voeten daar toe noch onbekwaamer zijn, en tot zulken arbeid altoos niet verördend; maar wie

heeft hier bij te lijden? niemand dan de penseelmaker (gelijk verhaald is). Valt dan iemands zinlijkheid op dusdanige zaak, hoe past het een' andren kwalijk te neemen of te duiden, dat men dingen, die ondoenlijk schijnen, met de daad, toont doenlijk te wezen? immers zoude een kunst-verstaande Schilder, die zijne handen kwijt was, zich aldus konnen behelpen. Anderen om hunne behendigheid te toonen, onderneemen ook wel dergelijke ongewoone dingen; eenige schieten met het vuur-roer tegen den rugge of verkeerd en weeten dus hun wit te treffen. Om niet te spreken van die lieden, die op koorden loopen en danssen, waartoe echter de vlakke aarde bekwaamer is.

Eindelijk verantwoorden en ontschuldigen die zeldzaame Werken op deeze wijze uitgevoerd, zelfs hunnen maaker, zijnde zo fraai, dat menze uit de hand ziende, meenen zoude, datze door eene hand, met het nodige gereedschap voorzien, gedaan waren. De eerste proef was de God der Stilzwijgenheid, *Harpokrates*, welke hem wel gelukte, treffende zeer kunstig de trekken van een' Zwijger; van gelijken den Lachenden en Schreiënden Filosoof. Op deeze wijs schilderende, is hij altijd zeer zorgvuldig geweest, om eenig ander lid of gereedschap te gebruiken, dan alleen het geene hij zich voorgenomen had, gelijk van veelen kan getuigd worden. Verscheiden Heeren vonden hun behagen ook daar in. De Hertog van *Nemeurs* kocht den Schreiënden Filosoof om de zeldzaamheid, alzo hij zelve somtijds ook wat in de Kunst deede. Een Poosch Edelman *Andreas Lescinski* Graaf van *Leschno* geheeten, heeft van hem ook eenige troniën met den voet gedaan. 'T lust mij ook hier te melden, hoe hij op verscheidene wijzen zijn huis heeft beschilderd. Aan de

rech-

rechter-zijde van den gevel ſtelde hij *Demokriet* en *Herakliet* met eene Wereld tuſſen beiden, met den rechter-voet: op de ſlinker-zijde *Momus* en *Zoïlus*, met den ſlinker-voet: in 't midden recht boven den ingang den ſnel-vliegenden Tijd bekranſt met roozen, hebbende in de eene hand eene Zeis of Sikkel, in de andere een' Zandlooper, vergezeld van twee vliegende Kinderen, verbeeldende *Geeſtigheid* en *Verſtand*, om dat, door deezen met den Tijd, alle kunſten in de Wereld komen; dit is zonder penſeel gedaan met de ſlinker-hand. Deeze Stukken zijn levens-grootte en gekleurd: Tuſſchen in ſtaan twee beeldeniſſen koper-kleurig, aan de rechter-zijde van den Tijd *Pictura*, ſchilderende met de handen en met den voet, aan de ſlinker-zijde *Geduld* met een lachend wezen, zittende op een aanbeeld, beſprongen door *Valſchheid*, die met drie pijlen, *Afgunſt*, *Achterklap* en *Laſter*, tevens ſchiet; terwijl *Nijdigheid* haar bij de hairvlechten ſchriklijk achteröver zoekt te trekken, en vinnige *Haat* op haar een' raazenden hond afhitſt, om heur te verſlinden: noch is hier bij verbeeld *Doodelijk Geweld* met een doods-hoofd, en met oogen, waar uit vuurvlammen ſchieten, betekenende de groote ſterfte binnen *Amſterdam* in 't jaar 1602, den tijd van dit ſchilderwerk. Deeze gruwelijke gedrochten willen (als 't ware) *Geduld* vernielen, 't welk deeze met een Lammetje in den arm, een Kruisje in de hand en een lachend wezen verdraagt, 't gezicht hemelwaard als tot haaren Schepper geſlagen houdende.

Eer ik eindige, wil ik noch eenigen zijner Zinnebeelden hier aanhaalen. 'T gebeurde eens, dat een Edelman, de *Heer van Wulp*, hem verzocht, om iet in zijn Stam- of Vrienden-boek door hem geteekend

kend te hebben; hij weetende de geäartheid van deezen Edelman, teekende een' Edelman op een moedig paard gezeten, met een' Valk op de hand en achter zich eene Jongvrouw, terwijl een Windhond voor hem heen loopt; in 't verschiet een' Boer met zijn' bouw en koeiën, en een toepasselijk versje daar bij [op deezen zin:]

Een jongvrouw schoon van leest, wier oogen mannen jagen;
Is 't kittelend vermaak, 't geen ook de wereld geeft:
Een moedig dravend ros kan om zijn' dienst behagen:
Men mint een' jagthond, om dat hij door velden zweeft,
Gelijk een schaduw, om het vluchtend wild te vangen,
En om zijn' trouwen aart; Een Landman vindt geneugt'
In veld en bouw, in vee en malsche klavergangen;
Is 't dan wel wonder, dat een Jonker in zijn jeugd
Blijft aan de schoonheid van een jonge Juffer hangen,
En dat een wakkre hond en paard hem strekt tot vreugd?

Hier bij voegde KETEL noch eenige Zinnebeeldjens, om zijne meeninge in 't voorgaande nader te verklaaren, dus verbeeld: Een jong naakt vrouwtje met eene zotskap op 't hoofd, verlofte van een kindje op den schoot van een' jongeling, schoon van voorhoofd of aangezicht, doch hebbende het achter-

terhoofd als een' doods-kop, en naar beneden een schorpiöen-staart, waarmede hij 't hem omhelzende Vrouwtje in haare zijde stak; want zijn naam was *Doodelijk gevaar*, de naam van 't Vrouw-mensch *Zotte jeugd*; 't Vroed-wijf, 't geen dit kind *Wulpsheid* in de geboorte ontvong, hiette *Iet schijnende ijdelheid*. Wat verder op, daar *Zotte jeugd* met haar wigtje op den arm scheen te gaan speelen, kwam *Tijds ervarenheid* en nam haar 't kind af; noch verder lag een *doublet-* of dubbele schelp als eene open mossel, waar naast *Manlijk verstand* zat in de gedaante van een' Filosoof met een rijsken in de hand, waarmede hij 't kind weder joeg in den schelp, met een Versje tot nader verklaaringe daar bij, [omtrend, als volgt].

De Zotte jeugd *toont hier, datze enkel* Wulpsheid *baart*,
Omhelzend Doods-gevaar, *door onkunde onvervaard;*
Iet schijnende ijdelheid *is wakker haar te hulp*,
Tot Tijds ervarenheid *verdrijft de wulpsche vruchten*,
Die Mannelijk Verstand *doet in een' sluit-schelp vluchten*;
Wie zich zo manlijk draagt is waarlijk Heer *van* Wulp.

[NB. *Dit Versje is zo ingericht, dat het stekelige voor den Heere* Van der Wulp, *daarmede vrij wat verzacht wordt*].

Hierom werd in 's *Hage* van veelen met groot behagen gelachen, en het Stuk straks alom bekend, zelfs bij den Prins van *Oranje*. Een schoon groot Stuk van 7 voeten heeft KETEL ook gemaakt voor

den

den Burgemeester *Kornelis Florissen van Teijlingen*, waarvan 't Zinnebeeldige al van ouds tot zodanig verstrekt heeft; *de Tijd* naamelijk wordt 'er in verbeeld *de Waarheid aan den dag* te brengen.

Ter liefde van den Kunst-minnaar, *Jaques Razet* te *Amsterdam*, schilderde hij ook een zedelijk Zinnebeeld op deszelfs *devies*: *Na dit een beter*, met een Gedicht daar bij, [dus ingericht:]

Offschoon de dolle Zee der Wereld ijsslijk razet,
En Lijdzaamheid *gepijnd door langen duur verbazet*,
Hart-wekkend Heil-geloof *geeft milden in den nood*
Weer nieuwen moed en kracht: laat vrij de bleeke dood
Haar wakkerheid met storm op storm van nieuws aanranden,
Zij acht dit baldren niet van heure dood-vijanden.
De Hoop, *die alzo min dier woede zich bekreunt*,
Maakt datze op Gods belofte, als op een anker leunt;
Hoe 't loeit of stormt, zij weet, dat God is geen vergeeter
Der zijnen, en verwacht met grond na dit een beter.

Noch heeft KETEL twee kleine Stukjens voor deezen *Razet* gemaakt. Het een is een *Maria*-beeldje met een kindje, dat de borst weigert, en naar 't kruis, hem van een Engel voorgehouden, toevalt. Het ander verbeeldt *Christus*, zittende op een steen met twee weenende Engeltjens bezijden hem, welk door

Ra-

Razet aan eenen *de Jode* (*) verhandeld en thands te *Antwerpen* is. Eindelijk heeft KETEL onlangs zonder eenig hand-gereedschap geschilderd een groot Stuk na-genoeg levens-grootte, vertonende een naakt Beeld met eene Ossen-huid om 't lijf en een' hamer in de hand, beduidende den *Geduurigen Arbeid*, over zijn hoofd vliegen twee kinderen, *Geest* en *Lust*; *Geest* blaast de vinding, van zonder penseelen met handen en voeten te schilderen, aan *Verstand* in, *Lust* uit de gedachten voortkomende prikkelt met een penneken in de herssenen, te gelijk op een' spiegel wijzende, om te kennen te geven dat zulk voornemen door Verstand en Gezicht moest uitgevoerd worden; ook komt 'er *Liefde* in voor, hebbende in de rechter-hand eene vlamme vuurs, 't werk als aandrijvende; en met de slinker-hand het hart met een gouden pijl van *Yver* aannopende. *Verstand* bestuurt den voet in het schilderen, met hulp van *Gezicht* door den spiegel aangeduid; vermids 't verstand tot zulks niet zonder gezicht, noch 't gezicht zonder 't verstand iet zoude vermogen; *Schilder-kunst* houdende 't panneel op den schoot en met de slinker-hand 't *pallet* met verwen, gedoogt, dat *Nijdigheid* met den voet geschilderd wordt: deeze knaagt haar eigen hart van spijt: naast *Schilder-kunst* bevinden zich *Neerstigheid* en *Lijdzaamheid* om te verbeelden, datze in geduurigen arbeid veel konnen uitvoeren, met behulp van den *Tijd*, die ook in 't zelfde stuk gevonden wordt, als vliegende met een uurglas in de eene, en eene sik-

(*) Van de Broeders GERARD en PIETER DE JODE zie onder in HENDRIK GOLTZIUS en boven in HANS FREDEMAN DE VRIES II. D. bl. 7.

sikkel in de andere hand: al mede dient daar toe een versje door hem gemaakt:

Waar Geest *en* Lust *de hersenen nopen;*
Waar Liefd *met pijl en vlamme port,*
Daar mag men op iet wonders hopen;
Het schijn-onmooglijk mooglijk wordt.
Geduld *en* Vlijt *staag aan het werken*
Een Kunst-stuk leeveren door Verstand
Met hulp van 't Oog; *(wie zou het merken?)*
'T penseel is hier de voet of hand:
Der schilder-kunst' kan 't hier behagen,
Dat met den voet de magre Nijd
Geschilderd word', zelfs onder 't knagen
Van hart en ingewand uit spijt.

B E S L U I T.

De Vlieger met zijn sikkel dreigt
Op 't onvoorzienst elk af te maejen;
Dus, wie tot winst hier is geneigd,
Neem waar den tijd bekwaam tot zaajen.

Dit Stuk is, onder die geenen, die van hem zonder hand-gereedschap gedaan zijn, uitstekende in fraaiheid: *Nijdigheid* is 'er alleen in met den voet, al 't ander met duim en vingeren gedaan. Men moet zich in 't bijzonder verwonderen over de groote netheid der vliegende kinderen, daar men hunne naakte gedaante als bij weêrkaatzing geschilderd ziet in den spiegel van den Tijd. Kortom, 't gansche Stuk is zeer uitneemende en wonderbaar fraai, zijnde vervaardigd voor den Kunst-liever, den Heere *Willem Jacobszen* te *Amsteldam*. In de *friese* van 't groo-

't groote Stuk zonder penseelen geschilderd, staat een rijmtje als door de schilderije gezegd, op dezen trant:

> *Wie heeft dit ooit ontmoet?*
> *De vingers duim en voet*
> *Mij schilderden geheel;*
> *Toen* Ketel *'s luim mij maakte,*
> *In geener wijs genaakte*
> *Mij borstel of penseel.*

Ketel heeft ook onlangs eene *Judith*, meer dan ten halven lijve en levens-grootte, doch met gereedschap zeer wel gekleurd en sierlijk gedaan voor den kunst-minnenden Heer *Christ. Dirkszen Pruijs* te *Amsterdam*. Een zijner treffelijkste Werken is te *Dantzig*, zijnde eene *Danaë* met den gulden regen, een groot Stuk met Beelden van levens-grootte; zo ik 't wel hebbe, is dezelfde *ordinantië* ten zijnen huize noch te zien in het voorhuis hangende: waar omtrend eene klucht verhaald wordt van een' boer, die dit Stuk in 't voorbij-gaan zag en van de huisvrouw van Ketel verlof verzocht, om de schildering te mogen bekijken; want hij zich verbeeldde, 'er verstand van te hebben, en 'er grooten zin in had, zeggende verder: *Vroutje, kunt gij dit alsus maken? gij zult dan wel aan den kost komen*, en (terwijl hij al nauw bleef toekijken,) *Ik wedde, ik rade, wat deze schilderatie beduidt, 't is de Engelsche groet, daar den heiligen Engel ons lieve Vrouw de boodschap brengt.* roemende voort op zijn goed oordeel en verstand: de vliegende *Kupido* werd door hem voor den Engel aangezien, en de *Danaë*, die op een schoone en sierlijke bedstede ligt, voor *Mariä*. Men liet hem ook even wijs heenen gaan.

Hier-

Hiermede eindigen wij 't Leven van KETEL en laaten hem der genade van den Almagtigen, en zijne Werken, welker Kunst wel gemakkelijk te verächten valt, maar die in waarheid niet licht te berispen of te verbeteren zijn, aan 't oordeel en den loffelijken roem van Kunst-kenners aanbevolen; want hij is een goed Meester, wel bedreeven in alle deelen der Kunste, ook in de Bouw- en Landmeet-kunde, zich wel verstaande op de kennis der Evenredigheid en 't *Perspectief* en zelfs een geestig Dichter (*).

Onder anderen zijner goede Leerlingen was eene *Isaak Oserijn*, geboren te *Koppenhage*: deeze had eerst te huis zonder Meester op zich zelven iet geschilderd, zijn' Bestevader of dergelijk; maar was op het teekenen niet afgerecht. Bij KETEL komende, liet die hem op zijn eigen aanstaan, eene prent nateekenen uit de *forcen* of groote Werken van *Hercules*, die *Kort* na *Floris* had gesneden; welk gedaan zijnde, liet hij hem dat zelfde noch eens doen met zijne onderrechting; en liet hem zijn afgeperkte stelsel verder doortrekken; doe was 't verschil met het voorgaande tot verwondering zeer groot, en waren de prenten elkanderen zeer gelijkende, zo dat hij straks aan 't schilderen werd gezet. Drie jaaren daar geweest zijnde, vertrok hij naar *Venetië*, en onthield zich in deeze Stad, en naderhand ook te *Rome* een jaar. Bij zijne terugkomst was hij zo gevorderd, dat men van hem metter tijd de grootste bekwaamheid in onze Kunst konde verwachten.

Dan,

(*) KORNELIS KETEL was een bijzonder gemeenzaam Vriend van onzen *K. van Mander*, hebbende deeze ook zijn Werkje over de *Uitbeeldingen der Figuren*, opgedragen *aan den Kunst-rijken, kloekzinnigen* MR. KORNELIS KETEL *Schilder en Dichter*.

Dan, hij te huis gekomen zijnde, is kort daar aan noch jong gestorven aan eene heete koorts, bezig zijnde aan 't afbeeldsel van den Koning van *Denmarken* ten voeten uit, levens-grootte, welk hij maar gedoodverwd had. Bij zijn' Meester KETEL zijn noch van hem eenige dingen voor handen, die zeer aartig zijn (*). [Het afbeeldsel van KORNELIS KETEL is te zien in de Plaat GG. n. 2.] (†).

(*) Onder de voornaame Leerlingen van KORNELIS KETEL moet men niet vergeeten te gedenken aan WOUTER CRABETH, Klein-zoon van den beruchten *Wouter Pieterszoon Crabeth*: hij bragt 13 jaaren door met eene reis door *Vrankrijk* en *Italië*, en is een tijdgenoot geweest van *Hubrecht Jacobsz. Grimani*, van wien bij beneden onder *Pieter Kornelisz. van Rijk* iet zullen zeggen. Zie verder HOUBR. *Schoub.* I. D. bl. 178.

(†) Onder zijne afbeelding in den voorigen druk vindt men:

Primus hic à Luca *Leidano Pictor habetur*
Goudanus, Batavi gloria uterque soli,
Quam bene conveniant, docuit, Pictura, Poesis;
Quæ pinxit, prius hic finxerat ingenio.

Dat is:

De *Goudsche* Meester, door wien *Holland* werd vermaard,
Sint men naar 't duister graf zag *Luik van Leiden* daalen,
Toont elk, hoe Schilder-kunst met Dicht-kunst gaat gepaard:
'T geen hij als Dichter vond, kon hij als Schilder maalen.

GUALDROP GORTZIUS anders GELDROP.

Gelijk ik denkelijk wel meer zal hebben verhaald, dat het Portret-schilderen wel het grootste werk is, 't geen den jongen Schilders of anderen in deeze Landen voorkomt, en dit, benevens den goeden winst, die daar uit te haalen is, voor de oorzaak opgegeeven, waaröm veelen zich daar wel 't meest, of geheel en al, mede bezig houden, even zo is 't den wel-schilderenden GUALDROP GORTZIUS, in 't gemeen GELDROP genoemd, gegaan. Hij was geboren binnen de Stad *Leuven* in *Braband*, in den jaare 1553, en tot zijn 17 of 18de jaar gekomen zijnde, is hij naar *Antwerpen*, toenmaals door braave Schilders vermaard, vertrokken, om aldaar een' aanvang met het leeren der Kunste te maaken, bij eenen *Frans Vrancks* van *Herenthals*; van daar door 't overlijden van deezen Meester, of om een andere reden, bij den vermaarden *Franciscus Pourbus*, bij wien hij, onder andere uitneemende deelen der Kunste, een allervoortreffelijkste gelegenheid aantrof om zich te oefenen in het Portret-schilderen, waar door hij (GORTZIUS) door vlijt, en geholpen door zijne natuurlijke geestigheid, zo verre in de Kunst is gevorderd, dat hij daar eindelijk Schilder werd van den Hertog van *Terra Nova*, met wien hij op den Vrede-handel te *Keulen* gekomen, van dien tijd af daar is blijven woonen.

Hij is een der uitneemendste Portret-schilderen, die bekend zijn; niet dat hij eigenlijk dit deel der Kunste tot zijn eenig doelwit stelt, want hij is mede een uitmuntend Kunstenaar in 't schilderen van

ordinantiën en Beelden; gelijk verscheidene Stukken van hem bij de liefhebbers in verscheidene plaatsen te zien zijn. Tot *Keulen* is bij *Johan Meerman* een welgeschilderde *Diana* van hem te zien, en bij *Everhard Jabach* een schoone zeer levende *Susanna*; noch zijn van hem te *Keulen* twee schoone troniën van *Christus* en *Maria* in de Kunst-kamer van een geestelijk Heer en goed Kunst-minnaar. Deeze twee uitneemend wel voldoenden zijn in 2 plaaten gesneeden door *Krispian van de Passe*, en komen in druk uit. Noch is van GUALDROP een *Evangelist*, zeer wel en treffelijk geschilderd, ten huize van den kunst-genegen' *Joris Haeck*, en noch sommige uitneemende Stukken ten huize van *Frans Francken* en *Jaques Mollijn*, alle binnen *Keulen*. Verder is van zijne hand de kunstig uitgevoerde Historië van *Hester* en *Assuerus*, tot *Hamburg* bij den Kunst-liever *Gortssen*. Zijne Werken, in 't bijzonder eene meenigte zijner *portretten* en heerlijke troniën, zijn alöm te vinden. Thands in 't jaar 1604 is hij noch niet ledig met zijn' vernuftigen geest, en rust zijne kunstige hand noch vooräl niet. Kortöm hij heeft met zijne schoon-vloeiënde manier van werken aan veele andere dagelijksche of redelijk-goede *Portret-schilders*, de oogen geöpend, en hen verder doen zien, dan voorheen.

MICHIEL JANSZEN MIEREVELDT.

Aan hem, die in eenig deel onzer Kunste uitmunt en anderen te boven streeft, is 't billijk, dat met lof gedacht, en dat zulk een buiten alle laage gedachten en minächtinge gesteld worde: Waaröm ik niet kan nalaaten gewag te maaken van MICHIEL JANSZEN MIEREVELDT van *Delft*; want deeze onder andere gaven, waarmede hij door de milde Natuur versierd was, het schilderen van portretten verkoren hebbende, daarin zo goeden Meester geworden is, dat zijne Werken hem het getuigenis geeven, dat zijns gelijk, immers zijn Meester, niet te vinden is. Hij was geboren te *Delft* (*) in 't jaar

(*) In 't aanhangsel van *Van Mander*'s Schilder-boek vindt men de volgende verbetering en vermeerdering op 't leven van M. J. MIEREVELDT: Dat hij nam. geboren was aan 't Marktveld binnen *Delft*, in 't jaar 1567, den eersten van bloeimaand, en dat de Vader zijner Moeder geweest is een Glasschilder te *Delft*. Hij heeft ook bij *Jeroon Wierinx* (vervolgt hij) niet geleerd, dit was mij kwalijk bericht: zijn eerste Meester wordt *Willem Willemsz* genoemd; van deezen kwam hij bij een' *discipel* [of kweekeling] van *Bloklandt*, die *Augustyn* heette, een man van een vluggen geest en levendig van uitvindingen: Hier leerde MIEREVELD zijn eerste schilderen en was bij hem omtrend tien weeken, want de Man stierf hem vroeg af. Van daar trok hij, 14 jaaren oud zijnde, naar *Utrecht* bij *Blockland* en was 'er 2 jaaren en 3 maanden. Deeze ook gestorven zijnde, kwam MIEREVELD te huis. En hoewel zijn Vaders voornemen was hem aan 't schilderen van *Inventiën* te houden, zo maakte hij echter de laatste 9 of 10 jaaren herwaard niet veel anders, dan portret-stukken. Onder anderen zijn 'er van zijne hand verscheiden te *Delft* bij den Heer Burgemeester, *Pauwels* *van*

jaar onzes Heeren 1568, wezende zijn Vader een kunstig Zilversmit (*). MICHIEL, (zo veel ik heb konnen verneemen) is van jongs af van een stillen en goeden aart geweest, en vernuftig van geest. Zeer jong ter schoole besteld zijnde, was hij opmerkende en vlijtig in 't leeren, ja zo, dat hij den ouderdom van maar 8 jaaren bereikt hebbende, in de Schrijf-kunst dus verre gevorderd was, dat hij beter schreef dan eenig Schoolmeester binnen de Stad *Delft*. Zijn Vader nam en bestelde hem daarop (zoo ik meen) bij *Jeroon Wierinx* om 't Portret-schilderen te leeren, waar in hij zonderling toenam; ja op zijn elfde en twaalfde jaar reeds ondernam met een graveer-ijzer van zijne eigene uitvinding te snijden, onder anderen eene [*Samaritaansche*] Vrouwe bij den Put, een stuk met de grootste nauwkeurigheid gedaan; de *Christus* ter zijde zittende met een treffelijke ernsthaftigheid schijnt, uit de houding en levende aktie van aangezicht en handen, de Vrouw te onderwijzen; de Vrouw zelve staat als opgetogen van verwondering; de Stad *Sichar* wordt door hem op een' berg liggende vertoond, waar achter men mede een gezicht van bergen heeft, komende de put in de laagte, werwaard de burgers schijnen te moeten gaan, om water te haalen: In 't verschiet naderen de Apostelen met spi-

van Beerensteijn; van hem is ook 't portret van den Heer Burgemeester *Schilperöort*, welke allen bij uitstek kunstig zijn.

(*) Deeze, *Jan Michielszen van Miereveld* geheeten, was ook een Plaatsnijder, zijnde van hem onder sommige Liefhebbers noch prentjens voor handen. Hij was mede te *Delft* geboren, op den 2. van Sprokkelmaand 1528, en aldaar overleeden op den 8. van Slagtmaand 1592.

spijze: alles is zeer scherp gesneeden. Ik heb ook van hem gezien eene *Judith*, omtrend in de manier van *Blokland*, bijzonder het hoofd van *Holofernes*, 't welk uitneemend met het graaf-ijzer uitgewerkt is. 'T gansche Stuk is wat grooter dan 't voorgaande.

Ten laatsten is hij omtrend zijn twaalfde jaar gekomen bij *Bloklandt*, daar hij de handeling met de verwen begon, en het schilderen met veel geluk, gelijk men in 't kort, uit zijne vordering daarin, wel zien konde. Hij volgde in de Uitvindingen, Beelden als anderzins heel geestig de manier en behandeling zijns Meesters, zo als ik vernomen heb uit verscheidene dingen, die hij in zijne jongheid uitgevonden en geschilderd had, toen hij voor eigene reekening werkte, en die mij zeer wel aanstonden: zo dat ik mij verbeelde, uitneemende dingen van hem te moeten verwachten, indien hij zich alleen op de *Ordinantie* en 't schilderen van Historiën toegelegd, of daar zijn voornaam werk van gemaakt hadde, ja zelfs indien hij het nu noch deede. Dan, dit is het gebrek of ongeluk in onze Nederlanden, bijzonder in deezen tegenwoordigen tijd, dat 'er weinig werk valt, van *ordinantiën*, om der Jeugd of den Schilderen dus aanleiding te geeven, om door zulke oefeningen in Historiën, Beelden en Naakten uitmuntend te worden; want het zijn meest Portretten, die hun voorkomen: hier door gebeurt het, dat de Meesters door de zoetheid der winste verlokt (*), of door behoefte gedron-

(*) Hierom zeide *Godfried Kneller*, vermaard Schilder, niet onäartig: *De Schilders van Historiën maaken de dooden levendig, doch deezen konnen hun geene dankbaarheid betuigen.*

drongen, deezen Zijd-weg der Kunsten (te weeten het *Portret*-schilderen) doorgaands inslaan en heenen reizen, zonder lust of tijd te hebben, den Historië- en Beelden-weg, die tot de hoogste volkomenheid leidt, te zoeken en na te spooren; hier door wordt meenig fraaie en edele Geest uitgebluscht en moet [helaas] tot jammer der Kunste onvruchtbaar blijven. Dit woord *Zijd-* of *Bijweg* zal mij mogelijk kwalijk afgenomen worden, en sommigen te hard voorkomen; 't is des noodig, dat deeze hardheid zachter worde gemaakt [als 't ware] met een [zogenaamd] visch-penseel of veder, dat is met te zeggen, dat een *Portret* ook wel zo kan gemaakt worden, dat het een Kunst-stuk zij; want eene troniё, als 't heerlijkste deel des menschelijken lighaams, heeft al vrij wat in, en men kan daar mede klaar toonen, wat de Kunst vermoge. Veelen der voorbeschreevene Meesters hebben ook dus gedaan, en zo doet ook noch onze Miereveld of Michiel Janszen, dien wij thands onder handen hebben, en die voor geen' Nederlander hier in behoeft te wijken.

Men vindt van hem overheerlijke *Portretten* te *Delft* en veelal elders, zulks dezelven aan anderen wonderlijk de loef afsteken. Onder veelen munten

gen; maar ik, die de levenden uitschilder, ontfang door deezer gunst en belooning een nieuw leeven. Want deeze *Kneller*, dien 't Luk, toen hij Historië-schilder was, zeer ongunstig was, werd door zijn *portretteeren* vermaard, en geraakte tot den top van gunst en eere bij Koningen en Vorsten. Zie zijn leven beschreeven door A. Houbraken, III. *Deel* van den *Schouwb. der Schild.* bl. 233 enz. Mr. J. B. Descamps *Vies de Peintres Flam.* &c. Art. G. *Kneller* dans le tome 3. a *Paris.*

ten uit de volgenden, waaröp groote vlijt is besteed, als: een Oud man met een grooten baard, een zonderling schoon werk, tot *Delft* in de *Kat* te zien; te *Leiden* 't *Portret* van den Zoon van *Hendrik Egbertszoon* benevens dat van zijne huisvrouw; noch te *Delft* de Burgemeester *Gerrit Jansz. van der Eijk* met zijne huisvrouw en kinderen. Hij heeft noch onder handen en schier afgedaan een fraaie tronië van eenen *Rutger Jansz.* van *Amsterdam*, een minnaar der Kunste en van al wat fraai is; noch eenen *Jan Govertsz*, ook een Amsterdammer en ontelbaare anderen: gelijk ook de Prinsesse van *Oranje* bij hem onder handen is met anderen van den Adel en hunne kinderen; ook veele Brouwers van *Delft*. Binnen korten is tot *Amsteldam* gekomen zijn Portret van den Kunst-lievenden *Jaques Razet*, zo volkomen gelijkende, vleeschächtig, levendig en geestig gedaan, dat een kwaade tong die belasteren, maar geene hand ligt verbeteren zoude. Kortöm, hij is een zo goed en vermaard Meester in 't portretteeren, dat hij dikwerf is en noch verzocht wordt te komen bij den Hertog *Albertus*, op voorwaarde van vrijheid in 't stuk van Godsdienst (*) en heerlijke beloften.

Hij is bij uitstek mede een goed Meester in 't schilderen van Keukens met derzelver gereedschap naar 't Leven, gelijk men onder anderen zien kan te *Leiden* aan eene Keuken voormaals van hem gedaan, ten huize van Sr. *Bartholomeus Ferreris*. Doch hij heeft weinig tijds over tot iet anders, dan portretteeren, waarin hij veel te doen heeft; hoewel zijne genegenheid tot *Ordinantiën* en Beelden zeer groot

(*) Hij was de gevoelens der *Mennonisten* toegedaan.

2
1

2
1
3
II.

groot is (*). [Zijne afbeelding is te vinden in de Plaat II. n. 1.] (†).

Pauwels Moreelsz. tot *Utrecht* woonende, een uitneemend Portret-schilder, heeft bij MICHIEL MIEREVELD geleerd; ook eene *Pieter Gerritsz. Montfoort* van *Delft* geboortig, oud omtrent 25 jaaren, die bij *Michiel* op zijn 17de jaar kwam, en maar een half jaar leerde; deeze bezit een' geest, die tot ver-

(*) Uit *medegedeeld bericht* heb ik, dat hij overleeden is op den 27. van Hooimaand 1641, en dus 74 jaaren oud is geworden. Meer van hem kan men leezen bij HOUBR. *Schoub.* I. D. bl. 46 enz. werwaard wij den Leezer wijzen. Hij heeft twee Zoons ook Schilders en 's vaders Leerlingen nagelaaten, namelijk PIETER MICHIELSZ MIEREVELD, te *Delft* geboren op den 5 van Wijnmaand 1595 of 1596; doch is maar 27 of 28 jaaren oud geworden, want hij deezer aarde vaarwel zeide op den 11 van Lou-maand 1623. Op de Ontleed-kamer te *Delft* is van hem een fraai Stuk, verbeeldende het ontleden van een dood lichaam: de Schilder heeft 'er zich zelf in verbeeld; de tronië is in *Profil* en kijkt over de schouder op een' ander. Zijn broeder JAN MICHIELSZ. MIEREVELD is ook een braaf Portret-schilder geweest, doch is in noch jonger jaaren overleden. *Mededeg. bericht.*

(†) Onder zijn Portret in den voorigen druk heeft men dit Vers:

Pingendo ad vivum, quo non præstantior alter;
Delphicus hinc ZEUXIS *dicitur esse novus.*
Principibus magnis fuit invitatus: at ipsum
Ante alias urbes Patria culta tenet.

Of

De *Delftsche* ZEUXIS, die zo wel naar 't leven maalt,
Dat nauw een ander hem in kunst kan evenaaren,
Door Vorsten aangezocht, maar nimmer overhaald,
Zijn Vaderland om eer of winst te laaten vaaren.

verwondering strekt, zijnde ook zeer naauwlettend in de Kunst en uitneemend wel schilderende, schoon hij die enkel uit liefhebberij en niet om gewin oefent. Noch is zijn leerling geweest PIETER DIRKSZEN KLUYT, mede een *Delvenaar*, oud omtrend 23 jaaren, grooten lust toonende tot uitvindingen en voor een begin een goede hand van schilderen hebbende. Eindelijk eene KLAAS KORNELISZ, mede van *Delft* (*), die ook een goed begin maakt, en een Neef van deezen zijnen Meester is.

HENRIK GOLTZIUS.

Wanneer de veelvermogende en werkzaame Natuur jonge lieden tot de Schilder-kunst [om zo te spreeken] voorgeschikt en afgezonderd heeft, blijft zij met haaren invloed niet achter, noch laat het zaad, 't geen zij in den boezem van de zulken [als in een goeden grond] gestort heeft, daar in niet verborgen blijven, maar doet het heel vroeg te voorschijn komen, mildelijk opwassen en deszelfs aanhoudende vruchtbaarheid voor 't oog der Wereld aan den dag leggen. Hoe waarächtig dit zij, zal met dit Leven van HENRIK GOLTZIUS beweezen worden. Deeze was afkomstig van eerlijke en treffelijke Ouders en tot *Mulbracht* geboren, zijnde een Dorp in 't Land van *Gulik* niet verre van *Venlo*,

(*) Bij anderen KLAUDIUS KORNELISZEN genaamd. Hij kwam ter wereld in 't jaar 1571, en was in zijn' tijd een kunstig Glas-schilder; men ziet op sommige plaatsen in Kerken en bijzondere Gebouwen van zijn schilder-werk. Hij was een Zoon van *Kornelis Jacobsz. Delft*, van wien wij onder KORNELIS KORNELISZEN VAN HAARLEM iet zullen melden.

ke, in 't jaar onzes Heeren 1558 in Sprokkelmaand, eenige dagen voor dien van *Paulus bekeeringe*. Hooger op is zijne herkomst uit een ander Dorp, genaamd *Heinsbeek*, daar zijn Bet-over-grootvader den naam van *Goltz*, van oude tijden den stam eigen, reeds gevoerd had. De grootvader van onzen HENDRIK GOLTZIUS woonde te *Venlo* en was een kunstig Schilder, *Hubrecht Goltz* geheeten, hebbende ook een' broeder *Sijbrecht Goltz* een fraai Beeldsnijder. *Hubrecht* nu had één' Zoon en twee Dochters, beiden aan Schilders gehuwd; eene van deezen was de Moeder van eenen, ook HUBRECHT GOLTZ genaamd, een uitneemend geleerd Historie-schrijver hebbende den naam van *Goltz* van zijner Moeder zijde aangenomen, daar hij anders *van Weertsburg* geheeten was: hij onthield zich veel te *Brugge* in *Vlaanderen*, gelijk boven in zijn Leven verhaald is. De oude *Hubrecht* nu (zeg ik) had een' Zoon, *Jan Goltz* geheeten, een redelijk goed Schilder, woonächtig tot *Keizersweerd*, daar hij 't Burgemeesteren andere Regeering-ampten bediende; en wederöm, behalven verscheidene Dochters, ook twee Zoons had, waarvan de jongste mede *Jan Goltz* (*) geheeten, na 't overlijden zijns Vaders een Glas-schilder werd; en vermids hem 't geluk niet zeer gunstig was, trok hij naar 't voorgemelde Dorp *Mulbracht*, en begaf zich vroeg in den Echt: deezes oudste Zoon was onze HENDRIK GOLTZIUS, een vet, wild en lustig kind, niettegenstaande hem zijne Moeder uit oorzaake haarer ziekelijkheid, weinig had konnen te zuigen geven. Deeze lustigheid en leevendheid van geest waren oorzaak van verschei-

de-

(*) Zijne afbeelding is in de plaat FF. n. 3.

dene ongelukken, hem in zijne kindsheid overkomen; want eens viel hij op een scherp stoksken, 't welk hem de neus doorboorde; veelmaal is hij uit het water geredt; 't vuur, waarmede hij kinderlijk veel op hadde, heeft hij ook beproeft; want een jaar of meer oud zijnde en alleen gaande, viel hij in 't vuur, en met het aangezicht op eene pan met gebrandde olië; verbrandende in de gloeiënde koolen beide zijne handen; zijne Moeder stelde wel alle vlijt in 't werk nacht en dag, zonder moeite of smert te ontzien, dezelven spalkende, smeerende enz. omze wèl te geneezen; maar een neuswijze buurvrouw deed 'er de spalken af, zeggende: dat zij het beter beschikken zoude, en wond slechts de rechter-hand in éénen doek, waardoor de zenuwen opkrompen, invoegen, dat hij nooit die hand recht heeft konnen open doen. Noch gebeurde hem een ongeluk in zijne kindsheid, want zijn Vader liet hem eens, door eên' misslag of uit onkunde, *Auripigmentum* in den mond steeken, welk hij daar na, zo veel hij kon, weder daar uit krabde.

Doe nu GOLTZIUS omtrend drie jaaren oud was, vertrok zijn Vader *Jan Goltzius* uit het dorp *Mulbracht*, en gong met de woon naar *Duisburg*, een steedje in 't Land van *Kleef*, waar GOLTZIUS op zijn vierde jaar ter schole gong om 't *A. b. c.*, en verder spellen en leezen te leeren. Van toen af wilde de Natuur niet langer verbergen, wat 'er in hem lag, en waar toe hij geschikt was; des, gelijk de katten al vroeg gezind zijn te muizen, zo zag men in hem ook wel haast, werwaard de genegenheid van zijn' geest overhelde, te weten de *Teekenkunst*, door de mannetjens, die hij veeläl met de pen in plaats van letters maakte. Hierdoor nam de Vader 't besluit, om hem aan 't *Portret*- en Glas-schil-

de-

deren te zetten, en van de schole af te neemen. Zeven of agt jaaren oud zijnde, deed hij niet dan teekenen, zo in zijn huis als elders op planken en muuren; ook was zijne geneegenheid meer, om iet uit eigene vinding te doen, dan met geduld zich te zetten, om eenig stuk van eens anders arbeid geheel na te maken. Op dien voet bevlijtigde hij zich van jongs aan in de Kunst, en hield zich gestadig aan den arbeid, met glazen maken en beschilderen. Het heugt mij, eenige teekeningen van zijn eerste kindsheid gezien te hebben, waarïn men een uitneemend oordeel en behendigheid om de meeningen zijner Historiën klaar, volkomen en met nauwkeurigheid uit te drukken, merken konde: de geduurige ziekelijkheid zijner Moeder veröorzaakten; dat hij veeltijds de andere kinderen moest oppassen, de knechts helpen, en huis-werk doen, tot groot nadeel van zijne genegenheid en voorneemen; echter was de lust zo vuurig in hem, dat hij op alle heilige dagen naarstiglijk, met op muuren en elders Kemels, Olifanten en andere groote dingen te teekenen, bezig was. De Vader dit ziende, liet den jongen maar teekenen, schilderen en kladden, al wat hij wilde, mids hij maar zijns Vaders zaken niet verzuimde of veráchterde; want, (gelijk gezegd is) den man 't geluk niet meede, maar veeläl tegen liep. Goltzius merkende, dat zijne hulp en naarstigheid te huis wel noodig was, bedroefde zich dikwils, dat hij niet uit zijn' Ouderen huis en daar ter plaatze konde komen, waar hij iet fraaïs van de Kunst hadde mogen zien; doch gedroeg zich hierïn lijdzaam, en raakte door zijne groote Kunst-liefde aan 't etsen in 't koper, en beproefde het ook, om met zijn lamme [of verminkte] hand in 't koper te leeren snijden, 't welk hem

hem van 't begin af zo gelukte, dat *Koornhart*, toenmaals vier mijlen van daar woonende, wilde aanneemen, om hem het plaatsnijden te leeren; want hij hadde voor denzelven alreede veele perken geteekend, die hij zelf voornemens was te snijden. De Vader toonde zich daartoe overbodig, en maakte met hem een verdrag voor 2 jaaren. Maar, alzo de voorwaarden of besprekken van dit verdrag aan Goltzius niet bevielen, raakte dat te niet; waaröp *Koornhart* voorsloeg, dat Goltzius 't bij hem een maand of twee beproeven, en, zo 't hem niet beviel, 'er uit zou mogen scheiden. Hier in bewilligde Goltzius gaarne, op dat hij dus de behandeling zien mogte; doch toen *Koornhart* zeide, „ *zo gij 'er dan uitscheidt, zult gij mij dan be-* „ *looven, bij geen' ander Meester, nog bij u zel-* „ *ven, te leeren,*" floeg Goltzius alles af, behoudende zijne vrijheid, en is met zijn' Vader weder naar huis vertrekken, niet nalaatende zich dagelijks in 't plaatsnijden te oefenen. *Koornhart* dit merkende, heeft den jongeling terstond werk gegeeven en daarënboven geraaden, hem in Holland te volgen, 't welk hij deede. Doch zijn' Vader of Ouders beliefde het, met hem derwaard te trekken, willende hem alleen zulk verlof niet geeven.

Goltzius dan kwam te *Haarlem* woonen, even na den grooten brand omtrend *St. Jans*-dag, terwijl *Koornhart* vermaak schepte in het begin en aanleeren van Goltzius, en hem dikwerf onderwees op de beste wijze (zijnes bedunkens) en naar zijn uiterste vermogen. Dus te *Haarlem* woonächtig, sneed hij langen tijd voor *Koornhart* en *Philips Galle*, zijne Ouders intusschen van daar weder naar *Duitsland* vertrokken zijnde. Hij nu te *Haarlem* blij-

blijvende, begaf zich in 't Huwelijk met eene Weduwe aldaar, die een' Zoon hadde, wien hij van jongs aan vlijtig heeft onderweezen, en door groote naarstigheid tot het plaat-snijden gebragt; deszelfs naam was JAC. MATHAN (*).

GOLTZIUS nu maar 21 jaaren oud en gehuwd wezende, begon bezorgd te worden wegens zijne huishoudelijke omstandigheden en middelen van bestaan, en verviel in zulk eene zwaarmoedigheid, dat hij bijna geene gezonde dagen meer hadde, en eindelijk in eene uitteerende ziekte verviel, wel drie jaaren bloed spuwende. De Geneesmeesters besteedden

(*) Deeze JACOB MATHAN, wiens afbeelding men in de plaat MM. n. 1. vindt, was in den jaare 1571 op den 15. van Wijnmaand geboren, en heeft het teekenen zo wel als het plaatsnijden bij zijn' behuwd-vader GOLTZIUS geleerd. Veele jaaren heeft hij in *Italië* doorgebragt, en veel in 't koper gesneeden naar de voornaamste Italiaansche en Nederlandsche Meesters, ook wel naar teekeningen van deezen zijn' behuwd-vader, of die van zijne eigen vinding; hij schilderde ook met olie verw *artsérende* met het penseel, als of het teekeningen met de pen waren. Hij heeft eenige plaaten van GOLTZIUS, die deeze, door den dood verrast, ten halven had laaten liggen, na deszelfs overlijden opgemaakt: onder anderen is 'er eene heel groote prent van twee volle vellen, verbeeldende de Bruiloft van *Kana* in *Galileë*, welker eene helft door GOLTZIUS, en de wederhelft door *Mathan* gesneeden is. 'T getal zijner prenten is te groot om hier te melden. Hij overleed te *Haarlem* op den 20. van Lou-maand 1631, in zijn 60ste jaar, en liet drie Zoons na, JAN, ADRIAAN en DIRK. De oudste, JAN, was een braaf Schilder, en overleed ook te *Haarlem* in 't jaar 1643, noch jong zijnde; zijn broeder ADRIAAN is mede een kunstig Plaatsnijder geweest, doch meest van Portretten, die noch heden bij de Liefhebbers met veel achting bewaard worden; de jongste, DIRK, sneed veel Historiën, ook wel Portretten: van deezen is noch voor handen de Afneeming van 't kruis naar de schilderij van *Geertgen tot St. Jan.*

den wel alle vlijt om hem te helpen, doch alles te vergeefs; zijnde die zwaarmoedigheid te zeer ingeworteld, te meer, vermids hem daar bij ook eenige moeielijke omstandigheden wedervoeren. Hij nu ziende zijn leven (als men zegt) aan een' zijden draad hangen, en geen' Genees-meester vindende, die moed had hem te helpen, zeggende zij allen, dat het met hem te verre was gekomen, nam, hoe zwak ook, een vast besluit, naar *Italië* te reizen, hopende daar-door eenige beteringe te bekomen, of ten minsten voor zijn' sterfdag de fraaiheid en schoonheid der Kunsten in *Italië* te aanschouwen, 't welk hem door zijn huwelijk en meer andere zaken zo lang was belet geweest. Hij nam dan ten dien einde zijn' knecht mede, te huis laatende verscheidene Leerlingen en den Drukker, en is, in 1590 in 't laatst van Wijnmaand, over *Amsterdam* naar *Hamburg* vertrokken, hebbende, behalven eene lange reis, zwaar onweder en storm; weshalven hij den verderen togt ondernam te voet te doen, en is ook op deeze wijze met zijn' knecht gantsch *Duitsch*-land doorgereisd, zonder koude of vorst te ontzien, bevindende zich hoe langer, hoe beter gesteld, waartoe niet weinig hielp de groote geneugte door 't gezicht van zo veele en verschillende Landöuwen en verändering van menschen veröorzaakt: in 't bijzonder vermaakte hij zich op de reis met boertige grappen, die hij op verscheidene plaatsen aanrechtte; bij voorbeeld: Zo hij ergens in eene herberg in gezelschap van Schilders, Plaat-snijders, of andere Kunstenaars was, liet hij zijn' knecht voor Meester speelen, en hield zelf zich gansch onweetende, verneemende door dit middel alles, wat zij in 't harte hadden, ook hoe zij hem zelven en zijn Werk lasterden, de een uit afgunst,

gunst, de ander uit onverstand, doch ook sommigen met goede redenen. Dit alles vermaakte den GOLTZIUS derwijze, dat hij volkomen gezond is geworden. Dan gebeurde het eens wederöm, dat de knecht te gast genoodigd werd, of uit last van zijn' *Meester*, op zijne beurt ook eenige Kunstenaars in de Herberg onthaalde, wanneer GOLTZIUS zich heel laag hield, hebbende bijna geene plaats om te zitten, en den knecht boven aan, als gast-heer, liet zitten, die dan van de anderen feestelijk bedankt werd voor 't goed onthaal, dat hij hun aandeede. Te *Munchen* gaf hij zich uit voor zijns knechts reis-gezel, en werd als zodanig genoodigd bij den Kunst-bevorderaar *Hans Sadeler*, geevende zich uit voor een' Kaas-kooper, of die zich met de Kaas-makerij geneerde, beloovende aan *Sadelers* Vrouw, dat hij haar uit *Holland* Kaas zou bezorgen, 't welk, door schrijven naar huis, ook zo geschiedde. Men wisselde hier verscheidene redenen over de Prenten van GOLTZIUS, bij voorbeeld deszelfs grooten *Herkules*, en andere dingen, waaröp de knecht bescheidenlijk antwoordde; wordende dus alles als onder makkers verhandeld en beter afgenomen.

Het is toch in de Wereld veeläl 't gebruik of misbruik, dat men van een' afwezenden wat vrijër en met minder ontsag of beleefdheid spreekt, dan wanneer hij tegenwoordig ware, want dan is men min of meer schroomächtig: daar bij komt, dat thands de veel-vermogende vleiërij en streel-zucht te zeer in zwang gaan. Zommigen mogten hier op vallen, denkende, dat het niet voeglijk nog betaamelijk is, dat iemand zich bij zijne Mede-kunstenaars of andere Geesten zo vreemd en onweetend aanstelt, en hem dus eenigzins van geveinsd-

heid beschuldigen; doch mij is bekend, dat GOLTZIUS genoegzaame reden hier toe gehad heeft, en daaröm gemakkelijk te veröntschuldigen is, gelijk hij 't zich naderhand genoeg en openlijk gedaan heeft.

Dus reizende is GOLTZIUS door lust voortgedreeven, in *Italië* gekomen, bezoekende aldaar de Steden *Venetie*, *Bologne*, *Florence* en eindelijk op den 10den van Lou-maand 1591, zijn lang gewenscht *Rome*, waar hij zich eenige maanden in stilte en onbekend ophield, als een Hoogduitscher en eenigzins als een boer verkleed, zich noemende *Hendrik van Bracht*; hier vergat hij schier zich zelven, door het zien der uitneemende kunstige Werken, en zijne ziel was (als 't ware) aan het lighaam ontvloden: het dagelijks beschouwen van versche en nieuwe voorwerpen, maakte zijne begeerte noch grooter en vernieuwde telkens zijnen lust. Even als een slechte leer-jongen begaf hij zich tot het nateekenen der beste en ongemeenste oude Stukken met een gestadige vlijt. De jongens te *Rome*, die daar veel op straat teekenen, hem in zulke houding ziende, keeken somtijds over zijne schouders op het papier, belust om te weeten, wat deeze *Todesco* toch voor handelinge van 't werk hadde, meenende veel eer iet belachelijks, dan verwonderlijks te zullen ontmoeten. Dan 't gong hun (bij gelijkenis) als het den Roomschen Raad met den *Danubischen* Boer, ten tijde van *Markus Aurelius*: want zij wisten elkaêr niet weinig te vertellen van de handeling van den Duitscher, waar voor zij GOLTZIUS aanzagen, en begonnen met hem nu wat gemeenzaamer te worden, terwijl hij hun vriendelijk behandelde en zelfs onderrechting gaf. Aanmerkelijk is het mede, dat ten tijde van het verblijf van GOLTZIUS binnen *Ro-*

me,

me; in gansch *Italië* een ongemeene duurte van levensmiddelen was, en in *Rome* een jammerlijke benauwdheid, veröorzaakt door besmettelijke ziektens en sterfte, zo dat 'er meenig duizend menschen in korten tijd storven en vergongen: op alle straaten en gemeene plaatsen laagen de elendigen en zieken te zieltogen, zelfs hier en daar nevens zijne zijde den geest geevende, daar hij beezig was met *Antieke* Beelden na te teekenen, vaarende niettemin voort met zijn' lust te voldoen, ja niet tegenstaande den vuilen stank, die alles te boven gong, en zijne fijnheid van reuk. Ondertusschen strekte het hem tot tijd-verdrijf, te gaan, daar zijne prenten te koop hingen, om dus onbekend, en buiten iemands weeten, het oordeel der Kunstenaaren daar ter plaatse over deezen aan te hooren. Met zulken handel, gepaard met veel oplettendheid, is voordeel te doen.

Omtrend het einde van Gras-maand deszelven jaars vertrok hij van *Rome* naar *Napels* met zijnen goeden vriend en reisgezel den Zilversmit *Jan Matthijssen* (*), en een geleerd jong Edelman van *Brussel*, genaamd *Philips van Winghen* (†); alle drie hadden zij zich heel slordig en slecht verkleed, om het groot gevaar der *Bandieten* of Gebannenen, die in grooten aantal de wegen voor de reizigers zeer

(*) Eigenlijk *Jan Matthijssen Ban*, gelijk *Van Mander* zelf hem noemt in zijne Opdragt van dit Werk, waar in hij hem aanspreekt als *den trouwen en kortswijligen reisgezel van* zijnen GOLTZIUS. Zie dezelve Opdragt voor dit Werk geplaatst.

(†) Deeze was in 't gezelschap van GOLTZIUS geraakt en reisde met hem, zonder hem te kennen, gelijk uit het volgend verhaal van onzen *Van Mander* blijkt.

zeer onveilig maakten. Deeze *van Winghen* was een groot Oudheid-minnaar (*) of kenner, die van al, wat hem merkwaardig voorkwam, aanteekening hield, en een gemeenzaame vriend van den vermaarden Land-beschrijver *Abraham Ortelius* te *Antwerpen*, van wien hij ook verscheidene op de reis ontfangene brieven aan GOLTZIUS had getoond, onder anderen inhoudende, dat GOLTZIUS in *Italië* was, met bijvoeginge van eenige kenteekens van zijn gelaat en persoon, zelfs van zijn gebrekkelijke rechter-hand: 't was hier om te lachen, dat *van Winghen* zulke begeerte toonde om hem te zien, dien hij dagelijks zag, en met wien hij reeds te vooren eenige maanden had omgegaan; eindelijk kon *Jan Matthijssen* zich niet langer inhouden en zeide: *Dit is Goltzius. Van Winghen* GOLTZIUS in zo slechte kleedinge beschouwende als een' gemeenen bloed, en vergeetende dat hij zelf en zij alle drie op de voorverhaalde wijze verkleed waren, antwoordde: *Neen* Hendrik, *gij en zijdes niet, ik meen dien fraaien Hollandschen Plaatsnijder.* GOLTZIUS lachte hieröm, en dat *van Winghen* den Man naar 't kleed oordeelde, daar hij zelf even eens toegetakeld was, en hernam: *Zou 't niet boertig zijn*, Sr. van Winghen, *dat* GOLTZIUS *hier nevens u gong: Neen*, (zeide hij wederom) *gij en zijdes niet.* Des avonds tot *Viletri* komende, herhaalde hij al weêr, dat hij zo zeeker schrijven had; waaröp *Jan Matthijssen* zeide: *Hoe ligt gij dus van uw brieven te maalen? dit is* GOLTZIUS. *Van Winghen* werd kwaad en geloofde 't niet: ja GOLTZIUS zelf mogt dit op den weg bevestigen, 't was noch: *Ba Heijndrik, ik en geloofs niet.* Tot *Terra-*

(*) *Antiquarius.*

racina gevorderd zijnde, was het weêr als vooren. Doch GOLTZIUS ziende, dat hij 't niet kon gelooven, en dat hij een eerlijk man en zijn goed reisgezel was, en des nu wel het rechte diende te weeten, ſtak zijn kromme rechter-hand uit, toonende met eenen zijn' neusdoek gemerkt met het teeken, dat op zijne prenten ſtaat, te weeten H en G in een getrokken. *Van Winghen* deeze zo klaare ken- en lid-teekenen ziende, werd ſtom en bleek, vloog daarop GOLTZIUS ſchielijk om den hals, hem op een vriendelijke en hartelijke wijze omhelzende, en toonende zijn leedweezen, dat hij hem niet eerder gekend had. Zij vervolgden voorts hunne reis tot *Napels*, bezagen het kunſtige aldaar, en te *Puzzuoli* mede de zeldzaamheden der Natuure. Te *Napels* heeft GOLTZIUS (zo 'k meen) in 't Paleis van den Onderkoning nageſchilderd een uitmuntend Stuk der Oudheid: een' zittenden jongen *Herkules*, en is met zijn gezelſchap wedergekeerd naar *Rome* op eene der Galeijen van den Paus, om dat GOLTZIUS luſt had om de naakte ſlaven te zien roeiën, doch zijn wegens den ſterken wind te *Gaëta* aan land geſtapt, gaande voorts te voet tot *Rome* toe. Hier werd hij bij de Paters *Jeſuiten* bekend, ook bij de Kunſtenaars aldaar, welker meeſten met *Craijons* teekenden: 't zelfde deed hij ook te *Florence*, *Venetie* en in *Duitſchland*, en verliet op den derden van Oogſt-maand *Rome*, met geen leedige beurs te rug keerende; want ik ben van gedachten, dat nimmer eenig Nederlander in zo kleinen en zo ongelegen' tijd aldaar zo veele en zo kunſtige dingen heeft voor den dag gebragt. Hij dan kwam met zijn' Metgezel *Jan Matthijsſen* te paard tot *Bologne*, en hield zich te *Venetie* bij een goeden vriend, *Diderik de Vries*, eenige dagen op. Hier viel ook

een zoete klucht voor met een Schilder, die van de komst van GOLTZIUS wist en gezegd hadde, dat hij hem aan zijn uiterlijke gedaante en voorkomen kennen zoude; dit werd GOLTZIUS aangediend, dewelke *Jan Matthijssen* zich vooräf liet vertoonen; vermids nu *Jan* lang van *statuur* en van een deftige houding was, werd hij van den anderen voor GOLTZIUS verwelkomd, den *Jupiter* in de Kunst geheeten, en tevens verzocht om eene teekening van zijne hand; maar deeze liet het zijn makker doen, die 'er den naam van GOLTZIUS ook op stelde; tot dat eindelijk de ander zich in zijne gedachten, dat hij van iemand naar de uiterlijke gestalte kon oordeelen, zelf bedrogen vond; waarover braaf gelachen, maar hij kwalijk te vreede werd, hoewel het maar eene grap en kortswijl was. Zij reisden verder van Venetie op *Trenten*, en voorts op *Munchen*, waar ter plaatse hij ook zulken, bij welke hij te vooren onbekend was, op de toets zette (*), en sommigen niet weinig beschaamd maakte. Dus voortreizende en overäl de goede vrienden en Kunstenaars bezoekende, is hij wel te pas en gezond te huis gekomen.

Doch weinig tijds hier te lande geweest zijnde, is hij weder (de oorzaak is mij onbekend) in de voorgaande ziekte allengs vervallen, die hem dermaate onder heeft gehouden, dat hij uitgeteerd en gansch uitgedroogd etlijke jaaren geiten-melk drinken, ja zog uit de borsten van eene vrouw heeft moeten zuigen, of dit noch in staat ware, hem tot beterschap te brengen. Ten langen lesten is hij

ech-

(*) Wat zij van hem wisten te zeggen, zich onbekend houdende.

echter, na veel zukkelens en zwaare kranktens, met Gods hulp tegen ieders gedachten en gevoelen aan, van die kwaal geneezen, hebbende niet weinig tijds in zijne zaaken verzuimd, vermids hij dagelijks veel tot verlustiging wandelen moest; zo dat hij nu weder frisch is, en met grooten lust zijne Kunst oefent. Dit is het geene wij kortelijk van 't Leven van GOLTZIUS te melden hadden.

Wat nu zijne Werken betreft, zal ik voor af zeggen, dat zijne geestige teekeningen en prenten genoegzaame getuigen zijn, hoe ver hij in die Kunst gekomen is. 'T heugt mij, dat ik te *Brugge* in den jaare 1580, of daaromstreeks, eenigen zijner dingen gezien hebbe, door hem gesneeden naar de teekeninge van *Adriaan de Weerdt*, die al in zijn vroege jeugd gedaan en als zijne eerstelingen zijnde, echter zeer wel stonden, jaa fraai waren: bezonderlijk had ik veel behaagen in een Historietje van *Lukretia*, door hem zelven *geïnventeerd* en gesneeden; onder anderen was 'er een *Maaltijd*, waarin hij zeer aartig veelal de hedendaagsche kleedij gebragt had, 't geen den welstand van 't Stukje zeer vermeerderde, en was 't naar mijn oordeel heel wat anders, dan de gemeene slender onzer Nederlanderen. In 't jaar 1583 tot *Haarlem* metter woon gekomen zijnde, maakte ik met hem kennis, en toonde hem eenige teekeningen van *Spranger*, waarin hij grooten zin had. Dit moet ik van hem zeggen, dat hij van jongs op niet alleen de schoonheid en verscheidenheid van de Natuur getracht heeft na te volgen, maar zich ook wonderbaar gewend heeft, de verscheidene handelingen van de beste Meesters na te bootsen, nu eens van *Heemskerk*, *Frans Floris* en *Blokland*, dan weder van *Frederik* en eindelijk van *Spranger*, wiens geestige ma-

manier hij zeer eigenlijk volgde; en sneed ook kort dooröp dat heerlijk Stuk, *'t Hemelsch Banket* (*) van *Spranger*, waarin ook de Kunst haaren *Nektar* rijkelijk en verlokkende opdischte, en aan Teekenaar en Snijder onsterffelijken roem bijzette. Ik zag mede in zijn voorhuis, in 't begin van mijne komst tot *Haarlem*, op groot en hoog doek de zeven *Planeeten* naar zijne vinding, door hem geteekend met geölliede kool of zwart krijt, zeer uitmuntend gehandeld, gelijkende met wit en zwarte verw geschilderd te zijn, waarin de kennis der Naakten zeer uitblonk. Terzelver tijd zag ik van hem op een groot langwerpig doek, van wit en zwart, olieverwe, dien Romein (†), die zijne hand verbrandde, zijnde dit Stuk gemaakt naar de plaats in eene kamer van een groot aanzienlijk huis, toenmaals den Burgemeester van Haarlem, *Gerrit Willemszen*, maar tegenwoordig [onzen] GOLTZIUS toekomende, en daar als noch (zo ik 't wel heb) te zien. Ik zoude hier konnen gewagen van veelen zijner prenten, onder anderen zijne *Romeinsche Helden* al vroeg van hem gedaan, waarin ook de heldhaftigheid der Teeken-kunst en 't vermogen van het graaf-ijzer niet weinig doorstraalen. Doch kortheidshalven zal ik veel overslaan, en maar melding maaken van zes Stukken, door hem, vers uit *Italië* gekomen, gewrocht. Want toenmaals zich te binnen brengende de handelingen, allerwegen van hem gezien, heeft hij veele en verschillende handelingen naar zijne uitvinding met een eenige hand voor den dag gebragt, en, dat zeer te verwonderen is, zulks binnen zeer korten tijd gedaan, vermids hijze tegen een aanstaande *Frankforter Misse* of Markt in

(*) Of Goden-maal.
(†) *Mucius Scaevola*.

in gereedheid wilde hebben. Toen zij nu vaardig waren en noch bijna van geen mensch gezien, rechtte hij 'er verscheidene zeer aartige kluchten mede aan; in 't bijzonder met de prent der *Besnijdenis* op de manier van *Albert Durer*, gesneeden, waarin het portret van GOLTZIUS te zien is: dit en zijn merk of teeken liet hij met een gloeiende kool of ijzer uitbranden en weder lappen, de prent berookende en toemaakende, als ofze heel oud en veel jaaren op de Wereld ware geweest: Deeze prent dan dus vermomd en, als 't ware, in *Maskeradt* verzonden naar *Rome*, *Venetien*, *Amsterdam* en elders, werd bij de Kunstenaars en verstandige Liefhebbers met groote verwondering, behagen en lust gezien, ook van eenigen voor groot geld gekocht, verblijd zijnde zulk een stuk, dat noch nooit het licht gezien had, van den kunstigen *Neurenberger* bekomen te hebben. Niet minder belachelijk was het, dat men alömme den Meester zo hoog boven hem zelven hoorde opvijzelen: want op een' tijd gevraagd of geöpperd zijnde, of GOLTZIUS dat wel mogte gedaan hebben, antwoordden sommigen, die de minsten in de Kunst niet waren, *dat* GOLTZIUS *het zijn leven zo goed niet zou konnen doen*; en dit wel het beste was, dat zij van *Alb. Durer* ooit gezien hadden: Eenigen voegden 'er noch bij voor waarheid, dat *Albert* bij zijn leeven een zekere Plaat gesneeden, en die, bij zijn overlijden, bevolen had verborgen te houden tot op honderd jaaren na zijn' dood; en zo dan noch zijne dingen in achtinge waren, zoude menze drukken, maar anders niet: dit moest derhalven eeniglijk deeze prent wezen. Wanneer dan eindelijk na zo veel gepraat en hoog zwetsen, de onverminkte prent versch gedrukt het licht zag, en

zulken lieden onder 't oog kwam, stonden ze (gelijk men zegt) met lange neuzen te kijken, en waren beschaamd en onthutst wegens hunne waanwijsheid: Eenigen toonden hun ongenoegen en spijt jegens de genen, die deeze pots hadden aangerecht. Gelijke Klucht had hij met het Stuk de *Drie Koningen* op de manier van *Lukas van Leiden*; omtrend dit was 't het vreemdst, dat 'er Plaatsnijders, die de handeling en sneede der Meesters zich wel meenden te verstaan, mede bedrogen werden. Uit deeze staaltjens is op te maken, wat onder de menschen gunst of afgunst vermoge, of ook het vooröordeel. Sommigen, immers die GOLTZIUS in zijne Kunst meenden te versmaaden of te verkleinen, hebben hier onwetende hem boven de beste oude Meesters en boven hem zelven gesteld; en dit geschiedde zelfs van zulken, die gewoon waren te zeggen, dat 'er geen betere Plaatsnijders na *Albert* en *Lukas* opstaan zouden, en dat GOLTZIUS bij hen niet te gelijken was. Om kort te gaan, deeze zes stukken waren genoeg tot bewijs, wat hij in deeze Kunst vermogt. Mij staat voor, dat zij opgedragen waren aan den doorluchtigen Hertog van *Beijeren*, van wien GOLTZIUS deswegens beschonken werd met een schoone gouden *Medaille*, pronkende met het borstbeeld des Hertogs en afhangende van eene gouden keten.

Na deezen heeft hij in 't jaar 1597 het licht doen zien een geheele *Passie*, die wonder fraai is en ganfch op de manier van *Lukas van Leiden*, uitgenomen dat hij in de stelling der beelden als anderzins een bijzonderen trant houdt, die echter niet min goed en te prijzen is. Ik kan ook met geen stilzwijgen voorbijgaan eene *Maria* met den dooden *Christus* op den schoot, een middelmatig klein

stuk-

stukje, eigenlijk op de manier van *Albert Durer* gesneeden, welke plaat berust onder den kunst-lievenden Heer *Berenstein* tot *Haarlem*. Al dit verhaalde te zamen strekt ten bewijze, dat GOLTZIUS een zeldzaame *Proteus* of *Vertumnus* in de Kunst zij, met zich in alle gestaltens door nabootzing van anderen te konnen herscheppen. Al in zijn eersten tijd heeft hij eenige verwonderens-waardige dingen gedaan, te weeten een Vroutjen met slangen en duiven, in het verschiet *Christus* voor *Pilatus*: een zinnebeeld van 't bevel des Heilands van *eenvoudig te zijn als de duiven, en voorzichtig als de slangen*; het gaat alles in netheid te boven, en bewijst een zonderlinge scherpheid van gezicht. Wat hij nu met teekenen of handelen van de pen vermag, mogen andere des kundigen oordeelen. Ik heb naar mijne kennis nooit iet beters, ja zelfs niets zo goed gezien, zo dat ik mij niet troosten kan met de hope, van in vervolg van tijd grooter wonder van anderen te zullen zien. Op *pergament* heeft hij verscheidene stukken gedaan zo kleinen als grooten; onder anderen eenen *Bacchus* met *Ceres* en *Venus*, waarin een *Kupido* is, die vuur aanstookt, waarvan 't licht op de beelden valt: dit is (zo ik meen) te *Rome*. Een ander, verbeeldende een' jongen *Faunus* en *Fauna*, een zeer kunstig Stukje, is bij den Keizer. Een zeer uitneemend ding berust onder de Heeren *Fouchers* te *Augsburg*, zijnde een zogenaamde *Pietas*, daar *Christus* van 't kruis afgenomen voor *Maria* ligt, welke een inwendige doch uitneemende droefheid zonder weenen in het aangezicht vertoont; men ziet 'er verscheidene Engelen bij (*), en in 't verschiet is de legginge in het graf,

(*) De bijvoeging deezer Engelen brengt mij te binnen, de

graf. 'T is een stuk, dat van *ordinantie* en handeling niet te verbeteren is, en naar *Spanje* voor den Koning gebragt werd, die op den zelfden tijd overleed.

Na deezen kwam 't GOLTZIUS in den zin op geplumuurde of tot olie-verw bereidde doeken met de pen te teekenen; want hoe groot de *pergamenten* ook waren, vielenze hem voor zijn' grooten geest en voorneemens noch te klein. Des gong hij te werk en teekende op een' tamelijk grooten geplumuurden doek eene naakte Vrouw met een' lachenden Sater, zeer aartig en sierlijk gedaan; hij heeft daarop ook gehoogd, hier en daar het naakte eenigermate met verwe gekleurd, en 'er een vernis op gelegd: dit Stuk is onder den Schilder *Franciscus Badens* te *Amsterdam*, en kwam naderhand in handen van den Keizer, die zich niet weinig over dit Werk verwonderde, en om te weeten, hoe dit gedaan was, eenigen van de Kunst tot zich liet roepen, die mede hunne verwondering te kennen gaven.

Voor denzelven *Badens* heeft hij noch zo èen Stuk vervaardigd, verbeeldende eene naakte en liggen-

de *ordinantie* van eene schilderij in de hoofd-kerk van *Worms*, boven het outer van eene der Kapellen in deeze Kerk; hier ziet men, dat de H. Moedermaagd den Heiland van 't kruis afgenomen, ontfangt, terwijl verscheidene Engelen de gereedschappen der Kruissing ten hemel voeren. Deeze Schilder heeft zekerlijk toen ter tijd zich niet herinnert, dat deezen allerwegen noch te vinden zijn, en als heilige *Reliquiën* van de Kerk geëerbiedigd worden; of het moeste wezen, dat de Engelen zederd al die overblijffels weder op de aarde gebragt hadden. Zie MISSONS *Reize* I. *Deel*, *bl.* 43. Mogelijk is de teekening van GOLTZIUS wel naar dit Stuk gevolgd geweest in de *ordinantie*.

gende *Venus* met *Kupido*, en in 't verschiet de fabel van de Nimfe *Peristera*, die, wanneer *Venus* en *Kupido* gewedt hadden, wie de meeste bloemen zoude leezen; *Venus* hielp plukken, en om deeze zaak van *Kupido* in eene duif veranderd werd. De *ordinantië* van dit Stuk is uitneemend, gelijk mede de *aktien* der Beelden, stelsel en handeling met gladde lange *artseeringen*, zo dat het niet alleen zeer te prijzen is, maar dat 'er ook niets op te vitten valt, zijnde tot heden toe bij gemelden *Badens* te zien. Noch is hij bezig zederd een' geruimen tijd over een' zeer grooten doek, waarin eenige groote naakte Beelden zouden komen, en moeste dit Stuk alle deszelfs voorgaande pen-werken te boven gaan, zo als ik bij geruchte meen verstaan te hebben; doch om 'er met eenige zekerheid van te schrijven, behoorde ik ten minsten het begin gezien te hebben, 't welk mij niet gebeurt is, want hij laat zijne dingen, noch onäfgedaan zijnde, niet gaarne zien, maar afgedaan, zeer gaarne aan ijder die wil, waarin benevens andere zaken, hij gelijk is aan den uitmuntenden *Michaël Angelo.* Ik voor mij geloove niet, dat iemand zo vast en vaardig in de Kunst is, als hij, om een Beeld, ja een gansche Historië uit de hand zonder eenige teekening, ten eersten met de pen vaardig te trekken, en dat met zulke zuivere juistheid en betooninge van geest. Hier mede zullen wij van zijn kunstige pen afstappen, haar, gelijk het past, in de handen van dien Keizer in de Kunst laatende, en willen nu tot zijn schilderen overgaan.

GOLTZIUS uit *Itqlië* gekomen, had de fraaie Italiaansche schilderijen zo vast in zijn geheugen geprent, dat hijze, waar hij zich bevond, als in een spiegel, noch gestadig voor zich zag; nu verlustigde

de hij zich in de engelächtige bevalligheden van *Raphaël*, de natuurlijke vleeschigheid van *Correggio*, dan in die uitkomende hoogsels en verre afwijkende diepsels van *Titiaan*, de schoone zijdekens en andere wel geschilderde dingen van *Veronesso* en anderen te *Venetie*, waarbij de Inlandschen hem afvielen en min volmaakt voorkwamen. 'T was een lust voor Schilders en hun leven, hem hier van te hooren spreeken; want, al wat hij sprak, was van *gloeijende karnatiën*, [wegwijkende] diepselen en dergelijke ongewoone of weinig gehoorde uitdrukkingen; teekende hij iet, de naakte Beelden vooräl moesten met de *kraiöns* hunne verwen hebben, tot dat hij eindelijk tot het penseel en de olie-verwe overging, doe hij maar twee jaar van 't zuigen afgeraakt of van de borst gespeend was; doch in het 42ste jaar zijns ouderdoms, zijnde 't jaar 1600.

Zijn eerste was voor *Gijsbert Rijckersse* te *Haarlem*, een klein stukje op koper, verbeeldende *Christus* aan 't Kruis, met *Maria*, *St. Jan* en *Magdalena*. Het naakte van den *Christus* is zeer doodelijk, doch aartig gekleurd, hebbende den naam van wel *bestudeerd* te zijn, zijnde ook geheel zuiver en schoon van verwe; in 't verschiet heeft men *Jerusalem*; op den voorgrond, eenigzins verschietende, eene klokhen met haare kiekens, ziende op 't geen *Christus* zeide, doe hij die Stad beweende. Te vooren had hij voor eigen vermaak op een' doek in olie-verwe eene beeldenis levens-grootte en naakt-zittende geschilderd naar 't wezen van *Tobias Swartsenburg* te *Haarlem*, dien hij als een Indiaanschen Schutter had uitgedoscht, en in 't verschiet een' kleinen *St. Sebastiaan*, wel gelijkende en bijuitstek wel behandeld. Voor zijnen reisgezel *Jan Matthijssen* maakte hij ook een groot Stuk op panneel,

neel, vertoonende een' Hemel of hemelsche vreugd, waarin een geloovige Christelijke ziele bekleed met de witte zijde (van een zuiver geweeten en ongeveinsd geloove) tot de Kerke Gods nadert, trouwende daar met *Christus* haaren bruidegom in de gedaante van een onnozel kind (zonder valsheid of bedrog), waarin zich alle de Hemelingen verblijden, brengende of vertoonende aan de Ziele een' palm-tak en eene kroon, betekenende Volstandigheid, en Belooninge. Het kan ook uitgelegd worden op de Maagd *Ste Catharina*, die door haare volhardinge in 't geloof en lijden de kroon der Martelaaren heeft weggedragen, *Christus* voor heuren Bruidegom aanneemende. Dit Stuk is zo van naaktens, troniën, lakens, zijden als anders zeer uitneemend kunstig en alzins een ijgelijk voldoende. 'T is al willens, dat hij vermijd heeft, 't naakte en de troniën hard te schaduwen tot des te meer bevalligheid, doch heeftze van weêrzijden een weinig gediept, 't welk hun door de karnaatige hoogsels noch genoeg doet verheffen. In het *drapéren* van een groot blaauw laken van *azuur ultramarijn*, kwam hem in 't *glacéren* wel te pas de manier van met het penseel te stooten, bij de Glasschilders heel gemeen. Om kort te gaan, alles is met groote opmerkinge en verstand uitgevoerd, hebbende hij meest of alles naar 't Leven gedaan, wordende deswegens van zich des verstaanden zeer gepreezen, en van ieder een om de lieffelijke bevalligheid met genoegen beschouwd. Hij heeft noch op eene koperen plaat vervaardigd een' zittenden *Christus* meest naakt, bij zich hebbende twee knielende Engelen, met brandendo toortsen en eenige gereedschappen der *Passie*, mede zeer treffelijk, 't welk thands in handen van den Graaf *van der Lippe* of

den

den Keizer is. Voorts heeft hij in 't jaar 1603 op een' grooten doek levens-grootte geschilderd een naakte slaapende *Danaë*, welker ligginge overschoon is: het naakte is tot verwondering vleeschächtig en verheven, en van groote *Studië* zo in omtrek als binnenwerk; een oud wijf met een ingevallen wezen en een doortrapte *Merkuur* komt 'er bij, benevens eenige (ik weet niet wat voor) kinderkens, met stokbeurs en andere dingen aangevlogen, zijnde al mede in schoonheid van *ordinantië* niet te verbeteren. Te *Leiden* bij den Kunst-lievenden Heer *Bartholomeus Ferreris* in deszelfs *Kabinet*, of Kunst-kamer kan men het onder andere fraaiheden zien. Tot zijn eigen vermaak heeft hij eenige portretten geschilderd, als: een Noordsche Boerin, en onder anderen eenen *Jan Govertzen*, woonende te *Haarlem*, een minnaar van schelpen en horens, hebbende in de hand een' peerlemoeren schelp, en andere hoorentjes bij zich liggende, volmaakt aartig van wel-gelijken en handeling. Dit is 't voornaamst, dat ik weet door hem met de verwen gedaan te zijn.

In 't Glas-schilderen zou hij elk overtreffen, indien hij zich daar toe wilde zetten, als blijkt uit het weinige van hem bij den uitneemenden Glasschilder *Kornelis Ysbrandzen* (*) te *Haarlem* te zien, waar

(*) Deeze Schilder, volüit KORNELIS YSBRANDSZ. KUSSEUS of KUFFEUS genoemd, was een geboren *Haarlemmer*. In de *St. Jans*-kerk te *Goüda* is een groot glas van zijne hand te zien; 't is het glas, welk de Burgemeesters van *Amsterdam* in den jaare 1597 aan die Kerk vereërd hebben; het onderwerp is de Fariseër en Tollenaar, die in den Tempel gongen om te bidden. In andere Steden ziet men somtijds noch overblijfsels zijner Kunst zo in Kerken als huizen enz. Naar zijne teekeningen komen noch eenige pren-

waar hij, slechts om tijdverdrijf en zijner eerster oefeninge indachtig, zo wat gedaan heeft; want deeze Kunst, zo wel als 't Schilderen en Plaat-snijden, ontfangt haar meerdere vordering en volmaaktheid uit de Teeken-kunde, en in deeze ken ik zijn' Meester niet, of iemand, die hooger' trap van Kunst bereikt, en zich boven 't oordeel van 't gemeen meer verheven heeft; zo dat hij als een hooge rots pal kan staan tegen 't onweder, dat zich tegen hem mogt verheffen; zijn beroemde naam immers zal door zijne edele Werken altoos leeven, daar de gedachtenis van onverstandige aanblaffers vergaan zal. Ook is hij iemand, die zich met de onrustigheden der wereld niet bemoeit, uit overklimmende kunst-liefde rust zoekende en de stilheid en eenzaamheid lievende, vermids de Kunst den geheelen mensch vordert. Hij is bij uitstek een beminnaar van zijne eigen vrijheid, zo wel als van beleefdheid en eerbaarheid, hebbende voor zijne zinspreuk *Eer boven Gold:* gelijk hij ook met de daad bevestigt, niet zo geld-zuchtig als eer-lievend te zijn; zijne houding is mede veel eer nederig dan moedig, schoon men van hem mag zeggen, dat hij in de kennis der natuurlijke Wijsgeerte niet onërvaren is.

Eenige vlugge, doch puntige antwoorden of spreuken heb ik van hem geweeten, die mij wel aanstonden, maar nu gedeeltelijk uit mijn geheugen zijn gegaan; bij voorbeeld: onder andere aartige Por-

prenten uit, door *Gillis van Breen* gesneeden, onder anderen, daar Man en Vrouw op Instrumenten speelen, zijnde eene Zinspeeling op den huwelijken staat. Hij overleed te *Haarlem* op den 24. van Bloeimaand des jaars 1618. Zijne afbeelding kan men zien op de Plaat PP. n. 3.

Portret-ſtukken, die in geen klein getal van hem geſneeden zijn, had hij 'er in den jaare 1583 twee gemaakt ten voeten uit, op koperen plaaten, verbeeldende twee jonge Poolſche Prinſen, die de Landen bezoekende, laatſt uit *Frankrijk* en dus op zijn Franſch gekleed, volgends de gewoonte van dien tijd aldaat, herwaard kwamen, welker eene de Neef van den Koning van *Polen* was: GOLTZIUS nu te *Amſteldam* bij hen in de herberg zijnde, en met hun over den prijs handelende, vond 'er mede een' Amſterdamſchen Koopman, meer rijk dan verſtandig, die deeze perſonaadjen 't noodige geld verſchafte; deeze man hoorende, dat 'er meer geld geëiſcht werd van GOLTZIUS, dan hij ſtaat gemaakt hadde, zeide onder andere uitlaatingen, dat het te veel was, en wierde GOLTZIUS dus voor zijne Kunſt geloond, dan kon hij meer geld winnen dan een Koopman: waaröp GOLTZIUS ſtraks eenvouwig antwoordde: *Uw Koopmanſchap heeft doch geene gelijkenis met onze Kunſt; met geld kan ik wel een Koopman worden, maar gij kunt met al uw geld geen Kunſtenaar worden.* Eens werd hij ontboden bij eenige jonge Duitſche Edel-lieden, onder welken 'er een was, die geſchilderd wilde wezen op een *tafelet*, om dan in koper gebragt te worden; deezen kwamen hem ſtraks met drank [volgends der Duitſcheren gewoonte] aan boord, zettende een deel glazen op de tafel, hem toebrengende en vermaanende om hun beſcheid te doen; waaröp hij hun met beleefdheid vraagde, waartoe zij hem hadden ontboden? Zij zeiden: *om te ſchilderen. Waaröm wilt gij dan, Heeren,* (antwoordde hij). *dat ik zo veel drank zal inneemen? ik ben immers geen beeſt, en al deed ik het eens; waartoe zal ik dan bekwaam zijn, of hoe zal ik u dan konnen bedienen?* voegende

de daar noch iet meer bij, zo datze zich begonnen te schaamen. Op een zekeren tijd aan een' zijner Leerlingen zeker gebrek in deszelfs Werk aantoonende, antwoordde deeze, hij wist of zag dat zelf wel; waar op GOLTZIUS hem te gemoet voerde: *Uw vat is vol*, *gij zijt rijk genoeg*, en zich met eenen wendde naar een ander', daar meer plaats was, om wat in te storten, die ook de onderrichting dankbaar en bereidwillig aannam. Als hij eens van eenige Schilders hoorde, datze hun eigen werk roemden, en zich zelven behaagden, was zijne gewoonte te zeggen, datze rijk en gelukkig waren, om dat hij, die vergenoegd is, rijk in overvloed is, en dit heb ik (voegde hij 'er bij) nooit van mijn eigen werk kunnen zijn. Verscheiden-maal heb ik hem zelf hooren zeggen, noch nooit iet gedaan te hebben, dat hem volkomen genoegen gaf of zo behaagde, of hij wenschte, dat het noch anders of beter geweest ware; dit nu is een goede aart en inborst, om dat dezulken in de Kunst niet ligt agter uit raaken, zo als die *Pygmalions*, die blindelijk op hun eigen handen-werk verlieven, en in dien ijdelen waan veeltijds meer te rug gaan, dan zij bevroeden, strekkende dan bij de Kunstkenners ten spot en belachinge, als die deeze dwaasheid niet draaglijk, en hen voor de eerste zoort van zotten houden.

GOLTZIUS heeft eenige braave Leerlingen gehad in 't Plaat-snijden, als DE GEYN, wiens Leven zal volgen; JAKOB MATHAN (*) zijn' behuwd-zoon, die, *Italie* bezocht hebbende, thands te *Haarlem* woont

(*) Van dien MATHAN hebben wij onder bl. 95. melding gemaakt.

woont, zijnde een uitmuntend Meester in de Kunst; en PIETER DE JODE (*), die mede eenige jaaren in Italie heeft doorgebragt en nu metter woon te *Antwerpen* is.

Hier mede besluit ik mijn schrijven van GOLTZIUS, die in dit jaar 1604. een man van 46 jaaren, en (God dank) nu redelijk welvaarende is, 't geen mij van harte lief is; want, gelijkerwijs *Plato*, doe zijn sterf-uur naderde, zijn' *Genius* of Scherm-engel, en het Geluk dank zeide, dat hij een mensch geboren was, een Griek en geen *Barbaar* [of Uitlander], ook geen onredelijk dier, eindelijk, geleefd te hebben ten tijde van *Sokrates*, even eens verblijde ik mij ook, meer dan twintig jaaren kennis en vriendelijken omgang gehad te hebben met mijnen kunst-lievenden Vriend GOLTZIUS (†). [Zie zijn Portret in de Plaat LL. n. 1.]

HEN-

(*) Deeze PIETER DE JODE had een' broeder GERARD DE JODE, mede een vermaard Plaat-snijder, van wien onder anderen ook melding gemaakt wordt in 't Leven van HANS FREDEMAN DE VRIES boven bl. 7. Zijne afbeelding wordt daar aangehaald op de plaat D. n. 3. De hier gemelde PIETER was een beroemd Plaat-snijder en uitmuntend kunstig Teekenaar, zeer rijk van vinding, hebbende lang te *Rome* gewoond, daar hij zich de lessen van zijn' Meester GOLTZIUS te nutte maakte. In 't jaar 1601 keerde hij uit Rome terug naar zijne geboorte-stad *Antwerpen*, daar hij overleed op den 9 van Oogst-maand 1634. Zijn Portret is in de plaat MM. n. 2. bij die van *Mathan* en *Elsbaimer*.

(†) GOLTZIUS overleed binnen Haarlem op den 1. van Lou-maand 1617, en is daar ter plaatse in de Groote Kerk begraaven voor het Koor. Op zijn' Graf-zark ligt eene koperen plaat, waarop dit volgende Graf-schrift voormaals, eer het door den tijd was uitgesleeten, gegraveerd stond:

M. S.

HENDRIK KORNELISZEN VROOM.

Men vindt al veel zulke zachte Ouders, die van begrip zijn, datze hunnen kinderen de grootheid hun-

M. S.

Henrico Goltzio viro incomparabili, Chalcographo excellentissimo, Pictori celeberrimo, atque adeo omnis artis graphicæ peritissimo, Margareta Job. Fil. Marito suo conjunctissimo, cum quo Harlemi vixit Annos XXXVI. *& fratri suo carissimo Jacobus Goltzius monumentum hoc fieri curarunt.*

Jacobus Mathan vitrico suo optime de se merito æri incidit sculpsitque gratitudinis ergo. Obiit Harlemi Anno CIↃ IↃ. CXVII. I *Januarij. Ætat. suæ* LIX.

Dat is:

Ter gedachtenisse van HENDRIK GOLTZIUS, een man zonder weergaê, voortreffelijk Plaat-snijder, zeer beroemd Schilder, ja in alle deelen der Schilder-kunste wel ervaren, hebben dit Gedenkteken doen stellen *Margareta Jansdr.* haaren welbeminden Echtgenoot, met welken zij te Haarlem 36 jaaren geleefd heeft, en *Jacobus Goltzius* zijnen zeer waarden broeder ter eere.

Jacobus Mathan heeft het zijn' behuwd-vader, aan wien hij de grootste verplichting had, tot een teeken van dankbaarheid, en hem ter eere in koper gesneeden en gegraveerd. Hij is overleeden in *Haarlem* in 't jaar 1617, op den 1. van Louw-maand, en het 59ste zijnes ouderdoms.

[Uit dit grafschrift blijkt voor eerst, dat onze GOLTZIUS noch een' broeder had *Jakob Goltzius* geheeten, en uit vergelijking van zijn' ouderdom met het jaartal van zijn sterven, dat hij in 't jaar 1557 of 1558 zal geboren zijn].

Hij heeft zijn eigen Portret levens-grootte zo kunstig in koper gebragt, dat de allerbeste Plaat-snijders van deezen tijd het met de grootste verwondering, als een onnavolgelijk

hunner liefde en genegenheid, omze wel te doen niet beter kunnen betoonen, dan met dezelven dartel en zoetvoerig op te trekken, enze met zorgvuldigheid altijd te huis en, als 't ware, onder de slippen te houden, waardoor zij niet zelden derzelver ongeluk en verderf veröorzaken, hier in niet ongelijk den Aapen, van welken men zegt, dat zij hunne jongen uit liefde en zonder erg dood drukken. Recht het tegendeel ziet men gebeuren, in een kind naamelijk, dat in 't huisgezin een veracht en verworpeling, en even daaröm noch jong daar uit verzonden zijnde, door dit middel vroeg tot nadenken komt op zijne kost-winning, en metter tijd ook

Meester-stuk beschouwen. Het getal prenten van zijne hand, zo in hout en met hoogsel als in 't koper, zo van zijn eigene *inventie*, als naar andere voornaame Meesters gesneeden, en de prenten, die wederom van andere Plaat-snijders naar zijne schilderijen en teekeningen in 't licht gebragt zijn, is zo groot, dat dezelven te melden, een klein boekdeel alleen vullen zoude; waaröm wij daar van niets meer zullen zeggen. *Uit medeged. berichten.*

Onder zijn Portret in den voorigen druk staat te leezen:

Hic sculptor, pictor multis celebratus in oris,
Qui multos superat dexteritate manus.
Itala quem tellus miratur, nobile servat
Harlemum, Artificum patria & hospitium.

Dat is:

Graveerder, Schilder zo beroemd in vreemde Landen,
Die veelen overtreft en overtreffen zal;
Hoe klinken van zijn Lof bei de Italjaansche stranden!
't Kunst-kweekend *Haarlem* houdt dien Feniks in zijn wal.

ook daadelijk tot een eerlijken stand of beroep gemaakt, waar in hij welvaart, hoe min het hem ook gegund worde; want die zijn eigene pijlen moet leeren schieten en zelfs de handen uit de mouw steeken, zonder op hulp of onderstand te konnen hopen, leert rondom zich heen zien, om op de beste en gevoeglijkste wijze door de wereld te komen. Het is bijna even eens toegegaan met HENDRIK VROOM, Schilder van *Haarlem*; want zijne Moeder in een tweede huwelijk getreeden zijnde, veroorzaakte hem de harde behandeling van zijnen stiefvader, dat hij zijner Moeder warme keuken al vroeg verlaten moest; en is zo tot de Kunst, waar in hij de Natuur tot geene stiefmoeder had, gelukkig gekomen.

Hij was te *Haarlem* in 't jaar 1566 geboren: zijn Vaders naam was *Kornelis Henrikszen* een Beeldsnijder van zijn handwerk, die zich begaf tot de Plateel of Porselijn-bakkerij, en vermids hij in de Teeken-kunst ervaren was, wrocht hij wonderlijke en nooit geziene drink-vaten, die men niet wist, hoeze aan de mond te zetten, en meer andere fraaie uitvindingen, want hij was bij uitstek op dit zijn werk en deszelfs kleuren afgerecht; zijn Broeder, de Oom van onzen VROOM, was een uitneemend Beeld-snijder, die de Landmeet, Bouw- en Doorzicht-kunde of 't *Perspectief* wel verstond en in zijn' tijd Bouw-meester der Stad *Dantzig* was. Beider Vader en dus de Groot-vader van den onzen, heette *Henrik Vroom*, mede een uitmuntend Steen-houwer en Beeld-snijder; zo dat VROOM als uit den schoot der Kunste te voorschijn kwam. Hij klan door zijn' Stief-vader sterk tot het Plateelschilderen, waar in hij al vrij veerdig was, maar door zijn' eigen lust tot iet grooters, ik meen de

Schilder-kunst, gedrongen, en in 't vervolg u zijns Vaders huis geraakt, zocht hier en daar b Meesters te komen, zich echter veeltijds met Plateel-schilderen moetende geneeren; gelijk dit uit nood zijne toevlucht was, altijd vallende op het schilderen van Scheepjens, zo op de plateelen als anders.

In Nederland dan eenige Steden als *Enkhuizen*, *Brugge* in *Vlaanderen* en anderen bezocht hebbende, kwam hij ook te *Rotterdam*, en van daar met een' Spaansch-vaarder in *Spanje* tot *St. Lucar*; van daar te *Seville* en wel bij een slecht Neerlandsch Schilder *Pintemonij* of Aapen-schilder geheten, en van daar weder bij een' Italiaan op 't plateel-schilderen, en wederom over Zee, niet zonder gevaar van Turksche Roovers, in *Italië* te *Livorno* aan, daar na te *Florence* en voorts te *Rome*, woonende daar een tijd lang bij een Spaanschen Kanunnik, daar hij schilderde en tusschen beiden zo wat belachelijke potsen aanrichtte: Van daar geraakte hij bij zijne *Eminentie* den Kardinaal *de Medicis*, schilderende zo naar Prenten als anders, gedurende twee jaaren; oefenende zich inmiddels ook, met op koper te schilderen zo Historietjens, Portretten, Landschapjens als anders, en kreeg dikwils bezoek en onderwijs van *Pauwels Bril* (*). Van hier kwam hij weder te *Venetie* aan 't *Majool* of Porselijn-schilderen; waar een jaar vertoefd hebbende, trok hij naar *Milaan* en kwam daar bij een slecht Schilder *Valerius*, een' Nederlander, en na 't verblijf van 2 maanden, verders naar *Genua*, in een duuren tijd van brood; maar daar geen werk vindende, verders naar *Abruz*-

zo

(*) Mede een' Nederlander, van wien beneden.

zo (*) om porselijn te schilderen. Daar ook niet veel te doen wezende, nam hij de reis aan naar *Piemont* en kwam te *Turin*, bij des Hertogs Schilder *Jan Kraeck*, bij wien hij 2 maanden werkte, en wendde het toen naar *Lions* over den berg *St. Denijs*, (zo als hij zelve verhaalt) niet zonder groot gevaar, want vallende, scheelde het weinig, of hij zoude van een hooge steile rots afgebuiteld hebben, maar bleef [bij geluk] aan zijne broek op den top der rotze bevroren zitten, moetende van muildrijvers worden los gemaakt, laatende echter een goed stuk van de broek aan de rots in den loop; in de Stad *Lions* gekomen, werd hem werk besteld buiten de Stad op een Slot bij zekeren Heer *Bottoin*. Hier schilderde hij met water-verw op doek de Veldslagen en Krijgs-verrichtingen, zo van deezen Heer als van deszelfs Vader of Voorouders, zo wel te Water als te Land, in en omtrend *Pisa* in Italië. Men vond 'er in Galeiën, Schepen, ontmoetingen van Paarden en Voetvolk, waarmede

(*) *Arbizziolo* schrijft *Van Mander*: waarschijnelijk meent hij 't *Abruzzo*, zijnde een Provincie van 't Napelsch Rijk aan de Venetiaansche Golf ten Noorden grenzende; maar de reis van VROOM is dan niet wel te begrijpen: eerst van *Genua* liggende aan de Zee van dien naam, heel naar *Abruzzo* aan de Venetiaansche Golf of *Adriatische* Zee, en dus op een ontsaglijken afstand van den anderen gelegen; en dan weder naar *Piemont*, wel niet verre van het Genueesche gebied, ja zelfs daar aan grenzende, maar weder zeer verre van 't *Abruzzo* liggende; of men moet denken dat VROOM kommerlijk gezworven hebbe, gelijk hij te vooren van *Rome* naar *Venetie*, zeer ver van den anderen gelegen, gekomen was, en van *Venetie* wederom te *Milaan*, dat mede al een wonderlijke reis is; 't kan ook zijn, dat hier een misslag schuile.

de hij maar 6 maanden doorbragt. Weder van hier kwam hij te *Parijs* bij een Schilder van *Leiden*. De duurte der levensmiddelen noodzaakte hem ook van daar naar *Rouan* te vertrekken; doch hier werd hij dood-krank, ja voor dood aangezien; maar door middel van een oude Vrouw, die hem 't hoofd verbond, bekwam hij echter. Toen gong hij naar *Holland* scheep, en kwam te *Haarlem*: waar hij zich in het huwelijk begaf, en begon te maaken eenige Stukjens naar Prenten, en tusschen beiden ook Scheepjens. Na een jaar gehuwd geweest te zijn, begaf hij zich naar *Dantzig* bij zijnen voorgemelden Oom, en maakte daar een Outer-tafel voor eenige Poolsche Jesuiten. Hier onderwees hem zijn Oom in 't *Perspectief* en andere bijzondere deelen der Kunste.

Weder van daar met zijne Vrouw naar Haarlem gekeerd, trok hij, na hier noch een wijle tijds vertoefd te hebben, met eenige Stukjens van *devotie* naar *Spanje*; doch trof onderweg zwaar onweder van storm, 't welk hem met het scheepsvolk noodzaakte des nachts het Schip te verlaaten en het met de boot te zetten naar een klippig Eiland *Los Barlingos* (*) genaamd, en kwam met het uiterste gevaar des levens eindelijk in een klein haventje of gat, na verscheiden-maal door de woede der brandinge te rug gedreeven te zijn. Met grooten arbeid raakten zij op de rots, terwijl het Schip op laa-

(*) *Los Barlingos* of *Barlengas* is of zijn eenige klippige eilandjens, niet ver van de Kust van Portugal afgelegen op omtrent 40 gr. N. B. tegen over *Pedernera*, 't werd oudstijds *Londobris* en *Erythrea* genoemd; hier plagten doorgaands de Zeerovers aan te leggen om op de Christen-vaartuigen te passen.

jager wal aan stukken geslagen werd, en de goederen wegdreeven naar de vaste kust van *Portugal*, daar een Monniken-klooster niet verre van strand stond. Deeze Monnikken beschouwende de *devotie*-schilderijtjens van VROOM, streeden 't den Bevelhebber van die streek op, dat het volk van dat verbrijzelde Schip *Christenen* waren, en geen *Engelschen*, die daar anders langs de kuste gewoon waren te rooven. VROOM zat ondertusschen met zijn gezelschap, sterk zo groot als klein omtrent 25 Zielen, op de rots, hebbende niets te eeten, nog te drinken, dan 't geen de regen hun gaf; dus bragten zij drie dagen door in de uiterste benauwdheid; en raazende van den honger, begonnen zij al te overleggen, om de jongens van kant te helpen en hun vleesch ten lijve te slaan; doch wilden voor 't laatst eerst noch een groote Vlag of Vaandel uitsteeken, 't geen zij van hunne hembden toestelden. Dit middel gelukte, doende den Monnikken van de kust hunne Bark door de Slaaven derwaard roeijen, waar in een Monnik olie, wijn en brood aan VROOM en zijne Metgezellen aanbragt, en hen voorts met zich naar *Penice* voerde; waar menze nu voor de tweede reize vraagde, of zij geen *Engelschen* waren? 't welk zij met *neen* beantwoordden, want anders zoudenze hen niet eens van de Klip gehaald hebben. Zij daar gekomen, trokken met VROOM aan hun hoofd straks naar het Kerkje der Monnikken, en op de onderrichting van VROOM dankten zij daar God met veel *devotie*. Dus werden zij 'er wel onthaald ten huize van den Bevelhebber of *Gouverneur*, die hen zelf aan tafel diende. Hier stonden VROOM's tafereeltjens sommige geheel, sommige aan stukken, te pronk, en was hij de oorzaak dat deeze Hollandsche

sche Matroozen een jammerlijken dood ontkwamen; hieröm zegt men te recht: 'T is goed met de *vroomen* te verkeeren. Na een verblijf van twee dagen werd hun wat reisgeld in de hand gegeeven, waar mede zij te voet naar *Lisbon* op weg sloegen; Vroom daar gekomen, gong verders op *St. Ubes* aan, en begaf zig daar te scheep, om naar Nederland te vertrekken; doch aan boord zijnde kwam hem in 't hoofd, dat het Schip op de reis blijven zoude, waaröm hij op zijn verzoek door het tegenmorrend scheeps-volk, die hem *Schilder krankhoofd* naschreeuwden, eindelijk echter weder aan land gezet werd. Dit Schip genoodzaakt zijnde *Tessel* voorbij te loopen, bleef en verging bij de *Sond*; de Schipper was *Roel Janszen* van *Medenblik*. De Schippers, die tot *St. Ubes* Vroom hadden zien aan boord gaan, en, om dat zij vroeger onder zeil geraakt waren, niet wisten, dat hij weder aan land was gezet, maar wel, dat dit Schip vergaan was, kwamen in *Holland* en te *Haarlem* tijding brengen, dat Vroom gewis dood moest weezen, zo dat men zich reeds schikte om zijn goed te deelen. Vroom intusschen onthield zich te *St. Ubes* bij een' Pater in een Klooster, daar hij schilderde, en goed onthaal ontfong. Ook was 'er te *St. Ubes* een Schilder, voor wien hij zijn rampspoedige schipbreuk en gelukkige verlossing schilderde, welk Stuk door deezen te *Lissabon* aan een groot Heer voor hoogen prijs verkocht werd, zo dat die Schilder Vroom zeer bedankte, en verzocht van hem meer Zeestukjens en Schepen. Hij dan hier ter plaatse redelijk wat gewonnen hebbende, verkoos weder naar huis te gaan, hebbende al te vooren zijne Vrouw met een brief van zijne behoudenis en leven kennis gegeven: en deeze had ook altijd bij zich

zel-

zelve vastgesteld, dat hij noch leefde, waar van hij haar nu in persoon noch krachtiger kwam verzekeren.

T' huis zijnde, voer hij op raad van de Schilders daar ter steede, voort met het maaken van Stukjens met schepen gestoffeerd, beginnende ook allengs meer en meer daar in toe te nemen: waar bij kwam, dat de menschen in Holland, daar veel Zeevaart is, groot behagen in deeze Zeetjens en Scheepjens kreegen. Ondertusschen wilde het geval, dat *Francois Spiering* een vermaard Tapijtsier voor den Engelschen Admiraal *Milord Karel Howard* aangenomen had te leveren de Zeeslagen der Engelschen met de Spaansche [Onverwinlijke] Vloot in den jaare 1588. Hier toe wilde *Spiering* mij gebruiken als Teekenaar; dan, vermids het mijn werk niet was Schepen te teekenen, bragt ik hem bij VROOM, die voor hem op dag-loon teekende tien groote Stukken, wezende de ontmoetingen en voorvallen op verscheidene dagen (*), welken deeze Scheeps-strijd duurde, dit was

(*) Dit was waarlijk voor een' Schilder, wiens werk dit was, en die een goede *ordinantie* bezat, een treffelijk onderwerp; het was de ontsaglijkste, maar tevens de ongelukkigste Vloot, die ooit de zilte baaren doorkliefd heeft; zij was als een drijvende Stad, die geheel van Kasteelen en Torens gebouwd scheen; 't minste schip voerde 50 stukken, meer dan 60 torsten 120. Uit de haven van *Lisbon* vertrokken, beliep haar aan de *Corunba* reeds een storm, dieze verstrooide; 7 weeken werden daar t' zoek gebragt omze te herzamelen en 't beschadigde te herstellen. De Hertog van *Medina Sidonia* was Opper-Admiraal, op 't Gallioen *St. Marten*, over 150 Schepen en daar op meer dan 32000 zielen, wordende de Hertog van *Parma* uit *Vlaanderen* met de Nederlandsche Vloot hier noch bij gewacht; doch dit miste. De Engelschen hadden daarentegen eene Vloot van 100 ligte Schepen uitgerust, op welke de Spaansche op de hoog-

was Vroom in deeze zijne aangevangene oefening van geen geringe nuttigheid. Hij op een' tijd van *Zandvoort* afgevaren zijnde, kwam in *Engeland* en bezocht den Admiraal, geevende te kennen, dat hij

hoogte van *Calais* in eene Slag-orde, die een streek van 4 mijlen besloeg, zacht afkwam; de wind werd den Spaanschen tegen en blies sterk op, waar door zij een groot Gallioen achterlieten, 't geen 's anderendaags van den Engelschen Zeevoogd *Draak* genomen werd met daarin zijnde 60000 dukaten; noch een Gallioen verloren zij door brand. Op den eersten van Oogst-maand 1588 de Vlooten elkaêr genaderd zijnde, vermeesterden de Engelschen eene Galeas met 5000 Rijksd. terwijl de Spaansche Opper-zeevoogd niet verre van *Duinkerken* op de *Vlaamsche* Vloot wachte; doch deeze werd van de Hollandsche en Zeeuwsche Schepen in *Brugge* en *Duinkerken* bezet gehouden. Een' der volgende nachten zonden de Engelschen branders onder de Spanjaarden, waardoor deezen gelijk mede door een' storm, die de Engelschen tegen hen aandreef, verschrikt, in wanörde vluchteden: 's middernachts werd de storm ontsaglijk, en verscheiden grootste Gallioenen werden van de vereënigde Engelschen en Hollanders genomen. In deeze toestand besloot de Hertog van *Medina* naar Spanje te rug te zeilen de Noord-zee om; doch hier beliep hen het ijsselijkste onweder van storm en donder; de Schepen stieten zich op elkaêr te bersten; 8 Schepen onder *Ricaldo* werden op de *Yrsche* kust gesmeeten, van de Yren slecht ontfangen en onmenschelijk behandeld; anderen zonken; een Scheeps-hoofd met 40 der zijnen bragt 'er het leven op de Zeeuwsche kust af. Kortöm de weinige Schepen der schipbreuke of den vijanden ontkomen kwamen hier en daar deerlijk geteisterd en ontbloot binnen, meest in de haven van *St. Ander*, in alles 46 sterk, waarvan noch 9 door brand in die haven vernield werden. Meer dan 12000 Zielen, daar onder 4000 Edelen, sneuvelden of raakten gevangen op deezen togt. Dit was het einde van de *Onverwinnelijke Vloot*: de Zeeuwen lieten 'er een' Gedenk-penning op slaan, op wiens eene zijde: *Soli Deo honor & gloria*, op de andere stond: *Classis Hispanica venit, ivit, fugit*. 1588.

hij die gene was, die de Stukken tot de Vloot had geteekend, waaröp deeze hem een vereering deed ter waarde van 100 gulden Hollandsch. Hij maakte, te *Londen* zijnde, kennis met Isaak Oliviers (*) een kunstig Verlichter of *Miniatuur*-schilder, die hem daar in zeer fraai *portretteerde*.

Te huis gekeerd, maakte hij op een grooten doek *den zevenden* dag van den Strijd der Engelschen met de Spaansche Vloot, een Stuk, waarin wonder veel werk kwam; dit werd tot groot genoegen en

(*) Deeze Oliviers of Olivier was een Engelsch-man van *Londen*; hij schilderde met gom-water of water verw allerleie onderwerpen, doch meestäl Portretten, waar van hij eene meenigte aan de Hoven van *Jakob* en *Karel* den I, Koningen van Engeland gemaakt heeft; en in dit flach van schilderen heeft hij zijn' Meester niet. Hij had een Kweekeling *Couper* genaamd, die namaals in dienst van *Christina* Koninginne van *Zweden* is gegaan. Zie de Piles en Le Comte op 't *Art.* Olivier. In den voorigen druk is 't volgende vers onder deszelfs Portret:

Ad vivum lætos qui pingis imagine vultus,
Olivere, *oculos mirificé hi capiunt.*
Corpora, quæ formas, justo hæc expressa colore:
Multum est, cum rebus convenit ipse color.

't Welk hier op uitkomt:

Uw Beelden, Olivier, zijn blij gemaald naar 't Leven,
Voldoen der Kunst, daar zij behagen aan 't gezicht.
Een juiste kleur en aart weetge aan 't tafreel te geven;
Het schijnt geen Beeldnis meer: een zaak van veel gewigt!

Deezes Oliviers Portret is ook in onze Plaat II. n. 3. te vinden.

en verwondering van zijne *Excellentie* Graaf *Maurits* en den Admiraal *Justinus* beschouwd. Zedert teekende hij ook den togt der Schepen uit *Zeeland* naar *Vlaanderen*, waaröp de Slag bij *Nieuwpoort* volgde; dit gedrukt zijnde, bood hij 'er eenige af-drukſels van aan de Steden en de Heeren Staaten, waardoor hij groot geld won. Kortöm onze VROOM werd heel vaardig in dit Scheep-maaken, en word van dag tot dag noch sterker in de Kunst. Hij heeft reeds bijna ontelbaare Stukken geschilderd, zo Stranden met visschen, visschers enz. als andere dergelijken, welke dingen een werk zijnde, dat zich wel spoedt, hem goed voordeel geeven. En 't geen van hem te prijzen is, hij kladt niet met de Schilder-kunst, want, die iet van hem wil hebben, moet het hem wel betaalen. Tot besluit, hij is een zeer goed Meester in dit zijn stuk; want hij niet alleen zich wel verstaat op 't goed maakſel van Schepen, touwen en takelinge, wind-streeken, zeilaadje en andere dingen hier toe behoorende, maar hij munt ook uit in alle de andere omstandigheden, als Gronden, Landschappen, Klippen, Boomen, Luchten, Wateren, Golven, Kasteelen, Dorpen, Steden, Menschen, Visschen en andere dingen, die zijne Schepen en Zeetjens vergezelschappen en versieren (*). [Zijn Portret is in de Plaat LL. n. 2.] (†).

HANS

(*) VROOM woonde te Haarlem in de *Zijl*-straat in een aanzienlijk huis: aan het zelve is noch heden op den Voorgevel op een' hardsteen een scheepje te zien, dat hij geschilderd heeft. Op het Prinsen-hof te Haarlem hangt van hem noch een heel groot Stuk met een gansche Vloot *Schepen*, vertoonende zich de Stad *Vlissingen* in 't verschiet: 't verbeeld de inhaalinge van den Grave van *Lijcester* te Vlis-

HANS SOENS.

Het zoude mij leed zijn, vermaarde Mannen in onze Kunst met stilzwijgen voorbij te gaan, werwaard zij ook verstrooid of metter woon vertrokken mogen zijn; 't is hieröm dat ik te deezer plaatse ook wil gedenken aan den zeer kunstigen Schilder HANS SOENS, van *'s Hertogenbosch*, hoewel hij (gelijk onze Neêrlanders toch boven andere *Natiën* der wereld tot het reizen en 't bezoeken van vreemde Landen en Volken uitter aart geneigd zijn) uitlandig is en zich in *Italië* of *Lombardijë* binnen *Parma*,

Vlissingen. VROOM stierf ook te Haarlem op den 24 van Louw-maand 1640, oud 74 jaaren; hij liet twee Zoons na, KORNELIS en FREDERIK genaamd: de eerste was een braaf Landschap-schilder, de jongste FREDERIK een kunstig Historie-schilder en Bouwmeester of *Architect* bij den Prinse van Oranje *Fredrik Hendrik* H. L. G.

(†) In den voorigen druk heeft men dit vers onder deszelfs afbeelding:

> VROMIUS *hic multum terris jactatus & alto,*
> *Qui docuit vitâ multa ferenda probo.*
> *Naufragia & tabulas, scopulos cœlique ruinas*
> *Tam bene qui potuit pingere, nemo fuit.*

Dat is:

> Dit 's VROOM bereisd te Land, geslingerd door de Baaren,
> Gefoold door Schip-breuk, schoon hij *vroom* en eerlijk was;
> Maar, maalt hij ons zijn Zeën, Bank, Rots en Scheeps-gevaaren
> Met onweêrsbuijen, wie komt dan bij VROOM te pas?

ma, en wel bij den Hertog aldaar (zo ik 't wel heb) onthoudt.

Ik weet niet, bij wien hij de beginselen der Kunst' geleerd hebbe, maar wel, dat hij gekomen is te *Antwerpen*, en aldaar gewoond heeft bij eenen zeer kundigen Schoolmeester, in de wandeling *Meester Jacob Boon* genaamd, alwaar hij voor zich zelven een' tijd lang heeft gewerkt, en naderhand is komen woonen en werken ten huize van *Gillis Mostaart*, bij wien hij zich dagelijks bezig hield met het volgen of *kopiëren* van zeer veele fraaie dingen, bijzonder naar de handelinge van *Frans Mostaart*, wiens manier van Landschappen hij zeer aartig wist naar te bootsen; zo dat men met recht kan zeggen, dat hij hier aan den gang geraakte, en de kunst van fraaie Landschappen heeft weg gekreegen, hoewel een natuurlijke, opmerkende en verstandige geest zijne kunstige handen steeds bestuurde. Men kan eenigen van zijne eerstelingen en vroege vruchten zien ten huize van den kunstlievenden Heere *Hendrik Louwersz. Spiegel* te *Amsterdam*: het zijn Landschappen, die zeer aartig staan, in 't bijzonder een Landschap van olie-verwe op eene grootte, die van de Water-verw-schilders een dubbel doek genoemd wordt, of daar omtrend; hier in komt voor een weg en haag van schoone boomen, met eenige aartige mannetjens, onder anderen een, die zijn gevoeg doet. Kleiner Landschapjens op Panneel zijn 'er ook bij, gelijk mede eenige Brandjens: in deeze dingen vindt men eenige Velden met groen en wassend koorn of haver, en andere verscheidene gronden.

Gereisd hebbende naar *Italië*, was hij in mijn tijd te *Rome*, en heeft daar met mij gemeenzaam omgegaan; veele dingen zijn hier uit zijne handen

gekomen; bijzonder kleine Stukjens op koper of iet anders van olie-verwe. Veelal wrocht hij voor groote Heeren, zelfs verscheidene Werken op natte kalk in 't Paleis van den Paus. Onder anderen liet hij ons zien een deel Landschappen in eene *fries* op 't nat gedaan in een van 's Pausen vertrekken, terwijl 'er de stijgering noch stond; zo dat ik die dingen van nabij zag, en datze met een wonderbaar aartige handigheid en vaardigheid gedaan waren; waar over de Schilder van den Paus of iemand anders zeide, datze te ruw en niet net genoeg gedaan waren; echter stonden zij bij uitneemendheid wel, vooral van beneden, zo alsze moesten gezien worden; onder deezen is de Historie, daar *St. Augustijn* aan Zee wandelende, een kind op het strand vindt, dat bezig is met een schelpje het zeewater in een kuiltje over te gieten (*); de Zee was wonder wel gehandeld met een natuurlijk verschiet, de schaduwen, zonnen-schijn en vlakte des waters waren wel in acht genomen. In eene van de Voor-zalen van de Koninglijke Zale op de eene zijde vindt men van hem een aartig Landschap op den muur in natte kalk, met een haan daar

(*) De Historie, bekend genoeg, is kortelijk deeze: de Oudvader eens langs den oever der Zee wandelende, en mijmerende bij zich zelven, hoe hij de H. Drieëenigheid met de reden of zijne begrippen zoude overëenbrengen, zag, zegt men, voor zich op het strand een klein kind zitten, bezig met uit de Zee water te scheppen in een klein gemaakt kuiltjen; dit kind van hem gevraagd, wat het deede? antwoordde: *Ik wil de Zee uitputten*; hij zeide, *dat is onmogelijk*; *zo onmogelijk is het ook*, hervatte het kind weder, *dat uw begrip de Zee der Godheid zoude konnen bevatten*, waar op het kind verdween. *Th. Zwingerus* in *Theatr. vit. hum.* vol. 1.

daar in, 't welk een zinnebeeld is; dit steekt vrij wat af bij andere Landschappen, die daar van *Cæsar da Sallusto* en anderen te zien zijn: doch deeze *Cæsar*, van wien ik te vooren (*) gewag gemaakt hebbe, volgde hem zeer na; maar 't was eene vergissing, dat ik daar ter plaatse *Hans Soens van Antwerpen* schreef.

Hij bevindt zich dan tegenwoordig te *Parma*, en heeft daar ter plaatse wel zijne voornaamste Werken gedaan, zo als ik verneeme, en verscheidene heerlijke en groote Landschappen; doch hij is ook bij uitstek sterk in Beeld-werk, waar van ik 'er te *Rome* eenigen hebbe gezien, zijnde wel klein, maar zeer aartig en kluchtig. Hij is thands noch ongehuwd en een man van 56 of 57 jaaren; terwijl zijne verdiensten hem eene plaats waärdig maaken onder de beste Nederlandsche Schilders, voorál in Landschappen.

HANS VAN AKEN.

Het behoorde aan onze in de Schilder-kunst zich oefenende jeugd tot spooren en prikkelen te verstrekken, wanneer zij hooren en gewaar worden, hoe zeker en vast het gaat, dat, al wie een boven den gemeenen hoop uitmuntende Meester in onze Kunst is, ook om die reden alömme vermaard en geächt wordt, daar de Faam, welke het nooit aan bericht mangelt, den naam van zulk eenen alömme uitbazuint, waarin zij noch door diepe en breede wateren, noch door de hoogste bergen belet

(*) In de Levens der Italiaansche Schilders, onder CÆSAR DA SALLUSTO.

2.

let wordt, om dat zij door middel van hare veel-oogige vleugelen door geene onbekende of ongebaande wegen gestuit wordt. Zulk een Kunstenaar geeft een' glans van zich, die van verre reeds ontdekt wordt, en waar door hij veeltijds zodanigen vindt, die hem uitlokken en de gelegenheid verschaffen tot voorspoed, en om de edele gaven der Kunste en van zijn' Geest door wel geöefende handen te brengen onder 't oog van de voornaamste en doorluchtigste Vorsten en Wereld-magten, wier gezicht hij streelt en verzadigt met de lieffelijke vruchten zijner Kunste, 't geen hem tot staat en achting brengt en in groote waarde doet houden. Zulks is geschiet en te beurt gevallen aan den welschilderenden HANS VAN AKEN.

Hij was geboren in de vermaarde Stad *Keulen* aan den Rijn gelegen, in 't jaar 1556, uit deugdzaame en eerlijke Ouders, wezende zijn Vader een treffelijk en ernsthaftig Man, uit *Aken* geboortig, welker Stede naam hij zijn' Zoon heeft medegedeeld en tot een' *van* of toenaam nagelaaten.

De Natuur, die milde Moeder verkoos al van jongs af den Jongen tot de Schilder-kunst, drukkende in deszelfs eerste Levens-lente de zaaden daar van in zijnen geest, hem voorhoudende de edelheid en bevalligheid deezer Kunste, en nochtans gedoogende dat hij tot omtrend zijn 10 of 12de jaar in de schole zich oefende in 't leezen en schrijven, porrende hem ondertusschen aan, om, zo veel hij konde, met de pen of iet anders verscheidene gestaltens van Menschen, Beesten en andere voorwerpen te teekenen, ten einde hem aldus te bereiden tot het inslaan van den weg, die zij voorzag dat voor hem gebaand zoude worden, en langs welken hij tot volkomenheid, en door deeze tot eer en

voorspoed kon geraken. Aan deeze leiding der Natuur' gehoorzaamde hij met bereidwilligheid en vlijt; want, waar hij was of gong, begon hij gade te slaan en met opmerking te beschouwen, 't geen de Natuur hem in haar groot Wereld-tooneel aartig, schoon, bevallig en sierlijk deed voorkomen, 't welk hij al ras van het onbevallige leerde onderscheiden. Zag hij dan een moedig paard, dat zijn' kop mooi droeg, van een fraaien draf en gestalte was, of een bevallig vrouwen-aanzicht, en een meer dan dagelijksche tronië, hij deed zijn uiterste best, om die na te bootsen, zo dat men haast kon merken, en aan de trekken gewaar worden, wier afbeelding het ware. 'T gebeurde op zekeren tijd, dat binnen *Keulen* gekomen was eene Hertogin, welker tronië hij (zo alsze ter vengster uitlag) afteekende, en elk kon zien, dat het naar deeze Vrouw gedaan was. Onder anderen teekende hij eene kat, die ergens om hoog zat, naar 't Leven, zo natuurlijk, dat zeker Schilder dit met de pen gedaan ziende, meende dat de Jongen op 't Portret-schilderen gong, en reeds zo verre gevorderd was; maar verstaande van *neen*, verwonderde hij zich te meer, en raadde den Vader, hij moeste hem op de Schilder-kunst houden, want *daar steekt een Man in*, (zeide hij) *en hij zoude een groot Meester worden*. Men bestelde *Hans* dan bij een gemeen Schilder, daar hij nauwelijk een jaar bleef, om dat hij zag, dat 'er voor hem niet te leeren was, en raakte toen bij een' anderen Schilder te *Keulen*, een *Waal*, en *George* of *Jerrig* geheeten; deeze had te *Antwerpen* geleerd, en was, door armoede gepord, een goed Meester in 't *portretteeren*, ja was daarin uitneemend geworden. Bij hem vorderde HANS wonder wel, zo dat hij op

het

Het einde van 6 jaaren, doe deeze zijn Meester hem door den dood ontviel, een goed en treffelijk Portret-schilder was, en meenige heerlijke tronië geschilderd had. Hier na begaf hij zich met vlijt tot het teekenen, veel de geestige manier van *Spranger* volgende, zo als ik te dier tijd iet van hem geteekend gezien heb.

Omtrent 22 jaar oud zijnde, sloeg hij op weg naar *Italie* en kwam te *Venetie*, krijgende daar den toegang bij zeker Neêrlandsch Schilder *Gaspar Rems* genaamd, welke, in plaats van hem te onderzoeken, of te beproeven, wat hij doen konde, hem enkel vraagde, van waar hij was? en hoorende, van *Keulen*, zeide: *Gij zijt dan een Mof, die kennen 'er doorgaands niet veel van*, bestellende hem voorts bij een slecht Italiaansch Schilder, *Morett* geheeten, die gewoon was aan reizende gezellen werk te geeven, en met het geschilderde handel dreef: deeze liet Hans eenige fraaie dingen, die aldaar in de Kerken zijn, namaaken. In deezen tijd schilderde hij onder anderen voor den gemelden *Gaspar* zijn eigen *Portret* uit den spiegel al lachende, of eene lachende tronië, uitneemend uitgewerkt en fraai geschilderd; zo dat *Gaspar* verbaast, zich bedrogen vond in zijn onverstandige meeninge, toen hij hem zo onbeleefd toegeduwd had, dat de Moffen (zo als hij de Duitschen noemde) 'er niet veel van kenden. Dit Portret hield *Gaspar*, zo lang hij leefde, in groote waarde, en liet het aan een ijder zien, die 't voort roemden. Hierop verweerdigde zich *Gaspar* aanstonds voor van Aken de doeken te bereiden en te plumuuren. Hier uit kan men leeren, hoe zeer zij misdoen tegen de voorzichtigheid tevens en tegen de beleefdheid, die iemand verächten, zonder hem te kennen, of die op de

geboorte - plaats of uiterlijk voorkomen aangaan; VAN AKEN reisde voort naar *Rome*, en aldaar kwamen veele fraaie dingen uit zijne handen; een der voornaamsten is een Outer - tafel van olie - verw op Tin of Lood, verbeeldende een' Kers-nacht op een bijzondere wijze met Engelen enz., alles volgends 't voorschrift van de Paters Jesuiten, want hij staat in hunne Kerk beneden het *Kapitool*; 't is een uitmuntend werk.

Om veele dingen over te slaan, zal ik maar melden, dat hij zich zelven noch eens in een lachend wezen heeft uitgeschilderd, met eene schale wijns in de hand, en voor hem een Vrouwen-beeld *Madonna Venusta* geheeten, op eene Luit speelende; dit was zo keurig gedaan, dat Kunst - kenners zeiden nooit beter, nog van hem, nog van anderen gezien te hebben. Hij is te *Florence* geweest, en heeft daar verscheidene groote Heeren en Vrouwen naar 't Leven geschilderd, ook zijne Doorluchtigheid *Franciscus* Hertog van *Florence*. Hij maakte ter zelver plaatse het *Portret* van *Madonna Laura*, eene geestige *Poëtesse* of Dichteresse, en hield van deeze tronie eene kopij of tweede afschildering, die noch te *Amsteldam* bij zijn' Leerling *Pieter Isaaksz* is te zien en een meesterlijke hand te kennen geeft. Te rug naar *Venetie* (*) gekeerd, heeft hij

(*) *Venetie* is mogelijk (zegt Misson 1. D. bl. 132) de Stad in gansch *Europa*, daar de jonge Schilders zich het best kunnen toeleggen, om alles op het kragtigste naar de Natuur af te beelden; want daar zijn twee *Akademiën* of Scholen, waar zij altijd uitgezochte naaktheden van beide Sexen hebben, dikwils op een en 't zelfde tooneel en in dien stand, als men ze begeert. Yder mag 'er inkomen en men zou niet geloven, hoe onbeschaamd die wigten zich van elk laten bezien.

J.
3
2.
OO

hij daar heerlijke Stukken gemaakt voor een Nederlandsch Koopman van *Maastricht*, als voor eerst: eene Bespotting van *Christus*, zo groot als 't Leven; de *Christus* helt of ligt 'er bijna heel naakt over zijde, en ziet naar om hoog met eene houding in 't wezen, die zeer fraai is. Gelijk mede eene *Danaë* ook Levens-grootte, uitneemend schoon en wel gehandeld. Van gelijken een *Marie-beeldjen* met een *Ste Catharine* en Engelen daar bij, welk van RAFAEL SADELER (*) gesneeden in prent uitkomt,

(*) Twee vermaarde Broeders SADELER zijn uit *Brussel* voortgekomen. Hun-lieder Vader was een kunstig werkman in staal, gevesten van degens en andere zaken; hij etste ook harnassen en wapen-tuig; zij zijn beiden te Brussel geboren; de oudste JAN SADELER in 't jaar 1550, en de jongste RAFAEL, van wien *Van Mander* hier melding maakt, in 't jaar 1555. De Vader vertrok naderhand met zijn gansche huisgezin en winkel naar *Antwerpen*. Hij kweekte zijn' oudsten Zoon JAN in zijne kunst en kostwinning op, hoewel tegen de zinlijkheid van deezen: waarom JAN, 23 jaaren oud zijnde, zich in huwelijk, en daarop aan het Plaatsnijden begaf, van welk werk zijn Vader hem te vooren altoos afgehouden had. In 't jaar 1578 verreisde hij met zijn huisgezin naar *Frankfort*, en woonde daar eenigen tijd: Van hier wederom naar *Munchen*, oefende aldaar zijne kunst en bleef 'er langen tijd woonen. Hier ter plaatse werd hij door den Keurvorst van Beijeren beschonken met eene gouden keten en daarvan afhangenden gouden' penning. In 1595 trok hij met de zijnen naar *Italië*, kwam te *Verona*, en van daar in den jaare 1596 naar *Venetie*. Hier hield hij het tot het jaar 1600, wanneer hij zijn huishouden noch te Venetie laatende, van zijn' Zoon *Justus* alleen verzeld, zich naar *Rome* begaf: zijne Vrouw paste intusschen op zijn' kunstwinkel; in deeze Stad dan bood hij zich en zijne kunst den Paus aan, doch werd 'er niet te vriendelijk gehandeld of beloond; zo dat hij na een kort verblijf van weinige dagen Rome *vaarwel* zeide, en naar Venetie zijne woonplaats te rug keerde; doch hier van een heete koorts overvallen,

 stierf

komt, en een zeer aartig Stukje is. Noch een Stuk met Beelden Levens-grootte, doch wat meer dan ten halven lijve, verbeeldende een zittende *Venus* met *Kupido*, daar zij uit de *Zee* aan *Ciprus* aangeland, van de *Horæ* of de Uuren beschonken wordt met Goddelijke kleeding en optooisel, gelijk 'er *Homeer* in zijne *Lofzangen der Goden* van verhaalt; dit zelve is ook een voornaam heerlijk Werk. In zijne geboorte-stad *Keulen* wedergekeerd,

stierf hij noch in dit zelfde jaar 1600; zijne Vrouw was kort te voren overleeden; hierom stelde hij zijn' broeder Rafael ten Voogd over zijn' Zoon *Justus* en deszelfs drie Zusters, eene van welken te Verona trouwde; de twee anderen namen den Geestelijken staat aan, begeevende zich in een Klooster. *Justus* nu, ook een Plaat-snijder zijnde, bleef in zijns Vaders winkel zitten, tot hij, in 't jaar 1620, gelegenheid kreeg om in 't gevolg van den Ambassadeur naar Holland, mede derwaard de reis aan te neemen; daar gekomen bezocht hij *Amsterdam*, om met de Kunst-kenners aldaar kennis te maaken, en daarna *Leiden*; doch hier werd hij van een zwaare koorts overvallen en overleed 'er aan, zijnde daar in de Hooglandsche Kerk begraven, in 't jaar 1620.

Rafael leerde ook eerst bij zijn' Vader harnassen etsen en in staal werken, maar begaf zich naderhand, bij zijn' broeder Jan, aan het Plaatsnijden, en in weinig tijds muntte hij daar in uit. 'T geviel ondertusschen, dat hij eenig letsel aan het gezicht kreeg; dit deed hem tot het schilderen overgaan, waarin hij ook wonder wel slaagde: 't gezicht werd onderwijl ook beter, en hij geraakte weder aan het Plaatsnijden. Veele jaaren woonde hij te Munchen en naderhand te Venetie, daar hij ook overleeden is. *Uit medegedeelde berichten.* Hunne afbeeldingen zijn te vinden in de Plaat OO. Jan n. 1. en Rafael n. 2.

Van Gillis, of Ægidius Sadeler, broeders Zoon van Jan en Rafael, zullen wij een weinig laager verslag doen, daar *Van Mander*, op 't eind van het Leven van Hans van Aken, van deezen Gillis melding maakt.

keerd, maakte hij voor een' Koopman, *Boots* genoemd, een voortreffelijk Stuk: *'t Oordeel van Paris*, 't welk door *Rafaël Sadeler* gesneeden, mede in prent uitkomt. VAN AKEN na deezen wederom te *Venetie* zijnde, gebeurde het, dat hij van *Otto Hendrik* Grave van *Schwartzenburg*, Hofmeester van zijne Doorluchtigheid den Hertog van *Beijeren*, naar *Munchen* ontboden werd, om in deszelfs Graf-kapelle een *Epitaphium* of Graf-schilderij te maaken: dit was een panneel met Beelden, meerder dan halve Levens-grootte, en verbeeldde de Historië van *Ste Helena*, daar zij het Kruis vindt; het is een uitneemend Werk. Door den gemelden Graaf en dit Werk is hij in kennis gekomen bij den Hertog, welken hij benevens de Hertoginne en hunne twee jongste kinderen, een' zoon en eene dochter, in een stuk naar 't Leven heeft geschilderd; dit Stuk droeg het genoegen van elk weg. Hij dit en meer andere edele Werken voltooid hebbende, werd van den Hertog boven alle treffelijke belooning beschonken met eene schoone gouden Keten. De Graaf vereërde hem ook eene gouden Keten ter waarde van twee honderd *florijnen*.

Uit *Beijeren* verreisde hij naar *Praag* bij den Keizer, die hem, zederd vier jaaren, dikwerf had ontboden, hebbende van hem gezien het *Portret* van *Jan van Bologne*, een uitmuntend Beeld-snijder en Nederlander, wien hij te *Florence* had uitgeschilderd; want zijne Keizerlijke Majesteit niet aflaatende met ontbieden, is VAN AKEN eindelijk op de boodschap van een' *Ambassadeur*, bij den Keizer gekomen. Bij den zelven dan zijnde, en voor zijne Majesteit hebbende geschilderd eene *Venus* en *Adonis*, beviel zijne handeling aan den Keizer wonder wel, wegens de nieuwe en ongemeene wijze

van

van *koloreeren*. Doch om de eene of de andere oorzaak is VAN AKEN weder te *Munchen* gekomen en verders te *Augsburg*, maakende onder andere Werken in de Kerk der Jesuiten te Munchen een' *St. Sebastiaan*, zeer fraai van schildering en *ordinantie* op de manier, als hij in prent te zien is, gesneeden door de hand van den vermaarden Plaatsnijder *Joän Muller* te *Amsterdam*. Te deezer tijd hadde hij te Augsburg ook *geportretteerd* de Heeren *Fouggers*. Hier na weder van den Keizer ontboden, keerde hij met zijn huisgezin naar *Praag*; hebbende onderwijlen getrouwd de dochter van den deezes tijds zeer vermaarden Zang-kunstigen, *Orfeus de Lasso*. Dus heeft VAN AKEN om zijne Kunst verdiend te vinden, gelijk hij gevonden heeft, den grootsten en doorluchtigsten Kunst-minnaar des aardbodems, in wiens dienst hij zederd als deszelfs Kamer-schilder heeft volhard, en met deezen grooten *Alexander*, als een tweede *Apelles* dagelijks een' gemeenzaamen en vriendlijken ommegang gehad, om dat hij bij denzelven in achting en waarde was. Veele en zeer schoone Werken zijn door hem voor deezen Vorst gemaakt, die in 't Keizerlijk Paleis in overvloed te zien zijn op de groote Zale, boven den Paardestal, op de Gaanderij, boven de Kunst-kamer en in andere vertrekken van 't Hof zijner Majesteit. Er is mede tot *Amsterdam* bij den kunst-minnenden Heer *Hendrik van Os* een groot en zeer heerlijk Stuk met levens-groote Beelden, zeer kunstig door hem gedaan; men ziet 'er een schoone naakte Vrouw in van een aangenaam en bevallig wezen, met een' olijftak in de hand en hebbende het oorlog, of 't krijgs-gereedschap onder haare voeten, zijnde een Zinnebeeld van den *Vrede*; bij haar komt Overvloed, verzeld van de

Kun-

Kunsten, als de Schilder-kunst en anderen; om dat door Vrede de welvaart komt, en de kunsten bloeiën.

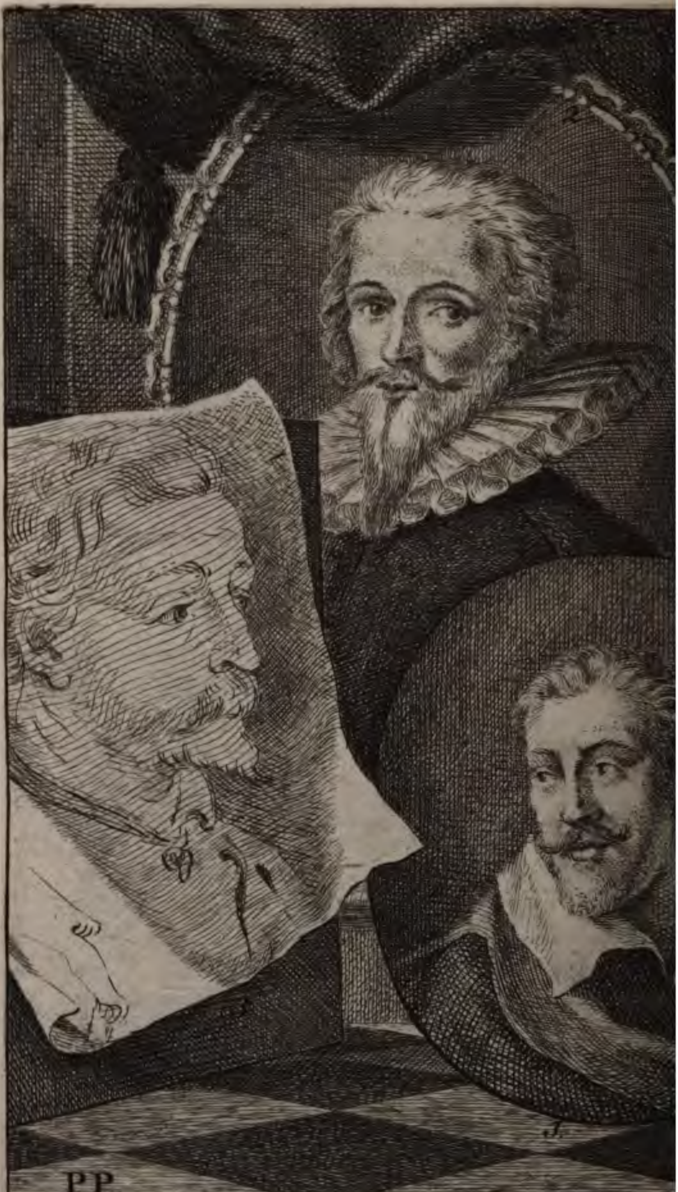
Dewijl dan van Aken thands (zo als wij zeiden) ter plaatse is, daar zijne Kunst ten hoogsten bemind en in waarde wordt gehouden, en hij zulk een Schilder is, gelijk zijne Werken hem getuigen te zijn, ook zo braaf van inborst, als hij door zijn edelmoedigen omgang en deugdzaamen wandel bewijst; daar benevens allen Kunstenaaren goedgunstig, niemand hinderlijk, ijder vorderlijk, ganſch anders dan zij, die door eigene laatdunkendheid stoutelijk bij de Grooten hun hof weeten te maaken, maar anderen door het gif van laster daar buiten te houden, zo is mijn wensch, dat zijn levens-draad niet haastelijk afgesneeden, maar dat zijne dagen mogen verlengd worden, op dat door hem de Schilder-kunst, en hij door haar meer en meer versierd en veréérd worde.

Zijn eerste *Discipel* en die met hem in Italië en Duitsch-land gereisd heeft, is *Pieter Isaaksz*, geboortig van *Elsenor* of *Elseneur* (*) aan de *Sond*, in t jaar 1569. Deezes Vader was een *Haarlemmer*; hij heeft eerst geleerd en de Kunst begonnen binnen *Amsterdam* bij *Ketel*, den tijd van anderhalf jaar, en woont noch heden in die Stad, zijnde bekend voor een uitneemend goed Meester in 't *Portret* schil-

(*) 'T is twijffelachtig, of *Van Mander* hier door *Helsenor*, zo als men bij hem leest, die plaats bedoele, die bij de Handelaars en Zeevaarenden doorgaands onder den naam van *Elseneur* bekend is, dan of hij daar mede *Elsenborg* of *Helsenborg* mede aan de Zond in 't Land van *Schonen* gelegen, en onder het Rijk van *Zweden* behoorende, bedoelt; doch 't eerste is waarschijnelijker.

schilderen, ook wel ervaren in 't schilderen van Historiën, ordineeren en teekenen, waarin hij een aartige handeling heeft. Een voornaam schoon Portret-stuk is 'er van hem te *Leiden* op de Breestraat, verbeeldende de jonge Juffer *Sara Schuurmans*, en komt tot beneden de kniejen: om niet van de juistheid der satijnen kléderen en anderen, en de op eene Cither speelende wel-gevormde handen te spreeken, is de tronie boven al fraai tot verwondering, wel gelijkende, zeer zuiver gedaan, en wel gehandeld met een aangename bevalligheid; dit Stuk is een genoegzaame getuigenis en bewijs, dat hij voor een' Meester in onze Kunst mag gehouden worden. Noch twee Portretten zijn 'er te *Leiden* van hem in de *Klok*, te weten *Pieter Huigensz* en deszelfs eerste Huis-vrouw, zeer wel uitgevoerd. Te *Amsterdam* op den Voor-achter-burgwal bij den Kunst-lievenden Heer *Hendrik Franckin* is van hem een groot Stuk, verbeeldende *Adam* en *Eva*, en op eene koperen plaat eene Prediking van *Joännes*, een wel geördineerd, kluchtig en aartig Stukje; deeze *Franckin* en zijne Huis-vrouw zijn ook wonderlijk fraai en zuiver van hem in *Portret* gebragt. Zijn beste *Portret*-stuk van allen is in *Engeland* binnen *Londen*, en was gedaan naar eenen Engelschen jongman *Pieter Semeijns* van Neêrlandschen afkomst; 't is een schoone tronie met glanzige hairlokken. Weder te Amsterdam bij den Heer *Jakob Poppe* zijn van hem drie schoone groote *ovale* Portret-stukken, voornaamelijk dat van *Jakob* zelven, wiens tronie en hair beide wel naar de Kunst geschilderd, zeer natuurlijk gelijkende, zuiver en wel zijn gehandeld. Ten zelven huize is van hem een zeer aartig Stuk op koper, men ziet 'er in de Historië der Roomsche Vrouwen in een' oploop

voor

PP

voor en op 't *Kapitool* verschijnende, toen de jonge *Papirius* aan zijne Moeder, en deeze weder aan anderen had wijs gemaakt, dat in den Raad besloten was, dat elke Man twee Vrouwen zoude hebben: hier ziet men Vrouwen van allerleiën landaart, ook Nederlandschen en Waterlandschen, waar van sommigen met braad-pan en spit gewapend zijn; ook komt 'er eene kreupele Vrouw door een' hond in een' wagen voortgetrokken. Het Kapitool is 'er naar 't Leven met *Markus Aurelius* te paard, zeer fierlijk en wel geördineerd, geschilderd. Veel meer uitmuntende zo *Portret*-stukken als anderen zijn 'er van zijne hand, en komen 'er noch dagelijks te voorschijn. Bij deezen *Pieter* zijn ook fraaie dingen en *Portretten* van andere Meesters te zien, ook 't *Portret* van VAN AKEN, dat deeze hem voor twee of drie jaaren toegezonden heeft, wonder fraai gehandeld en natuurlijk wel (zo ik hoore) gelijkende.

Bij deezen zal ik voegen *Joseph Schwitser* (*), die ook zo veel als een Leerling van HANS VAN

(*) Van JOSEPH HEINS of SWITSER, wiens afbeeldsel in de Plaat PP. n. 1. vertoond wordt, vinden wij door zijn' Landgenoot FUZLI het volgende aangeteekend: De geboorte en jonge jaaren van deezen beroemden Kunstenaar zijn zo duister en onwis, dat ik buiten staat ben, daarvan iet zekers te berichten. Naar alle vermoeden zal hij voor of na het jaar 1550 in *Bern* geboren zijn. Bij het toeneemen zijner jaaren had hij het geluk, den roem zijner Kunste in zodanig een licht te brengen, dat geene vergetenheid denzelven in het geringste zal konnen verduisteren. Wij vinden hem aan het Keizerlijk Hof te *Praag* en te *Weenen* op eene jaarwedde van den Keizer *Rudolph* II, onder de groote Kunstenaars *Johan ab Ach*, *Bartholomeus Spranger*, *Joris Hoefnagel*, *Breugel*, *Roeland Savery*, *Ægidius Sadelaar* enz. Bij dien Kunst-lievenden *Monarch* stond hij in eene bijzondere gunst, en werd door den zelven naar *Italie* gezon-

VAN AKEN is. Hij is te *Bern* geboren, zijn Vader was 'er een *Architect* of Bouw-meester. Hij te *Rome* komende, had wel wat slach van teekenen; [illegible] doch [illegible] zonden, om 'er de schoonste Antieken af te teekenen, en ook naar *Venetie*, *Rome*, *Mantua* en andere Steden, ten einde aldaar de beste schilderijen te *kopieeren*, 't geen hij met zo veel Kunst en vlijt verrichtte, dat de gemelde Keizer daarover een zeer bijzonder genoegen betuigde. Van tijd tot tijd schilderde hij veele voortreflijke Stukken, inzonderheid een naakte *Leda* met de Zwaan in een beslotene kamer, in welk tafereel hij de teekening, het *koloriet* en de sierlijkheid van *Antonio Corregio* zo wel volgde, dat een ieder geloofde, dat hij dien grooten Meester gekopieerd had. Voorts maalde hij *Diana*, die *Acteon* met water besprengt en hem in een hert verandert, welk stuk door *Ægidius Sadeler* in koper gebragt is. Voor den Keizer schilderde hij den Roof van *Proserpina* door *Pluto*, 't welk den Keizer zo zeer behaagde, dat die Vorst verklaarde, in geene schilderij zo veel sierlijkheid en een zo aangenaam *koloriet* gevonden te hebben; weshalven hij die fabel op hoog bevel noch eens, doch op eene andere wijze, moest schilderen, 't geen zo wel uitviel, dat het laatstgenoemde Stuk het eerste overtrof, en de Keizer hem met eene vermeerdering zijner jaar-wedde en kostbaare giften beschonk. Hierop vermeerderde zijn roem dag bij dag, en zijne Werken werden greetig gezocht. Veelen zijner Stukken zijn door *Ægidius Sadeler* en andere kunstige Plaat-snijders in koper gebragt. In zijn' omgang was hij aangenaam, beleefd jegens een ijder, en in 't algemeen een Man, die bij vermogenden en minderen in achting was. Eindelijk overleed hij te *Praag* en werd door den Keizer en allen die hem kenden, ten hoogsten betreurd. Zijn lijk is in de *St. Jans*-kerk zeer aanzienlijk begraven. Hij liet twee Zoons en eene Dochter na. De oudste Zoon volgde hem in de Kunst, en heeft te *Venetie* veel roem verworven. Onze HEINS was met eene bijzondere begaafdheid tot de Kunst geboren. De gelegenheid, die hij gehad heeft, om naar de Antieken te teekenen, zoude billijk doen gelooven, dat zulks in hem eene volkomene bekwaamheid in het teekenen te weeg gebragt zoude hebben; doch ik moet belijden, dat hij in dat Stuk niet

doch wist met de verwen niet om te gaan; dan, zich bij HANS VAN AKEN vervoegende, ten huize van *Groenen Anthonis* of *Anthoni Santvoort*, (gelijk men

niet te bestipt was. Ofschoon hij zich zo lang in Italië opgehouden en zo veele *modellen* van de beste *Statuën* verzameld en nageteekend heeft, geloof ik, dat hij de schoonheid van dezelven wel genoeg opgemerkt zal hebben; doch dat zijne natuurlijke geäartheid zich aan een' zo lastigen arbeid niet heeft konnen gewennen, inzonderheid wanneer hij de schraale en drooge manier der grootste Schilders betrachtte, die hun voornaamste werk maakten, de Antieken blindlings te volgen; weshalven hij een ander voorbeeld zocht, bij wien meer natuur en behaaglijkheid gevonden konde worden en het gelukkig aantrof in den grooten *Corregiö*, wiens manier hij tot verwondering volgde. Zijne troniën, bijzonder van de Vrouwen, zijn bijzonder bevallig, zijn *koloriet* is malsch en natuurlijk, en wanneer men bij alle die voortreflijkheden de overëenstemming voegt, die in zijne Werken gevonden wordt, moet men belijden, dat hij verdient, om zijne Kunst onder de grootste Schilders geteld te worden. Het strekt hem tot geen geringen roem, dat de beroemde Plaat-snijder *Ægidius Sadeler* deszelfs schilderijen voor anderen waardig gekeurd heeft, om dezelven, door zijne bekwaame hand in koper gebragt, der wereld mede te deelen. Zie den bovengenoemden JOHAN CASPAR FUZLI in zijn **Geschichte und abbildung der bester Mahler in der Schweitz / erster theil /** bladz. 52.

Een zijner *Kabinet*-stukken, waarin zijn eigen Portret, met dat van zijne Vrouw en drie Kinderen verbeeld waren, berustte weleer in het Kunst-kabinet van den Heer Veldtuigmeester *Wertmuller*; doch sederd in dat van eene voornaame Vrouw en Kunst-minnaares. Het zelve is een voet breed en agt en een half duimen hoog. HEINS zit aan de linker zijde van eene tafel, houdende het een of ander in de hand. Benevens hem zit zijn oudste Zoon, als een kind van twaalf jaaren, teekenende naar een' pleisterkop, welke op de tafel ligt, dien de Vader hem toont. Aan de rechter-zijde van de tafel zit de Moeder, die op den eenen arm haaren jongeren

men hem noemde) heeft hij met groote neerstig-heid het schilderen en omgaan met de verwen ge-leerd. Boven alle Duitschers of Nederlanders heeft hij groote moeite, arbeid en vlijt aangewend, om alle fraaie dingen zo ronde als platte binnen *Rome* en *Venetie* af te teekenen, want hij heeft eene ge-aartige en zuivere manier met de pen en in 't wa-schen, als 'er iemand te vinden is. Te *Praag* bij den Keizer zijnde, deed hij dien zijn kunstig tee-kenen dermaaten bevallen, dat hij door denzelven naar *Rome* werd gezonden en daar [voor een' tijd] onderhouden, om van de *Antieken* of Oud tijdsche Beelden aldaar afteekeningen te maaken. Hij is noch tegenwoordig bij den Keizer te *Praag*, heb-bende ook eene uitneemende goede handeling van *koloreeren*, waar mede hij zijne dingen wel doet staan.

Tot Praag (bij deeze gelegenheid) zijn noch ver-scheidene andere fraaie en edele Geesten, als Pie-ter Stevens van *Mechelen* (*), kunstig Schilder en Teekenaar; ook de kunstrijke Plaat-snijder Gil-lis Sadler (†), die somwijlen, als 't hem lust, het

Zoon houdt en onder den anderen arm een klein hondje, aan welk het kind twee kersen voorhoudt. Achter de tafel zit een meisje met loshangend hair, dat een muziekboek voor zich heeft liggen. Dat tafereel is op hout gemaald, vast in de verw, uitneemend *gekoloreerd*, teder geschilderd, en be-hoeft voor niets te zwichten; ook bevat het alle de deelen der Kunst' in een' hoogen graad.

(*) Zie de afbeelding van deezen Pieter Stevens in de Plaat QQ. n. 1.

(†) Deeze Gillis, van anderen Ægidius Sadeler ge-noemd, is te *Antwerpen* geboren in 't jaar 1570. Zijn Va-der was een Broeder van Jan en Rafael, en bij deeze twee Ooms heeft hij het Plaat-snijden geleerd, en heeft hen bei-de

het penseel hanteerd, en dan zeer kunstig schildert: Noch eene ADRIAAN DE VRIES, een uitneemend Beeld-snijder, uit de *Haag* in Holland, welke, door de bevalligheid van 't penseel uitgelokt, zich thands op de Schilder-kunst toelegt (*).

Dee-

de overtroffen. Hij is als Plaatsnijder in dienst geweest van drie Keizers, *Rudolf* den II, *Matthias* en *Ferdinand* den II. Elk deezer Vorsten heeft hem met eene gouden keten en daarvan afhangenden penning beschonken. Hij is ook een kunstig Schilder geweest, en heeft veele dingen, met naame portretten, gesneeden naar zijne eigen schildering. Hij is lang inwooner van *Praag* in *Boheme* geweest, waar hij ook overleden is in 't jaar 1629, en dus in den ouderdom van 59 jaaren. *Uit medeg. berichten.* Zijn Portret is in de plaat OO. n. 3.

(*) Zijn Portret is in de plaat WW. n. 2. In den druk van 1618 vindt men 'er onder:

FRISO *bonus Pictor, Pario quoque marmore finxit*
Qui Statuas: credas esse Myronis *opus.*
Et clarus scalptor Mullerus *sit tibi testis,*
Hunc qui miratur tum colit artificem.

Dat is:

VRIES schildert fraai, maar vrij wat grooter roem vereischt
Zijn Beelden - werk: dat schijnt door *Mijrons* (§) hand gehouwen,
Het baart verwondering in allen, die 't aanschouwen.
Denk niet, dat men den Man uit gunst te veel hier prijst;

De

(§) *Mijron* was een treffelijk Beeld-houwer van den ouden tijd, die door veele Kunst-stukken, met naame door eene koperen Koe, waaraan niet dan 't leven scheen te ontbreeken, vermaard geworden is. De oude Dichters gewaagen veel van hem.

Deezen, en anderen mij onbekend, beveele ik der Kunste, op datze derzelver rijkheid altijd helpen vermeerderen tot hun eigen voordeel en tot verbreidinge van hunnen naam en roem. [Het Portret van HANS VAN AKEN is in de Plaat NN. n. 1. te zien] (*).

De Groote *Muller* (§) moet verbaast dit vonnis strijken,
Den Kunstnaar eert hij en laat hem zijne achting blijken.

(*) In den druk van 1618 is dit vers onder VAN AKENS Portret:

Picturæ AQUANUS *primis se tradit ab annis,*
Quae præstat juvenis, vix potuère Viri.
Germanum juvenem cum temnèret Itala *tellus,*
Mox artem observans Roma *magistra stupet.*

Of:

VAN AKEN gaf zich vroeg der Schilder-kunst' ten besten
En toont zich in zijn jeugd een rechten Schilder-held:
Itaalje mogt hem niet gekend versmaên, ten lesten
Stond *Rome* zelf op 't zien van Zijne Kunst versteld.

(§) Naar alle gedachten de vermaarde Plaat-snijder *Joan Muller*, van wien ook door *Van Mander* in *Abr. Bloemaert* melding gemaakt wordt, en hier boven onder HANS VAN AKEN bl. 140.

PIE-

PIETER DE WITTE.

De schoone Stad *Florence* bezit thands, onder meer andere Neêrlandsche Kunst-paarlen, dieze eerst heurwaard gelokt heeft, en nu tot haaren luister en sieraad ongevoelig vasthoudt, ook den kunstigen Schilder Pieter de Witte. Deeze begaf zich derwaard met zijne Ouders uit *Brugge* in *Vlaanderen*, en is 'er met dezelven al een' geruimen tijd geweest. Een goed Meester in het nat en olie-verwe zijnde, weet hij ook aartig uit leem of aarde te bootzeeren, en 't is hem in de Schilder-kunst van groot nut. Voor den *Cavallier* of Ridder *Giorgio Vasari* (*) te *Rome* heeft hij veele dingen vervaardigd in het Paleis en de Zaal van den Paus: gelijk mede te *Florence* in de [zogenaamde] *Cupula* (†) en el-

(*) Deeze *Vasari* was zelf een vermaard Schilder en Bouwkundige, en begunstiger van fraaie Geesten; Onze *Pieter de Witte* heeft met andere Nederlanders hem in verscheidene dingen geholpen, als in de *Cupula* te *Florence* en elders, toen hij reeds meer dan 60 jaaren was, en hoewel rijk, zelfs des nachts niet naliet bij het kaars-licht te werken. Hij is te Florence overleeden in 't jaar 1578, oud 64 jaaren. Zie *Van Mander* op hem *in 't Leven der Italiaansche Schilders.*

(†) *Cupula* wordt in *Italië* genoemd de Lanteern-toren of Koepel, zijnde een rond of veelhoekig gewelf, 't geen op de Kruizen der voornaame Kerken staande zeer hoog boven het andere dakwerk van 't gebouw uitsteekt; dusdanig is 'er eene zeer aanzienelijke op *St. Pieters*-kerk te *Rome*; deeze in de Hoofd-kerk te *Florence*, waarvan hier melding gemaakt wordt, is, volgends de getuigenis van *Burnet*, de grootste en hoogste in Italië na die van *St. Pieter* te *Rome*, zijnde 300 voeten hoog, van een' wijden omtrek en van eene zeer zonderlinge doch regelmaatige Bouw-orde.

elders, ook patroonen tot Tapijten voor den Hertog van *Florence*, benevens andere dingen. Der tijd van eenige jaaren hield hij zich op te *Munchen* in *Beiëren*, en maakte daar, zo voor den Hertog als anderen, verscheiden heerlijke Werken. Ik zelf heb van hem te Florence sommige stukken gezien en kennis met hem gehouden. Hij had ook een broeder, (zo ik meen) *Kornelis* geheeten, in 's Hertogen Lijfwacht, die in 't jaar 1573, toen ik er mij bevond, aanvong Landschappen te schilderen, waarin hij, hoewel spade begonnen, al goede vordering gemaakt heeft. Van PIETER komen verscheidene prenten uit, waar op men PIETER CANDIDO leest, en waaruit men zijn geest en Kunst merken kan. Hij zal nu (1604) denkelijk 56 jaaren of daar omtrend oud zijn; en zo 't waar is, 't geen mij gezegd wordt, dat hij noch te *Munchen* in *Beiëren* is, heb ik *Florence* te onrecht beschuldigd.

MATTHEUS EN PAULUS BRIL Gebroeders.

Het vermaard en tevens den Uitlander aantrekkend *Rome*, eene Stad, die den Schilderen ten gevalle gebouwd en met Werken der Kunst verfierd schijnt, heeft onder meer anderen ook heurwaard getroond de twee Gebroeders MATTHEUS en PAULUS BRIL, *Antwerpenaars*. MATTHEUS heeft te *Rome* in 's Pausen Paleis, zo op Zalen als Gaanderijen, gewrocht. Op eene der bovenste Gaanderijen heeft hij op 't nat geschilderd aartige Landschappen en Gezichten met eenige zodanige *Processien* of Omgangen, als men te *Rome* gewoon is

te

te doen. Hij is 'er gestorven in den ouderdom van 34 jaaren, in het jaar 1584.

PAULUS BRIL (*) leerde eerst te *Antwerpen* bij een' gemeenen Schilder, *Damiaan Wortelmans*. Hij schilderde in den aanvang in water-verw scheelen of dekfels van *Klave-cimbalen* en dergelijken, waarmede hij zich, 14 jaaren oud zijnde, moeste geneeren. Van Antwerpen kwam hij tot *Breda*, gong van daar weder te rug naar *Antwerpen*, voorts in den ouderdom van 20 jaaren, buiten weeten en ten ondank zijner bloed-magen naar *Vrankrijk*, en woonde een' tijd lang te *Lions*; van daar trok hij naar *Rome* bij zijn' broeder, die 'er voorheen naartoe was gereisd, en vorderde daar zeer in de Kunst, bij naame in 't schilderen van Landschappen, hoewel hij in zijne eerste jeugd zeer zwaar in 't leeren was. Een zijner voornaamste Werken is een zeer groot Landschap in 't nat, 68 voeten breed en zeer hoog

(*) Zie zijne afbeelding in de Plaat GG. n. 3. Onder die in den druk van 1618 staan deeze regels:

Castella & silvas, sata læta, boumque labores
Et montes Pictor BRILLIUS *exhibuit.*
Gratior idcirco, sacro qui vertice primus,
Pontifici, & claris murice qui Tyrio.

Dat is;

'T bezaaid, beploegde Veld, ook Sloten, Bosschen, Haagen
En steile Bergen zijn door PAULUS hand gemaald;
Des hem het Heilig Hoofd met zijne gunst bestraalt,
En hij ook de achting wint van hun, die 't Purper draagen.

hoog, in de nieuwe Zaal van 't Pauselijk Paleis, in den jaare 1602. Men ziet 'er de Historië in van *St. Klement* aan een anker vastgebonden en in 't water geworpen; in de lucht vertoonen zich Engelen; 't is een heerlijk Stuk om te beschouwen. Noch zijn in de Zomer-kamer van den Paus van hem zes schoone Landschappen naar 't Leven, verbeeldende eenigen der rijkste Kloosteren van den Paus buiten Rome, vermaakelijk op gebergtens liggende. Alsmede voor den Kardinaal *Mattheo* een gansche Zaal met Landschappen en *Grotesken*; en voor deszelfs broeder *Hasdrubal Mattheo* zes groote Landschappen op doek in olie-verwe, waar in zes Kasteelen, deezen Heer toekomende, in 't verschiet voorkomen, alle zeer schoone en groote Werken. Zeer veele andere kleine Stukjens, zo op doek als koper, zijn van hem onder de Liefhebbers verspreid. Bij den Heer *Hendrik van Os* (*) is een aartig ding op koper met fraaie *Ruinen* en Beeldekens, op de manier van de *Campo Vaccina* of de oude markt te Rome. Van hem komen ook eenige fraaie Landschappen in prent uit. In deezen jaare 1604 is hij 48 jaar oud (†) en heeft te Rome een' Discipel, genaamd Balthazar Louwers, een Neêrlander, oud omtrend 28 jaar en gehuwd: dezelve is fraai in 't Landschap-schilderen (§). Hij had ook

(*) Te *Amsterdam*, in 't Leven van *K. Ketel* ook vermeld, en elders.

(†) Hij overleed te *Rome* in den jaare 1622.

(§) Deeze Balth. Louwers is in den jaare 1576 geboren, heeft in *Italië* door zijne Kunst grooten lof behaald; doch zich naderhand onder een nauw-gezette soort van *Mennoniten*, die de Schilder-kunst voor ongeöorloofd houden, begeeven hebbende, heeft hij deezer edeler oefeninge Vaar-

ook een jaar lang tot *Discipel* Guilliam van Nieuwland (*), van *Antwerpen*, oud 22 jaaren, tegenwoordig te *Amsteldam* woonächtig, en zijns Meesters manier zeer natuurlijk aangenomen hebbende.

Vaarwel gezegd, en is in vervolg van tijd Leeraar onder die Gezindheid geworden. *Uit medeg. berichten.* Zijn Portret is in de Plaat YY. n. 2.

(*) Of Willem van Nieuwland; hij is te *Antwerpen* geboren in 't jaar 1584 en heeft te *Amsterdam* de Kunst eerst geleerd bij Jaques Savry. In 't jaar 1599, en dus 15 jaaren oud zijnde, vertrok hij naar *Rome*, en leerde daar noch 3 jaaren bij Paulus Bril, zette zich daarna neder om op zich zelven te schilderen. Hij bragt hervoort Landschappen, aartig met Beeldjens gestoffeerd en Roomsche Oudheden. Zeer veelen zijner Landschappen met Roomsche *Ruinen* heeft hij geëtst, onder anderen een Boekje met 26 stuks Roomsche Oudheden, die zeer fraai zijn, en een meenigte anderen, zo Rijn-gezichten als Landschappen, grooter soort en vol gewoel. Verscheiden andere voornaame Plaat-snijders hebben naar zijne teekeningen of schilderijen een aantal prenten in 't licht gebragt. 'T was in het jaar 1607, zijn 23ste, dat hij Rome verliet, zich naar *Antwerpen* begaf en daar in het Schilders-gild kwam. Na verloop van eenige jaaren vertrok hij naar *Amsterdam* bij zijn' eersten Meester Jaques Savry. In 't jaar 1635, het 51ste zijns ouderdoms, overleed hij te Amsterdam. Hij was ook in zijn' tijd een van de geächtste Dichters, hebbende verscheidene Treur-spelen gemaakt, waarvan eenigen noch na zijn' dood het licht gezien hebben, als *Saul* in 1617; *Livia* 't zelve jaar; *Nero* in 1618; *Markus Antonius* en *Kleopatra* in 1624; *Salomo* in 1628; *Jerusalems Verstooring* in 1635; en *Sophonisba* in 't jaar 1639. Zijn Portret is in de Plaat RR. n. 1.

KORNELIS KORNELISZEN
Van Haarlem.

Onder 't volk heerscht een gevoelen, ja 't is tot een gemeen spreekwoord geworden, dat *des eenes ongeluk* of *nood des anders geluk* of *brood* is; ook wel, dat 'er *geen ongeluk*, of *ongeval*, zo groot is, of daar gaat noch veeltijds *een geluk mede verzeld*, als tot een bewijs strekkende van 's Hemels goedheid en ontferming te midden in de elendens der menschen.

Doe de oude en heerlijke Stad *Haarlem* der ganscher wereld tot een schouwspel van verwondering strekte, en elk van haar den mond vol had, ik meen ten tijde heurer Belegeringe, wanneer zij met zwakke Vesten, doch gesterkten moede en gewapende vuist, het ontsaglijke en gruwelijke Spaansch geweld, 31 weeken lang, wederstond, toen of kort daar na gebeurde 't, of wilde het geluk, dat een groot en heerlijk huis op 't *Sparen* ter bewaaringe en opzicht was ten besten gegeeven aan *Pieter* den Schilder, zijnde de Zoon van *Pieter* van *Amsterdam*, gemeenlijk *lange Pier* genaamd (*); welke bij deeze gelegenheid een voorbeeld ter opwekkinge, en ten eersten Meester verstrekt heeft aan KORNELIS KORNELISZEN, geboren te *Haarlem*, in 't jaar 1562, wanneer deszelfs Ouders, om den oorlog te ontwijken, zich elders onthielden. Dit was in de jaaren 1572 en 1573. KORNELIS dan noch heel jong zijnde, en van natuure tot de Schilder-

(*) Zijn rechte naam was *Pieter Aartszen*, door *Van Mander* voorheen beschreeven.

der-kunst zeer genegen, zag ten [zijnen] huize (*) dat geene oefenen, waar toe zijn gansche geneigdheid strekte; want hij scheen te vooren reeds tot eenig deel der Kunste geboren, wijl hij dagen lang met een mes of ander gereedschap in roode gebakken steenen zat te snijden of te houwen, om 'er eenige beeldenis uit te krijgen. Dus heeft zijne Kunst haar begin genomen bij den jongen *Langen Pier*, die een uitneemend Meester was in alle deelen van onze Kunst, wel bedreeven in de temperinge der verwen, en dergelijken, en voortgebragt heeft deezen Leerling, die den Meester eerlang meesterlijk overtrof.

Noch jong zijnde, werd hij al bij toenaaming KORNELIS SCHILDER geheeten; als of 'er de Schikgodinnen haare rol in speelden; en deeze naam is hem erffelijk bijgebleeven, diens dubbel waardig zijnde, alzo hij in alle deelen der Kunste uitneemende is.

Op zijn 17de jaar was hij reeds een goed Schilder, reisde naar Vrankrijk en onthield zich te *Rouan*; doch wegens de pest bleef hij 'er niet lang, maar vertrok naar het door de Schilder-kunst beruchte *Antwerpen*, zoekende zich daar bij eenigen van de beste Meesters te begeeven, en te vergeefs aanzoek gedaan hebbende bij *Frans Poerbus*, kwam hij eindelijk bij *Gillis Coignet*. Bij deezen Meester maakte hij zich binnen een jaar een zachtere en meer vloei-

(*) 'T schijnt des, dat dit huis, 't geen aan *Pieter* den Schilder was ten beste gegeeven, het huis van de Ouders van onzen *Kornelis Korneliszen* geweest zij, die het aan deezen Schilder, uit mistrouwen aan de jonge jaaren van deezen hunnen Zoon, om het te zamen met hem te bewoonen, zullen toevertrouwd hebben.

vloeiende manier van schilderen eigen, gelijk ik aan een' doek gezien heb, dien hij daar ten huize, of kort na zijn vertrek van daar, had gedaan, waar in kwamen eenige Vrouwtjens, die 'er vriendelijk uitzagen, aartig en dommelächtig verdreeven en verwrocht; hij had daar ook gemaakt een Stuk, zijnde een Pot met allerleië bloemen naar 't Leven, doch bijna (om dat het de Meester zo wilde) zonder eenige groente daar bij, zo wel en kunstig gedaan, dat *Coignet* het lang bij zich hield, niet konnende besluiten tot de verkooping, om dat alles zo uitnemend was gehandeld.

Te *Haarlem* wedergekomen, voer hij met veel ijver voort in de Kunst, en leverde onder anderen op 't *Schutters Hof*, op den *ouden Doele* aldaar, een Korporaalschap of Rot Schutters naar 't Leven geschilderd; dit viel voor in 't jaar 1583, wanneer ik te Haarlem maar korten tijd gewoond had; en was ik [op het zien van dit Stuk] zeer verwonderd, daar zulke Schilders te vinden, zijnde de *ordinantië* van het zelve zeer werkelijk, en alle de Personen met hunne gewoone gebaaren, *karakters* en genegenheden uitgebeeld: die Koophandel dreeven, slaan elkaêr in de hand, die met de neus gaarne over 't nat waren, hebben kan of glas beet, en zo verders, elk iet naar zijn' aart. De welgelijkende troniën zijn werkelijk en vloeiënde gedaan; uitneemende zijn mede de klederen, handen enz., zo dat het Stuk bij de anderen nimmer zal afvallen. Hij heeft zich een vaste wijze van schilderen aangewend, benevens een slach van strijken, dat hem in 't bijzonder eigen is, waaräan hij zich zederd altoos zonder verändering heeft gehouden, niet eens willende van een andere wijze de proef neemen.

Hij

Hij heeft een groot hoog Stuk op doek vervaardigd, waarop verbeeld is eene *Charitas* of Liefde door eene zittende Vrouw, bij en om zich eenige kinderen hebbende, en onder die een, dat een kat, bij den staart gevat, ophoud; de kat met een grijnig gezicht heeft haar' klaauw geslagen in het dik van des Kinds been, schijnende dit Kind, als op het gevoel van dit krabben, natuurlijk te schreijen: een zeer uitmuntend Stuk, tot verwondering sierlijk en bevallig om te zien; doch KORNELIS stond slecht bij dit stuk, vermids een zekere kwant het met zich naar *Vrankrijk* nam, vergeetende het wederkomen, zo dat Stuk, Man en geld sederd agterbleeven. Hier na maakte hij noch een groot langwerpig Stuk, waar in afgebeeld werd de onmaatige Gierigheid, en buitenspoorige Mildheid of Verkwisting, strooiende deeze roozen voor de varkens, mede van eene aartige vinding en uitneemende schildering.

Ondertusschen kwam KORNELIS zijne aandrijvende natuur zeer te hulp, met buitengemeen veel en vlijtig naar 't Leven te teekenen, zoekende daartoe uit van de beste en schoonste beweeglijke en levende *Antijke Beelden*, die wij hier binnen 't Land genoeg hebben, als wezende de zekerste en allerbeste oefening, die men vinden kan, mids men maar met een goed oordeel het schoonste uit het schoone weet te onderscheiden; dus ik gerust durve zeggen, dat onzen KORNELIS de Kunst niet slaapende is aangekomen, maar dat hijze met grooten arbeid heeft verkreegen en betaald; en wie 'er ook anders aan meent te komen in zulk eene volkomenheid, die zal zich eindelijk niets bezittende en bedrogen zien, om dat hij niet dan de schaduwe van de Kunst heeft.

KOR-

KORNELIS zat onderwijl in deeze oefening niet stil, maar maakte een groot breed stuk op doek, verbeeldende den Zondvloed, welk naderhand den Engelschen Grave van *Lijcester* in handen kwam: 't was verwonderlijk fraai en vol studië. In 't allerbeste van zijne werkzaamheid maakte hij eene Serpent-bijting op een groot langwerpig doek; noch een groot hoog Stuk mede op doek, zijnde de Val van *Lucifer*; deeze twee had *Jacob Ravaart* te Amsterdam van hem. 'T is mij niet mogelijk al het fraaie van deeze Stukken te beschrijven, nog wat uitneemende studië in alle de verscheidene beweegingen of houdingen der Naakten te zien is: en 't is te bejammeren, dat zulke dingen in geen openbaare of gemeene plaats van een ijder konnen gezien worden; want in deezen tijd was zijne naauwkeurig- en oplettendheid in de Kunst van Teekening, 't wel stellen, juiste evenredigheid enz: ongemeen groot. Veele andere Stukken zo groote als kleine heeft hij sederd te voorschijn gebragt, doch veeltijds Naakten: onder die een eerste Wereld, of guldene eeuw, welke noch is onder den kunstkundigen Heer *Hendrik Louwersz. Spieghel* te Amsterdam, mede van een weergalooze handeling en nauwkeurigheid in de Naakten, bijzonder omtrend de plooien en spieren in en door het vel der handen en andere deelen te zien: dit is ook wel een van zijn voornaamste Werken. Te *Leiden* bij den Heer *Bartholomeus Ferreris* is ook van zijne hand een groot Stuk met verscheidene naakte Beelden, wezende een *Zondvloed* of *Serpent-bijting*, ook wel gehandeld. Ten huize van *Melchior Wijntgens* te *Middelburg* is van hem een voortreffelijke *Adam en Eva*, ook twaalf kleindere Stukken op panneelen, verbeeldende het Lijden van *Christus*, zeer aartig en

naar

maar de Kunst gedaan, mitsgaders een zonderling goed stuk van de Reiniging der Kinderen *Israëls* in de *Jordane*. In vroeger tijd is van hem gewrocht een groot en uitneemend Stuk, zijnde een *Kindermoord*, te *Haarlem* in 't Prinsen Hof te zien, waar van de deuren door *Marten Heemskerk* zijn gedaan; het Stuk is vol gewoel van naakte kinderbeulen, men ziet 'er den ernst der Moeders in tot het behoud hunner zuigelingen, ook verschillende *kornatien* van de verscheidene trappen des ouderdoms, zo van Mans en Vrouwen, als van dat tedere jonge vleesch der kinderen, en in de doode en uitgebloedde lichaamen de dood-kleur. Noch is 'er een groot hoog Stuk boven eene deur, zijnde een *Adam en Eva*, heerlijk en levens-groote. Eindelijk is ter zelve plaatse in eene kamer een groot Stuk, 't geen een heel vak muurs beslaat, zijnde een *Feest-maal der Goden*, of *Bruiloft van Peleus en Thetis*, waaröp door *Tweedragt* de twist-appel geworpen wordt, een uitneemend kunstig stuk en van een aartige vinding.

Na deeze en meer andere heerlijke Werken, heeft Kornelis meer dan voorheen beginnen te letten op het kleuren der Naakten, waarïn hij nu een groote verändering heeft gemaakt, zo dat het onderscheid in dit deel merkelijk te zien is uit het beschouwen der tegenwoordige bij zijne voorleedene Werken. Om 'er eenigen te noemen: hij heeft een weêrgaloos schoon stuk, in 't jaar 1602, geschilderd, verbeeldende de Opwekking van *Lazarus* uit den dooden, alles heerlijk, vrolijk, gloeiënde en wel gehandeld, en te zien bij *Jan Matthijszen in 't Zeepaard*, te *Haarlem*. Bij den Kunstminnenden Heer *Willem Jacobsz* te *Amsterdam*, is een kleinächtig stuk te vinden, door Kornelis gedaan,

daan, de meeste Beelden een voet hoog; aldaar is ook eene *Thetis* Bruiloft, vermaakelijk en vrolijk van *ordinantie*, met zeer veele heele troniën, Naakten, enz., alles zeer aartig geschilderd. Bij de Kunstminnaars in 't gemeen zijn veele anderen, te veel om te verhaalen, te zien; gelijk mede veele Portretten niet min schoon en heerlijk; doch in deezen betoont hij meer Kunst dan lust, wijl hij zijn' geest daar bij niet kan bepaalen.

Hij is thands, in 1604, een Man van 42 jaaren, in 't beste zijns levens en noch steeds bezig in de Kunst; dus wij hem in deeze stille en aangenaame oefening zullen laaten en ['t is onze wensch] gelukkig tot den einde volharden (*). [Zijne Beeldenis is in de Plaat LL. n. 3.] (†).

Hij

(*) Hij is overleeden te *Haarlem* in 't jaar 1637, op den 11. van Slagtmaand, zijnde dus omtrend 75 jaaren oud geworden. Gemeenlijk is hij bekend bij den naam van *Meester* Kornelis. Veele prenten komen uit, naar zijne schilderijen of teekeningen, geëtst door de voornaamste Plaat-snijders van zijn' tijd, als *Goltzius*, *Saanredam*, *Muller* en anderen. Zijner Dochter *Maria*'s Zoon, *Kornelis Bega* (zie Houbr. in *Korn. Bega* I. D. bl. 349 enz.), was naar hem genoemd en volgde hem op 't voetspoor wakker na. De schilderijen van deezen hadden meest tot onderwerp fraaie Boeren-gezelschappen; zijn geëtst Werkje, dat mede treffelijk is, bestond uit 34 prentjens van zijne hand. Hij overleed te Haarlem op den 27 van Oogst-maand 1664. *Medeg. Bericht.*

(†) Onder zijn Portret in den voorigen druk leest men:

Peniculum studio teneris tractavit ab annis,
Qui docuit, quantum cura laborque valent,
Ante alios dictus fuit hic cognomine Pictor;
Quam bene cognomen congruit Artifici!

Dat

Hij heeft eenige goede Leerlingen voortgebragt, onder anderen een met naame GERRIT PIETERSZEN, den broeder van den Amsterdamschen *Orfeus*, of den uitneemendsten Organist *Jan Pietersz*. Deeze GERRIT had tot eersten Leermeester gehad *Jakob Lenartsz* te Amsterdam, wiens Vader was een Zeevarend man van *Sandvoort*; maar *Lenartsz* was een goed Schilder en uitmuntend Glas-schrijver, verwonderlijk vaardig en aartig van handeling, zo dat men in zijn' tijd nauw zijns gelijken zoude hebben weten te vinden. Hij (GERRIT) nam hier zo toe, dat de Meester eindelijk zeide, hem niet meer te konnen leeren, en dat hij nu een beter Meester noodig hadde, en zoeken moeste. Dus werd hij ook door hulp of voorspraak van *Jacob Rauwaart*, bij onzen KORNELIS besteld en werd (zo ik 't wel heb) deszelfs eerste Leerling; hier een jaar of twee groote vorderingen in de Kunst gemaakt hebbende, bleef hij te *Haarlem* nog drie of vier jaar op zich zelven werkende, oefenende zich dagelijks naar het Leven, zo dat hij bij uitstek verstandig in de Naakten is geworden; en ik achte, dat men onder de Nederlanders weinig zulke aanhoudende vlijt ziet, of immer gezien heeft, als die men van hem zag aanwenden om in de Kunst te vorderen en tot dezelve ten vollen geschikt te worden, gepaard met zodanigen lust en liefde tot de Kunst, dat

Dat is:

Gij handelde 't penseel in 't prilste van uw leven,
En leert ons, hoe de vlijt haar' Meester loont op 't lest:
De naam van SCHILDER, vroeg bij uitstek u gegeeven,
Voegt niemand meer dan u, die uitsteekt bij de rest.

dat hij zeide, zijne penseelen niet te willen wisselen tegen den Scepter van den Spaanschen Koning, verkiezende een goed Schilder te worden boven een groot Vorst te zijn. Hij heeft zedert te *Antwerpen* gewoond en etlijke jaaren te *Rome*, en is thands met de woon te *Amsterdam*, dagelijks in de Kunst onledig, makende verscheiden heerlijke werken en zich zelf vermaard; vermids hij blijken geeft, dat hij een goed Meester is; (*) zo dat indien 't geluk aan zijne vaardige handen maar gunstige gelegenheid gaf tot het maaken van eenige treffelijke Stukken, volgends de geneigdheid van zijn' geest, men verwonderenswaardige en heerlijke vruchten van zijn' lust en verstand zoude zien te voorschijn komen, daar hij nu veelal den tijd door moet brengen met *portretteeren* en ander klein werk, gelijk zulks bij de Burgers en Kunst-minnaars te *Amsterdam* tot voldoening van 't Kunst-lievend

(*) Zijn Portret is in de Plaat RR. n. 2. Onder dat in den voorigen druk van *Van Mander*, pronkt het met dit Versje:

Pictorum nulli Pictura cessit amore,
Tractavit tanto peniculum studio.
Dicere qui solitus: Non tanti ducere sceptrum
Se Hesperium, *quanti peniculum faceret.*

En dus vertaald konnende worden.

In Gerrit ziet men 't recht en edel Kunst-vuur schuilen:
Wiens geest was zo verliefd, als zijn, op 't kunst-penseel?
Geen Spaanschen Konings staf of ander Rijks-juweel
Zou ik (dit is zijn woord) voor mijn penseel verruilen.

3
1
2

vend oog kan gezien worden (*). Hij wederom heeft eenige goede Leerlingen voortgebragt, als eenen GOVERT, zeer kluchtig in Landschap en Beeldjens, ook eenen PIETER LASMAN, die goede hoop van zich geeft, en nu in *Italië* is.

KORNELIS KORNELISZEN heeft noch een' Leerling gehad, van *Delft*, LANGE JAN in de wandeling genaamd, deeze maakte een goed begin, maar is vroeg gestorven; een' ander van *Delft* KORNELIS JAKOBSZ (†) die een goed en veerdig Meester is;

(*) In 't aanhangsel van *K. van Mander* vindt men van deezen GERRIT PIETERSZEN noch het volgende:

Daar is van GERRIT PIETERSZEN op den *St. Sebastiaans* Doele te *Amsterdam*, dit jaar 1604, geleverd een Rot of Korporaalschap, waarvan (zo ik niet mis) Hopman is *Jan Janszen Carel*, 't geen zo ten opzichte van troniën, welgelijken, kleederen en zijden, als ander bijwerk, uitneemend is, en zeer aartig geschilderd; zo dat het wel waardig is op zulk eene aanzienlijke en openbaare plaats te pronken. Hij wil het hier niet bij laten blijven, maar door brandenden lust van nieuws ontstoken, heeft hij een voorneemen, om nu eerst recht voor den dag en op de baan te komen, als die zich zelven tot noch toe nimmer genoeg voldaan heeft. Dit is in een' Kunstenaar een goed gevoelen, daar zulk een, die ligt vergenoegd is, zelden sterker in de Kunst wordt, maar veel eer afneemt; gelijk ons de ondervinding leert, dat veelen, die in hunne jeugd blijken van groot vermogen in de Kunst gaven, naderhand in bedaagden ouderdom tot eigenzinnige doolingen of ongegronden en redenloozen hoogmoed zijn vervallen, verliezende dus doende den roem, die zij zich voorheen door de Kunst verkreegen hadden, wijl men niets meer uit hunne handen ziet komen, dat aan Kunst-kenners behaagen of voldoen kan.

(†) KORNELIS JAKOBSZ, DELFT doorgaands gebijnaamd, was een Zoon van den ouden *Jakob Willemszen Delft*, (van wien hierna onder PIETER KORNELISZEN VAN RYK) en heeft wederom een' Zoon nagelaaten, geheeten NIKOLAAS KOR-

is; ook eenen KORNELIS ENGHELSZEN, een *Goudenaar* en zeer goed Schilder en Portretteerder (*); gelijk mede eenen GERRIT NOP, van *Haarlem*, die zich lang buiten 't Land te *Rome* en elders heeft opgehouden, en nu te huis verwacht wordt, daar hij door zijn werk zal kunnen toonen, 't geen men van hem is wachtende. Eindelijk eenen ZACHARIAS van *Alkmaar*, en anderen, die zich buiten 's Lands naar gedachten zeer zullen hebben verbeterd.

NELISZEN DELFT, van wien wij iet onder MICHIEL JANSZ MIEREVELD gemeld hebben, als zijnde (gelijk *Van Mander* zegt) niet alleen een Leerling, maar ook een Neef van gemelden *Miereveld*. Het Portret van KORNELIS JACOBSZ is in de Plaat SS. n. 1.

(*) KORNELIS ENGELSZEN VERSPRONK, voluit dus genoemd, is van *Gouda* geboortig, en heeft, behalven bij deezen KORNELIS KORNELISZEN, ook eenigen tijd bij onzen *Karel van Mander* geleerd. Te *Haarlem* in het zogenaamd *Proveniers*-huis, weleer *St. Joris* Doele, hangen in 't voorhuis twee heel groote Stukken, en in ijder een Rot van Schutters, levens-groote Beelden, zeer fraai en werkelijk *geördineerd*. Hij leefde noch in het jaar 1648; maar was doe, om zijnen ongemeen hoogen ouderdom, niet meer in staat om 't penseel te voeren. Hij overleed te Haarlem, onbekend, op wat jaar. Twee Zoons liet hij na GERARD en JAN: GERARD was een braaf Historie-schilder, JAN een uitneemend Portret-schilder: van deezen is noch een zeer fraai Stuk, verbeeldende de Officiers van een Rot of *Kompagnie* Schutters zeer fiks geschilderd; men kan het noch heden beschouwen in de Eetzaal van het gemelde *Proveniers*-huis: hij had eerst bij zijn' Vader en vervolgends bij den vermaarden FRANS HALS geleerd. *Jonas Snijderhoef* heeft verscheidene Portretten naar deszelfs schildering in koper gebragt, onder anderen dat van *Augustijn Bloemaart*, een Roomsch Priester, waar aan men zien kan, dat hij bij *Frans Hals* geleerd heeft. (Het Portret van KORNELIS ENGELSZEN VERSPRONK is te vinden in de Plaat SS, n. 2.) *Uit Medeged: berichten.*

JAQUES

JAQUES DE GEIN.

Dat een welberaaden en vast voorneemen van een gezet en bedaard gemoed van groote kracht en vermogen is, wordt uit veele voorbeelden dagelijks bespeurd en door dezelven zo bevestigd, dat men 'er niet aan behoeve te twijfelen. Een zulk voorbeeld levert ons het Leven van JAQUES DE GEIN, 't geen ik nu stae te beschrijven, want deeze van jongs af tot de Teeken-kunst geneigd, heeft daarin zo lang en gezet volhard, dat hij, door zijn grooten ijver bij trappen meer en meer vorderende, zich ten lesten eerst recht tot het beölied penseel heeft begeeven en in kleuren beginnen te schilderen, als welk het toppunt der Kunst is, en het allerbekwaamste middel om de Natuur in allen deelen het allernaast te komen.

Hij was in den jaare 1565 te *Antwerpen* geboren: zijn Vader *Jakob Jansz. van de Gein* geheeten, was (gelijk mij voor waarheid verteld is) niet op 't Land geboren, maar op de Zuider-zee, alzo de Moeder op reis en te Scheep was van *Harlingen* naar *Amsterdam*, toen zij van hem beviel: deszelfs Ouders waren *Utrechtenaars* van afkomst, en binnen die Stad uit een treffelijk en eerlijk geslacht gesproten; hij zelf was een meer dan gemeen kunstig Meester in het Glas-schilderen, gelijk heden noch blijkt uit verscheiden schoone Glas-vensteren, te weeten vier groote heerlijke *formen* op 't Koor van de Borgt-kerk te *Antwerpen*, en in die van de *Minderbroeders* in dezelve Stad, daar hij voor de Italiaansche *Natie* verscheidene glazen heeft gemaakt, welke bij uitstek wel aan Schilders en Kunst-kenners behaagden. Mij dunkt ook, dat 'er te *Am-*

sterdam in de Oude Kerk aan de Westzijde een groot schoon glas van hem is met zeer fraaië kleuren; want hij wist de gebakken kleuren (*) zeer be- ... hen.

(*) Uit deeze woorden is af te neemen, dat de Glas-schrijvers of Schilders in dien tijd niet gansche vierkante ... uit bij den anderen gevoegde ruiten bestaande, beschild... den; maar dat zij schijven of groote stukken glas, wa... aan zij verschillende kleuren wisten te geven, bij voorb... dit geel, 't ander rood enz. in den oven zonden om te bakken of te gloeien, dat zij uit deeze gekleurde schijven of stukken naderhand met groote keuze de ruiten sneeden, en dezelven zaamvoegden, zo als die in 't voorgenomen werk te pas kwamen, gebruikende die eindens, die hooger of lichter van kleur waren uitgevallen, met omzichtigheid tot hunne hoogsels of diepsels, komende verders dit met hunne penseelen te hulp, waarmede zij ook verders daarop de *figuren* en schaduwen hebben weeten te brengen, waarna zij 't andermaal in den glas-oven lieten gloeiën, en dit gedaan zijnde de ruiten bij den anderen brachten, vergeleeken met het geene HOUBRAKEN in zijn' *Schoub. der Schilders* I. D. bl. 30. uit *W. Tomberg* aanhaalt: welke verder verhaalt, dat zij deeze kleuren aan 't glas, met zilver, ijzer, koper ... bloedsteen, Menie enz: daar over te strijken, gaven. Een ... *Andreas Tafi*, een Schilder van *Florençe* geboortig, en die tot in het laatst der 13de Eeuwe geleefd heeft, was reeds een kunstig Glas-schilder, waarvan hij een proefstuk in eene Kerk van *Florence* in de glazen derzelver, gegeeven heeft: men zeidde van hem, dat hij de Kunst, van de glazen allerleie kleuren te geven, van een' Griek geleerd had... de. Zie MORERUS in zijn *Diction:* op *Tafi.* Deeze *A. Tafi* ben ik naderhand eerst gewaar geworden, dat bij onzen van *Mander* onder deszelfs Italiaansche Schilders de 2de in beschrijvinge voorkomt, die dan ook van hem getuigt, dat hij, te *Venetie* zijnde, gemeenzame kennis maakte met eenige Grieken, die aldaar in de Kerk van *St. Markus* met *Mosaïk* werk bezig waren, zo dat hij een' van hun, *Apollonius* geheeten, met zich naar Florence lokte, die hem onder anderen leerde 't *Mosaïk glazen bakken*, en deeden deeze twee te zamen zeer veel werk af, 't geen van ijder een in dien tijd zeer ge-

hendig te gebruiken, 't zij bruin of licht, naar datze aan 't een of ander einde lichter of bruinder vielen, om zijne dingen te doen verheffen. Hij had ook een zuivere wijze van kleine Portretjens in Verlichterij [of Miniatuur] naar 't Leven te maaken, en begon op 't lest zelfs met olie-verwe te schilderen, zo dat hij zijne patroonen, welken hij voormaals op papier deed schilderen, nu zelf op groote doeken in olie-verw vervaardigde. Maar de dood verraste hem bijna in 't beste van zijn leven, oud omtrent 50 jaaren. Hij was een Man, die, genegen met ijder vriendschap te onderhouden, ook van elk zeer bemind was, wegens zijnen vriendelijken omgang en inborst.

JAQUES nu, zijn Zoon, was doe maar 17 jaaren oud en reeds zo handig in 't Glas-schilderen, dat hij zijns Vaders begonnen werk al kon volvoeren; en vermids hij bij deszelfs leven met het graaf-ijzer een weinig had geleerd om te gaan, belaste die hem in zijn uiterste zich aan 't Plaat-snijden te houden, 't geen hij ook (zo veel hem de gelegenheid toeliet) tusschen zijn ander werk verrichtte, blijvende echter langen tijd aan 't Glas-schilderen, niet zonder zich in de handeling van Verlichten mede te oefenen. Eindelijk geraakte hij bij den kunstrijken *Goltzius* te *Haarlem*, en hield zich vervolgends twee jaaren onder dit goed onderwijs aan het Plaat-

gepreezen werd. Hij leefde (zegt *van Mander* verders) 81 jaaren en stierf in 't jaar 1294.

De fraaje verhandeling van FLOR. LE COMTE over het *Glas-schilderen*, is mij onlangs in 't I. D. van zijn *Cabinet d'Architecture &c.* nader onder 't oog gekomen, daar hij aantoont, dat deeze Kunst niet onder de verlorenen moet gerekend worden.

Plaat-snijden, en daar na ook noch eenige jaaren; doch zijne kunstvordering leed gedeeltelijk afbreuk door afleiding van aanlokkend jong gezelschap; schoon 't besluit bij hem vast bleef, de Kunst tot zijn bestaan te oefenen. Daarna, de gelegenheid hem voorkomende, begaf hij zich in huwelijk op 't jaar 1595. Toen was het, dat hij eene ongewoone of niet gedachte rust en stilheid ondervond, waar door hij 't besluit nam, om aan zijn' voorigen lust tot studie vlijtig en volstandig te voldoen en maakte dit ook werkstellig, onderhoudende echter noch eenigen tijd het Plaat-snijden en vergaderende een heel deel plaaten, zo die van zijn eigene vinding, als anderen; maar bevond toen, (gelijk boven gezegd is) dat het schilderen het bekwaamste middel is, om de Natuur of het Leven na te bootsen, 't welk den lust tot deeze Kunst in hem meer en meer aanzettende, hem het Plaat-snijden en drukken verlaaten en zijn verloopen' tijd beklaagen deed, als hadde hij die veel te onnut daar in doorgebragt.

Hij ondernam dan zich met ernst te oefenen, en vond het ten hoogsten noodig veel naar 't Leven en met eenen uit den geest te doen, om aldus alle regelen en gronden der Kunste te leeren verstaan. Dus voorhebbende met de verwen een begin te maaken, zag hij wel, dat het hem voor eerst veel tijd en moeite zoude kosten om alle de kleuren in haare verscheidenheden wel te kennen en te onderscheiden, bedacht daarom een middel om tijd te winnen, 't welk hier in bestond: Hij verdeelde een panneel wel in honderd vierkanten, en teekende deze met getal-letters aan in een klein boekje, beschilderende deeze vierkanten met verschillende kleuren, als verscheidene graauwen, groenen, gee-

len,

len, blauwen, rooden, vleesch- en andere gemengde kleuren, geevende, zo veel hij kon, aan elke haar eigen diepsel, en teekende dit bijzonder in het boekje (zo als gezegd is) aan. Deeze wijze, hoewel vreemd en zonder voorbeeld, was aan DE GEIN zeer vorderlijk om de verwen te kennen, zo dat hij voornam de proef te neemen van 't schilderen met de olie-verwe, om te zien, hoe hij met het verwerken zoude vaaren: deeze proef bestond in een klein Bloempotje naar 't Leven, welk noch tegenwoordig onder den Heere *Hendrik van Os* te Amsterdam berust; 't is heel zuiver gehandeld en tot verwondering, om dat het een eerste begin is, en hoewel het Beeld-werk zijn grootste lust was, nam hij tot een tweede proeve onder handen noch eenen, doch grooten Bloem-pot of Glas, met voorneemen om te verbeteren, dat hem in het eerste mishaagde: in den pot of 't glas stond een tuil met bloemen, en was zeer zuiver en met het grootste geduld uitgewerkt. Dit Stuk is door zijne Keizerlijke Majesteit gekocht met noch een klein boekje, waar in DE GEIN van tijd tot tijd eenige bloemkens in *Miniatuur* naar 't Leven, benevens veele kleine beestjens had gemaakt.

Doe ondervond hij, dat eene al te groote netheid hem in 't vervolgen van zijne studie niet voordeelig was, en dat hij het over een anderen boeg moeste wenden; des stelde hij zich wat stouter aan en tot wat grootsch, overweegende, dat daarin de meeste kunst gelegen was, als men het maar kan voor den dag brengen en uitvoeren. 'T gebeurde toen juist, dat zijne *Excellentie*, Graaf *Maurits*, in den Slag in *Vlaanderen* een uitneemend schoon en voorheen des doorluchtigen Aarts-hertogs paard

 had-

hadde bekomen, en onzen DE GEIN liet verwittigen, dat hij het zelve gaarne zo groot als 't leven geschilderd wilde hebben, 't welk deeze met bereidwilligheid aannam te doen, te meer om dat het groot hem ganisch in den zin lag: dit paard dan is door hem alzo geschilderd benevens een Man, die het bij den toom leide. Zijne *Excellentie* was 'er wel voldaan van, doch hij zelf niet; des nam hij voor het op eene andere manier te bezoeken, en schilderde een' Doodskop, die te *Amsterdam* bij *Reinier Antoniszen* te zien is. Hieröp liet hij, dit jaar 1604, volgen zijne *Slaapende Venus*, in handen van den Heer *Willem Jakobsz* te *Amsteldam*; dit beeld is levens-grootte; bij haar ligt een slaapende *Kupido*; aan haare voeten komen twee Saters, welker eene niet zonder vertooning van schroom zachtjens opligt een dunnen doek, waar mede haar schoot of schaamte bedekt is. Dit Werk (ik zeg hier zo vrij als ongeveinsd mijn oordeel) is van *ordinantie*, stelsel, evenredigheid, handeling en zachte vloeiëndheid, volkomen naar de Kunst en baart verwondering, daar 't een van de eerstelingen is van zo groote zaken, waarïn het meeste vermogen onzer Kunste gelegen is. Doch ik ben niet van gedachten, dat hij het bij deezen zal laaten, want de lust tot de aanzoetende Schilder-kunst, die in zijn' boezem huisvest, zal zijn' geest meer vruchten doen voortbrengen; en daar uit van dag tot dag beteren doen geboren worden (*).

DE

(*) Zijne afbeelding is te zien in de Plaat DD. n. 2. onder die van den voorigen druk ziet men dit vier-regelig dicht:

GEI-

DE GEIN heeft in 't Plaat-snijden eenige goede Leerlingen voortgebragt, als den uitmuntenden en vermaarden JAN SANREDAM, woonende voor tegenwoordig te *Assendelft* (*); ook eenen ZACHARIAS

GEINIUS *eximius scalptor, Pictorque peritus,*
Inventor felix, judicioque bonus.
Et belli & pacis pingens insignia, gratus
Ipse Duci, belli qui artibus egregius.

Dat is:

Ervaren Schilder en een Etser naar de Kunst
Zijt gij DE GEIN, en toont uw vinding-rijk vermogen.
Gij schetst den Krijg en Vreê en wint hier door de gunst
Des schrandren Oorlog-helds, dien gij houdt opgetogen.

Onze JAQUES DE GEIN heeft zijn' grootsten leeftijd te *Haarlem* doorgebragt. De prenten van hem voor handen zijn zeer kunstig, en zijne beste Portretten, als *Tycho Brabé* en eene meenigte anderen, behoeven voor 't werk van H. GOLTZIUS niet te wijken; haar getal is te groot om hier te melden. Voorts heeft hij een' Zoon nagelaten, JAQUES DE GEIN *de Jonge*, die te Haarlem geboren is en bij zijn Vader de Kunst geleerd heeft; van hem gaan eenige prenten uit, doch zo goed niet als die van zijn Vader, zo in omtrek als behandeling; men ziet 'er onder de 7 Wijzen van Griekenland, 8 stuks; Deugden 8 stuks; de Apostelen; eenige Zeemonsters enz. *Medeged. Berichten.*

(*) Is geboren te *Sardam* of *Saanredam* in 't jaar 1565. Doe hij negen jaar oud was, had hij bereids beide zijne Ouders verloren, en werd door zijn' Oom en Voogd, die Schout van *Assendelft* was, op het Mand-maaken besteld, welk handwerk hij eenige jaaren geöefend heeft; doch de groote lust, dien hij tot de Teeken-kunst had, maakte dat hij naar Haarlem gezonden werd bij *Hendrik Goltzius*, die hem onderwees in het teekenen en Plaat-snijden. Naderhand nam hij JAQUES DE GEIN, die ook te Haarlem woonde,

RIAS DOLENDO, wiens beginselen groote hope van hem gaven, gelijk uit eenige door hem gesneeden dingen, als een kleine *Passie*, door mij geteekend, en

de, voor zijn' Meester; tot dat hij in weinige jaaren, door den grooten lust en het goed onderwijs van zulke twee groote Meesters zelf een Groot Meester geworden is. Hij heeft veele prenten van zijn eigene vinding in 't licht gegeeven, onder anderen de 5 wijze en 5 dwaaze Maagden, zijnde 5 heele-vels prenten en veel meer anderen. Hij volgde ook veel met snijden of etsen de teekeningen of schilderijen van *Polidoor*, *Goltzius*, *Bloemaart*, *Kornelis Korneliszen*, *B. Spranger*, *Paulus Moreels* en anderen. Zijn laatste plaat is 't Bad van *Diana* naar *Paul. Moreels* 1606. Hij had noch een groote plaat onder handen, verbeeldende den Riviergod *den Tyber*, naar *Spranger* in 2 stukken, die na zijn overlijden door *Jacob Mathan* is opgemaakt. Hij stierf te *Assendelft*, den 6 van Grasmaand 1607, in den ouderdom van 42 jaaren. Op zijn' grafzerk staat gehouwen:

Joannis Saenredam Sculptoris celeberrimi.

Dat is:

Het graf van Joännes Saenredam zeer vermaarden Plaatsnijder.

Zijne afbeelding is in de Plaat QQ. n. 2.

Deszelfs Zoon PIETER SAENREDAM is te Assendelft op den 9 van Zomer-maand 1597 geboren; in 't jaar 1608 kwam hij met zijne Moeder te Haarlem woonen; in 1612 bestelde zijne Moeder hem bij *Frans Pieterszen de Grebber* om het teekenen en schilderen te leeren, hier bleef hij tot het jaar 1622; in 't jaar 1623 kwam hij te Haarlem in 't Schilders gild. Hij schilderde veel Gezichten naar het Leven, die hij rijkelijk met beeldwerk stoffeerde, ook veele Kerken, zo in Holland als *Utrecht*, van binnen en van buiten op veelerhande wijzen te zien, want hij in het *Perspektief* zeer ervaren was. De Heer *Joh. Enschedé* Stads-drukker te Haarlem, heeft van hem een fraai Stukje, verbeeldende de groote

en anderen, kan gezien worden. Grooten lust betoonde hij tot de Kunst, maar zijne levens-lamp is schielijk uitgeblufcht, hebbende hij door te veel springen onder het danssen of onmaatig drinken zich inwendig in de long bezeerd, zo dat hij niet weinig bloeds uit den mond loosde, en eindelijk opgegeeven en hulpeloos werd (*). Noch eenen Robert te Amsterdam woonächtig, en eenen Kornelis, die zich thands in *Vrankrijk* bevindt.

OCTAVIO VAN VEEN
en anderen.

Het zoude mij in waarheid aan 't harte gaan, indien ik aan eenige meer dan gemeen vermaarde lieden vergat te gedenken, hoe verre zij ook van mij afgescheiden zijn, of werwaard zij verstrooid mogen zijn; 't lust mij des eene eerzuil, den nakomelingen ter gedachtenisse, op te rechten voor den uitmuntenden Schilder Octavio [of Otto] van Veen.

Deeze is uit een goed geslacht binnen *Leiden* geboren, en werd van de Natuur (als 't ware) tot de Schil-

te Markt en 't Stadhuis, daar Prins *Maurits* de Wet verzet, en deszelfs Lijfwagt in orde op de Markt geschaard staat, met veel gewoel van Volk gestoffeerd, wel geteekend en fraai geschilderd. Hij is te Haarlem overleeden in 't jaar 1666, dus 69 jaaren oud. Zijn Graf is te Haarlem in de Groote Kerk aan de Zuidzijde van het Koor. Op den Zark staat Saenredam. *Medinged Berichten*. Zie ook Houbr. I Deel bl. 174.

(*) Deeze Zacharias Dolendo was een Haarlemmer, hij heeft veel gesneeden in 't koper, zo naar *Jaques de Gein*, *Karel van Mander*, als anderen. Zijn Portret is in de Blad. III. op 't...

Schilder-kunst opgeleid. Hij heeft (zo ik meene) *Italie* en daarin *Rome* en andere Plaatsen bezocht, en is zo in de Kunst ervaren, dat hij bij den Prins van *Parma* en de meeste Grooten in achting en eere gehouden wordt; ook nu voornamelijk bij hunne Hoogheden, den Doorluchtigen Hertog *Albertus* en de Hertoginne [*Isabella*], in wier dienst hij zich begeven heeft, laatende andere goede gelegenheden vaaren, die hem door de beruchtheid zijner Kunste zijn voorgekomen, als bij den Aartsbisschop van *Zaltsburg*, bij den Keizer, ook bij de Koningen van *Spanje* en *Vrankrijk*, die hem in de laatstvoorledene jaaren in hunnen dienst aangezocht hebben, waaruit hij geen gering voordeel te verwachten had; maar hij genegen zijnde bij zijne Vrienden en bekenden te blijven, luistert niet meer naar buitenlandsche gelegenheden. Hij heeft veele schoone Werken en Portretten uitgevoerd, onder welke laatsten twee zijn van hunne Hoogheden voornoemd, welken gezonden zijn aan *Jakob den Tweeden*, Koning van *Engeland*. In dezen jaare 1604 is van hem te voorschijn gekomen een groot Stuk, zijnde een Feest of Triomf van *Bacchus* (gelijk aan dat, welk bij den Heer *Wijntgens* te *Middelburg* is, door *Heemskerk* gedaan, of van dezelve *ordinantie*, als de prent, die daarvan uitgekomen is), naar de Kunst geschilderd en gehandeld. Van zijne kunstige hand vindt men mede bij gemelden Heer *Wijntgens* een zeer schoon Stuk, hebbende tot onderwerp een' *Zeuxis*, die bezig is met vijf naakte Vrouwen naar 't Leven te schilderen, bij uitneemendheid fraai (*).

Oca

(*) *K. van der Mander* in zijn Aanhangsel op deeze Levens

Octavius heeft een broeder, Gysbert van Veen geheeten, die in Plaat-snijden en Schilderen een zeer goed Meester is, en woont (zo ik wel heb)

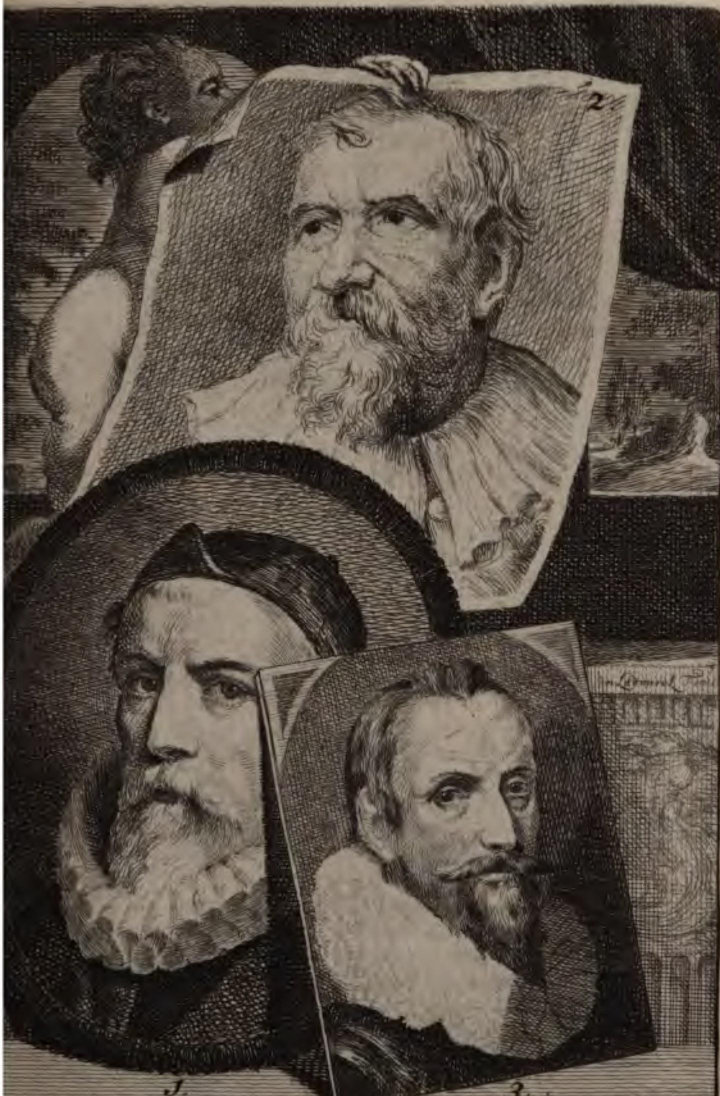
vens der Schilderen zegt ons, dat bij het Leven van Octavius van Veen het navolgende moet bijgevoegd worden: Octavius van Veen heeft tot zijn veertiende jaar zich toegelegd op de Schilder-kunst bij Isaak Klaasz, te *Leiden*, oefenende zich ondertusschen eenige uuren daags in de Letterkunde. Zijn Vader bragt hem naderhand ten onderwijs bij *Dominicus Lampsonius* Geheim-schrijver des *Luikschen* Bisschops, een verstandig Dichter, die ook de Schilderkunst zeer wel verstond, hoewel hij die zelfs niet oefende, zo dat Octavius van deezen *Lampsonius* goede onderrechting ontfong, als van eenen, dieze in zijne jeugd niet alleen geöefend, maar zelfs met de vermaardste Meesters van de Christen-wereld gemeenzaam had omgegaan, als met *Thaddeus* en *Frederikus Zuccherus* te *Rome*. Agttien jaaren was hij oud, toen hij in *Italië* kwam en bleef 'er omtrend zeven, meestal te *Rome*. Italië vaarwel hebbende gezegd, was hij een geruimen tijd bij den tegenwoordigen Keizer, daarna bij den Hertog van *Beieren*, toen bij den Bisschop van *Keulen*, uit wiens dienst hij niet dan met moeite kon ontslagen worden. Dit loopende jaar 1604 is hij na gedachten een Man van omtrend 47 jaaren. Dus verre *Van Mander*. Voorts heb ik zo uit *Medeged. Berichten* als anders, dat hij te *Leiden* is geboren in 't jaar 1556; zijne ouders vroeg verloor, en door zijne Voogden op de Latijnsche schole besteld werd, en ondertusschen om het teekenen te leeren (zo als *Van Mander* ook zegt) bij *Isaak Klaasz. Swanenburg*, die naderhand in 1596 noch Burgemeester te Leiden is geweest. Toen is hij naar Luik gezonden bij *Lampsonius*, die hem verder onderwees, tot dat hij, 18 jaaren oud, naar Italië vertrok. Van daar te rug komende schilderde hij in de Lieve-Vrouwe-kerk het Outer-stuk van het *H. Sakrament*, verbeeldende het laatste Avondmaal. Hij was een zeer ervaren Teekenaar, heeft veel voor *Antoni Tempeest* geteekend, als de broeders *van Lara* en veel meer andere zaken, die door deezen in 't koper gebragt werden. Ook was hij een man van een zonderling vernuft en rijk van vinding,

heb) te *Brussel*; noch is 'er eene PIETER VAN VEEN een Heer, wiens geest volkomen tot de Schilderkunst overhelt; als 't hem lust, werkt hij nu en dan iet af, zodanig, dat Meesters in de Kunst zich ten

ding, liefhebber van fraaie letteren, doorsnuffelende de Werken der Schrijvers en Dichters van den Ouden Tijd. De daarin voorkomende Zinnebeelden wist hij zo krachtig in zijne Teekeningen te vertoonen, dat met recht de Uitgever van deszelfs *Embemata Horatiana* (te Amsterdam bij H. Wetstein 1684) daar van in zijne Voor-rede zegt, dat men zou mogen twijffelen, of hij *Horatius*, dan of *Horatius* hem gevolgd hebbe. Meer andere Zinnebeelden, versierd met leerzaame Spreuken, zien van hem het licht, door welken hij zo wel zijne geleerdheid als Kunst-vermogen in vollen dag gesteld heeft. Zie ook DE PILES in zijn Leven, en die hem daarin volgt HOUBR. *Schoub.* I. D. *bl.* 39. Het zoude een boekdeel op zich zelf vereischen, naar eisch van de blijken zijner begaafdheid, de meenigte zijner schilderijen en teekeningen verslag te doen.

Hij overleed te Brussel, in den ouderdom van 78 jaaren, op den 6 van Bloei-maand 1634 (1629 zegt de Heer HOUBR. I. D. bl. 40; doch deeze stelt ook deszelfs geboorte-jaar twee jaaren laater, namelijk 1558, doch bij misslag, denke ik; om dat ook *Van Mander* hem boven, *omtrend* 47 *jaaren* oud zegt te zijn in den jaare 1604; was hij dan in 1558 geboren, des zoude hij in 1604 op zijn best 46 konnen geweest zijn; neemen wij nu het *omtrend* 47 *jaaren* van *Van Mander* voor het 47ste jaar achter den rug, gelijk het kan beteekenen, en dus voor *in zijn* 48ste, dan komt het jaar 1556 goed voor zijn geboorte-jaar). Zijn Portret is door *Paulus Pontius* in koper gebragt naar de Schilderij door GEERTRUID VAN VEEN dochter van OCTAVIO. Zijne andere dochter KORNELIA was ook een uitneemende Schilderes. Meer levens-bijzonderheden van OCTAVIO zijn te vinden bij den Hr. HOUBR. I. D. bl. 38 enz. Zijn Portret is te zien in de Plaat TT. n. 1. In den voorigen druk staat 'er dit vers onder:

Moribus,

2
1.
3.
TT.

ten uitersten deswegens moeten verwonderen ; en zeggen ; dat het te bejammeren is, dat hij 'er geen voornaame bezigheid en oefening van maakt. [Zijn Portret is in de Plaat BB. n. 3.]

Te *Antwerpen* heeft men noch de volgende Schilders, als eenen HANS SNELLINCK (*), een bijzonder goed Meester en uitneemend Schilder, tot *Mechelen* (zo ik meen) geboren ; verwonderlijk fraai in Historiën en Veldslagen, wordende daar toe veelmaal door Prinssen en Grooten gebruikt ; gelijk door hem geschilderd zijn veele Veldslagen en Voorvallen der Nederlanderen ; zeer natuurlijk ziet men in dezelven den rook en damp van het geschut met het krijgsvolk daarin als bewolkt en bedommeld.

'T is

Moribus, ingenio, præclarus VENIUS *arte est:*
Quæ ingenio finxit, pinxit & ipse manu.
Regibus hic magnis est invitatus : at ipse
Regna, Orbes dulci posthabuit Patriâ.

Dat is :

Braaf, deugdzaam en in Kunst voortreflijk, scherp van oordeel
Zijt gij OCTAVIO, dit tuigt uw roem : Begeerd,
Genood van Koningen, versmaadt gij eer en voordeel
Om 't Vaderland, u meer dan honderd Rijken weerd.

De Heer DE PILES zegt, dat onze VAN VEEN het geluk en de glorie gehad heeft, van den namaals zo vermaard geworden *Pieter Paulus Rubbens* tot Leerling gehad te hebben. *Vies de Otto Venius & P. P. Rubens*, zie ook HOUBR. I. D. bl. 63. enz.

(*) *A. van Dijk*, die hem mede onder de beste Kunstschilders stelt, noemt hem JOHANNES SNELLINKS, en na hem de Hr. HOUBRAKEN *Schoub.* I. D. bl. 35.

'T is denkelijk, dat hij nu (in 1604) een Man is van omtrend 55 jaaren. [Zijn Portret is te vinden in de Plaat SS. n. 3.]

Daar is te *Antwerpen* ook eene TOBIAS VERHAEGHT, een fraai en aartig Landschap-schilder (*), [wiens Portret is in de Plaat VV. n. 2.]

Als mede ADAM VAN OORT (†), wiens *figuuren* ook fraai zijn. [Zijne afbeelding ziet men in de Plaat TT. n. 1.]

Van gelijken HENDRIK VAN BALEN (§), en SEBASTIAAN VRANKS (§§), die geleerd heeft bij *Adam van*

(*) Hij is te *Antwerpen* in 't jaar 1566 geboren; zijne zonder fraaie Landschappen, wel voorzien van schoone Gebouwen, Rotsen enz., stoffeerde hij veel met kleine Beeldjens. Hij is de eerste Meester van *Petrus Paulus Rubbens*, naderhand zo vermaard, geweest, en overleed te Antwerpen in 't jaar 1631, oud 65 jaaren. *Medeged. Berichten.*

(†) ADAM VAN OORT was een braaf Historie-schilder en een Leerling van zijn Vader, LAMBERT VAN OORT. Geboren te Antwerpen in 1557, overleed hij in dezelfde Stad in 1641, oud zijnde 84 jaaren. Zijn Leerling, JAQUES JORDAANS trouwde met zijne dochter en werd dus zijn Schoonzoon. *Medeged. Berichten.* Wie deezen nader wil leeren kennen, leeze HOUBR. I. D. bl. 154. enz.

(§) VAN BALEN had een fraaie manier van schilderen; zijne Stukken bestaan uit Zin-beelden of Historiën, rijkelijk van Beeldwerk voorzien en wel gegroept, en zijn heden noch bij de Liefhebbers in groote achting. Verscheiden braave kweekelingen liet hij na: onder anderen FRANCOIS SNYDERS, en zijn' Zoon JAN VAN BALEN, die hem te Antwerpen in 't jaar 1611 geboren werd. *Medeged. Berichten.*

(§§) S. VRANKS is een deftig Historie-schilder geweest. Zijne Schilderijen zijn doorgaands vol kleine Beelden, die net en wel geteekend zijn, en veeläl genoegzaam volkomen naar den nieuwen dragt gekleed waren. Van zijne vinding komen veele prenten uit; onder anderen de klederdragt van alle Volkeren van *Europa*, waarin fraaie en wel geplooide klederen gezien worden.

van Oort, en nu omtrent 91 jaaren oud is, bevallig in Landschap, Paarden en Beelden. [Zie zijne Beeldenis in de Plaat DD. n. 3. en VAN BALEN in de Plaat RR. n. 3.]

Noch is 'er JOOST DE MOMPER, een uitmuntend Landschap-schilder, aartig van handeling. [Zie hem in de Plaat QQ. n. 3.] (*).

Met veel lof hoore ik ook spreken van eenen *Franciscus Savius* te *Bergen* in Henegouwen.

In *Vrankrijk*, binnen *Parijs*, ontbreekt het mede niet aan goede Schilders, als MARTINUS FREMINET (†), een geboren Franschman van *Parijs*, van wel-

(*) In *Van Manders* voorige Uitgaaf is een Latijnsch Vers onder deszelfs afbeelding, dus luidende:

MOMPERI *campos, recreäntes lumina flores*
Et montes, fontes dat bene docta manus;
Flumina quæque ruunt celso de vertice saxi
Et scopulos, rupes, præcipitesque vias.

Dat is:

Wie looft niet MOMPERS veld en geurge bloem-gewassen,
De vlugge bronnen van zijn welbestuurde hand,
Die klatrend van den top der rotsen nederplassen,
Zijn hooge klippen, steil gebergte of brandend strand.

Waaruit blijkt, aan welke soort van voorwerpen hij zich in zijne Kunst-stukken gehouden hebbe. Zie ook LE COMTE II. D. bl. 604.

(†) Hij werd te *Parijs* geboren in 't jaar 1567. Bij zijn' Vader had hij de Schilder-kunst geleerd. Met toestemming van denzelven gong hij naar *Rome*, daar hij met vlijt de Werken van *Mich. Angelo* bestudeerde, hier van daan vertrok hij naar *Venetie*, waar hij veel schilderde en groote ach-

 ting

welken, nu sedert weinig tijds in 's Konings dienst gekomen, verhaald wordt, dat hij in 't bijwezen van zijne *Majesteit* zoude hebben begonnen te schilderen zonder teekening, hier een' voet, daar eene hand, elders eene tronie, enz: en 'er eindelijk een goed en fraai Beeld tot de uiterste verwondering van zijne Majesteit uit gemaakt hebben.

Voor weinige jaaren was 'er te *Parijs*, voor deezen *Freminet*, in 's Konings dienst eene Du Breuil, ook een Parijsiäan, eens Zadel-makers Zoon en een man van groote kennis, in de Teekenkunde voornaamelijk en Naaktens, hebbende zich bij een' Wondheeler lang geöefend in de Ontleed-kunde (*). Hij liet zijne dingen veeläl door Nederlanders schilderen, hij zelfs diepte die dan veeltijds hard in, zelf met enkel zwart. Zijn speelen op de Luit verwekte niet minder verwondering dan zijn ren-

nen

ting verkreeg. Hij kwam weer te rug naar *Parijs*, waar Koning *Hendrik* de IV. hem tot zijn' Schilder aanstelde, om de Kapel te *Fontainebleau* te beschilderen. Na het overlijden van dien Vorst (die in bloeimaand 1610 te Parijs vermoord werd) bleef hij aan dezelve Kapel schilderen onder de Regeering van *Lodewijk* den XIII, die hem met de Ridder-orde van *St. Michiel* vereerde; maar die groote heerlijkheid en voorspoed bleef hem niet lang bij, want een weinig tijds daar na verviel hij in een zwaare ziekte, waaräan hij stierf in 't jaar 1619, in den ouderdom van 52 jaaren. Na zijn' dood raakte in Vrankrijk de Kunst in verval, tot zo lang toe, dat *Simon Vouet* uit *Italië* kwam.

(*) Een schoone zaak voor een' Schilder: in den anders zo vermaarden Kunst-schilder, den Ridder *A. van der Werf* wordt als een gebrek aangemerkt, dat hij geen genoegzaame kennis had van het gestel des lighaams onder de huid, en dus van de beweegingen der Spieren, welken men in zijn werk niet kan ontdekken. *Dans la vie des Peintres Flamands &c. par Mr. J. B. Descamps* tom. 3. à *Paris*.

nen met de Lans, vermids hij zo afgerecht als gezet op het paard-rijden was: doch hij kwam in de Lente en bloei zijnes Levens door een' haastigen dood aan zijn einde; want komende in vollen galop van *St. Denijs* rijden, om dat hij te huis en bij genoodde gasten wilde wezen, zegt men, dat binnen in zijn lighaam een oude wond of verzweering zoude doorgebroken, en hij daar op binnen weinig tijds overleeden zijn. Ik stel hem hier bij de noch in leven zijnden, of ik hem bij ongeluk op een andere en betere plaatse mogt vergeeten hebben. Hij is een tijdgenoot van den voorgemelden *Freminet* geweest, en zij hebben, noch jongens zijnde, beiden bij eenen Klad-schilder zich wakker gekweeten (*).

Daar is te Parijs noch een goed Meester, die aan 't Hof werkt, en in de Voorstad van *St. Germain* woont: Zijn naam is BUNEL (†), en hij heeft een schoone manier van schilderen, zijne verwen wel

(*) Deeze DE BREUIL, voluit TOUSSAINS DE BREUIL geheeten, was mede Konings Schilder: hij schilderde te *Fontainebleau* in eene van de Kamers, die men *Poëles* noemt *in fresco* of op natte kalk de daaden van *Herkules* in 14 vakken. Hij was in bloei en stierf onder de Regeering van *Hendrik* de IV.

(†) JACOB BUNEL was ook Schilder van den Koning, is geboren te *Blois* in 't jaar 1558. Hij had de Kunst geleerd bij zijn' Vader *Francois Bunel.* Hij reisde naar Spanje, daar hij verscheidene Stukken van *Titiaan kopiëerde*; daar na trok hij naar Rome, volgende aldaar de manier van *Frederico Zucchero.* Na zijne te rug komst in *Vrankrijk* schilderde hij in de kleine Gaanderij van de *Louvre* met DU BREUIL. In eene der Kapellen van de Groote *Augustijnen*, schilderde hij eene Nederdaaling van den H. Geest, en eene Hemelvaart bij de *Feuillanten.* Hij is ook overleeden onder de Regeering van *Hendrik* den IV.

wel verwerkende, en een man, die zich deftig en burgerlijk gedraagt; men prijst zijne Huis-vrouw in 't schilderen noch boven hem en andere fraaie Meesters.

Men heeft 'er noch eenen, wiens naam BOLERY is, afgerecht op 't schilderen van Nachten, Maskeraden, Vasten-avonds vermaakelijkheden en dergelijke Feesten, ook allerleië beestjens, zeer veel naar den trant van BASSAN. Deeze is trotsch van aart of houding, rijdende te paard met een' knecht achter zich.

Binnen *Lions* is ook een uitneemend Meester in Landschappen, Beelden, *Ordinantiën*, *portretteeren* en teekenen, FRANÇOIS STELLAART geheeten: hij is een Nederlander, dan zijn geboorte-dag en plaats zijn mij beiden even onbekend. Dan is 'er noch diep in *Italië* een Nederlander, en wel te *Bari* in [*Apulie* of] de *Poelje* bij den Bisschop dier Stad (*) (zo ik niet mis), een zeer goed Meester, wel ervaren in alle de deelen der Schilder-kunste, en is in dien vreemden hoek wel gevaren met zijne Kunst, zo wel, als met zijn' handel in graanen in den tijd van de laatste duurte in Italië: Ik heb te *Rome* kennis aan hem gehad, hij noemt zich GASPAR HUEVICK en is van *Oudenaarden* in *Vlaanderen* geboortig. Een geruimen tijd heeft hij gewoond

bij

(*) *Bari* is eene Zee-koopstad, Hertogdom, Bisschops-zetel en Hoofdstad van de Provincie van dien naam; want eigenlijk is *Bari* eene Provincie op zich zelve van 't Napelsche Rijk, Oost en Noordelijk aan de *Adriatische* Zee grenzende, in 't Westen aan *Capitanata* of *Apulia Daunia*, nu de *Poelje* genaamd, tegen 't Zuiden aan *Basilicata*, mede Napelsche Provincien; de Stad ligt ook aan de Adriatische Zee, hebbende achter zich eene buitengemeen vruchtbaare landouwe.

bij *Costa*, den Schilder van den voorigen Hertog van *Mantua*; hij zal naar mijne rekening omtrent 54 jaar oud zijn. Hadde hij zo verre van ons Land niet afgewoond, ik zoude zekerlijk eerder aan hem gedacht hebben; gelijk ik mede wel had behooren te doen aan

Een kunstig Schilder van *Groningen*, HERDER geheeten, die mede al van die jaaren moet wezen, en ook een van mijne kennissen te *Rome* geweest is. Hij was voormaals te *Groningen* de Schilder van *Verdugo*, en waardig wegens zijne grondige kennis van alle de deelen der Kunste, dat hij alömme geprezen en vermaard worde, zo als uit zijne Werken kan beweezen worden (*).

HANS

(*) Wonder is het, dat onze *Van Mander* geen bijzonder gewag maakt van ISAAK KLAASSEN SWANENBURG, dan enkel (gelijk wij boven in eene aantekening onder bl. 175 hebben getoond) in zijn aanhangsel ter loops meldt, dat hij de Leermeester is geweest van OCTAVIO VAN VEEN, hem enkel ISAAK KLAASZEN noemende, gelijk de Heer HOUBRAKEN hem noemt ISAAK NIKOLAI op zijn Latijnsch. Hij is te *Leiden* geboren, ('t nette jaartal is onbekend) uit een goed geslacht, en was een Man van aanzien, zijnde Veertig-Raad, en hebbende verscheidenmaal Burgemeester der Stad Leiden geweest, want in 1596 vindt men zijn naam al op de rol der Burgemeesteren. Zie de *Beschrijving van Leiden* bl. 618. HOUBR. I. D. bl. 36 en 37. Van zijne uitneemende Kunst zijn verscheiden voornaame Stukken te Leiden te zien, namelijk in de Vierschaar en op de Looijhal, ook in verscheidene Burger-huizen. In de *St. Jans-kerk* te *Gouda* zijn noch 2 groote Kerk-glazen, naar zijne *ordinantie* en teekeningen geschilderd door *Kornelis Klock*. Het eene is het ontzet van *Samaria*, geschilderd in 't jaar 1601. Het ander het ontzet van *Leiden*, geschilderd in 't jaar 1603. Onder verscheidene voornaame Leerlingen, die hij aangekweekt heeft, is (gelijk wij boven aanroerden) de hier beschree-

HANS ROTTENHAMER en sommige andere Schilders.

Jonge lieden van geest hebben veel voordeel, wanneer zij ter plaatze hunner geboorte en wooninge goede Voorgangers hebben, want zij, den wakkeren voortgang van deezen ziende, worden opgewekt, om zulke voetstappen te volgen. Binnen *Munchen*, werwaard de Kunst-liefde van den Doorluchtigen Hertog verscheiden groote Meesters gelokt had, wier Kunst-stukken in de openbaare plaatzen ten toon staan, is opgestaan de wel-schilderende HANS ROTTENHAMER, zijnde in het jaar 1564

schreven OCTAVIO VAN VEEN; ook zijn deszelfs 3 Zoons huns Vaders Discipels geweest: JAKOB, KLAAS en WILLEM geheeten; de oudste JAKOB ISAAKSZ *Swanenburg*, was een zeer bekwaam Schilder en is lang in *Italië* geweest, heeft te *Napels* gewoond, is daar gehuwd, en in 1617 te Leiden te rug gekomen met zijne huis-vrouw, in welke Vaderstad hij zijn Kunst tot genoegen der Liefhebberen en ook op andere plaatsen oefende, tot dat hem de draad zijns levens afgesneeden werd in *Utrecht*, (bij welke gelegenheid hij daar was, en of hij daar is komen woonen, is mij onbekend) zijnde in die Stad ook begraven, in den jaare 1639. De tweede Zoon KLAAS ISAAKSZ heeft in 's *Hage* de Kunst met veel lof geoefend, die daar veel graage liefhebbers vond. De derde, genaamd WILLEM ISAAKS., is metter woon naar *Delft* gegaan, daar hij Hopman van de Schutterij is geweest. Deeze was een uitmuntend Plaat-snijder en heeft gesneeden naar Schilderijen en teekeningen van de voornaamste Meesters, als *Rubbens* enz. en veelen van zijn eigene vinding; doch in den bloeij zijnes tijds werd hij uit het leven gerukt in den jaare 1612. Echter heeft hij zo veele en fraaije prenten in 't koper gebragt, dat men die het Werk van een uitgestrekten levensloop zoude achten. *Medeged. Berichten.* HOUBR. als boven.

1564 aldaar geboren. Zijne eerstelingen leerde hij bij een gemeenen Schilder, *Donauwer* genaamd. Naar *Rome* vertrokken, begaf hij zich aan 't schilderen op plaaten, volgends de wijze der Nederlanderen, echter niet, zo als de gemeene gezellen pleegen, maar zette zich 'er toe, om verscheidene dingen te *inventeeren*. Het eerste, dat zijn' naam beroemd maakte, was een tamelijk groote plaat in de hoogte, hebbende tot onderwerp een *Allerheiligen*, of een Hemel vol Santen, Santinnen en Engelen, vol van werk, uitneemend gehandeld met aartige lakenen, troniën, hulsels en sieraadjen in soorten, zeer wel gloeiënde, en op een heerlijke wijze gekleurd.

Eindelijk kwam hij te *Venetie*, en huwde daar aan eene Venetiaansche Vrouw. Eene meenigte fraaie Stukjens zijn door hem gemaakt op koper, 't eene groot, het andere klein, die in veele Landen verspreid, en aldaar bij de Kunst-lievenden te zien zijn. Gelijk onder anderen bij den Kunst-minnaar den Heer *Knotter*, tegenwoordig te *Utrecht* woonende, verscheidene Stukken op koper, kleinen en grooten, gevonden worden; onder dezelven munt uit eene *onzer Vrouwen Hemelvaart*, met een *Akteon en Diana* benevens andere dingen, wel *geördineerd*, vrolijk en gloeiënd geschilderd, zo dat, gelijk zijne Werken bij de Liefhebbers in waarde zijn, zijn naam ook wel verdient genoemd en geteld te worden onder de Kunst-schilders.

Tegenwoordig houdt zich noch te *Rome* op een meer dan gemeen Schilder, ADAM geheeten (*), een

(*) Zijn volle naam is ADAM ELSHAIMER, hij was te *Frankfort* geboren in 't jaar 1574, en had daar tot Meester eenen

een Duitscher van *Frankfort*, en maar een kleêrmakers of snijders zoon. Deeze, eerst in Italie komende, was noch gansch geen overvlieger, maar [illegible] te [illegible]

eenen *Philip Offenbach*, ook een braaf Teekenaar en Schilder. Daar na reisde hij naar *Rome* en maakte goede vorderingen. Droefgeestig van gestel, en voor de eenzaamheid, doch goedaartig was hij. Zijn schilderwerk is zeer doorwrocht en van een' verheven smaak. Hij schilderde veel Nachten en Toorts- of Fakkel-lichten. Hij werd slecht betaald, kreeg veele kinderen en stierf in armoede in 't jaar 1621, hebbende dus den ouderdom van omtrend 57 jaaren bereikt: dit komt met de berekening zijner jaaren van *Van Mander* wel uit. Hij heeft een' Discipel gehad, Jonkheer Hendrik Gaud, geboren te *Utrecht*, uit een doorluchtig Geslacht aldaar: deeze was Adam 's weldoender en had groote achting voor denzelven, kopende hem zijne Kunst-stukken af en geld voorâf verstrekkende. Deeze bragt zijn Meester Adam 's dingen te Utrecht in 't koper, waar van 7 prenten fraai en uitvoerig gezien worden, die bij de Liefhebbers in groote achting zijn. Hij schilderde ook fraai op de manier van zijn' Meester. *Magdalena de Pas*, *W. Hollart*, *P. Soutman*, *W. Vaillant* hebben van zijne Kunst prenten in 't licht gebragt. Bij Adam heeft ook geleerd David Tenier de Oude, toen hij in Italië was, en eene Jakob Ernst Thoman van *Landau*, beroemd Schilder, en zodanig in de manier en smaak van zijn' Meester, dat 'er bijna geen verschil in was. *Medeged. Berichten.* Zie ook Houbr. I. D. bl. 53. enz. en de bij hem aangehaalden J. Sandrart in zijne Teutsche Akademie in de Levens van deeze Meesters. De afbeelding van Adam Elshaimer is in de Plaat MM. n. 3. Onder zijn Portret in den voorigen druk heeft men dit Vers:

Romanam Urbem primis placuit tibi visere ab annis;
Pictorum Roma est, artificumque schola.
Assiduo pingens lustras dum singula templis,
Pictores inter nobile nomen eris.

Dat

te Rome is hij verwonderlijk toegenomen, worden de onder het werken een kunstig werkman; hij zet zich niet op het teekenen van voornaame dingen, maar zit in Kerken of elders de Werken van fraaie Meesters gestadig te beschouwen, en prent dezelven in zijn geheugen in. Zeer bevallig weet hij zijne fraaie *Inventien* op koperen plaaten te schilderen, hoewel hij niet veel werkt, zijnde nochtans wonderlijk vaardig. Hij is heel goedäartig en aan ijder gaarn in alles ten gevalle, zijnde dit jaar 1604 omtrend 28 of 30 jaaren oud.

Te *Venetie* zijn ook noch twee kunstige Nederlanders; Diderik de Vries uit *Friesland*, en Lodewyk Toeput van *Mechelen* geboortig, zo ik meen. Ik was wel genegen, om van dezelven iet bijzonders te verhaalen; doch weet van hun zeer weinig, dan, dat ik van de Vries verscheidene Keukens of Fruit-winkels heb gezien op de Venetiaansche wijze aartig gekleurd en wel geschilderd, schoon en gloeiënde; zo dat ik zijn' naam hier niet konde verzwijgen. Voorts is zijn ouderdom mij onbekend. Lodewyk nu woont buiten Venetie te *Treviso* (*), deeze is kloek in Landschap en *ordinantiën*, en overzulks een naam-waardig Meester in

Dat is:

'T kwam u in 't hoofd, om vroeg 't Oud Rome te bezoeken,
Dit is de hooge School, hier doet gij voorraad op:
Uw hand rust niet, uw oog staart op panneel en doeken,
In Kerken; dus rijst gij eerlang ten glorie-top.

(*) *Derviso* schrijft *Van Mander*; maar ik twijffele niet, of hij hebbe in 't oog *Treviso*, Hoofdstad van het *Trevisaer*

in de Kunst, ja (zo ik hoore) een goed *Retborijker*, gelijk de Schilder- en Dicht-kunst gaarne gepaard en gezusters of goede vriendinnen zijn (*).

JOACHIM UITEWAAL.

Wanneer de Geest der Schilder-kunde door Natuur in een moedig en voor de Kunst vatbaar gemoed gebragt is, laat hij zich niet ligtelijk verdooven of verdrijven, maar wil altoos voor den dag komen; ja zo een rust niet, voor dat hij van trap tot trap op het toppunt van volkomenheid, [ik wil zeggen] het verhevene deel der Kunste geraake, even als een vruchtbaar en levend zaad altoos opwaard zoekt te werken.

Dus is het mede toegegaan met JOACHIM UITEWAAL, Schilder van *Utrecht*, binnen deeze Stad, in den jaare 1566 geboren. Zijn Vader was een Glas-schrijver en zijn Groot-vader van moederlijke zijde een goed Schilder voor dien tijd, met naame JOACHIM VAN SCHUYCK. Bij zijn' Vader, den Glazenmaaker en Glas-schilder was hij tot op zijn 18de jaar; maar geene geneugte meer in dit werk hebbende, vermids zijn geest tot hooger zaaken geroepen, en die te bedoelen scheen, begaf hij zich tot de Schilder-kunst, leerende omtrend twee jaar bij

ser of *Trevisaner Mark*, een Landschap in het Venetiaansch gebied, op *Terra firma* gelegen.

(*) In 't jaar 1577 is te *Antwerpen* ook eene ADAM WILLAARTS geboren; deeze gong naderhand metter woon naar *Utrecht*, daar hij ook overleeden is; hij muntte uit in Stranden, Zeën en Zee-havens, vol gewoel, met Schepen, Galeijen en Barken, wel voorzien met kleine Beeldjens; ook Rivieren met Schuiten enz. Hij was een beroemd Meester.

bij den Utrechtschen Schilder *Joost de Beer*, Leerling van *Frans Floris*, een Man van geen groote Kunst.

Hier na trok UITEWAAL naar *Italië*, en kwam te *Padua* bij den Bisschop van *St. Malo* in *Vrankrijk*, die toen zich daar mede bevond, reisde met denzelven in en door Italië twee jaar, en verbleef naderhand, toen deeze wederom naar zijn Bisdom vertrokken was, noch twee jaaren bij hem in Vrankrijk; geduurende dien tijd heeft hij veele dingen voor dien Bisschop, en alles uit zijn' geest of naar zijne vinding geschilderd.

Te huis gekomen, heeft hij sederd zijne wooninge altoos in zijne geboorte-stad *Utrecht* gehouden, en 'er niet weinige Schilder-stukken gemaakt, grooten en kleinen, die onder veele Liefhebbers van Kunsten berusten, en naar verdiensten in eere gehouden worden. Moeielijk zoude het zijn te bepaalen, waarin hij wel 't meest uitmunte, in het groot of in het klein; en dit is een teeken van een zeer goed oordeel en kennis, en niet zeer bij de Schilders gemeen; want veeltijds zal men van eene hand groote en kleine Werken of Beelden bij den andren zien, wanneer men zeggen zoude, datze van twee verscheidene Meesters gedaan waren, om dat de Kunst in beiden zeer ongelijk is.

Ja in alle deelen der Kunst' is UITEWAAL zeer uitneemend en geestig. Van hem worden ook zeer fraaie Keukens met allerlei gereedschap naar 't Leven gevonden. Te *Gouda* is 'er een zulke, die verwonderlijk wel gedaan en een groot Stuk is. Te *Antwerpen* is een *Italiaan*, die een groot stuk, zes voeten hoog en tien lang, van hem bezit, verbeeldende *Loth* met zijne dochters, waarin de Naakten of

Beel-

Beelden zo graeft als 't Leven uitneemend schoon voorkomen, als mede een kunstige Brand, boomstammen enz. Te *Amsterdam* bij zijn' Neef Lukas, Schilder van *Utrecht* in *Apelles*, is een zeer kunstig Stuk in de hoogte, los van *ordinantie*, maar uitneemend in zijne teekening en kleuring; het onderwerp daar van is, de Boodschap aan de Herderen in den nacht; het kan ten getuige verstrekken, van Joachims Kunst-vermogen. Veele kleine Stukjens van ongemeene scherpheid of fijnheid des penseels en netheid ziet men van hem; als te Amsterdam, bij Sr. *Joan Tker* of zijn' Zoon, een uitneemend klein Stuk op koper, zijnde een Feest of Gast-maal der Goden vol werk, zeer aartig en zuiver. 'T is noch onlangs, dat hij aan Sr. van Weely (*) geleverd heeft een ongemeen mooi klein hoog Stukje op koper, zijnde een *Mars en Venus*, zeer vol van aartig klein werk, zo fijn en scherp, als met het gezicht kan onderscheiden worden; alles is 'er ten hoogsten sierlijk in, als tafel, koetse of bedstede met alle de Goden, en veel Kupidotjens of Liefdekens in wolken nederdaalende. Een andere *Mars en Venus* is bij Sr. *Melchior Wijntgens* te *Middelburg*. Kortom ik achte Uitewaal waar-

(*) Deeze Jan van Weely was een Juwelier van handel, oefenende de Schilder-kunst echter (zo men zegt), *uit Liefhebberij*. Hij was een groot beminnaar van Schilderijen en Teekeningen. Van *Amsterdam*, daar hij te huis hoorde, in den jaare 1616, naar 's *Hage* ontboden zijnde, om met Juweelen aan 't Hof van den Prins van *Oranje* te komen, werd hij op een jammerlijke wijze vermoord door *Jean van Parijs* en *Jean de La Vigne*, welken gevat zijnde, voor dat gruwelstuk naar verdiensten gestraft en levendig geradbraakt zijn op den 16 Maij 1616. *Medeged. Berichten.*

2
3.
1.

waardig, onder onze Nederlandsche Schilders van den eersten rang geplaatst te worden. En men heeft reden zich te verwonderen, hoe *Schilder-kunst* hem noch zo gunstig en toegedaan zij, wijl zij bij hem maar een tweede plaats in deszelfs oefening bekleedt, wanneer namelijk Koophandel, die bij hem den voor-rang heeft, dat wil lijden of hem tijd gunnen. Waarom sommigen [niet onaartig speelende] zeggen, dat het te vreezen staat, dat hem *Schilder-kunst* t'eeniger tijd in zijn vlas (want daarin bestaat zijn handel) zal doen verdwijnen, gelijk weleer *Arachne* in haar weeffel verstrikt hangen bleef door de gramschap van *Minerva*. Hij bereikt, in deezen jaare 1604, den ouderdom van 38 jaaren. [Zijn afbeeldsel is te zien in de plaat UU. n. 1.] (*).

(*) Veertien prenten van de *Inventie* van JOACHIM UITEWAAL gaan 'er uit, welker tijtel is *Thronus Justitiæ*; zij zijn vol gewoel en fraai in 't koper gesneeden door *Willem Isaaksz. Swanenburg*, derden Zoon van *Isaak Klaaszen Swanenburg*, van wien wij boven, onder OCTAVIO VAN VEEN, gesproken hebben.

ABRA-

ABRAHAM BLOEMAART.

Door het gedoogen en medewerken van het meêwaarig Geluk is het, dat Natuur al van de eerste Levens-lente af opgeleid en verkoren heeft die *Bloem* der Kunst, ik meene ABRAHAM BLOEMAART, om eene onverwelkelijke Kroon op 't hoofd van *Schilder-kunde*, die zelve de bloem aller Kunsten is, te zetten; want, terwijl hij zelf bloeit, mist het niet, of hij zet ook deezer Godesse geen geringen bloei bij, gelijk hij den naam en luister der Stad *Gorinchem*, binnen wier muuren hij, in 't jaar onzes Heeren 1567, omtrend Kers-dag geboren is, niet weinig vermaart.

Zijn Vader, *Kornelis Bloemaart*, was een kunstig Beeld-snijder, Bouw-kundige en *Ingenieur*, binnen *Dordrecht* geboren, doch van waar hij, om zekeren eed te ontgaan, geweeken was, komende na eenige onaangenaame ontmoetingen te *Gorinchem*. Van hier trok hij met zijn huisgezin naar 's *Hertogenbosch*, en wederom van daar naar *Utrecht*. In deeze Stad begon ABRAHAM in zijns Vaders huis iet na te schilderen uit teekeningen van *Frans Floris*, of dingen, die naar deezen gevolgd waren. Eenigen tijd na deezen bestelde de Vader hem bij een' Kladschilder, *Gerrit Splinter*, om 'er de verwen te leeren kennen. Deeze zette BLOEMAART aan 't schilderen van Beelden of *postuuren* voor een' Schermmeester, zeggende, dat ABRAHAM reeds beter Meester dan hij was. Doch vermids zich deeze *Splinter* dagelijks tot onmaatig drinken overgaf, bleef hij 'er maar 14 dagen, laatende deeze begonnen scherm-*postuuren* onvoldaan: de oorspronkelijken waren zeer

aar-

1
2
VV.

tartig en kwamen van de hand van een geestig Schilder HENDRIK UITHOEK genaamd.

Toen kwam BLOEMAART bij *Joost de Beer*, (een Leerling van *Frans Floris*) die mede te Utrecht woonde. Deeze, hoewel hij juist de beste Schilder niet was, had in zijn huis veele fraaie dingen van *Blokland* en andere braave Meesters. Hier schilderde BLOEMAART met olie-verwe naar een Stuk van *Dirk Barendsz*, zijnde een Feest of Gastmaal naar de gewoonte deezer tijden, waar van het oorspronkelijke noch is te *Amsterdam* bij den Schilder *Kornelis van der Voort*. Men ziet 'er iemand op eene harp speelen en een Vrouwtje, dat natuurlijk schijnt te zingen, benevens anderen omstand, alles zeer kunstig en uitneemend gedaan: Dit had BLOEMAART, naar zijne jongheid en begin in de Kunst, wel nagevolgd. De Vader dit ziende, en met *de Beer*, die 'er niet veel mee op had, niet konnende over weg of overëen komen, nam zijn' Zoon te huis, denkende, hij kon hem zelf te werk stellen met fraaie Stukken te laten navolgen. Des liet hij hem eene zeer fraaie Keuken van den Ouden *Langen Pier* namaaken, daar een ossenhoofd in kwam. Echter kon BLOEMAART in huis weinig van belang uitvoeren, dewijl zijn Vader hem zelden tijd gaf, en tot andere diensten gebruikte.

Doe werd BLOEMAART besteld bij den *Drossaard van Heel*, die een weinig schilderen kon, en belofte deed aan den Vader, om den jongeling in zijn leeren veel dienst te doen, en hem eerlang te zullen bestellen bij *Blokland*; doch daar kwam niets van; want hij gebruikte den jongen voor een *Lakaei* of lijfknecht, en verderen dienst, zo dat BLOEMAART, in plaats van voorwaard, meer ach-

gebruik ging in de Kunst, en op het einde van anderhalf jaar weder te huis kwam.

Na deezen wilde hem de Vader bestellen (zo ik 't recht heb) te *Rotterdam* bij den boven aangehaalden *Uitboek*, die hem ook op 't zien van iets van zijn werk gaarne zoude aangenomen hebben; doch zijn Wijf stelde 'er zich tegen en wilde het volstrekt niet gedoogen.

Bloemaart was ondertusschen 15 of 16 jaaren oud geworden; des hem de Vader naar *Parijs* zond bij eenen *Jean Bassot*, bij wien hij omtrend zes weeken bleef. Van daar geraakte hij bij een' ander' Schilder, *Maitre Henrij* doorgaands genoemd: hier was hij bijna tweeëen een half jaar, alles uit den geest schilderende, vermids hij weinig of geen onderwijs genoot; en oefende zich tusschen beiden ook, uit den geest in de Teeken-kunde. Daar na was hij nog eenigen tijd bij *Jeroom Franken* van *Herenthals*, en nam toen van Parijs de te huis-reize weder aan naar Utrecht, volgende zelfs zijn' Vader, toen die naar *Amsterdam* metter woon vertrok, en er voor Stads Bouw-meester aangenomen was. De oude man eindelijk aan de Natuur den tol betaald hebbende, verkoos Bloemaart weder de Stad Utrecht tot zijne woonplaatze, en bleef 'er sederd onveränderlijk zich ophouden, hebbende nu zijne tweede Huis-vrouw.

Kortom Bloemaart 's ijver en onvermoeide naarstigheid in de Kunst was zo groot, dat deezen hem een boven anderen uitmuntende Meester, en dat (om zo te spreeken) zonder Meester, hebben doen worden: Uit welke oorzaak hij somtijds, onder het bestraffen of aanmaanen van zijne Leerlingen tot naarstigheid en ijver [illegible], deeze woorden

den gebruikte: „ Ik wenschte, dat ik in mijn
„ leven eens eenig goed Meester had mogen zien
„ werken en schilderen, op dat ik hunne wijze
„ of manier daar door had konnen afkijken en mij
„ eigen maaken."

Toen hij met zijn' Vader te Amsterdam was komen woonen, had hij voor of in de plaats van een' Winkel eene Kerk, of ander ruim Gebouw, en oefende daar zijn' geest, zo veel hij vermogt: Hier was 't dat hij (om van geen andere en kleinere Stukken te spreeken) een groot en heerlijk Stuk vervaardigde, noch heden bij den Amsterdamschen Heer *Zion Luz* te zien. Men ziet 'er in verscheidene Naakten, Mannen en Vrouwen levens-grootte, uitneemend naar de Kunst gehandeld en *geördineerd*: 't is de Historie van *Niobe*, daar haare kinderen door *Apollo* en *Diana* met pijlen dood geschoten worden. De zelfde Historie, doch anders *geördineerd*, is van zijne hand bij den Keizer: het is mede een groot en bij uitneemendheid heerlijk Stuk, 't geen het welgevallen en de goedkeuring van zijne Keizerlijke Majesteit en alle Kunst-kenners wegdraagt. Dit is nu onlangs door Bloemaart gedaan. Van gelijken is 'er ergens boven in 't Land van hem een buitengemeen schoon Goden-banket van goede *ordinantië* en schildering, ja een treffelijk goed werk. Een ander Goden-maal vroeger van hem gedaan en niet zo overtreffende, is 'er bij den Graaf *van der Lippe*, dat echter op zich zelf ook zeer schoon is. Bij den grooten Kunst-minnaar, *Jacques Razet* te Amsterdam, zijn van Bloemaart drie groote troniën in rond *formaat*, verbeeldende *Venus*, *Juno* en *Pallas*, die, schoon in zijn eersten tijd gedaan, zich zeer bekoorlijk vertoonen. Dezelve Heer heeft noch meer kleine Stukjens van

hem: onder anderen een doods-hoofd met andere bijvoegsels, zeer wel gehandeld en gekleurd; ook een Stukje, waarin verscheiden Indische kinkhorens en schelpen voorkomen, met daaröp rustende of liggende Zee-goden en Zee-godinnen; in 't verschiet heeft men de Zee, en in 't klein *Andromeda*, door *Perseus* verlost wordende; dit Stuk is wel gedaan en verwonderlijk fraai gekleurd. Bij andere Kunst-lievenden zijn van hem zeer zoete Landschappen, met eenige aartige en drollige Boerenwooningen, Boeren-gereedschap, Boomen, Gronden enz., zo als dezelven in den omtrek van *Utrecht* overvloedig en in soorten te zien en van hem nagefchilderd zijn; want hij doet zeer veel naar 't Leven, hebbende eene zeer goede manier van teekenen en trekken met de pen, 't welk hij dan door middel van eenige dunne en zachte verwen, een' ongemeenen welstand toevoegt. En gelijk geene deelen der Kunste hem ontvluchten, zo weet hij zijne dingen in het schilderen elk naar deszelfs aart een gepaste schoonheid bij te zetten, brengende daarin nu eens Zonneschijn, dan weder duistere of vuurige Luchten, naar dat het werk zulks vereischt. Men vindt 'er beesten in, als koejen, honden en anderen, zeer natuurlijk naar 't Leven gedaan, met eenige Historiën. Hoewel nu alles niet te zeer met werk overladen is, staat het echter ongemeen en bij uitstek wel, en (naar mijn oordeel) onverbeterlijk. Somtijds ziet men in zijne Stukjens eenige Poeltjens of Watertjens met kroos, liesen en kruiden bewassen en met daaröp drijvende kanne-bladeren en bloemen: Op de voorgronden brengt hij doorgaands eenige heerlijke groot-soortige kruiden of in 't wild groeiënde breê-bladers of anderen, wel gehandeld en in geen groote meenigte.

Hij

Hij portretteert zelden of nooit, om zijn' geest niet te hinderen in het geene, daar die op valt.

De kunstrijke *Joän Muller* heeft verscheiden' zijner dingen, *Ordinantiën* en Beelden, met de pen door hem geteekend, en daar nä met witte en zwarte olie-verwe opgehaald in het koper gesneeden, en de vermaarde *Saenredam* noch meerder, want deeze groot vermaak en genoegen in deszelfs teekeningen hebbende, besteedt zijn uiterste vlijt, om dezelven met de ets-naalde welstandig en fraai te voorschijn te brengen. Onze Bloemaart is nu, 1604, in zijn 38ste jaar, en wordt zulks aanstaanden Kerstdag.

Hij is een man van een' stillen inborst en bekwaam gedrag, en zo verliefd op *Pictura*, dat hij met de uiterste drift al haar schoon tracht op te speuren, en haar met *bloemen* der Kunste opgetooid te voorschijn te brengen; Zij van haaren kant is hem wegens zijne *bloem-aartige* schildering niet weinig genegen en steeds zijn gunstige vriendinne, waarömze uit rechte dankërkentenis den roem van zijnen naam niet binnen de muuren van *Utrecht* besloten blijven, maar denzelven over de gansche wereld verspreiden doet door de alles-ziende en opspeurende Lucht-bodes, die 'er heure snel-vliegende wieken en duizend tongen toe gebruikt, en zijn' naam in het *Kabinet* van het Geheugen, bij die van andere vermaarde Schilders der Onsterffelijkheid zal toewijden, werwaard *Atropos* met heure verderffelijke schaar nimmer toegang krijgt (*).

PIE-

(*) Hij heeft binnen *Utrecht*, zijne woonplaats, het tijdelijke *Vaarwel* gezegd in 't jaar 1657. Drie Zoons bleeven hem na, Kornelis, Frederik (Adriaan zegt Houbr. I. D. bl.

PIETER KORNELISZEN VAN RYCK,

Die geenen onder onze Kunst-oefenaars, die zich in vreemde Landen met naame in *Italië* een' geruimen tijd opgehouden hebben, brengen bij hunne tehuis-komst doorgaands eenige nieuwe wijze of opschik van Werken mede, die de gemeene Nederlandsche in schoonheid en voortreffelijkheid te boven gaat, ofte waarin zich eene meer dan gewoone geestigheid en fraaiheid vertoont.

Dit

bl. 44.) en HENDRIK. De twee oudsten zijn kunstige Plaatsnijders geweest: de jongste *Hendrik* was een braaf Schilder en Dichter. Zie ook HOUBR. I. D. bl. 44 en 45. Het geheele werk van ABRAHAM BLOEMAART bestaat uit verscheidene honderden van prenten, meest door *H. Goltzius*, *J. Saenredam*, *Willem Isaaks Swanenburg*, *P. Galle*, *Jacob Matban*, zijne Zoons, *Kornelis* en *Frederik Bloemaart*, en anderen gesneeden. Eindelijk heeft hij ook verscheidene braave kweekelingen voortgebragt, namelijk NIKOLAAS KNUPFER, GERARD HONDHORST, JAN en ANDRIES BOTH en KORNELIS POELENBURG. *Medeged. Berichten.* Zijn Portret is in de Plaat VV. n. 1. te zien. Onder zijne afbeelding in den voorigen druk leest men,

Pictor naturâ est, usus vix ille magistro;
Arte est egregiis nec tamen inferior.
Pinxit aves, naves, homines, herbasque, ferasque
Et latos flores FLORIDUS *innumeros.*

't Wil zeggen:

Natuur was uw Meestres, gij met de Kunst geboren,
ô BLOEMAART, daar u schier geen Meester evenaart.
Al wat 'er leven heeft, of wat u komt te voren,
Maaltge even kunstig; des maakt gij uw' naam u waard.

Dit is het, dat men ook bevindt in de handeling van PIETER VAN RYCK, een Schilder geboortig van *Delft*, die aldaar de Teeken-kunst begon te leeren bij JACOB WILLEMSZ. (*), doch na verloop van

(*) Zijne beeldenis komt voor in de Plaat KK. n. 5. Hij wordt doorgaands JACOB WILLEMSZEN DELFT genaamd, is te *Delft* geboren en was een braaf Portret schilder. In 't jaar 1592 schilderde hij een Rot Schutters, dat te Delft op den Doele noch te zien is. Zich zelven met zijne Huisvrouw en drie *Zoons* heeft hij in één Stuk levens-grootte verbeeld. Hij overleed in zijne Geboorte-stad in den jaare 1601, in hoogen ouderdom [*A. Houbr.* stelt hem onder 't jaar 1577. I. D. bl. 61. doch dan zoude hij jong moeten gestorven zijn, en zijn stuk op den Doele in den ouderdom van 15 jaaren hebben geschilderd, dat niet te denken is]. Hij liet drie Zoons na, die hij allen in de Kunst onderweezen heeft. De oudste was KORNELIS JACOBSZ. DELFT, die noch eenigen tijd van Meester *Kornelis Kornelisz. van Haarlem*, (gelijk wij in 't leven van deezen gezien hebben) geleerd heeft; hij liet ook een' Zoon na, genaamd NIKOLAAS KORNELISZ. DELFT, een Glas-schilder. De tweede Zoon van JACOB was genaamd ROCHUS JACOBSZ. DELFT; hij was een braaf Portret-schilder. De derde Zoon heette WILLEM JACOBSZ. DELFT, te Delft geboren in den jaare 1580, op den 19 van Slagt-maand; deeze trouwde met eene dochter van *Michiel Janszen van Miereveld*, heeft ook de meeste Portretten van *Miereveld* in 't koper gebragt, zijnde hij een zeer kunstig Plaat-snijder, en overleed te Delft op den 11 van Gras-maand 1638, in den ouderdom van 58 jaaren, nalaatende een' Zoon, even als zijn Groot-vader, JACOB WILLEMSZEN DELFT geheeten, en ter wereld gekomen binnen Delft op den 24 van Lou-maand 1619. Hij werd ook een kunstig Portret-schilder; onder andere Stukken heeft hij voor den Krijgs-raad te Delft de Opper- en Onder-*Officiers* van een Rot Schutters geschilderd, 't geen op den Doele geplaatst werd. Hij was Veertig-raad en Haven-meester te Delft, en stierf aldaar op den 12 van Zomer-maand 1661, zijnde des maar 42 jaaren oud geworden. Op zijn Graf werd na zijn' dood eene fraaje marmeren Graf-tombe opgerecht.

van maar 2 maanden van de Kunst afgerukt, en aan een andere bezigheid gebragt en gehouden werd, den tijd van drie jaaren; toen kwam de lust weder in hem op, en hij werd tot de Kunst als gedreeven, te recht komende bij eenen HUBRECHT JACOBSZ. (*), een goed Schilder en *Portretteerder* te Delft. Hij was in de Teeken-kunst zes maanden doende, en tusschen beiden ook veeltijds in het schilderen en aan de verwen.

Daar na begaf hij zich met zijn' Meester naar *Italië*, en bleef 'er niet minder dan 15 jaaren, werkende onder en met veele Meesters, voor Prinssen, Grooten, Prelaaten, Monniken, Nonnen en allerleië menschen in meest alle Italiaansche Steden en Plaatsen, zo in olië-verw, als op de natte kalk.

In deezen jaare 1604 is hij een man van 36 jaaren (†), woonende nu te *Haarlem*, daar hij verscheiden fraaie dingen in 't groot en klein gedaan heeft; onder anderen eene Keuken, [of Eet-kamer] waar in de Historie van *Lazarus* en den *Rijken-man* afgebeeld wordt, en is te vinden buiten Haarlem tot de *Zieken* (§). Eindelijk heeft hij op een

(*) HUBRECHT JACOBSZ., ook GRIMANI gebijnaamd, (naar den *Doge* of Hertog van *Venetie*, welken naam zijne nakomelingen ook hebben gehouden) is in Italië geweest, bragt 'er wel 10 jaaren met schilderen door bij gemelden *Doge* van Venetie, die veel werk van hem maakte, gelijk hij een braaf Portret-schilder was. Hij overleed te *Brielle*, in 1629.

(†) Dus zoude onze PIETER VAN RYK in 't jaar 1568 geboren zijn.

(§) Versta hier door 't zogenaamde *Leprozenhuis te Zieken*, van ouds de *St. Jacobs Kapel* genaamd, thands het Haarlemmer *Pest* en *Dolhuis*. AMPZING *Beschrijving van Haarlem* bl. 409.

3
W W.

een zeer grooten doek eene Keuken geschilderd met veelerlei gevogelte, en andere dingen, benevens verscheidene Beelden, Beesten en Gedierten. Zijne manier van schilderen is fraai, en wijst genoeg uit, dat hij *Bassans* dingen veel nagevolgd heeft; hij is zeer vaardig en aartig van handeling. Zijne Werken, die veel hier en daar gezien worden, getuigen en bewijzen, dat hij een groot Meester in onze Kunst is, zo in *Ordinantiën* als in Beeld-werk en 't Portret-schilderen.

FRANCISCO BADENS.

Wij hebben in onze dagen de Schilder-kunst in de Nederlanden zien veränderen van gedaante, en wel zeer ten goede, met naame in de kleuringen, *karnatiën* of vleeschächtigheid der Beelden en in de diepsels, zo dat men nu niet meer ziet die steen-kleurige graauwheid, of bleeke en koude visch-kleurige verwe, zijnde die gloeiënde vleeschkleur der lighaamen en vleeschächtige diepsels nu veeläl in gebruik geraakt.

Hier toe heeft Francisco Badens niet weinig geholpen, welke te Antwerpen in 1571 geboren, noch maar vijf jaaren oud was ten tijde van den Spaanschen overval en woede, in die Stad, in den jaare 1576 op den 4 van Slagt-maand, gepleegd (*). Zijn Vader die in dit loopende jaar 1604 te

(*) Wanneer de Spaansche Soldaaten bij mangel van betaaling aan 't muiten geslagen, die schoone en rijke Koop-stad des nachts overvielen, stormender-hand, grootelijks door lafhertigheid der *Waalen* en andere inliggende benden, daar in kwamen, en 'er zo een jammerlijke plondering aanrechten

te *Amsterdam* overleeden is, kwam kort na den gezegden overval in *Holland* over, zo dat onze *Francesco* van kindsbeen af te *Amsterdam* heeft gewoond, zijn' Vader tot Leermeester hebbende, die een gemeen Schilder was, en buiten dien geen anderen Meester.

Hij ondernam intusschen eene reis naar *Italië*, en vertrok in gezelschap van *Jakob Mathan*, den Schoon-zoon van *Goltzius*, en bleef 'er omtrend vier jaaren.

Te huis gekomen en te Amsterdam de eerste zijnde, welke die jongste schoone wijze van schilderen hier in het Land bragt, werd hij daaröm van de jonge Schilders *de Italiaansche Schilder* genoemd, want zijne manier van schilderen is zeer schoon, vloeiënd en gloeiënd, en hij een uitneemend Meester, beide in 't schilderen van Historiën en in troniën, en Portret-stukken. Ik heb, dit jaar 1604, van hem te Amsterdam gezien in zijn eigen huis een tamelijk groot Stuk van *Bathseba*, zig baadende, terwijl aan haar een brief wordt gebragt door een oude Koppelaarster, die haar intusschen iet in de ooren vezelt of luistert, met meer naakte Vrouwen en andere omstandigheden, dit Stuk is zeer uitneemend, bevallig, zacht en aartig geschilderd, fraai van kleuring en goed van *ordinantië*.

Men

zeden, dat HOOFT in zijne *Nederl. Hist.* verhaalt, dat sommigen deezer muitelingen zich een gansche rusting van goud en zilver lieten maaken, uit hunnen veröverden buit. Deeze vermeestering ging verzeld van een grouwelijk bloedbad onder de inwooners, van welken 'er bij de 10000 sneuvelden, zijnde meer dan 600 huizen en voornaame Gebouwen (daaronder het Stadhuis) door de, bij deeze allerdeerlijkste omstandigheden, noch woedende vlammen verteerd.

Men vindt veelen van zijne Portret-Stukken, die uitmuntend zijn, waar van eenigen in *Ordinantiën* van Historiën te pas zijn gebragt, ook veele Banketten of Gastmaalen, en Nacht-mommerijen, waarin de hedendaagsche en nieuwerwetsche kleeding of dragt gezien wordt, daar hij stout in is. Ten huize van *Kornelis van der Voort*, Amsterdamschen Schilder, is van hem een Stuk op den Italiaanschen trant, van twee gelieven die te zamen zingen, terwijl de Vrijer daar onder op de luite speelt (*).

Ik zoude van meer dingen, zo hier als elders, hebben konnen aanwijzing doen, indien ik niet verhinderd ware geweest en in mijn voorneemen gestuit, door de tegenwoordige Schilders of Kunstenaars zelven, welken ik zeer weigerende vond, in mij, zo als ik verlangde, recht bescheid te geven, zeggende zij [uit zedigheid], datze niet verre genoeg in de Kunst waren, om te mogen verdienen, onder

aan-

(*) De Afbeelding van Francesco Badens, kan men zien in de Plaat WW. n. 1. Onder die in den voorigen druk staat dit vers:

Addit Picturae melius [te] nemo colores,
Qui verus color est, noscis imaginibus.
Tu pictor doctus; multum est novisse colores.
Delicias doctas pingis & Italiae.

Dat is;

Geens Schilders tafereel met eeler verwen praalt!
Wie wist de Naakten recht natuurelijk te treffen?
Dan; toenge, ô Badens, had Itaalje doorgedwaald,
Kwam hier die schoone smaak; des moet men u verheffen.

andere groote Meesters te worden genoemd of gerekend. Dus, om dat de reeds overleedenen mij niets konden zeggen, en de noch levenden mij weinig bescheid wilden geeven, heb ik wind en stroom meest tegen, en des geen gemakkelijke reis gehad.

FRANCESCO heeft noch een' broeder gehad, JAN geheeten, die te Antwerpen in 1576, veertien dagen na den Spaanschen overval, was geboren. Deeze had eene reis naar *Italië* gedaan en was dermate in de Kunst gevorderd, dat men zich zijns verwonderde en wat groots van hem verhoopte. 'T geluk had hem, zo wel in *Duitsch-land* als *Italië*, overäl toegelachen, en zich deszelfs gunstige Vriendinne betoond; want hij was om zijne Kunst bij de meeste Grooten in achting, eer en aanzien, en werd treffelijk en edelmoedig beloond; doch bij zijne terugreis keerde het hem den rugge niet alleen, maar wierp hem gansch ter neder; want in Nederland op zijn eigen paard, wel uitgedoscht en met een stijve beurs te huis komende, werd hij door de roofzuchtige Zoons van den ruwen *Mars* van dit alles beroofd en gevangen genomen; des hij eindelijk weder uit hunne handen en te huis geraakt, dit ongeval dermaate, ter harte nam, dat hij 'er de teeringe van zette, waarään hij in 1603 is overleeden.

DAVID

DAVID VINCKEBOONS.

Indien mijne gezegdens niet verdraaid of verkeerd, maar naar waarheid overgebragt worden, zo vertrouwe ik, dat niemand van mij zeggen zal gehoord te hebben, dat ik mij ooit wegens mijne Kunst beroemd, of ten minsten uitspoorig gepreezen hebbe; want ik laat mijn werk vrijelijk te voorschijn komen, zo als het is, ten einde dat zelve getuige zij en aan den dag legge, hoe groot of klein mijn Kunst-vermogen zij. En kan 't zich zelf niet prijzen, laat het zich beleefdelijk veröntschuldigen, op dat het noch gepreezen noch gelaakt moge worden. Mijne eigen kundigheid of oordeel volge ik wel, wanneer ik van de oefenaars onzer Kunste met onderscheid spreeke of van hunne Werken schrijve, doch met bescheidenheid doe ik het, en als iemand, die dezelven niet genoegzaam oordeelt, om daar op een zeker vonnis te vellen; daaröm vermijde ik de Kunstenaars tegen elkanderen te vergelijken, of iemand derzelver laf en kinderächtig te verächten, of den eenen hemel-hoog op te vijzelen, op dat de ander zich 'er des te laager bij vertoonen zoude. Ja zelfs wanneer ik in de huizen [en *Kabinetten*] der Kunst-minnaaren kome, geeve ik eerst acht en verneeme, (ten einde geen misslag te begaan, dien men zou konnen berispen) wat Kunst-stukken en welker Meesteren Werken daar als de besten en uitmuntendsten bij den anderen zijn gevoegd; want, of ik al vermeene eenig verstand van de Kunst te hebben, en daaröp al wat te konnen aangaan, zo ben ik echter overbodig om het algemeen gevoelen van grooter Kunst-kenneren te volgen.

Dit

Dit is de reden, waaröm ik niet kan nalaaten hier te gewagen van DAVID VINCKEBOONS, in 't jaar 1578 te *Mechelen* geboren, welke noch maar een klein kind zijnde, naar *Antwerpen* is overgevoerd, en op 't einde van zeven jaaren met zijne Ouders in *Holland*, en wel te *Amsterdam*, is komen woonen, daar hij noch op den huidigen dag zijn vast verblijf houdt. Zijn Vader was een redelijk Water-verw-schilder *Philips Vinckeboons* genoemd, en is binnen Amsterdam in 't jaar 1601 overleden. DAVID begon met water-verw te werken bij zijn' Vader, hebbende nooit eenig ander Meester gehad, doch sloeg naderhand tot de olie-verw over en hield 'er zich bij, vallende meest op klein werk, gelijk hij aartige Beeldjens van treffelijken welstand maakt. Voor eerst vindt men te Amsteldam van hem bij den Kunst-lievenden Heer, *Joän de Bruin* in de *Kalverstraat*, twee fraaie Stukjens. Het een is eene *Kruisdraaging* met ongemeen gewoel en toeloop van allerlei slach van menschen, zo als zodanige Historie vereischt. 'T ander eene *Boeren-kermis*, mede vol aartige en kluchtige Beeldjens, daar benevens Paarden, Huizen, Boomen en Landschap, dat zeer zijn werk is: beiden zijn zij wel uitneemend gedaan.

Hij heeft noch twee zeer aaartig uitgevoerde Stukjens gemaakt, welken naar *Frankfort* zijn overgezonden voor de Heeren *Caijmocx*, welker een een Landschap is, daar *Christus* den blinden op den weg geneest, 't ander eene Boeren-bruiloft. In 't Oude-mannen-huis te Amsterdam in het Kantoor ziet men van hem een groot Stuk, veertien voeten lang, en agt hoog; dit verbeeldt de Loterij voor het zelve Godshuis in den nacht gehouden, met de plaats en bijstaande huizen naar 't Leven,

vol

vol gewoel van allerlei volk met Lantaarnen en andere lichten, alles is 'er zeer fraai en goed gedaan. Het is in den jaare 1603 door hem geschilderd.

In het loopende jaar 1604 heeft hij voor *Jan van Koninxloo*, mede een Schilder, twee Stukjens onder handen, zijnde het een eene Prediking van *Christus*, en 't ander eene Boeren-bruiloft, wel gestoffeerd met uitneemend fraai werk, zo van Beeldekens in soorten, als Huizen, Schepen en Landschap, ook goed van *Ordonnantie*.

Verscheidene Landschappen met Beeldjens in hedendaagsen dragt en andere voorwerpen zijn van hem geteekend, en in 't koper gebragt door *Nicolaas de Bruin*, die een zeer goed slach van Landschapsnijden heeft; deezen zijn aan ijder genoeg in handen en overbekend, en konnen getuigenis van zijn vernuft in de Kunst draagen.

David, gelijk zijn lust hem tot meer deelen van de Kunst aanzet, heeft in zijn begin zich tot de water-verwen en *Miniatuur* begeeven, en zijn uit zijne handen verscheidene zeer bevallige en mooie dingen, als beestjens, [of bloedelooze diertjens] vogelen, visschen, boomen en anderen naar 't Leven gekomen. Van gelijken heeft hij, niet zonder geluk, het Glas-schilderen ondernomen, en al iet, dat geestig staat, daar in gedaan; even als dat geene, dat door hem met het graaf-ijzer of etsnaalde in 't koper gebragt is, zijnde het verwonderenswaardig, dat hij zonder onderwijs zo veel daarin vermag, ofschoon hij van deeze dingen zijn werk zo niet maakt, gelijk hij van 't schilderen met olie-verw doet; zijnde het te bejammeren, dat de Man voor zijne fraaie en geestige Werken, naar de daar aan besteedde Kunst, vlijt, arbeid, en tijd en naar ver-

dien-

dienste, niet, dan veel te min, beloond wordt. [Zie zijn Portret in de Plaat XX. n. 1.]

Verscheiden Nederlandsche Schilders thands in Leven zijnde.

Terwijl de roekelooze en voor de Kunsten verderffelijke *Mars* met zijn donderend en bliksemend oorlogs-tuig onze Nederlanden doet schudden en daveren, op eene zo vreesselijke wijze, dat den Tijd, van hoe grijze ondervindinge hij moge zijn, zijne graeuwe hairen te berge rijzen, moet het ijder verwonderen, dat onze vrede en voorspoedminnende Schilder-kunst in 't midden deezer woede, onder onze Nederlanders noch zo veelen vindt, die zich aan haar toewijden, welken zo ikze allen afzonderlijk wilde beschrijven, mijn Boek tot een onmaatige dikte zouden doen zwellen.

Dewijl ik dan zoeke te eindigen, zal ik alleenlijk eenigen derzelver aanroeren en bij naame noemen, zo veelen mij in gedachten komen, of bekend zijn.

Eerstelijk komt dan hier Kornelis Floris, Zoon van *Kornelis Floris* (*), Beeldsnijder en Bouw-kunstenaar van *Antwerpen*; deeze is een voortreffelijk Schilder en Beeld-snijder, mede tot Antwerpen woonächtig. De kunst van dezen Man is daar ter plaatse niet genoeg naar verdiensten bekend of beloond, want hij stout en veerdig in de Kunst is.

To

(*) Deeze was de Broeder van den voorbeschreeven Frans Floris; dus dan de hier bij *Van Mander* aangehaalde Kornelis Floris tegen *Frans Floris* Oom gezegd heeft.

Te *Utrecht* heeft men eenen PAULUS MOREELSEN (*), een Schilder, die bij naame een Meester is

(*) Hij is te *Utrecht* geboren in 't jaar 1571; dus hij in 1604, toen *Van Mander* dit schreef, een Man van 33 jaaren zal geweest zijn. Hij was Raad in de Vroedschap, ook Kameraar en Thesaurier der Stad *Utrecht*, en een zeer kunstig Schilder, hij heeft ook hout-sneeprenten uitgegeeven. Veelen zijner Historiën komen in prent uit, door *Jan Saenredam* en andere voornaame Plaat-snijders in koper gebragt. Hij was in *Italië* geweest, hebbende zich daar zeer geöefend in 't Schilderen van Historiën, maar t' huis gekomen, vloeide hem allerwegen zo veel portret-werk toe, dat hij al 't andere moest laaten vaaren, of weinig daar in konde doen. Hij was zo goed een Bouw-meester als Schilder, zijnde de, naar de regelen der Bouw- en Krijgs-bouwkunde, kunstige *St. Katrijne*-poort te Utrecht naar zijn bestek gebouwd, voor welke noch van buiten op den gevel de voor-letters van zijn' naam PM. pronken. Hij was gehuwd met *Antonia van Wintershoven*, en had uit dat huwelijk een' Zoon met naame *Hendrik Moreelsen*, die zich naderhand door zijne geleerdheid een' naam gemaakt heeft onder de Utrechtsche Geleerden: dees werd geboren, op den 17 van Winter-maand 1615, binnen zijne Vader-stad. Onze PAULUS liet deezen zijnen Zoon op de Stads-scholen zich oefenen in de beginselen van de Griekfche en Romeinsche taale, deezen doorgekomen, zond hij hem (daar was toen noch geen Hooge Schole, die eerst in 't jaar 1636 opgerecht is) naar *Harderwijk*, om zijne Studiën te volbrengen; hier ter plaatse hoorde hij de beroemde Mannen, *Isaak Pontanus* en *Antonius Mattheus*. Toen nu die van Utrecht op hun *Gymnasium* of Doorluchte School den Harderwijkschen Hoog-leeraar *Mattheus* beriepen, om daar het Roomsche Recht te onderwijzen, volgde hij zijn' Meester naar zijne geboorte-plaats; doch gong ook naderhand de Leidsche Hooge Schole bezoeken, genietende daar het onderwijs van de Geleerden, *Salmasius*, *Heinsius* en *Vinnius*. Eindelijk liet de Vader hem eene reis naar Vrankrijk doen, en is hij daar op de Hooge School van *Bourges* door *Edmund Merillius*, een zeer vermaard Rechtsgeleerden, tot Meester in de Rechten bevorderd. Nu had onze PAULUS het genoegen, van zijn' gelief-

is in 't *Portretteeren*; men ziet verscheidene Portretten van hem, en hij heeft weder anderen onder han-

den Zoon in zo jonge jaaren versierd te zien met verscheidene nuttige Weetenschappen, onder welken de Rechtsgeleerdheid uitmuntte, die in hem gepaard gongen met eene edele en vrijmoedige Welspreekendheid, betonende hij zulks door eene openlijk gedaane Redevoering, waarin hij den Magistraat van Utrecht prijst, wegens deszelfs loffelijke pogingen (in den jaare 1634) in de oprechting eener Doorluchtige Schole beweezen; waar over deeze zijne goedkeuring en welgevallen betoonde, door hem met een fraai Boek, dat met de wapens der Stad pronkte, te beschenken op den 5 van Lou-maand 1635. Met veel grond dan kon onze PAULUS alles groots van deezen zijn Zoon, nu even 20 jaaren oud, verwachten, zo de Hemel hem het leven spaarde; maar hoe onverwacht wordt veeltijds de hope der stervelingen afgesneeden? Zijne levens-lamp had uitgescheenen, en de dood ontrukte deezen braaven Vader aan den uitmuntenden Jongman in den jaare 1638, en dus in den ouderdom van 67 jaaren. De bedroefde Zoon bezorgde zijn welverdienden Vader een staatige en treffelijke uitvaart, hij werd te Utrecht, daar hij Raad en Schepen gestorven was, begraaven. Zijne afbeelding kan men zien in de Plaat YY. n. I.

De jonge *Henrik Moreelse* werd 5 jaaren daar na in den jaare 1643, buitengewoon en overtollig Schepen der Stad Utrecht, en in 't volgende jaar op den 25 van Lente-maand op de thands opgerechte Hooge Schole te Utrecht, tot Hoogleeraar in de Rechten aangesteld, welk ampt hij 10 jaaren lang voortreffelijk waargenomen heeft. In den jaare 1646 werd hij uitgekipt, om de zaak der Stad Utrecht met de twee voorzittende Leden van Staat, bij den Prinse van *Oranje* in 's Hage te verdedigen. Hoe groot zijne welspreekendheid was geächt, blijkt daar uit, dat men onder de Hoog-leeraaren juist aan hem, die een Rechts-geleerde was, den post opdroeg, om in den jaare 1647, den Prins van Oranje, *Willem* den II., als Stadhouder met eene openlijke Redevoering geluk te wenschen: dat hij dit tot het uiterste genoegen verrichtte, blijkt uit de gifte van 150 guldens, door den Magistraat aan hem op den 19 van Zomer-maand ge-

2
YY.

handen, die meeſterlijk zijn, als den Graaf en de Gravinne van *Kuilenborg* ten voeten uit, en rijkelijk levens-grootte. De Huis-vrouw van Sr. *Knotter*, welke een fraaie en wel gehandelde tronie is, en vee-

gedaan. In het jaar 1652 tot Raadsheer in 't Hof *Provinciaal* aangeſteld zijnde, bleef hij zijn Ampt van Hoog-leeraar waarneemen, tot dat 'er een ander in zijne plaats was aangeſteld, naamelijk tot den 25 van Gras-maand 1654, wanneer hij met een plechtige Redevoering van de Hooge Schole afſcheid nam. In den jaare 1655, is hij aangeſteld tot een Lid van dat Gerechts-hof, dat over de geſchillen tuſſen de onderdaanen van de Spaanſche Nederlanden, en die van dit nieuwe Gemeenebeſt recht uitſprak, gemeenlijk *Chambre demipartie* genaamd. In 't jaar 1661 werd hij verkoren tot Raad in de Vroedſchap, 't geen hij onder voorwaarde, van altoos weder zijn Ampt van Raads-heer te konnen aanvaarden, aannam; kort hier op werd hij van wegens Utrecht afgevaardigd ter Generaliteits Reken-kamer, en op den 1 van Wijn-maand 1662 tot Burgemeeſter der Stad Utrecht verkoren, welk aanzienlijk Eer-ampt hij 2 jaaren met lof bekleed heeft, zijnde hij toen omtrend 47 jaaren oud. Toen was het, dat hij alle zijne vlijt beſteedde, om zijne vaderlijke Stad op te ſieren en derzelver aanzien en luiſter te vermeerderen; hierom zocht hij 't door te dringen, dat de Stad uitgelegd werd, en maakte deeze ſchoone zaak door een uitgegeven Werkje ſmaakelijk, grondende zich op verſcheidene redenen. Dit Werk nochtans is ſchoon men 'er reeds de hand aan geſlagen had, om de volgende rampſpoedigen tijden en den Engelſchen Oorlog, blijven ſteken. Na 't eindigen van zijn Burgemeeſterſchap nam hij weder zijne oude plaats in het Hof, hebbende zich in alle deeze aanzienelijke en hooge Eer-ampten als een verſtandig en onbaatzuchtig Rechter en Regent gedragen, met welken lof hij (te vroeg helaas!) ten grave daalde, zijnde hij overleeden op den 21 van Bloeimaand 1666, oud 51 jaaren; hij ligt begraven in de Buur-kerk te Utrecht, in welke dit Lofſchrift ter zijner gedachteniſſe gevonden wordt:

veele anderen meer. Hij is een Leerling van *Michiel Miereveld* van *Delft*, en als noch een redelijk jong man.

Te

Viro amplisf.

Quem rara virtus, doctrinæ & vitae integritas per omnes bonorum gradus ad summum dedit,

HENRICO MORELSE P. F. J. C.

Urbis Trajecti Consuli, Curiæ Provincialis Senatori, in consilio litibus judicandis inter Hispaniarum Regis & Fœderati Belgii cives, delegato,

H. M. P. M. M. P.

Omnibus bonis flebilis & desideratus obiit A. D. XII. *Kal. Junii* CIƆ IƆ CLXVI.

Justum & tenacem propositi virum
Nulla mente quatit solida.

Dit grafschrift (om niet langer te zijn) behelst zijn voorverhaalden roem van geleerdheid enz.; zijne eer-ämpten; zijn betreurd afsterven, en wordt gesloten met een versje naar *Horatius*, tot lof van zijnen moed en zijne zucht voor 't Recht.

De geleerde *Grævius* heeft op zijn afsterven eene schoone Lijk-rede plechtig gehouden. Wij konden niet nalaaten zo veel te zeggen van deezen HENDRIK MOREELSE, bij gelegenheid, dat wij aan zijn' Vader moesten gedenken, en dat om 's mans bekoorende verdiensten; de Lezer neeme het aan als een Tusschen-bedrijf, dat, schoon buiten het bestek van 't Stuk, 't geen hier alleen verhandeld moest worden, echter op zich zelf niet onäangenaam is. Wij hebben dit gedeeltelijk uit het Latijnsche Levens-verhaal, te vinden bij den geleerden Heer KASPAR BURMAN in deszelfs *Trajectum Eruditum* bl. 231—234.

Voorts schijnt onze PAULUS MOREELSE ook een Plaat-snijder in koper geweest te zijn, vermids LE COMTE hem op de Lijst

van

Te *Haarlem* is eene (*) FRANS PIETERSZ GROBBER, borger daar ter plaatse, een uitneemend goed *Portretteerder*, die tusschen beiden ook *figuuren* schildert, en, als 't noodig is of te pas komt, zijn vernuft door fraaie borduur-werken toont; hij is een Leerling geweest van *Jaques Savrij*, daar hij echter niet, dan een weinig van 't Landschap-schilderen, geleerd heeft. Verscheidene *Portret*-stukken, grooten en heel kleinen zijn hier en daar van hem te vinden, die der Kunst en den geenen, wien zij verbeelden, voldoening geeven.

Noch is 'er te *Haarlem*, en van daar geboortig KORNELIS KLAASZ (†), die de Zeevaart en andere han-

van die Schilders stelt, die veele Stukken voor verscheidene Meesters gesneeden hebben. II. D. bl. 604.

(*) Deeze FRANS PIETERSEN GROBBER, of liever GREBBER, is te *Haarlem* geboren, zijnde een braaf Portret-schilder geweest, die verscheidene Korporaalschappen of Rotten Schutters heeft vervaardigd, welken te *Haarlem*, nevens meer andere dingen van hem te zien zijn. In 't jaar 1648 was hij noch in leven, maar door zijn hooge jaaren niet meer in staat om te schilderen. Hij heeft veele wakkere Leerlingen nagelaaten, onder anderen zijne dochter MARIA DE GREBBER, zeer ervaren in 't *Perspektijf* en 't schilderen van Historiën, Vruchten en Bloemen; en zijn' Zoon PIETER FRANSZ DE GREBBER, die ook een treffelijk Schilder geweest is, zo in Historiën, als Portretten enz. Hij heeft ook veele Bijbelsche Historiën in 't koper geëtst, welke prenten door de Liefhebbers noch in achting gehouden worden; zij zijn op een half vel, groote Beelden. *Medeged. Berichten.*

(†) Voluit KORNELIS KLAASZEN VAN WIERINGEN genaamd, is te *Haarlem* geboren, schilderde behalven Zeetjens en Zee-havens, beiden met Schepen, ook fraaie Landschappen, rijkelijk met Beelden gevuld. Veelen zijner Teekeningen en Schilderijen zijn door *Klaas Jansz. Visser* in 't koper gesneeden, welke prenten bij de Kunst-minnenden en kun-

hanteering verlaten hebbende, aan het teekenen- en schilderen is gegaan, en wel van Schepen, met het geen daar toe behoort, bewijzende door zijn verwonderlijken geest, als van de Natuur tot de Schilder-kunst geschikt te zijn. Hij verstaat zich bij uitstek op de takeling, touwen en alle scheeps-gereedschappen en toebehooren, hebbende reeds eene zo goede handeling en fraaie vaste wijs van het trekken der touwen, dat hij hier in voor niemand behoeft te wijken.

Te *Amsterdam* woonen ook twee Antwerpenaars en Gebroeders: Bernard en Paulus van Somer. Bernard is gehuwd aan de dochter van *Aart Mijtens*, welke hij uit *Italië*, daar hij eenige jaren gewoond heeft, mede bragt, zijnde een goed *Portret*-schilder, als mede fraai in *ordinantiën*. Paulus, noch vrijgezel, is ook treffelijk in alle deelen der Kunst, zo in *Portretten* of Vindingen.

Binnen dezelve Stad bevindt zich noch een zeer goed Meester in 't *Portretteeren*; zo ik 't wel heb is hij van *Antwerpen* geboortig: zijn naam is Kornelis van der Voort (*), die aartig en bevallig Werk maakt, dat zeer wel staat: hij is noch een jong man in 't best van zijn leven.

In 's *Gravenhage* bevindt zich Evert Krynsz. van der Maas, die onlangs uit *Italië* is gekomen, en zich te *Rome* eene schoone, geestige en vaardige

kundigen veel geächt worden. Hij is te Haarlem ook overleeden in het jaar 1635. *Mededed. Berichten.*

(*) Korn. van der Voort, geboren te *Amsteldam*, is een van de uitmuntendste Portret-schilders geweest, en heeft verscheiden braave Leerlingen aangekweekt; onder anderen *David Bailly* van *Leiden*, die tot het jaar 1608 bij hem leerde. *Mededed. Berichten.*

ZZ

ge manier van schilderen heeft aangewend, zo in Historien als *Portretten.*

Ik moest voorál niet verzwijgen een zeer goed *Haagsch* Schilder en Portretteerder, RAVESTEIN (*) geheeten, die eene schoone handeling heeft.

Noch is te *Haarlem* een Jongman, AART JANSZ. DRUIVESTEYN (†), wel ervaren in Landschap en Beeldjens; doch die de Kunst maar oefent, als hij eens lust heeft.

Voorts te *Delft* eene JACQUES DE MOSSCHER (§), wel

(*) Zijn volle naam is JOHANNES RAVESTEIN, en zijn Portret kan men zien in de Plaat WW. n. 3. Hij kwam in 's *Hage* ter wereld in 't jaar 1572, daar hij ook overleed in 1657. Van zijne hand zijn aldaar noch verscheidene zeer groote en kunstige Stukken te zien op den Schutters Doele, met levens-groote Beelden, onder allen een groot Stuk, verbeeldende de Officiers en Schutters van 't jaar 1616; noch een Stuk, daar de Heeren van den Krijgs-raad iet van de Heeren van de Regeering schijnen te verzoeken, geschilderd in 't jaar 1618; en een derde groot Stuk vol Officiers en Schutters. Op 't Raadhuis in 's *Hage* is noch eene ongemeen kunstige Schilderij van hem, verbeeldende den Magistraat van 's *Gravenhage* van het jaar 1636. *Mededeel. Berichten.* Zie voorts van deezen RAVESTEIN den Heer VAN GOOL in deszelfs *Nieuwen Schoub.* I. D. bl. 15 enz., die hem omtrend het jaar 1580 geboren stelt.

(†) Hij is in 't jaar 1577 te *Haarlem* geboren; in den jaare 1611 werd hij Raad in de Vroedschap en is vijfmaal Burgemeester geweest; hij was een fraai Landschap- en Beesten-schilder; doch oefende de Kunst, gelijk te begrijpen is, enkel uit kunst-liefde. Hij overleed op den 5 van Oogst-maand 1627. *Mededeel. Berichten.* Dus is die Heer omtrend 50 jaaren oud geworden; even oud stelt hem ook de Heer HOUBR. I. D. bl. 61. doch doet hem sterven in 't jaar 1617, zonder 't jaartal zijner geboorte te melden, naar alle waarschijnelijkheid bij misslag of drukfeil. Zijn Portret is in de Plaat ZZ. n. 1.

(§) 'T Portret van JAQUES DE MOSSCHER is in de Plaat XX. n. 2.

wel geschikt tot, en ervaren in alle deelen der Kunst'.

En te *Alkmaar* een goed Schilder, THONIS ADRIAANSZ. geheeten, en niet minder NIKOLAAS VAN DER HECK (*), van 't geslacht van *Marten Heemskerk*, en Leerling van *Jan Nagel*; deeze bijzonder in Landschap.

Delft heeft noch voortgebragt en binnen zijne muren een uitneemend Jongman, PIETER GEERITSZ. MONFOORT genaamd, van goeden geslachte, die uit enkelen lust, doch met veel nauwkeurigheid, de Kunst oefent, en een Leerling van *Michiel Mierevêld* is, bij wien hij echter maar een half jaar geleerd heeft; hij is omtrend 25 jaaren oud. Hij beneerstigt zich om de schoonheid der Schilder-kunste en verwen in haaren hoogsten trap na te speuren; uit eigene vinding beproeft hij verscheidene wij-

(*) NIKOLAAS VAN DER HECK is een uitneemend Landschap- en Historie-schilder tevens geweest. Geboren te *Alkmaar*, schilderde hij daar op de Schepens-kamer drie Stukken. Het eerste, daar den *Batlluw* van Zuid-Holland het hoofd wordt afgeslagen. Het tweede, daar de Rechter in den stoel zit, die met het vel van deszelfs Vader omhangen is; en het derde, *Salomo*'s eerste Recht, allen fraai geschilderd en wel waardig te beschouwen. Hij heeft veel meer andere zo Historiën, en Zin-beelden als Boere-kermissen geschilderd. In 't jaar 1631 en volgenden was hij noch in bloei. Ik weet niet, wanneer hij gestorven is, maar wel, dat hij een' Zoon nagelaten heeft, MARTEN HEEMSKERK VAN DER HECK, die in 't Schilders-gild te Alkmaar kwam, den 8 van Herfstmaand 1653, en meest Landschappen met oude en vervallen Gebouwen, ook wel Gezichten naar 't Leven schilderde. *Medeged. Berichten.* In 't Leven van HEEMSKERK wordt gewaagd van eenen *Jaques van der Heck*, Neef van *Heemskerk*; deeze zal mogelijk de Vader van onzen NICOLAAS zijn geweest, en zijn' Zoon naar HEEMSKERK hebben laaten noemen en bij denzelven de Kunst leeren.

wijzen; hij teekent tusschen beiden ook op blaauw papier en doet zijne dingen met hoogsels en diepsels uitkomen. Hij is niet voorneemens veel in zijn' leeftijd voor den dag te brengen, maar wel iet ongemeens.

Dezelve Stad heeft te voorschijn gebragt, en dezelve *Miereveld* aangekweekt PIETER DIERIKSEN KLUYT: zijn Vader was een ongemeen liefhebber en kenner van allerleie bloemen, aan wiens zorge en opzicht, als een Voedsterling van *Flora*, dan ook de *Leidsche* Kruid- en Bloem-hof toevertrouwd was, die ook over de bloem-lievende honich-bijen en den honich een geleerd Boek in de Nederduitsche taale geschreeven heeft. PIETER, zijn Zoon, wendt zijn uiterste vlijt aan, om in de Schilderkunst tot volkomenheid te geraaken, en is zeer geestig in het uitvinden, teekenen en schilderen.

Ik achte, dat veel meer jonge geestige lieden (*) hier

(*) Aan 't einde van dit Werk van *Van Mander* is in den voorigen druk noch een Schilder afgebeeld; onder dat afbeeldsel vindt men dit Opschrift en Vers:

JACOBUS BINCKIUS GERMAN. PICT. ET SCULP.

Binckius ingenio qua finxit, pinxit & idem,
Et scalpsit: certant ars, manus, ingenium.
Cum tua sint docté parvis expressa Tabellis,
Artis censori, credito, magnus eris.

't Welk zo veel wil zeggen als:

O BINCK, uw vindingen zijn schoon, en vol verstand,
Gij schildert, etst, of snijdt: een Kenner prijst de hand.
Uw Kunst, uw' hand, uw geest is altoos even vaardig,
Uw kleine Stukjens zijn, geloof mij, achting waardig.

hier plaats zouden verdienen, die mij of niet voor het geheugen komen, of wel noch onbekend zijn; doch deezen wensche ik, dat zij zich zodanig in de Kunst zullen bevlijtigen, dat de Faam hunne naamen waardig moge achten, om door haar alömme

Uit het opschrift blijkt, dat hij een Duitscher is; hij heeft, op zijn' hoed tegen den rand aan, eene afbeelding van een Griekschen of Romeinschen Gedenk-penning, in zijne hand een toegerold papier, of eene teekening, en voor onder zijn' mantel of tabberd laat zich een doods-hoofd zien, afhangende van eene keten, die onder het kleed over zijn schouder gaat; achter hem doet zich even als een Romeinsch Gebouw op: alle teekenen van de voorwerpen, waâr omtrend deezen BINCK 's kunst-oefening meest verkeerde; voorts ziet men uit het Vers, dat hij ook een Plaat-snijder geweest is, en zijn werk gemaakt heeft van kleine Stukjens te schilderen, of van *miniatuur*, veelal naar zijne eigen vinding. Hij schijnt ook afbeeldingen van vermaarde Mannen in koper gebragt te hebben, gelijk wij in 't Leven van *Lukas Gassel van Helmond* I. D. bl. 115. aanteekenden, dat hij deezen Schilder naar 't Leven geteekend en in 't koper hebbe gebragt.

Voorts is 'er niet aan te twijffelen, of verscheidene braave Schilder-helden zullen hier en daar, bijzonder in den vroegsten tijd, het nauwkeurig onderzoek en der naspeuringe van onzen *Van Mander* ontsnapt zijn. Ook zijn 'er zekerlijk zulken geweest, wier naamen en Kunst ras in vergetenheid geraakt zijn, om dat ten hunnen tijde geen Schrijver van hun gewaagde; waar door de draad tot verder onderzoek voor de volgenden afgesneeden is geworden: niet ongelijk aan de Krijgs-helden van den alöuden Tijd, van welken HORATIUS l. 4. *Od.* 3. aartig en krachtig zegt;

Vixêre fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacbrymabiles
Urgentur, ignotique longa
Nocte, carent quia vate Sacra.

me

Waar

me uitgetrompet te worden, waar door het hun niet zal missen, in het Boek der loffelijke en onsterffelijke nagedachtenis bij de nakomelingschap te blijven.

Zo ik nu iemand te hoog en boven verdiensten heb geroemd naar sommiger oordeel, zij mogen 'er door aangeprikkeld worden, om den door mij gegeeven lof waardig, en zodanigen, als ikze gesteld heb, te worden.

Eindelijk is mijn wensch, dat ik bij niemand, wegens mijn gedaanen arbeid, ondank moge behaalen, 't zij wegens onvolmaaktheid, of dat 'er hem iet in mochte mishaagen; maar ook, dat niemand zich ijdelijk verheffe op de Kunst, die ik voorheen *eene schaduwe van 't rechte wezen* en *eene bloem* hebbe genoemd; daar 't *Leven* zelfs niet meer is, dan een *voorbijgaande schaduwe*, en *ongestadige bloeme des velds*. De alvernielende Dood ontneemt op 't laatst, ja rukt den Vorsten hunne *Scepters* of

Waar van de zin is deeze:

Hoe meenig Held heeft, lang voor Agamemnons tijd,
Met Ajax fieren moed, Ulisses Oorlogs-listen
Zijn Vaderland van juk en slavernij bevrijd;
Maar ach! dier Helden dood is nooit naar waard' beschreid,
Wijl volgende Eeuwen niets van hunne glorie wisten.
Een nooit verklaarde nacht heeft voor hunn' schoone daên,
Het zwart gordijn van zo veele eeuwen heen geschoven,
Hunn' naam, geslacht, en stand, en lof te niet doen gaan;
Om dat geen Dichter in hunne eeuw is opgestaan,
Om hunnen luister aan 't geweld des Tijds te ontrooven.

of Rijksstaven, en den Schilders hunne pennen en penseelen uit de handen: hoe noodig is het derhalven, dat men met gezetten ernst die beste en Goddelijke Kunst behertige, en met der daad leere beöefenen, welke in 't lief-hebben [van God boven alles (*)] en zijnen Naasten als zich zelven bestaat, als een zeker pad ter eeuwiger Zaligheid leidende.

Ik zoude van de kunstige Glas-schilders, Plaatsnijders en Nederlandsche Vrouwen, die het penseel gehandeld hebben, hier al vrij wat konnen bijvoegen, dan vermids ik aan dezelven, of wel de voornaamsten, voorheen hier en daar in de Levens der Schilders hebbe gedacht, en ik mijn Boek onder de hand vrij dik geworden bevinde, zo laat ik het bij mijn eerste voorneemen blijven, 't geen was, om alleen van de Schilder-kunst en van Schilders te spreeken of te schrijven; waar bij komt, dat ik denke, dat het, daar ik de Werken van anderen hebbe beschreeven, nu haast tijd zoude worden, dat ik zelf ook tot mijne penseelen wederkeerde, om de proef te neemen, of ik ook iet goeds voor den dag konne brengen.

Dit waarlijk zo zijnde, legge ik ten gevalle van de Kunst mijn vermoeide pen neder, die ik haar en alle haare edele beöefenaars ter eere en ten gevalle, als mede tot onderwijs, opwekkinge en vermaak van de schilderende Jeugd hadde opgevat, met besteeding van veel tijd en moeite gebruikt, en tot mijne niet geringe schade en nadeel afgesleeten hebbe. Doch 't is de lust, die mij dit Werk

(*) Deeze woorden zijn bij *Van Mander* niet, maar mogelijk uit den text uitgevallen.

Werk heeft doen aanvangen, vervolgen en voleinden.

Einde van 't Schilder-boek.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

NB. *Onder aan 't Aanhangsel van* K. VAN MANDERS *Schilders-boek vindt men noch hoofdzakelijk het volgende:*

De Lezer zal somtijds ook bevinden, dat ik, achter aan, jongere leevende Schilders voor ouderen hebbe gesteld; zulks is geschied, door dat ik na eenigen heb moeten wachten, te weeten na bescheid van hun leeven; 't welk ik hoope, dat de Lezer mij ook ten beste zal afneemen.

[*Met een versje op deezen zin:*]

Men dwaalt en mist veeltijds, wat vlijt men mag besteeden.
Mijn Werk is ook niet vrij, noch zuiver van gebrek;
Des ik mijn feilen niet voor 's Leezers oog bedek,
Maar zeg, dat kwaad bericht en schrift mij dwaalen deeden.

Einde van het tweede en laatste Deel.

HET

HET LEVEN VAN KAREL VAN MANDER, Schilder en Dichter.

D*us verre hebben wij U*, gunstige Lezer, *de* Levens der vermaarde Hoogduitsche en Nederlandsche Schilders *volgends den lei-draad en zin van onzen* K. VAN MANDER *voorgesteld*:

Het staat aan U te beöordeelen, in hoe verre deeze treffelijke Man, in het beschrijven zijner Kunst-genooten, der verwachtinge van de Kunst-minnaars en Lees-gierigen van zijnen tijd moge beäntwoord hebben. Wij twijffelen niet, of hij zal bij U verdienen den roem van een' bij uitstek onzijdigen Schrijver, en die veelen zijner Kunst- en Tijdgenooten der vergeteenheid ontrukt heeft, wier naamen en Kunst-gedachtenis thands daardoor in den Tempel der eedle Schilder-kunste voor eeuwig staan te prijken, schoon veelen hunner Werken door den alles sloopenden Tijd of eene onstuimige woede zijn vernield; en hij, die voor anderen zo veele Gedenk-teekens heeft opgericht, doch wiens zedigheid het niet toeliet, iet van zich zelven te melden, overwaardig geächt worden, dat men hem (indien 't doenlijk is) zo treffelijk eene Eere-zuil stelle, als zijne Verdiensten, Kunst en vlijt, die 'er stoffe genoeg toe opleveren, vereïschen.

Dit heeft den Schrijver van 't Leven van K. VAN MANDER, *'t geen wij achter zijne Werken in den*

druk

druk van 1618 *vinden, tot zulken arbeid aangespoord; dit zet ook ons nu aan, om het voetspoor van deezen te volgen, zullende wij (als in het Werk van* K. VAN MANDER *geschied is) de nu bijna anderhalve eeuw oud zijnde Nederlandsche sprake en stijl naar de hedendaagschen beknoptelijk trachten over te brengen, meenende dit (en wij konnen niets meer) aan de gedachtenis van dien Lof-waardigen Levens-beschrijver der Kunst-schilderen schuldig te wezen.*

Ware het niet [dus vangt de Schrijver aan] eene groote ondankbaarheid, wakkere Lezer, dat ik in de assche der vergeetenheid zoude laaten versmooren de nagedachtenis van zo waardigen Man, wiens gedienstigheid hem, met verzuim en achterstelling van eigene bezigheden, en des tot deszelfs merkelijke schade, heeft doen beschrijven de regels, welken de Leerlingen der Schilder-kunste in acht hebben te neemen, en dezelven met leerzaame zede-lessen (*) paaren; ja die daarenboven de voornaamsten der vermaarde Schilders noch na hunnen dood doet leeven, enze onsterffelijk maakt door middel van eene zo gelukkige als kundige pen, die met volkomene en levendige trekken hunne Levens en Werken afmaalt.

Noch minder ware dit te verschoonen, nu zich eene zo gunstige gelegenheid opdoet, het herdrukken

(*) Dit ziet op het Werk van onzen VAN MANDER, *de Grond der Schilder-kunste* genaamd, voor aan in deszelfs Schilder-boek, in 1618 gedrukt, te vinden.

ken naamelijk van VAN MANDER 's Schilder-boek, zijnde de eerste druk zo wel gewild en zo ras en schoon uitverkocht geweest, dat 'er nauwelijk een afdruk, tot eene proeve noodig, is overgebleeven. Ziende dan, dat iemand zich tot het herdrukken aanbood, docht het mij, niet alleen niet ongerijmd, maar zelf gansch voegelijk en behoorlijk, dat men in deezen Nieuwen Druk aan KAREL gedachtig ware; aan hem, die bij zijn leven de lang-verstorvenen (als 't ware) uit den duisteren graf-kelder deed verrijzen, en met eer en luister bekleed te voorschijn komen. Des ik mij van wegen mijn gewisse schuldig en verplicht vond, hem even zo te doen, als hij anderen gedaan heeft, dat is (K. VAN MANDER) zo luisterrijk te vertoonen en den nakomeling over te laaten, dat nog de alvernielende Dood, nog afgunstige Nijd zich zullen konnen beroemen, hem met zijn' naam en aandenken van de aarde verdelgd te hebben; hem voor eeuwig op aller tongen te doen leeven en een onsterffelijke Eere-kroon op te zetten; waartoe het mij mogelijk wel aan magt, maar niet aan bereidwillige geneigdheid zal ontbreeken.

Maar, ô waardige *Man der* Mannen, hoe zal ik beginnen den roem van uwen doorluchtigen geest uit te trompetten? uwe edelmoedigheid, uw' deftigen, eerlijken en leerzaamen aart te beschrijven? Is 't geen verwaandheid in mij, met mijne laage en aard-gezinde gedachten de hemelsche verrukkingen van uwen geest te willen vatten; als gij de Goddelijke zaken in de H. Schrifture vervat, zo gelukkig in uwe Gezangen hebt weeten in te vleijën, dat den Zangeren het harte geroerd werd, en zij dezelven met veel hartelijkheid uitgalmden? Wie heeft in uwen tijd in godvruchtige Gedichten u geëvenaard?

haard? Wat is 'er in ſtaat om de gemoederen der menſchen met meer zoetigheden aan te doen en hen meer te verheugen, dan uwe *guldene Harpe* met haare verlokkende ſnaaren gedaan heeft? Wiens hert werd niet verluſtigd door uwe Chriſtelijke Liederen, die gij zo bevallig wiſt op te deunen, dat de naklank daarvan in de zielen der hoorderen noch eene onuitſpreekelijke vreugde veröorzaakte?

Dan ſlae ik weder mijne oogen op uwe Werken, de vruchten van uw verheven verſtand, 't welk gij zo edel en uitmuntend hebt aan den dag gelegd, door uwe nooit naar waarde geroemde Kunſt-ſtukken der Schildering, zo ſtae ik in twijffel, waar mede ik zal beginnen; vermids gij in 't eene zo wel als in het ander boven uwe Tijd-genooten hebt uitgemunt. Maar hoe! de reden zegt mij, dat ik aan beiden gelijk recht doen, en beginnen moet van u zelven, die de bron en ſpringader zijt, waar uit die zijn voortgevloeid; 't paſt mij dan eerſt te melden, uit welk Land, van welke Ouders en Geſlacht gij afkomſtig zijt; en wanneer gij het eerſte daglicht hebt aanſchouwd.

Karel van Mander dan is geboren in het jaar onzes Heeren 1548, in Bloei-maand, op een Zondag, in een Dorp *Meulenbeeke* genaamd, gelegen in een luſtige vallei van omtrent 9 mijlen in den omtrek, wel bezet met huizen, en pronkende met vermaakelijke velden, boomen, boſſchen en laanen, door de milde Natuur voorzien van verſcheidene meiren en doorvlietende beekjens, die den aanvalligen grond beſproeïen: 't ligt in het midden van 't Graafſchap van *Vlaanderen*, een mijl van *Thielt*; even ver van *Iſſeghem*, *Putthem* en *Rooſebeke*. In dit Dorp werden, voor deszelfs vernieling door de *Malkontenten* of misnoegden onder het aanvoeren

van *Montigny*, 1500 weerbaare Mannen gemonſterd.

In de (*) Roede van *Thielt*, behoorende onder de *Kaſſelerij* van *Kortrijk*, is deszelfs Vader, *Kornelis van Mander*, langen tijd Ontfanger en *Baillieuw* geweeſt van den Heer of Leenman van 't voorſ. Dorp, en was 'er woonachtig in zijn eigen Huis, bezittende Hoven en Landen, die hij aan anderen in huure uitgaf, en wezende een Man van Leenen, Poorter van *Kortrijk*, en verſcheidemaal *Hoofd-punter* (†) van de voorzegde Kaſſelrije, ook was hij één Vrijlaat van 't *Brugſche Vrije*; overmids hij een Heerlijk Leen bezat, waaronder noch agt mindere of Achter-leenen behoorden. Dit Heerlijk Leen, of deeze Heerlijkheid was voorzien met een wel bewald Huis, met verderen opſtal van gebouwen tot berging van vruchten, beeſten enz., rondöm beſingeld in zijne eigen landen, waters, boſſchen, bogaards en vijver, met een Koorn-wind- en watermolen, en lag in de *Parochie* van *Kolskamp*; zijnde dit Stuk Goeds hem door deszelfs Huis-vrouw ten huwelijk aangebragt, die *Johanna van der Beke* was genoemd. Hij was een dapper en ſtrijdbaar man, gelijk hij, zich aldus met de zijnen in de beroertens kwijtende, getoond heeft, blijkende zulks uit de geſchiedeniſſen of ontmoetingen, die bewijsbaar zijn, en hier ter neder konden geſteld worden, werde zulks niet kortheidshalve gelaten.

Van

(*) *Thielt* is een Vlek, 4 uuren van *Kortrijk*; de *Roede van Thielt* is eene ſtreek Lands, daar onder gehoorig; zij vervat 19 dorpen, en behoort nevens de Roeden of Landen van *Meenen*, *Deinze* en *Harlebeek* onder de Kaſſelrij van *Kortrijk*.

(†) Dat is *een van de 4 Raads-heeren, die den Hoog-baljuw van de Kaſſelrij van Kortrijk toegevoegd zijn*.

Van deeze Ouders is onze KAREL VAN MANDER ten dage voorschreeven geboren. Hij is gedoopt in de Kerk van *Meulenbeeke*, en over den doop geheven door Jonkheer *Charles de Beir*, die hem den naam in 't Fransch CHARLES liet geeven, dan, door gewoonte en Lands-wijze, als ook om 't gemak van uitspraak, werd hij doorgaands KAREL genaamd.

Deeze was zijne intrede in het traanendal deezer wereld, en zijne afkomst uit twee oude en adelijke geslachten *van Mander* en *van der Beke*. Dan, wijl men in Vlaanderen de tijtels en herkomst van moederlijke zijde niet rekent, zal ik den Leezer van zijn Vaderlijk oir meerdere aanwijzing doen, welks oudheid en Adeldom blijkt uit zeker oud schrift op *pergament*, berustende in 't Klooster *ten Eikhoute* te *Brugge*, 't geen in 't Latijn dus luidt:

Reverendus in Christo Waltherus Van Mander, Episcopus Ecclesiæ Tornacensis, quæstionem inter Fratres & Sorores Divæ Trudonis, habitantis ad magnum pontem lapideum, via Oostcampiana (vulgo: de Groote steenebrugge) *composuit tam ad mobilia, quam immobilia bona, una cum Abbate Dulcis vallis (vulgo* Suetendaele), *& fratres in Abbatia, nunc Quercuum (vulgo:* ten Eekhoute) *Brugam transposuit, jussu & petitione Theodorici Elsatii, Comitis Flandriae, Anno Domini* M. C. C. XLVIII. *mense Augusto.*

Of in onze Spraake:

De in Christus eerwaardige Walter [of Wouter] *van Mander Bisschop der Kerke van Doornik, heeft, tevens met den Abt van Suetendaele het verschil tusschen de Broeders en Zusters van Ste Truien, gelegen aan de groote Steenen brugge op den Oostkampschen weg, zo*

wel belangende hunne reppelijke, als onroerende goederen, in der minne bijgelegd, en heeft de Broeders van de Abtdije ten Eekhoute naar Brugge overgebragt, op last en bevel van Dirk (of Diederik) *van der Elsas* (*), *Grave van Vlaanderen, in 't jaar onzes Heeren* † 1248 *in Oogstmaand.*

Dus zijn 'er in den tegenwoordigen jaare 1617, laatstleeden Oogst-maand, 369 jaaren verlopen, dat deeze *Walter van Mander* Bisschop te Doornik was. Ook is 'er geweest eene *Gualtier van Mander*, Zoon van *Glaude*, Broeder van Mr. *Jan van Mander*, Ridder, Over-grootvader van onzen *Karel*, die Proost van de L. Vrouwe-Kerk tot Brugge was, en om zijne geleerdheid en welspreekendheid van den Grave, *Filips den Goeden*, als Gezant is gezonden, tevens met den Bisschop van *Terwaenen*, om

(*) *Eslatius* schrijft de Levensbeschrijver, doch 'er is niet aan te twijffelen, of Graaf *Dirk van der Elsas* worde hier gemeend, uit het huis van de Hertogen van *Opperlotharingen* afkomstig; want in 1129 werd eene *Dirk van der Elsas*, Zoon van den Hertog van Opperlotharingen, die ook *Dirk* geheeten was, in Vlaanderen tot Graaf uitgeroepen; deeze Graaf Dirk stierf in 't jaar 1168, nalaatende een Zoon *Filips* geheeten, die in 1192 kinderloos stierf, en door wiens Zuster en Erfgename, *Margareet*, Vlaanderen bij huwelijk weder in het huis van *Henegouwen* is gekomen. Dit zo zijnde, moet 'er bij †. een misslag in 't jaartal van 1248 zijn, alzo dit Graafschap om deezen tijd geweest is onder *Willem*, *Guy* en *Jan*, Zoonen van *Zwarte Margareet van Henegouwen*, Dochter van de voornoemde *Margareet* en *Boudewijn* den 9den van *Henegouwen*. 'T was voorts de bovengemelde *Dirk van der Elsas*, die in 't jaar 1148 uit het H. Land is gekomen, en van daar medegebragt had het H. Bloed des Heeren, 't welk nog te *Brugge* in de Kapel van 't *H. Bloed* bewaard en vertoond wordt.

om het huwelijk in Engeland te sluiten tusschen *Hendrik*, Prins van *Wallis*, en de dochter van *Jan van Bourgonje*, voor welk gezantschap hij door den gemelden Gave edelmoedig begiftigd is. Men ziet in de voorschreven L. Vrouwe-kerk noch deszelfs Graffchrift op een' metaalen Zark, waar onder hij begraven ligt. Aan deeze Kerk heeft hij ook uit zijne goederen verscheidene dingen besproken: onder deezen eene goud-lakensen Kazuiffel, die zo kunstig als kostbaar geborduurd was met verscheidene Beeldjens en het wapen van *Van Mander*, zijnde een witte Zwaan met opgeheven vleugelen op een zwart veld, zwemmende op water, met een gouden kroon of band om den hals. Dit wapen is aan de VAN MANDER 's door *Filip den Goeden* gegeven, om dat zij 't Vaderland in den Oorlog tegen de *Schotten* en *Engelschen* goeden dienst gedaan hadden. Het is met zijn' helm, *timber*, (*) en kwartieren in Vlaanderen op veele plaatsen te zien geweest, en noch te zien op een blaauwen Zarksteen midden in de Kerk van *Meulenbeeke*; ook gegoten op de Klokken, die in den hoogen spitsen toren hangen: Een bewijs van de doorluchtige afkomst van onzen VAN MANDER, die zo bekend is, dat het mij onnodig toeschijnt, meer daar van te berde brengen.

En waarlijk zoude ik hier ophaalen het overgroot getal der heldhaftige en vermaarde Mannen, of eene lijst maken van de deugdzaame en Godvruchtige Vrouwen uit dit geslacht gesproten, en den roem bij hen, door veele vrome daaden, en groote diensten, hunnen Vorsten en den Vaderlande bewee-zen,

(*) Of pluimaadje op den helm.

zen, zo rechtmatig verkreegen, met bijvoeging van hunne loffelijke deugden, bezetene staaten en waardigheden, het zoude een dik en groot boek konnen vullen, zo lastig voor mij om te schrijven, als voor u om het te leezen. Des laat ikze aan hunne plaatse, en keer weder tot mijn bepaald bestek.

KAREL (als gezegd is) in de Parochie van *Meulenbeke* gewonnen, was de tweede Zoon en Kind zijner Moeder, die hem met eigene borsten gezoogd heeft, en opgevoed nevens zijnen oudsten Broeder *Kornelis*, die een zachtzinnig en gezeglijk Kind was, dienst-vaardig en neerstiglijk zijner Ouderen huishouden en welvaart voorstaande en betrachtende.

Doch KAREL van een hooger en levendiger geest gedreeven, onthield zich van alle geringe en laage zaaken, gong in wakkerheid van verstand, in vlugheid van begrip, in aartige boerterijen en voorstellingen zijne tijdgenooten verre te boven, laatende de Natuur al vroeg in hem ontwaar worden, dat zij iet bezonders met hem voor hadde; want de Kinderen, volgends 't zeggen van *Plutarchus*, die hunne kinderspelen verlaaten, en uit zich zelven wezenlijke zaaken, en die boven hunne jaaren zijn, zoeken, geeven daar door te kennen, dat men iet groots van hun mag verwachten; ook ziet men veel, dat het geen, waaröp in rijper jaaren de lust en geest valt, al van kinds gebeente af een voorwerp van redeneeringen en 't meeste vermaak is. Des menschen geneigdheid is niet te bedekken, zij openbaart zich zelf, hoe menze tragt verborgen te houden, en in welk vat zij zich ook moge bevinden, niet ongelijk aan den vreugd-wekkenden wijn, die, wanneer zij in leevende vaten gekomen is, zich ook straks door vrolijke deuntjens, grap-

pen of zottemijen, laat hooren en des zich zelf verklapt.

Even eens gong het met onzen VAN MANDER, die noch heel jong en als geboren Schilder, zo dra zijns Vaders dienst-meiden de muuren hadden gewit, straks daaröp, met houtskool, roode of andere aarde, wat hij maar best bekomen konde, derzelver boeren-vrijers kwanswijs afbeeldde, den eenen met eene scheeve, lange of gebochelde neus, den ander' met een grooten bult op den rug, daar een uil op zat, of met scheeve beenen en groote stompvoeten, schrijvende daar bij hunne naamen. Dit maakte dan die deerns wel eens boos, die 't niet verzuimden aan deszelfs Ouders te zeggen; dan ons Kareltje wist dat kluchtje haast effen te maken. 'T gebeurde ook eens in de winter bij een strenge vorst, dat hij in den morgenstond voor der Zonnenopgang aan een' van zijns Vaders dienstknechten beloofde, een schamper liedje te maaken op deszelfs Vrijster, die denzelven wat bits bejegend had, doch wist met eene aartigheid daar eene voorwaarde bij te voegen en hem die te laaten volbrengen, hier in bestaande: dat hij zijn bloote tong tegen een ijzer van den born-put moest houden, terwijl dat KAREL een *Paternoster* of *Ave Maria* uit zou leezen, [om 't werk te doen gelukken] waartoe dit slecht-hoofd heel gereed was, verlangende zich over de preutsheid van zijn Meisje door een liedje, waarin zij wakker stond bespot te worden, te wreeken; ondertusschen begon ons *Kareltje* te leezen, en vroor den zot zijne tong aan 't ijzer vast, zo dat hij die daar af willende trekken, schreeuwde en kreet van pijn, en ze daaröp met geweld afrukkende, geen kleinen lap vels in de loop liet zitten, 't welk in de aanschouwers geen gering gelach veröorzaakte, zo

over de eenvoudigheid van deezen knecht, als 't behendig bedrog van den Jongen. Maar aartiger klucht heeft hij eens aangevangen met een' van zijne buurjongens, die om zijne wonderlijke grappen gaarne met hem te doen hadden: 't was een kind van eene Weduwe, die deezen haren Zoon dien zelfden dag een' witten langen karsaijen rok, dien zij voor hem had laaten maaken, nieuw uit de naald, had aangetrokken, waar mede hij, gelijk 't den kinderen eigen is, wonder mooi was, en zich van KAREL liet bekijken; welke het pakje zeer prees, doch den jongen wist wijs te maaken, dat de Snijder het had vergeeten te boorden; doch, indien hij zo lang wilde stil staan, hij zoude dat wel haast verrichten, 't welk van den sul toegestemd werd, daarop tijt KAREL te werk, en neemt het sap uit krieken, (waar van het toen de tijd was) maakende daarmede van rondom twee boorden, en daarenboven op de zijden voor en achter fraaje Kapellen, vergeetende ook de mouwen niet.

De jongen dus verguld, waande dat hij wel kostelijk uitgestreeken was; doch deeze grootsheid zou hem duur bekomen hebben, bij aldien onze jonge Schilder dat met een andere aartigheid niet voorgekomen was; want deeze voorziende, dat de jongen bij zijne t'huiskomst zekerlijk wat voor de billen stond te krijgen, met te meer grond, om dat, te dier tijd de jongens veel laater in de broek komende, ook hun pak te makkelijker op te ligten was, beloofde den sukkel een deel krieken te geeven, als hij zich op zijn achterste ook wat wilde laaten schilderen; dit weigerde het kind lang; doch besloot 'er eindelijk na groote beloften toe. Doe nam KAREL den jongen, zette hem met de billen naar de Zon gekeerd, op dat zijn Schilder-werk

te eerder zou opdroogen, en maakte met het zelfde kerssen-nat daar op een lelijke en grijnzende duivels-tronie. Toen dit droog was, gaf hij aan *Joosje* zijn beloofde krieken, die met groote vreugde op een' galop naar zijn Moeder keerde, toonende hoe fraai hij opgeschikt was; de goede Vrouw dit ziende, maakte zich kwaad, krijgt de roe om *Joosje* wat te geven en ligt hem de rokken op; maar op 't zien van dat leelijk duivels-bakkuis, liet zij de roe uit haare hand en zich zelven in onmagt nedervallen, roepende echter noch: *Och Sinte Marten! Patroon van Meulenbeeke, sta mij bij!* Door het gerucht schoot voort de een en ander toe, en werd de Vrouw wijs, hoe haar zoontje daar aan gekomen was; waar door *Joosje* vrij raakte; en kwam de Klucht en klagte ter oore van *Karels* Vader, 't welk geen kleine stof tot lachen verschafte.

Karel werd ondertusschen ouder, nochtans voortgaande in 't bedrijven van veele belachelijke en geestige potsen, ook niet verzuimende nu en dan eenige mannetjens en gedichtjens op deezen en genen, of in 't wilde, te maken, zo in 't school op zijn Schrijf-papier, als t' huis en op de wanden en wegen. Des de Ouders en Bloed-vrienden ziende den jongen met een aartigen en werkzaamen geest begaafd, hem met zijnen broeder *Kornelis* tot *Thielt* in de Latijnsche schole bestelden, waar hij de *Grammatica* en *Syntaxis* leerde, en was al vrij ver daar in gevorderd, niettegenstaande al zijn dichten en teekenen, 't geen hij toch niet kon nalaten, toen zij te raade werden om deeze of gene reden de jongens van daar te nemen, en ze te *Gend* bij een' Franschen Schoolmeester te bestellen, waar *François van Mander* hunlieder Oom, als daar woonächtig

tig zijnde, het oog en opzicht op hun had. Hier bleeven zij eenige jaaren, in welken tijd KAREL zijn rijmen en teekenen niet vergat, vermids het hem eigen en aangeboren was.

De Vader en Oom zulks overweegende, vonden derhalven raadzaam, hem bij een fraai Schilder te besteeden, ten einde hij de Kunst in derzelver gronden mogte leeren, terwijl 'er zijne zinlijkheid toch toe overhelde, en bestelden hem bij eenen *Lukas de Heere*, die een fraai en verstandig Schilder en Dichter was. Hier nam *Kareltje* wel aan in 't rijmen en schilderen beiden, naar den korten tijd, dien hij 'er bleef, twijffelachtig is het intusschen, waaröm de Vader hem van daar nam?

Althands hij werd voor de twede reize besteld bij zijn tweeden en lesten Meester, een kunstig Schilder binnen *Kortrijk*, genaamd *Pieter Vlerick*. Bij deezen was hij iet meer dan een jaar metter woon, te weeten in de jaaren 1568 en 1569, gedeeltelijk te *Kortrijk*, gedeeltelijk te *Doornik*; want *Vlerick* vertrok toen ter tijd van de eerste naar de laatstgenoemde plaats met zijn huishouden, gelijk dit door onzen KAREL, in deszelfs *Schilder-boek*, [I. D. bl. 278 enz.] verhaald is; in 't Leven van deezen Schilder.

Hieröp kwam onze Schilder en Dichter weder in zijns Vaders huis en oude wooning dicht bij de Kerk te *Meulenbeke*, begeevende zich nu meer tot het dichten en schrijven, dan tot schilderen. Hij stelde des verscheidene Zinne-spelen op, als een van *Noäch*, doe hij de Arke bouwde, de menschen tot bekeering aanmaande wegens den naakenden Zond-vloed, de dieren vergaderde, ter Arke ingong, eene Duive en eene Rave uitzond, Gode offerhande deede na den uitgang uit de Arke; alles zeer bevallig en aar-

aartig, geschikt met veele personaadjens. Voorts schilderde hij op een groot zeildoek veele doode lichaamen van op 't water drijvende menschen en dieren; dit werd over het tooneel getrokken, en water met handpompen over een huis mede op het tooneel gebragt, 't geen zo veel vochts gaf, als of het sterk geregend had, zo dat veelen der omstanders en kijkers, in grooten getale uit de omliggende steden en dorpen, om dit Spel te zien, toegevloeid, verre te rug moesten wijken, niet konnende beseffen, van waar dit water komen mogte: Veele oude lieden weenden en waren in de ziel met medelijden aangedaan over de dooden, en met zorge over de noch levenden, schijnende wezenlijk, dat de Ark op 't water dreef; zo behendig en natuurlijk had KAREL dit bedacht en toegesteld, daar hij ook langen tijd mede bezig was geweest. Doch in deeze dingen had zijn broeder *Kornelis* geen groot genoegen, wien 't aangenaamer zoude geweest zijn; dat KAREL hem in den Lijnwaad-handel behulpzaam ware geweest; dan deeze wist hem tegen den hoog-tijd van Pinksteren echter zo te beleezen, dat *Kornelis* alles, wat hem tot het Spel nodig was, zelf bekostigde, waaröp de Moeder zeide: *Gij zijt noch zotter dan Karel, want hield gij uw geld in uw koffer, hij zou zulk Spel niet speelen.* Hij maakte mede Klucht-speelen op eenige Historien onder de boeren, ook sommige Tafel-spelen, *Refereinen* (*) en Liedjens, zo in 't Geestelijke als Wereldlijke, beide jok en ernst; want van alle Kameren der Rederijkers, uit alle oorden van Vlaanderen bekwam

(*) *Refereinen* zijn huppelende Liedjens, in welke alle de Zang-versen veeltijds met de zelfde woorden of slot eindigden.

kwam hij Kaarten, en maakte Gedichten, daar een prijs op gesteld was; gelijk hij ook zeer veel Tinwerk tot eere-prijzen gewonnen had. Onder zijne spelen is dat van *Nebukadnezar*; wanneer namelijk die trotsche Vorst uit zijn Koningrijk verstooten werd, en in de wildernis met de redenlooze dieren 't gras des velds at, tot dat hij, weder bedaard en bij zijn verstand gekomen, in zijn Rijk hersteld werd; dat van den Koninglijken Profeet *David*, zijnen wijzen Zoon *Salomo* in 't Rijk bevestigende, en hem de bestekken en aftekeningen tot den opbouw des Tempels gevende. Dat van *Salomo*'s eerste Recht-spraak; van *Hiram*; van de Koninginne van *Scheba*, die, om de wijsheid van deezen Prins te hooren, en deszelfs groote heerlijkheid te zien, uit haar land gekomen was enz: ; hoe hij eindelijk, door verleiding der vreemde Vrouwen, zich aan Afgoden-dienst schuldig maakte. Dit laatste spel is te *Meulenbeke*, op den Pinksterdag, wel met 90 Personen, of *Akteurs*, kemelen en ander gedierte sierlijk en treffelijk uitgevoerd; wezende het Tooneel zeer konstig en fraai toegesteld, en speelende daar in *Adam van Mander* zijn jongste broeder voor *Salomo*, eene rol van ongemeene grootte. Tot het zien van dit zelve Spel waren meest alle hunne bloedmaagen uit *Gend*, *Brugge*, *Kortrijk*, *Oudenaarden* en andere plaatsen, ook veele kijkers uit de naastbij-gelegen Dorpen aangevloeid.

Hier door werd Karel alom bekend, en schilderde onder de hand voor den een' en anderen, ook om in Kerken of Huizen te plaatsen of op te hangen. Tegen de aanstaande bruiloft van zijne Zuster, had hij *eene Bruid van Christus* en eene Klucht gemaakt; en voor dat hij zijne reis naar *Rome* aannam, maakte hij noch twee Spelen, 't een was van

den

den Afgod *Bel* te *Babel*, en 't ander van de *Wijsheid* en de *Dwaasheid*, [een Zinne-spel]: deezen zijn, terwijl hij in *Italië* was, het eerste tot *Thielt* en 't laatste tot *Meulenbeke* gespeeld en vertoond.

In het jaar 1574 kreeg KAREL van zijne Ouders verlof om naar *Rome* te gaan. Voor zijn vertrek maakte hij een gedichtje van afscheid. Men gaf hem reiskledeeren en geld in de beurs mede; doch zond hem noch eerst eens naar *Gend*, bij zijn' Oom *Francois van Mander*, die verzocht was hem te onderrichten omtrend zijn' reistogt, en hoe hij zich zou hebben te gedraagen, geduurende zijne uitlandigheid; want deeze Oom had ook een Italiaansche reis gedaan.

Dus sloeg hij op weg in gezelschap van eenige jonge edellieden, die hij echter onderweg moest laaten heen' reizen; wijl 't hun niet gelegen was, na hem te wachten, als die in veele Steden op den doortocht eenigen tijd doorbragt, met de Meesters en hunne Kunst-werken te gaan bezoeken en bezichtigen. Hij kwam volkomen welvaarende te *Rome*. Vermids hij nu zelf hier en daar, van zijne ontmoetingen op de reis en geduurende zijn verblijf in *Italië*, melding maakt, wijzen wij den goedgunstigen Lezer derwaard heen. Nu en dan schreef hij uit *Rome* aan zijne Ouders, want hij zag 'er veele merkwaardige zaken, wordende het *Jubilé* daar gehouden in 't jaar 1575, doe hij 'er zich bevond. Hij bleef in die Stad ruim drie jaaren, oefenende zijne Kunst, nu bij deezen, dan bij genen. Zijn eerste werk was te *Terni*, een Stedeken in *Italië* voor een zekeren Graaf; 't waren eenige groote Stukken, verbeeldende *den Moord van Parijs*, daarin kwam het werpen van den Admiraal *Colignij* uit de vengster. Tot een' gezel had hij

een'

een' *St. Carpar* uit *Puglia* (*), een leerling van *Jacomo de Gratisco*; houdende zich altoos in 't gezelschap van deezen Italiaan, en zich bezig met het schilderen van *Grotesken*, [of verbeeldingen van opgegravene Antijke Stukken] waarin hij bijzonder wel ervaren was. Hij heeft voor verscheidene Kardinaalen veele Landschappen *in fresco* [of op natte kalk] geschilderd. Hij verkreeg te *Rome* door bewilliging van den Paus de vrijheid om vrij en vrank 't rapier te draagen. Staat hier aan te merken, dat de Schilders in 't gezelschap van *Spranger* (die om deezen tijd hier ook was (†)) zich zo wel gedroegen, dat zij altoos geld in de bank liggende hadden. Hij is de eerste geweest, die te *Rome* de Grotten (of zogenoemde *Katakomben* (§)) wederge-

(*) *Apulia*, een Napelsch Landschap, wordt *La Puglia* genoemd.

(†) Zie in 't Leven van BARTHOL. SPRANGER, II. D. bl. 36.

(§) De *Katakomben* zijn lange gaanderijen of gangen, onder den grond uitgegraven of in de Rots uitgehouwen; men vindtze te *Rome* en te *Napels*. Die te Rome zijn veel kleiner en naauwer dan de Napelschen, en alleenlijk drie of vier voeten breed en vijf of zes voeten hoog, daar die van Napels (volgends de getuigenis van den Heer BURNET, *Reizen* 4de *Brief*) zeer ruim zijn, doorgaands twintig voeten breed en omtrend vijftien hoog, wezende deftige en ruime gangen en wel drie hoog boven den anderen, waar van de laagste reeds ten tijde van gemelden *Burnet*, in 't laatst van de voorgaande eeuw, bij den ingang (zo 't schijnt) ingestort was. Deze ingang is buiten Napels bij de Kerk van *St. Gennaro* of den *H. Januarius*. Men zegt, dat zij van daar wel negen mijlen ver de Rots inloopen. In dezelven vindt men ter wederzijden veele dwars-gangen, welker wanden rechts en links voorzien zijn van zes of zeven Nissen of holligheden boven den anderen tot plaatsinge van lijken. Sommigen deezer Nissen zijn zelfs naar beneden uitgehold op de wij-

gevonden heeft, veel onder den grond naschilderende, met meer andere zaken, en meest alle de Oudhe-

wijze van steenen kisten, om daarin (zo 't schijnt) de dorre doods-beenderen te leggen. De laagte deezer Nissen doet zien, dat men de doode lichamen niet in kisten, maar enkel in hunne dood-kleederen bewonden in dezelven nederleí. Op sommigen plaatsen vindt men, als 't ware, kleine Kapellen in de Rots ingehouwen, rondom met Nissen, schijnende de begraaf-plaatsen van aanzienelijke en bijzondere Geslachten geweest te zijn. In de wanden en tegen 't gewelf ziet men hier en daar oud *Mozaïk*- en Schilder-werk, welks kleuren, niettegenstaande de dampige en stilstaande lucht in deeze Grotten, noch zeer frisch zijn; de trekken en *Karakters* zijn op de Gothische wijze; dus zijn 'er op eenige plaatsen Palm-boomen, op anderen Wijngaarden geschilderd. Verscheiden deezer Schilderijen zijn door den Hr. Burnet op de aangehaalde plaats beschreeven. In die van Rome gaat men oók in buiten de Stad, hoewelze onder de Stad zelve heen loopen. Men zegt dat, inzonderheid deeze laatsten, een werk van de eerste Christenen zouden zijn, werwaard zij ten tijde van Vervolgingen de wijk namen, en daarin hunne Gods-dienstige bijeenkomsten hielden, en al wat hun dierbaar was, voorál de *H. Relquien*, als in eene zekere plaats bewaarden. Doch 't is niet waarschijnelijk, dat de eerste Christenen in staat geweest zijn, dusdanig werk te volvoeren, zonder dat dit door hunne Vervolgers gezien, en zij in dit hun werk gestoord zouden geweest zijn: behalven dat de uitwaasseming en bedorven lucht, die noch heden ten dage de Nieuwsgierige Reizigers belet, eenen getuimen tijd daar in te konnen blijven, deeze plaatsen tot Vergaderingen en eenig merkelijk verblijf onbekwaam maakt. Denkelijker is het, dat het al van de oudste tijden de Begraafplaatsen der Heidenen zijn geweest, als zijnde derzelver ingangen, volgends de Wet der XII Tafelen, buiten de Stad, schoon de onwetendheid der Werklieden, door de missing van het *Kompas* in dien tijd, deeze holen zelfs onder de Stads muuren door kan gebragt hebben; hoewel 't niet klaar is, wanneer deeze Grotten gemaakt zijn. Zie dit aangedrongen bij den gemelden Hr. Burnet ter aangehaalde *plaatse*. Deeze wijze van begraving of berging der Lijken is

heden; om kort te gaan alles, wat men voor merkwaardig houden kon.

In 't jaar 1577 vertrok hij uit *Italië*, en kwam te *Basel* in *Switzerland*, maakte aldaar op de begraafplaats, genaamd *Gods akker* (*) eenige Stukken, zijnde de Vluchtinge van *Jakob*. Deezen van den Heer *Spranger* bezien, werden als bijzonder schoon door denzelven geroemd. Van hier reisde hij naar *Weenen* in *Oostenrijk*, om daar met *Spranger* te werken aan den Triomf-boog, die voor de blijde inhaaling en intrede van den Keizer Rudolf prachtig en sierlijk bestemd was; hier aan werkte mede de fraaje Beeldhouwer *Hans Mont*, als die de Beelden vervaardigde.

KAREL, trek naar huis, Ouders en Vaderland krijgende, wilde daar niet lang blijven hangen, want het anders meer dan waarschijnelijk was, dat hij in 's Keizers dienst zoude gebleeven zijn. Hij begaf zich dan op de te huis reize, voerende met zich eene meenigte teekeningen, zo te Rome als elders naar veele treffelijke Stukken gedaan, gelijk verhaald is, en begon nu het Dorp en zijns Vaders wooninge te genaaken, wanneer de mare van zijne aankomst reeds vooräf zijnen Ouderen bekend werd. Hieröp gingen zijn Broeder *Adam*, de knechts uit het huis, zijne voorige makkers en Mede-

is bij de Ouden al vrij gemeen geweest, vindende men zelfs in *Afrika*, in het hedendaags *Barbaryë*, onder de muuren van *Tripoli* dergelijke grotten of holen in de Rots uitgehold, mede voorzien van Nissen, gevuld met menschenbeenderen, Lijkbussen en snuisterijen, welke de Ouden bij en nevens de begravenen plaatsten. Zie *Tegenw. St. van Afrika*, bl. 76 en 77.

(*) Te *Chrems*, van waar hem *Spranger* ontbood. Zie 't Leven van SPRANGER, II. D. bl. 40.

de rethorijkers met andere dorpelingen hem een stuk wegs tegen, en strekten hem tot een vrolijk geleide tot aan zijn Vaders huis; daar die goede oude Man en zijne Echtgenoote hunnen Zoon op 't hartelijkst en tederste verwelkomden en omhelsden.

Zich eene wijle tijds met vrienden en bekenden vermaakt hebbende, keerde hij tot den arbeid, en schilderde voor eerst een *Adam en Eva*, moedernaakt bij den *boom der kennisse* staande, terwijl *Eva* den *Adam* lieffelijk aanziende hem den appel aanbiedt. Veele gediertens zo viervoetige, als vliegende vertoonen 'er zich, met een zeer fraai verschiet, waar in verscheiden schoone Rivieren schijnen te stroomen. Voorts was het Stuk vol lustige boomen, groene kruiden en aangenaame bloemen op den Voorgrond; en had een' uitneemenden welstand; zijnde met olie-verw geschilderd. Noch schilderde hij een' Ondergang der eerste wereld door het water; men zag 'er de Arke (als 't ware) aan 't vlotten raakende, terwijl een dichte plas-regen plotselijk nederstorte, vullende de valleijen en noodzakende menschen en beesten, om lijf-berging met de uiterste zorg en schrik op uitsteekende hoogtens en rijzende heuvelen te zoeken, of moedernaakt op boomen te klouteren; beklemde Moeders hielden heure tedere zuigelingen in haare liefde-armen beneepen, terwijl de Mans met vlijt en de uiterste bezigheid Vrouwen en Kinderen ter hoogte optrokken; doodelijke angst was uit de dood-verwige wezens te leezen, en uit het wringen der veege handen af te neemen; eene vertwijffelde wanhoop zag men aan anderen, die 't hair ten hoofde uitrukten. Hier en daar bespeurde men noch verdronkene bergen, torens, huizen en boomen met hunne toppen en spitsen ten vloed uitkijkende. Het

weinige drooge scheen onder den last van menschen en beesten weg te zinken; sommigen achter uit ziende beeten op de tanden door de schrikkelijke vertooning van het allengs meer naakend doods-gevaar; kortom alles was zeer natuurlijk gedaan; de werkzaamheid der leden en de poging met uiterste krachten in deezen allergrootsten nood was wonderbaar in acht genomen. 'T Stuk kon niet zonder aandoening gezien worden, zo dat veele arme en eenvoudige dorpelingen op dit gezigt hunne traanen niet konden bedwingen, en Kunst-kenners het zeer preezen.

Noch maakte hij voor zijn' Oom *Francois van Mander* een *Epitaaf* of Grafschilderij: (deeze was [om dit in 't voorbijgaan te melden] naar 't Hof van zijne Majesteit den Koning van *Spanje* verördend, om aldaar onder het lichaam der Edellieden, die 's Konings Lijfwacht uitmaakten, te komen, maar storf in *Engeland* en is te *Londen* begraven) zij was met olie-verw geschilderd, met veel kunstig omwerk van aartige naakte Engeltjens op doodshoofden en schenkels zittende; brandende toortsen nederwaard houdende in de handen, scheenen zij natuurlijk te weenen, en hun de blinkende traantjens uit de oogen over de kleurige bolle wangen af te biggelen. Boven op schilderde hij de wapens van *Van Mander* en de Kwartieren ter wederzijden. In het vierkantte binnen-vak vertoonde zich eene *Verrijzenis van Christus* met een treffelijk helder licht, dat den Heere omscheen. Verbaasde wachters hielden het aangezicht neêrwaard gebogen, of bedekten 't voor dit schitterende licht, terwijl eenigen de schrik deed vlieden. Hier onder lag als in een graf het dood-geraamte van een weggeteerd lichaam. *Francois* had zelf het grafschrift gemaakt,

't welk

't welk daar bij gesteld werd. 'T was alles zeer kunstig en moeste in de Kerk tot sieraad en gedachtenisse opgehangen worden bij de begravenis van den Vader van *Francois*, Z. G. Maar door de beroerten des Lands en de beeldstorminge in de Kerken zijn deeze en andere door Karel verzamelde Stukken vervreemd en verduisterd geworden.

Karel dus in zijn Vaders huis zijnde, las en schreef veel, en schilderde bij tijden, als hij 'er lust toe had; ondertusschen kreeg hij in 't hoofd om te trouwen, vrijënde een Meisje in een bijgelegen Dorp. In dien tijd kwamen de Misnoegde (*Malkontenten*) *Waalen* aangerukt, en namen het Plaatsje in bezit; hierdoor raakte alles in rep en roer, en de omliggende Landlieden van *Thielt*, van *Meulenbeeke* en andere Dorpen in de wapenen, ten getale van 5000 man. Zederd scheen het platte land ten bederve en ter vernielinge overgegeven, want men van wederzijde door krijgsvolk belast en benauwd, en de arme landman met geweld van zijn geld en andere dingen beroofd en gansch uitgemergeld werd. Dit noodzaakte de Ouders van *K. van Mander* hunne kleinoodjen, beste goederen en huisraad op te pakken, en naar *Brugge* en *Kortrijk* te voeren en te sleepen, houdende ten lesten een drijvend leger nu in de eene, dan in de andere plaats. In deeze woede en onrust maakte Karel een liedje, hebbende tot onderwerp de troosteloosheid en wanhoop der vluchtende Meisjens, beginnende:

Noch weet ik eene,
Aartiger geene
En die is bleven t'huis enz.

Dit zag op eene dochter, die redelijk schoon, doch

van geringe afkomst was, omtrend 18 jaaren oud; en met deeze begaf hij zich te midden in deezen rustelöozen tijd in den Echt, en won uit haar een' Zoon, dien hij naar zijn Vader *Kornelis* liet noemen, en moest door nood gedwongen, zich met haar naar *Kortrijk* begeeven, om dat het Krijgsvolk, dat vóor *Doornik* gelegen had, over de Rievier de *Leije* in de Kasselrij van Kortrijk en naar 't *Brugsche Vrije* heen zich verspreid had; zijnde een *Regiment* Waalen onder aanvoering van *Montigny* en een ander van Hoogduitschers te *Issegem* komen liggen, welken aan de Land-lieden grooten overlast deeden.

KAREL middelerwijl begaf zich eens naar huis, om het graan en andere dingen, die noch in zijns Vaders huis overgebleeven waren, op wagens naar Kortrijk te voeren. Hij had ook reeds twee of drie wagens geladen en gong daar mede op weg; maar was nauwelijks een' boogscheut van de Kerk gekomen, of het Regiment Waalen van *Montigny* vielen ('t was daags voor *Drie Koningen*) op den middag in het Dorp; braken 'er alles op, en roofden 't geen zij vonden, slaande en kwetsende het manvolk, terwijl vrouwen en maagden schandigen overlast te lijden hadden. 'T huis van KAREL 's Vader werd ook gansch geledigd, en den armen ouden man, die lang ziek en bedlegerig was geweest, de dekens en lakens van, en 't bed onder 't lijf weg gehaald. *Adam*, KAREL 's broeder, omtrend 18 jaaren bereikende, toen hij zag, dat het in zijn Vaders huis dus op een slaan en smijten aanging, vatte ook een rapier op, dat hij ergens verborgen hadde, en der Walsche spraake magtig zijnde, mengde zich onder den woesten hoop van jongens en lakaijen met deezen blooten degen en een bijltje

in

in de hand, brak mede zijn best aan kassen en kisten, en andere grove meubelen aan stukken kapperde, maakte hij zo veel buit, ja grooter pak, dan hij draagen konde. Hij vatte zelfs zijne eigen Moeder bij de karven om geld te hebben, dreigende haar anders te vermoorden, doch zij verstonden elkaêr wel; want, terwijl hij haar aanpakte, was zij van het boeven-jagt vrij.

In deezen zelfden overval werd ook KAREL, die (zo wij gezegd hebben) noch maar even aan 't voortrijden was, met zijne wagens van een deel Waalen aangevat, ganſch naakt ontkleed, en, niet tegenstaande hij hun in derzelver taal vriendelijk aan boord kwam, het mogt niet baaten. Zij deeden hem zo schielijk als wreed eene koorde om den hals, en wilden hem zo maar in der ijle ophangen, ten zij hij hun geld leverde. Terwijl zij dus met hem bezig waren, komt 'er een Italiaansch ruiter aangereden, die het ſpel eene wijle tijds met goede oogen had aangezien, deeze werd door KAREL in het Italiaansch aangesproken, 't welk in den vreemdeling geen kleine verwondering baarde, hoorende zich door een' Landman in zijne taal aanspreken: dit deed hem vraagen, waar hij die taal geleerd had? *in Italië*, antwoordde KAREL, *maar meest te Rome*; voorts, wat hij dan daar gedaan had? *geschilderd* zeide KAREL. Doe werd de Italiaan, die hem reeds sterk aangezien hadde, hem kennende, en trok zijn houwer uit, slaande daar mede onder deeze Walsche voetknechten en hen gelastende, zijn' vriend den strop af te doen, hem los te laten en deszelfs klederen weêr te geeven: zij deeden het; 't andere goed had hij ook gaarne hem willen doen erlangen, maar het geboefte werd onder de hand sterker; elk nam, zo veel hij draagen

gen kon, en torfchte daar mede heen. De Ruiter bleef bij KAREL, op dat de andere Soldaten hem geen verderen overlast zouden aandoen, en had KAREL gaarn met zich in de legerplaats der zijnen genomen, om hem wat goeds te doen; maar deeze bedankte daar voor, geevende hem te kennen zijne gelegenheid, hoe hij noch in 't Dorp een' ouden zieken Vader, die ook geplunderd was, en eene Vrouw met een jong kind in Kortrijk gelaten had, waar heen' hij zijne Ouders, Broeders en Zuster ook gaarne brengen zoude. Op dit zeggen bleef de Ruiter om KAREL's wil zo lang in het Dorp, tot dat al het Krijgsvolk met all' hunnen buit vertrokken was. Toen gaf hij hem de hand zeggende: *A Dio, compagno, fino a reviderfi*, dat is: *ik beveel u aan God, mijn Vriend, tot wederziens toe.* Waarop KAREL hem zeer bedankte en de handen kuste. Deeze Ruiter diende onder de *Albanoisen* (*); en was te *Rome* KARELS goede kennis geweest aan 't Hof van een' Kardinaal, daar KAREL wel eens geschilderd en hem nu en dan eene teekening of iet anders geschonken had, en was om de eene of andere reden uit Italië in den Ne-

(*) Versta door deezen het volk, dat voorheen onder den Hertog van *Alba* gediend had; want hij zelf was reeds in 1575 naar Spanje vertrokken, laatende het bewind over de Nederlanden aan *Requesens*, daar dit geval in 't jaar 1581 schijnt voorgevallen te zijn; men kan door de *Albanoisen* ook verstaan die Ruiterij, die *Alba* uit Spanje mede gebragt had, bestaande uit *Spanjaards*, *Italianen* en *Albaneisen*, dat is, die uit het Hertogdom *Alba*, waar van de Hertog den naam voerde, geboortig waren, want *Alba* uit de Nederlanden vertrekkende, had niet dan 4 vaanen Ruiters met zich genomen. Zie *'t Leven van den Hertog van Alba* II. D. bl. 218 en 415.

Nederlandschen krijg gekomen (*). Hier uit ziet men, van wat dienst het kan zijn, zich bij ieder bemind te maken; want hij aan deezen onverwachten Vriend, naar allen oogenschijn, zijne behoudenis te danken had.

KAREL ziende, hoe deerniswaardig het in zijn Vaders huis gesteld was, vertelde den ouden man ook zijn wedervaren, hoe paarden, wagens en al wat 'er op was, hem ontnomen waren; doch zijn broeder *Adam* liet hem zijn buit zien, die hij behouden had, waar op 't eerste werk was zamen hun beider zuster *Jannetje* te huis te haalen, die op een' dijk tusschen twee heggen liggende, door *Adam* bij tijds geborgen was, en hunnen naakten Vader, Moeder, Broeders en Zuster wat aan 't lijf te geeven uit het geene zo behendig uit den brand gehaald was. Neemende dus te zamen de reis naar Kortrijk aan, moesten zij den ouden zieken man veeltijds draagen, want 'er nog peerd, nog wagen in 't gansche Dorp te bekomen was, en dit den weg van drie mijlen; waarna zij hem in 't Klooster van de Graeuwe Minder-broeders bragten, daar hun een vertrek met bed en toebehooren gegeven werd, en eeten en drinken voorgezet, tot eene vergelding voor de weldaaden, die de Klooster-broeders voorheen van den nu zieken man hadden genoten; wederom een voorbeeld, dat de eene vriendschap de andere waardig is.

Tot Kortrijk zijnde, werd hem van de Dekens en Overluiden van het Ammelaken (†) - werkers-gild

(*) Of had onder *Alba* dienst genomen, toen deeze door Italië en Duitschland naar de Nederlanden trok.

(†) *Ammelaken* is een oud woord, beteekenende een slaap-laken, een eet of tafel-laken; ook wel een dood-laken enz.

gild aanbesteed eene Outer-tafel met twee deuren te schilderen, voor 25 ponden Vlaamsch. Hij besprak 'er een gedeelte van op hand, 't welk hem en den zijnen wel te stade kwam. Op de deuren en geheel van buiten was zij graauw met twee groote staande Beelden, aan de eene zijde was *Ste Katrijne* met het Zwaard, en de Kroon in de hand, het gebroken rad met haaren tierannigen Vader lag onder haare voeten. Op de andere zijde zag men *Meene*, haar' Leeraar in 't Christen-geloof (*), Van bin-

en om dat het woord gedeeltelijk komt van *amme*, 't welk een voedster of minne beduidt; schijnt het in zijn eerste beteekenis een tafel-laken of eet-laken te beteekenen, 't zij van servet-goed of wollen stoffe geweven.

(*) *Katarine*, een Alexandrijnsche Maagd, van haare kindsheid af in de Wijsgeerte onderweezen en wel geöefend, gaf zich zelf naderhand t'eenemaal over aan 't onderzoek en de beöefening der Christen-leere; zij bestrafte in het openbaar haaren Vader *Maximinus*, welke die van *Egypte* dwong om den Heidenschen Afgoden te offeren; waaröm zij eerst in een' Kerker gevangen gezet, maar naderhand daar weder uitgehaald werd, om tegen 50 Geleerden over 't stuk van Godsdienst te redetwisten, die allen niet alleen door haar vastgezet, maar zelfs tot het Christen-geloove bekeerd zijn. Doch de genoemde Tieran lietze allen vermoorden, en gaf bevel om *Katrijne* op een rad te leggen. Maar een neerdaalende bliksem trof het en sloeg 't aan stukken weg. Toen werd zij eindelijk onthalsd. Haar lighaam (zegt men) werd van de Engelen op den berg *Sinai* overgevoerd. Doch deeze vertelling van *Katrijne* is bij de oude Christen-schrijvers nergens te vinden; echter is zij verre na zo uitspoorig niet als de *Legende* van *St. Katrijne* van *Sienna* in Italie. Deeze, eene Dominikaner Nonne, of enkel (volgends anderen) eene zeer Godsdienstige Maagd, werd (zegt de Legende) dikwils door den Zaligmaker in eigene persoon bezocht, duurende deeze nauwe en heilige verkeering etlijke jaaren, tot dat zich eindelijk *Christus* (men schrikt om het te verhaalen) met haar door het huwelijk vereënigde, schenkende aan

binnen op de deuren waren in zes vierkanten haare Marteling en afgemaald, als het schaarswijs-snijdend rad, waar mede de Geweldenaar haar dreigde te moorden en te vermaalen, door een bliksemschicht aan stukken geslagen; dus verder op elk [illegible] vak- [illegible]

aan haar een' trouw-ring, waarin een diamant tusschen vier peerlen gezet was. De Akte van *Kanonizatie*, waar bij deeze *Katrijn* onder 't getal der Heiligen gesteld is, getuigt deeze wonderen, en de overkunstige Tafereelen van *Corregio* en *Alex. Veroneso* hebbenze voor de vergeetenheid bewaard. MISSON *Reiz.* I. D. bl. 394. zegt, in de Beschrijving van de Kerk van *St. Catharina in Strada Gailia*, te *Rome* gelezen te hebben: dat op dit Bruiloft-maal van deeze *Katrijne* genodigd waren *St. Pieter*, *St. Jan* en *St. Dominikus*, en dat Koning *David* gelast werd uit den Hemel neder te daalen, om geduurende het Feest op de Harp te speelen; dat hij de schilderij van deeze Historie op verscheidene plaatsen gezien heeft, en hem te *Sienna* de Kamer van de *Santin*, en de vengster, door welke de Zaligmaker bij haar inkwam, als hij niet wilde gezien zijn, aangetoond is; dat men ook het Portret van die Heilige Maagd, door een' Schilder, die haar bij geval in de Kerk van *St. Dominikus* in verrukking vond, zonder dat zij zulks gewaar werd, geschilderd, hem getoond heeft, van 't welke men voorgaf, dat veele wonderwerken, inzonderheid het drijven van Duivels uit bezetenen, geschiedden. Te *Brixen* in *Lombardijen* is in den jaare 1496 een Latijnsch boekje gedrukt, hebbende deezen tijtel: *Liber divinæ doctrinæ datæ per personam æterni Patris &c.* 't geen op deezen zin uitloopt: *Het boek der Goddelijke Leere voortkomende van de Persoon des eeuwigen Vaders, en aan 't verstand klaarlijk geöpenbaard van de wonderbaare en gezegende Maagd*, Katharina *van* Sienne, *de Bruid van* J. Christus, *spreekende zeer vertrouwelijk met haar onder de gedaante* [of in 't kleed] *van den* H. Dominikus, *alles uit haaren mond in gemeene tale voortgekomen en opgeschreeven, terwijl zij in eene verrukking was zonder vervoering, en wezenlijk hoorde, wat onderwijl de Heer zelf tegen haar sprak, gelijk zij dit in 't bijwezen van veele persoonen opzeide.*

vakje een afzonderlijke marteling, zeer netjens gedaan, met een twee-regelig toepasselijk Versje daar onder van zijn maaksel, tot beduidinge van 't werk met gouden letteren geschreeven. Binnen op het tafereel had hij den Wreedaart met eenige Krijgsknechten aan de eene zijde geplaatst, en op de andere ter linkerhand van *Katrijne* een deel onthalsde lijken, waaraan verscheiden bloedhonden den opgesperden muil en klauwen geslagen hadden, die al grijnzende en knorrende tegen den anderen, hunne ijsselijke tanden lieten zien, en met om hoog gezette ruggen en opgereezen hairen de vertooning van te willen vechten, maakten, zoekende elk om het eerst aan dit menschen-vlees en lillende bloed zich te verzadigen. In het midden ziet de zuivere Godvruchtige Maagd geknield, met een vrolijk gelaat, naar den hemel geslagen oogen en gevouwen handen, den doodelijken slag van den beul af te wachten, die van boven naakt met opgeheven Zwaard gereed staat om haar hoofd van den romp te scheiden. Uit de lucht komt een licht, dat de Maagd beschijnt en een schoonen glans verspreid op derzelver Albast-witte leden. Op de stelling, de werkzaamheid, en de wezens der persoonen is nauwkeurig gelet, en het Stuk noch zo versch, schoon en glansfig, als of het noch onlangs gedaan ware, gelijk men het zien kan in de Kerk van *Sint Marten*, Noordwaard van 't hooge Koor, in de Kapel van de *Schoonlaken-wevers*, zo als zij die te *Kortrijk* noemen. Ik weet niet, dat KAREL daar iet meer, dat waardig te melden is, gemaakt heeft.

Te Kortrijk werd KAREL Vader van zijn tweede kind, 't geen hij *Pieter*, naar zijner Zuster *Anna*'s man deed noemen; deeze hiette *Pieter Pijpe*, en was op eene deernis-waardige wijze met zijne

Huis-

Huis-vrouw en Kinderen aldaar aan de Peſt over-
leeden, om welke en andere redenen KAREL zich
met zijne Echt-genoote en Kinderen van daar naar
Brugge begaf, in het jaar 1582, met eenig goed
en weinig geld. Hier trof hem het ongeluk op
nieuw; van op weg door de Misnoegden berooft
en met zijne Huis-vrouw tot op de ſlechte onder-
kleêren uitgeſchudt te worden. Ja de baldaadige
roof-zucht deezer ſielten gong zo ver, dat zij het
tedere wigt de deeken en dekentjens, waarïn het
gebakerd was, ontnamen, zo dat het van de Moe-
der in een ſlet van een' ſchorteldoek, dien zij haar
gelaten hadden, moeſt gedragen worden. KAREL
had niet anders, dan eene oude afgeſleten deken
om het lijf geſlagen; doch vermids deszelfs Vrouw
in een onderrokje een zak had, die dubbeld was,
en daar in een ſtuk goud, bij de Krijgers niet ge-
vonden, ſprong KAREL noch eens in 't rond van
blijdſchap, terwijl zijne Vrouw bitter weende; en
trachtte haar te vertrooſten met te zeggen, datze
niet al te droevig moeſt zijn, dat alles noch wel
gaan zoude, zoze ſlechts ongevangen en ongekweſt
in de Stad geraakten.

Hij zong onderwijl een liedje uit de borſt, en be-
loofde haar zo luſtig en neerſtig te ſchilderen, dat-
ze wel haaſt weder kleêren aan 't lijf, en geld om
eeten te koopen krijgen zoude; nam daaröp het
Kindje der Moeder af en op zijne armen, huppe-
lende en danſſende daar mede zo vrollijk, dat het
der mistrooſtige Vrouwe noch een' lach afdwong.
Zij kwamen dus binnen de Stad en vonden daar al
aanſtonds een' Schilder, een' van zijn oude beken-
den, benaamd *Paulus Weyts*, die gaf hem ten eer-
ſten Werk, waaraan hij brood had. Maar ook
hier was geene ruſt, naderende de Vijand dagelijks
meer

meer en meer, waar onder de Pest hoe langer hoe doodelijker rolle in de Stad speelde, des KAREL te raade werd met zijne Vrouw, haare Moeder en zijne Kinderen van daar te Scheep naar *Holland* te gaan, en zette zich neder in de oude en schoone Stad *Haarlem*, krijgende hier van den een' en anderen te schilderen en te teekenen.

Het zoude nooit gedaan werk wezen, beminde Lezer, u hier eene lijst te maaken van alle deszelfs Schilder- en Dicht-stukken. Ik ben het niet voorneemens; vermids die doolhof voor mij te verward en onuitkomelijk is, en ik geen *Kretenser Ariadne* hebbe, die mij het noodige kluwen zoude beschikken. Wij zullen dan maar eenigen zijner Werken kortelijk overloopen, en daar van aan uwe bescheidenheid aanwijzinge doen; op datge moogt erkennen, welk een Held in de Kunst hij geweest zij, en welken geest hij bezeten hebbe. Niemand is zo met vooröordeel bezet of verdwaasd, dat hij twijffelen zoude, of onze VAN MANDER een goed Meester geweest zij; naardien hij der jeugd tot een' zo goeden wegwijzer en leidsman verstrekt heeft. Ik gelove wel, dat hij van eenige ondankbaaren, of heimelijk verstoorden, om dat hijze naar hunne meening te laag, anderen daartegen te hoog opgevijzeld heeft, belasterd en tegengesproken staat te worden; doch 't zal hem niet schaden. Verstandigen zullen deezen wind van laster wel haast gewaar worden, en 't zal bij deezen een gansch andere uitwerking doen, dan genen waanen. Wij bidden ondertusschen alle brave lieden, dat zij onze goede meeninge met hunne gunst willen vereeren, en den goedertierenen God, dat hij hun en ons de beste goederen der eeuwigheid schenke, het zij zo!

Van

Van zijne Schilderijën dan en Dicht-stukken, in *Holland* gemaakt, mogen de volgenden tot een staaltje verstrekken: Niet lang te Haarlem geweest zijnde, maakte hij eene *Zondvloed* in het graauw, daar na eenige Historietjens in rond *formaat*, die van den Heer *Rauwert* gezien en gekocht werden; hij kwam ook kort daaröp in kennis met *Goltzius* en *Mr. Kornelis*; deezen maakten en hielden met hun drien een *Akademie* of oeffen-school der Schilder-kunste, om naar 't Leven te schilderen. Karel toonde hun de Italiaansche wijze aan, gelijk 't aan den *Ovidius* van *Goltzius* wel te zien is. Voorders maakte hij veele Stukken in het graauw; vermids die den Liefhebberen aanstonds wel bevielen. Hij Schilderde mede voor den Heer *Rauwert* het Lijden in 12 Stukken; eene Boeren-kermis, die zeer fraai is en noch veele anderen. *Jaques Razet* had verscheiden van zijne Werken, onder anderen eene *Johannes* Prediking.

Te *Haarlem* is 'er ook eene bij *Verwer*, die zeer gepreezen wordt. De Rentmeester *Kolderman* heeft eene *Destructie* of Verstooring van eene Prediking; noch een Stuk, waarïn door 't jok gekropen wordt. *Jan Matthijssen*, Brouwer tot *Haarlem*, heeft van hem een *David en Abigaïl*; en de Heer *Razet* twee Kers-nachten. Op het Stadhuis te *Haarlem* is van hem eene [zogenaamde] Gedachtenisse van *Jan Huigens van Linschoten*. Voor Meester *Albert* vervaardigde hij eene Historie van *Jefta* zeer net; voor *Melchior Wijntjens* eene Kruis-draaging; voor *Razet* noch veel andere kleine Stukjens, waar onder eene Boeren-kermis, en eene Kruissing van *Christus*, waarïn hij en *Goltzius* naar 't Leven zijn uitgebeeld, en welke zeer net en zuiver is behandeld; kortöm, 'er zijn weinige Kunst-liefhebbers

in

in *Holland*, of zij hebben van zijne dingen, want hij heeft Werken zonder getal gemaakt, zo in schilder- als teekening. Den grooten hoop moeten we overslaan en zullen alleen maar zeggen, dat bij *Kors Reijerszen* Goudsmit drie van zijne beste Schilderijen gevonden worden, namelijk eene Kruisdraaging, die zo schoon en zuiver is, dat zij voor Kunst-kenners het onderwerp van roem en lof is. Het ander een *Drie-koningen*, die zeer Meesterlijk gewrocht en dubbel waardig is te prijzen; het derde is, daar de Aarts-vader *Jacob* de *Terafim* of Huis-goden zijner huis-genooten begraaft; hier in is de Kunst ook niet gespaard. Voor *Mr. Willem Bartjens* schilderde hij een Landschap vol lustige en fraaje boomen met Boeren-huizen: de Beeldjens zijn *Christus*, reinigende de negen Melaatschen, met zijne Apostelen, als mede een *Marie*-beeldeken met een' *Jozef*, alles zeer Kunstig, en met groote nauwkeurigheid gedaan. Op het huis te *Zevenbergen*, voor den Heer Schepen *Jan de Witte* te Amsterdam, twee Stukken mede zeer goed, 't een is eene Dooping en 't ander eene Bekeering van *Paulus*.

Van gelijken maakte hij een Stuk voor den Heer van *Assendelft*, en voor *Bartholt Claas-zoon* te *Delft* ook een fraai Stuk van den rijken Jongeling. Te *Amsterdam* in de Warmoes-straat bij *Sr. Klaas Frederikszen Roch* is een van zijne laatste en grootste Stukken; het onderwerp is, daar de Kinderen *Israëls* droogs-voets door de *Jordane* gaan, en de Arke Gods om *Jericho* gedragen wordt. In dit Stuk heeft hij zich zelf wel gelijkende, doch toen ter tijd al ziekelijk zijnde, als een' draager of *Leviit* afgebeeld, gelijk mede den eersten eigenaar van de Schilderije *Sr. Isaak van Gerven* met deszelfs eerste

Huis-

Huis-vrouw: 't is zeer wel gedaan, gelijk op 't gezicht bij ondervinding blijken kan. De voorste Beelden schijnen ijverig bezig, zo in ernstig onderhoud met elkanderen, als in een werkzaame en draagende houding enz.; de stelling of *ordinantie* is vindingrijk, en versierd met een lustig en luchtig Landschap van een ongemeene en aartige handeling; op den grond liggen veele schelpen en horentjens, ook haaze-winden en een roodächtige brak, die op elkaêr schijnen te grimmen en te knorren. De Historie is mijns bedunkens tamelijk, en wel uitgebeeld. Om de lijst zijn met vergulde letteren deeze navolgende regelen van zijn maaksel geschreeven (*):

Een Christen komt niet, dan na langen weg en
strijden,
In 't Hemelsch Kanaän bij melk en honich-vloed,
Hem staat op 't eind zijns wegs de slag des doods te
lijden
Als een Jordaan, die hij voor 't laatst noch over
moet;
Geen wereld's reiziger kan deezen vijand mijden.
Gelukt dees reis hem wel, dan smaakt hij 't zalig
zoet.

Kort daar na of in den zelven tijd heeft hij ook geschilderd voor den Heer *Jan Hendrikszen Zoop*, Meester en bestuurder van 't Glas-huis te *Amsterdam*, een groot Stuk, waarin de God-vergetene Kinderen van *Israël* zo lichtvaardig als godloos rondom

(*) Wij hebben 't Versje een weinig veranderd.

rondöm hun opgericht Kalf danssen; op den voorgrond houden de geile Mans maaltijden met de Moäbitische ligte Vrouwen, en liggen, door den drank verwonnen, in dartelen lust met deeze vreemde dochters versmoord, of staaren met dronkemans oogen op de ritsige aanlokkingen van deeze afgerechte bedriegsters: de Vrouwen zijn volslagen gekleed met kostelijke groote Lakenen, lustige plooien en vouwen, en fraaje versierselen; voorts schoone groene boomen meer *geglaçeerd*, en weggedommeld, dan getepeld en opgetipt; de lucht vertoont zich heel vuurig. Van verre in 't verschiet schijnt *Moses* met den Heere door eene wolke te spreeken: Kortöm 't is wel geschilderd en gesteld.

Bij den Heer *Jan Fontein* is een heldhaftig Stuk zo geestig geschilderd, als woelig en leevendig geördineerd; het is de Slag tusschen *Hannibal* en *Scipio den Jongen*, waarin zeer hevig gevochten wordt. De Kledingen zijn ten deele op Romeinsch; sommigen weeren zich dapper, en weeten luchtig agterwaard te schieten. Een grootsche aandoening geeven de Olifanten met hunne gewapende Kasteelen en weerbaare Schutters op den rug, rondöm met Schilden behangen. Een' deezer levendige gevaartens stort 'er onder de voeten, en veröorzaakt met zijn' val, als ook met zijn' snuit, groote schade. 'T Stuk is zo vol werk, dat 'er de oogen op schemeren. In 't verschiet, onder 't hangen van 't gebergte, wordt man-moedig gevochten. Men ziet 'er stervende persoonen, en gansche hoopen van lijken, zo van menschen als beesten, en de lucht is ongestuimig en vreemd. 'T is gedaan in 't jaar 1602. Noch deed *Jan van Welij* hem maaken eene Bad-stove, en een *Amor omnibus idem*, en *Willem*: een' Val van *Babel*, als mede veele en verscheidene bloem-

pot-

potten met wilde bloemen, die allen naar *Hamburg* zijn gevoerd.

Was zijn Penseel-werk overvloedig, geen gering aantal zijner Teekeningen zijn 'er mede voor handen op verscheidene plaatsen; want voor den treffelijken Tapijt-werker *Spierinks* te *Delft* heeft hij de Tapijten voor gansche Kameren geteekend, als mede een aantal van Patroonen voor anderen, zo tot Damasten, als Tafel-lakens (*), Servetten en (zo genaamde) *legaturen* voor veele Glas-schrijvers, maar inzonderheid in 't Bos-huis te *Amsterdam*. In druk of prent zijn van hem uitgekomen een groote *Verlooren Zoon*, die bij *Van de Gein* gesneeden is, noch agt *Bekeerde Zondaars*, de *Passie van Christus*, de *twaalf Aartsvaders*, de *Bouwing van alle Steden*, de *Twaalf Apostelen*, de *Praatende Poëten*, en veele Zinne-stukjens. Om kort te gaan, een ontallijke meenigte Teekeningen bij boeken vol, zo naar 't Leven als anders.

'T is tijd om ook iet van zijne Schriften te melden, zo in Rijm als Onrijm. Hij heeft dan geschreeven: de Overzetting van de *Iliadden van Homeer*, de *Twee Beelden van Haarlem*, om niet te spreeken van veele Liedjens, *Refereinen* en Klinkdichten. Hij heeft verscheidene Herders- en Landgezangen gemaakt; een Werkje *het Brood-huis* genaamd; *de Beschrijving van de Nieuwe Wereld of de West-indiën*; den *Olijf-berg*; de *Herkomste*, *Vernieling en Weder-opkomste der Stad van Amsterdam*, onder de Afbeelding gedrukt. Maar wel inzonderheid verdient onze aanmerking, deszelfs *Schil-*

(*) *Ammelakens* staat 'er bij den Schrijver. Zie boven bl. 247.

Schilder-boek, [waar in hij, behalven de Leevens der *Hoogduitsche* en *Nederlandsche* vermaarde Schilders, ook die der *Antijken* of Oud-tijdschen zo *Grieken* als *Romeinen*, met en benevens *de Levens der Moderne of Dees-tijdsche doorluchtige Italiaansche Schilders* beschreeven heeft], *de Uitlegging op de Metamorphosis* [of Gedaante verwisseling] *van Publius Ovidius Naso*, noch een Werkje over de *Uitbeeldinge der Figuren*; en een Spel van Zinnen van *Dina*, bij de *Vlaamsche Rethorijkers* gespeeld, behalven zeer veele noch ongedrukte Stukken.

Van den jaare 1583 tot 1603 heeft hij te *Haarlem* gewoond, dus volle 20 jaaren. Van daar vertrok hij naar het huis te *Zevenbergen* tusschen *Haarlem* en *Alkmaar*, daar hij eenige Stukken schilderde, en het grootste gedeelte van zijn *Schilder-boek* heeft geschreeven. Op dit huis nodigde hij op een' tijd eenigen zijner voornaamste Vrienden, ook sommige Kunst-minnaars en Liefhebbers, wien ter eere hij een Spel had gemaakt, 't geen zijne Leerlingen op het Binnen-kasteel tot derzelver vermaak speelden. De ingang en de poort waren van vooren behangen met levendige groene kruiden en met gevlochten kranssen versierd; palletten, penseelen, maalstokken en ander schilder-tuig, op de wijze van *festonnen*, waren 'er aartig door heenen geslingerd, met andere dingen, Italiaansche Oudheden verbeeldende; ook waren dezelven versierd met vuurwerk en schut-gevaarte, dit alles stond zeer fraai en zeldzaam voor de geenen, die nooit buiten 's Lands geweest waren.

Na deezen is hij, in 't jaar 1604, te *Amsterdam* metter woon gekomen in een huis bij den zogenoemden *Monkelbaans-toren* tegen over de *Waal*, daar de Schepen gelegd worden om te overwinteren.

ren. Uit dit huis kwam hij in een ander, bij de *Uilenburgs-brug*. In 't jaar 1606 vervoer hij naar den *Utrechtschen Steiger* in een van de Stads-gasthuizen zijnde N. 24. Zijn Schrijven nu ten einde gebragt hebbende, teekende en schilderde hij naarstig.

Uit zijne Schilder-schole zijn al veele Leerlingen voortgekomen, welker sommigen braave Meesters geworden zijn, als eene *Jaques de Mosscher*; eene *Jacob Martensz*; eene *Kornelis Engelsen* en *Frans Hals*, Portret-schilder van *Haarlem*; noch *Evert Krijnszen*, een Hagenaar; *Hendrik Gerritszen* uit de Oost-indiën; en *Francois Venant*, met veele anderen, te veel om te noemen; ik moet echter hier niet vergeeten deszelfs oudsten Zoon, KAREL VAN MANDER (*), geboren te *Haarlem* en woonachtig

(*) Deeze KAREL, *Karels* Zoon, was inzonderheid berucht door 't schilderen van Portretten, waaröm hij ook door den Koning van *Denmarken* is ontboden geworden, waar heenen hij zich begaf, en 'er door zijne Kunst en gedrag zich bemind heeft weeten te maken; zo dat hij van daar veel roem en voordeel weg droeg HOUBR. I. D. bl. 251. VONDEL noemt hem *Hof-schilder van zijn Koninglijke Majesteit van Denmarken* enz., *Frederik* den III., en zingt dus van 't Portret van dien Koning, door deezen *Van Mander* gemaald:

Den Geest van Mander, *om de Majesteit te malen*
Van Koning Frederik *ontbreekt geen verw, maar vier,*
Dat uit vier Kroonen gloeit met levendige stralen,
Of uit zijn Noordstar geeft een Goddelijken zwier.
Wat raad? de Schilder zit bekommerd en verlegen.
In groote zaken mist de Kunst haar kragt en eisch.
Penceelen zijn te ligt om Scepters op te weegen;
Dies maalt hij in 't verschiet de Zee, en 't Zeepaleis,

tig te *Delft*. Deze allen zijn, in rijkheid van vindingen en stoutheid van schilderen en teekenen, grootelijks te achten en te roemen.

Ondertusschen werd KAREL van een zekere ziekte zeer gekweld, welke hij zelf met zijn vernuft waande te zullen verdrijven; doch ziende tegen zijne verwachting dezelve hoe langer hoe meer verergeren, zocht hij heul bij een' Geneesmeester of Arts, die zijner kundigheid en vermogen meer vertrouwende, dan dienstig was, den zieken man zo veele pillen ingaf, dat hij door den dagelijkschen ster-

De Sont, en Kronenburg, op dat men 't beeld mogt kennen,
De slaauwe Schilder-geest met merken van de Kroon
Zijne onmagt sterken mogt, eer hij verslaauwde in 't rennen.
Zo strijkt de Kunst haar vlag voor 's Konings glans en troon.

'T is denkelijk, dat een Zoons Zoon van *Van Mander* mede de Kunst geöefend hebbe; immers dezelve Vorst der Nederlandsche Dichters liet zich op zijn zeventigste jaar van eenen *Van Mander* uitbeelden, en maakte op deeze afbeelding dit Versje:

Ik sloot den ring van tienwerf zeven jaaren,
Toen Mander, *wiens penseel zo rijk begaafd,*
Op 's Grootvaârs *spoor en faam ten hemel draaft,*
Mij schilderde, bezaaid met grijze baaren.
Daar Fredriks Kroon ontzien wordt en benyd.
Zo kan mijn schijn nog leven na mijn tijd. 1657.

De Grootvader kan hier des ouden *van Manders* Vader niet geweest zijn, om dat die geen Schilder is geweest, maar hij zelve; hij heeft derhalven een Zoons Zoon, die een Schilder was, nagelaten.

sterken stoelgang allengs verslapte en op zijn' dood begon bedacht te zijn; tegen het gevoelen van den Arts, die milder in troost, dan in 't aanbrengen van heilzaame middelen ter geneezinge, hem een' vruchteloozen moed en hart in 't lijf sprak. Doch 't is kunst te leeven, als de dood komt; ook zullen des Geneesmeesters dranken of middelen nimmer baaten, als het Gods Voorzienigheid anders bepaald heeft. Dus was het met onzen KAREL VAN MANDER.

Zijne Broeders waren niet weinig hartstogtelijk, en treurden over deezen zijnen zwakken staat, en dat niet zonder reden. En vermids hij door benauwdheid en pijn zomwijlen trekkingen kreeg, zijne handen en voeten koud begonden te worden, de pols opwaard trok, het gezicht bedwelmd, en de neus koud en bleek werd, sprak deszelfs Broeder *Adam*, hem in die gestalte ziende, onzen KAREL dus aan: *Broeder, mij dunkt, dat gij zo kwalijk ligt*, waarop hij ten antwoord gaf: *Hoe kwalijker, hoe beter, 't en is geen mensche wijs te maken, wat des doodsnooden zijn.* Den nacht met dusdanige groote benauwdheid bij hem doorgebragt zijnde, werd 'er 's morgens weder om den Arts gezonden, die bij zijne komst zeer verwonderd was, den man zo krank te vinden, en echter noch staande hield, dat hij geen' nood van sterven had, en 'er wel doorkomen zoude, zeggende, dat hun de ziekte onbekend was. Dan 't bleek, dat het eens menschen woorden waren, wiens wijsheid loutere dwaasheid is in 't gissen van zaken, die hem onbekend, of boven zijne weetenschap zijn. Hij schreef hem echter noch een' drank voor, waar van hij maar een weinig genuttigd hebbende, reeds zo koud bevonden werd, dat men hem met geen warme doeken meer kon

warm krijgen; 't gezicht verging; de spraak hield op. Zij vertroostteden den ziekogenden ondertusschen met de beste woorden, die zij bedenken konden, zeggende onder anderen, dat hij zijn vertrouwen moeste stellen op de verdiensten van *Jesus Christus*, *dat Lam Gods*, *dat de zonden der wereld is wegneemende*. *Jaques Razet*, KAREL 's goede Vriend, zeide voor hem in deszelfs verscheiden het *In manus tuas*, *Domine*, *commendo* &c. Hij lag een wijle tijds met weinig beweging, doch diepe zuchten loozende, zeer stil in 't bed, gelijk men hem gezond zijnde, dikwils had hooren zeggen: *Als de dood komt*, *zo is 'er geen andere raad*, *dan stil liggen en sterven*; dit nam hij nu ook in acht, met diepe en lang-uitgehaalde verzuchtingen. De adem begon nu zeer kort te gaan, en de reutel in de keel te komen; de oogen stonden stijf tusschen het doodverwige voorhoofd en neus. Dus onder het bidden der op hunne knieën liggende omstanderen, dat hem God genadig wilde wezen, gaf hij op den elfden der maand des middags ten 12 uuren den geest: [oud ruim 58 jaaren] (*). In zijne ziekte bekommerde hij zich nergens mede, spreekende niet eens van Vrouw of Kinderen, dezelven ook niemand aanbeveelende, schoon hij eene Weduwe met zeven leevende kinderen naliet; want drie anderen waren overleeden.

Des woensdags is het doode lichaam met een' krans om het hoofd in de kist gelegd, en van agt per-

(*) De Levens-beschrijver noemt de Maand niet; ondertusschen is 'er niet aan te twijffelen, of hij is in den jaare 1606 gestorven, in welk jaar hij laatstelijk verhuist was; blijkende uit den zamenhang, dat hij niet lang daarop ziek geworden is. Zie beneden in 't *Nabericht*.

persoonen op de schouders gedragen, gevolgd van een grooten en deftigen sleep van meer dan drie honderd man, en dus in de Oude Kerk gebragt en aldaar begraven onder een' graauwen Zark-steen, aan de linkerzijde van het Koor, omtrend eene treede van den muur aan 't Zuid-Oost-einde, dicht bij een' halven pilaar, in den muur in gewerkt, en Oostwaard van het deurtje in denzelfden muur, ten Zuiden heen. De Lijk-volgers keerden toen weder naar 't Sterf-huis en scheidden aldaar, laatende de bedroefde Weduw-vrouw en Kinderen zonder broodwinner der genade Gods aanbevolen.

Men vond in huis weinigen van zijne Teekeningen of Schilderijen, waar van de oorzaak geweest is, dat hij zijn Werk straks moede was en 't niet langer onder de oogen wilde hebben. Ook was hem veel werk aanbesteed, ja al van voor tien jaaren, dat niet afgedaan was. Zijn laatste Stuk Schilderije heeft gehad eene *Sr. Louis Peris*, woonende te *Leiden*; het onderwerp was genomen uit *Numer.* Hoofdst. 25, daar de Kinderen Israëls zich bezondigden in 't hoereeren met de dochteren der *Moäbiten*, die het volk tot het offer aan hunne Afgoden nodigden, eetende zij en drinkende, en zich aan *Baal Peör* koppelende. Hij had daar in gemaakt eenige Mannen te paard, die de ligte Vrouwen aanbragten, ook had hij 'er een water in gebragt, waar in naakte persoonen zich badeden en boeleerden. In het verschiet zag men een Landschap, daar dansten en badenze den Afgod aan. Van verre in eene hut of hoeren-winkel doorsteekt *Pinehas* den Israëlitischen Man en 't Moäbitische Wijf; alles zeer net en fraai gehandeld. Met dit Stuk heeft de Meester iet bijzonders voor gehad, om redenen, die eenen *Pieter Putmans*, Juwe-

 lier

lier bekend zijn; gemerkt deeze zeide, dat hij 't zelf had aanbesteed. Het geene, dat 'er meer gevonden werd, bestond in eenige Stukken zo geteekend, als begonnen; onder anderen een Bloempot met allerhande wilde Bloemen, gemaakt naar den aart van natuurlijke gewassen.

Veelen van des Overleedens waarde Vrienden en Kunst-genooten hebben hem ter eere en gedachtenisse verscheidene Lijk-zangen en Graf-schriften gemaakt, waar heen ik den Lezer, dien 't lust, wijze:

* *En hem vermane tot een tijdig Huis-bereiden,*
Te denken op het uur, dat ons van hier doet scheiden;
Hoe spaê dat komen mag, 't komt altoos onverwacht.
Ziet gij van daag 'er een den Geest opgeeven, acht,
Dat het uw beurt kan zijn den naasten dag van morgen.
Houd altoos goede wacht, het zijn geen ijdle zorgen.
Dient God en bid hem veel, lief uwen Met-gezel,
En Mede-mensch, vrees dan den dood niet, en vaar wel.

Het volgend Versje staat tot een

TOE-

(*) Dit en 't volgend Versje met een woord hier en daar veranderd.

TOEGIFT:

Klink-dicht.

Treurt braave Zangers, treurt, gij geestige Poëten,
En eedel Schilders-koor; want de onverzoenbre Dood
Heeft KAREL vroeg (helaas) geveld met wissen schoot,
Dien KAREL, wien men mag een *Man der Mannen* heeten.

Zijn Lichaam ligt ontzield, de Geest dees' hutte ontweeken,
Vloog hemelwaard naar God, en smaakt daar Hemels-brood,
Terwijl hij achterlaat een' naam en roem zo groot,
Dat men noch eeuwen lang van hem zal hooren spreeken.

ô Driewerf zaalge Ziel, onsterflijk is uw lof;
Want zo de *Fenix* na verbrand te zijn tot stof,
Weêr uit zijne eigen asch, zich zelf verwekt een' ander',

'T is even eens met u, want schoon gij ondergaat,
Daar rijst met vollen glans weêr uit uw waardig zaad
Geen minder, maar zo groot een *Karel van der Mander* (*).

G. A. BREDERO,

't Kan verkeeren.

Voorts

(*) Zijn Zoon, ook *Karel* geheeten: zie hem boven in de

Voorts staat achter de Schilders van VAN MANDER in den ouden druk noch dit Vers:

Pallida Mors omnes petit, huic parere necesse est:
Non color hic ullus, non juvat ullus honos.
Qui bene vixerunt, horum est post funera vita;
Qui bene pinxerunt, vivere morte putes.
Ad vivum pictis tabulis nova vita paratur.
Post mortem ut possit vivere, quisque paret.

De Lijst van zijn Vaders beste Leerlingen geteld, bl. 259. In den voorigen druk van dit Leven van onzen VAN MANDER vindt men onder deszelfs Portret dit Versje:

Peniculo vivunt Pictores ingeniosi,
Et vivunt calamo, CAROLE *docte, tuo.*
Pictor, Pictorum Censor tu candidus idem:
Pulchrum est Artificis pingere judicio.

Dat is:

Het eigen Kunst-penseel doet Schilder-helden leeven,
Maar uw pen, KAREL, vrijdt hen eeuwig voor den dood.
Gelukkig zij, die door een' Kunst-vriend zijn beschreeven,
Wiens Kunst en Deugd staan voor geen valsche trekken bloot.

NABE-

NABERICHT.

Uit Medegedeelde Berichten *heb ik*, *dat* Karel van Mander *op den* 11. *van Herfst-maand* 1606 *overleeden is.* [*en dus zegt ook* Houbr. I. D. bl. 250.] *De Lijk-dichten en Graf-schriften waren zo meenigvuldig*, *dat zij bij elkander verzameld en naderhand te zamen uitgegeeven zijn in een boekje*, *bij* Passchier van Wesbusch, *Boekverkooper te* Haarlem, *in 't Jaar* 1609 *gedrukt of doen drukken. Onder veelen zijner braave Leerlingen verdienen inzonderheid gemeld te worden* Nikolaas de Kemp *en* Frans Hals.

Nikolaas de Kemp *had voor* Karel van Mander *noch een ander' Meester gehad*, *zo dat hij niet onbedreeven bij hem kwam*; *deeze begaf zich aan 't schilderen van Schepen en Zeehavens in den smaak van* Vroom, *en dewijl hij een geboren Haarlemmer was*, *is het niet onwaarschijnelijk*, *dat* Vroom *zijn eerste Meester geweest is. Hij moet een hoogen ouderdom bereikt hebben*, *vermids hij in 't Jaar* 1653 *noch leefde.*

Frans Hals *is mede te* Haarlem *geboren*, *in 't Jaar* 1584, *uit een aanzienlijk geslacht*, *dat voor meer dan honderd jaaren aan 't Roer der Regeeringe geweest was*, *of aanzienlijke Ampten bekleed had. Hij was een ongemeen kunstig Portret-schilder. Op den Doele te* Haarlem *zijn van hem* 4 *of* 5 *groote Stukken*, *waarin Burger-hooplieden*, *Onder-hooplieden*, *Vaandrigs en Onder-officiers van de Schutterij verbeeld worden. Noch zo een Stuk van hem is te zien in eene van de Kamers van het Prinsen-hof. In verscheidene Gods-huizen te Haarlem zijn ook de Regenten en Regentessen dier Huizen wonderlijk fraai en*

fiks

fiks van zijne hand te zien. De meenigte zijner Portretten van bijzondere persoonen is niet te noemen; Jonas Suiderhof *heeft 'er eenigen in 't koper gebragt, als* Renatus Descartes; Samuel Ampzing; Theod. Schrevelius; Frans Post; Jacobus Revius; Wickenburgius; Joh. Hoornbeek; Corn. Vietor; Sibelius; Swalmius; de la Chambre *enz. Andere voornaame Plaat-snijders hebben ook veelen zijner Portretten nagesneeden, te veel om hier te noemen. Hij overleed in zijne Geboorte-stad Haarlem, op den* 24 *van Oogstmaand* 1666, *en dus in den ouderdom van* 82 *jaaren, en is op den* 29. *daaräan volgende zeer deftig in de Groote Kerk begraven. Hij heeft weder verscheiden braave Kweekelingen gehad, als zijne Zoons:* Harmen, Frans, Jan *en* Klaas, *voorts den vermaarden* Adriaan Brouwer *en* Adriaan van Ostade, *die beiden ook te Haarlem het licht zagen; van deezen en ook van hem kan gezien worden* HOUBR. *in zijn'* Schouburg I. D. bl. 318 *en* 347. *De Afbeelding van* FRANS HALS den Ouden *kan men zien in de Plaat ZZ. N.* 3.

Einde van het Tweede en laatste Deel.

NAAM-

NAAMLYST
DER
SCHILDERS,
Wier Beeldenissen in dit II. Deel geplaatst zijn.

Plaat	Schilder	N.
In de Plaat GG.	BARTHOLOMEUS SPRANGER, getekend — —	N. 1.
	KORNELIS KETEL — —	2.
	PAULUS BRIL. — —	3.
HH.	WOUTER CRABETH -	N. 1.
	DIRK CRABETH. — —	2.
II.	MICHIEL JANSZEN MIEREVELD — —	N. 1.
	ALBERT SIMONSZ. — —	2.
	JACOB WILLEMSZEN DELFT. —	3.
KK.	JAN MICHIELSZEN MIEREVELD. — —	N. 1
	ALBERT SIMONSZ. - -	2.
	JACOB WILLEMSZEN DELFT. -	3.
LL.	HENDRIK GOLTZIUS -	N. 1.
	HENDRIK KORNELISZEN VROOM	2.
	KORNELIS KORNELISZEN VAN HAARLEM. — - —	3.
MM.	JACOB MATHAN —	N. 1.
	PIETER DE JODE — —	2.
	ADAM ELSHAIMER. — —	3.
NN.	HANS VAN AKEN —	N. 1.
	PIETER PIETERSZEN BREUGEL	2.
	JOAN BREUGEL of de Fluweele.	3.
OO.	JAN SADELER —	N. 1.
	RAFAEL SADELER — —	2.
	GILLIS SADELER. — —	3.

JOSEF

In de Plaat PP.	Josef Switser of Heins	N.	1.
	Nikolaas Korneliszen Delft		2.
	Kornelis Ysbrandszen Kuffeus.		3.
QQ.	Pieter Stevens	N.	1.
	Jan Saanredam		2.
	Joost de Momper.		3.
RR.	Willem van Nieuwland	N.	1.
	Gerrit Pieterszen		2.
	Hendrik van Balen		3.
SS.	Kornelis Jacobzen Delft	N.	1.
	Kornelis Engelszen Verspronck		2.
	Hans Snellinck.		3.
TT.	Octavio van Veen	N.	1.
	Adam van Oort		2.
	Markus Geerards.		3.
UU.	Joachim Uitewaal	N.	1.
	Zacharias Dolendo		2.
	Hendrik de Keyzer		3.
VV.	Abraham Bloemaart	N.	1.
	Tobias Verhaagt.		2.
WW.	Francisco Badens	N.	1.
	Adriaan de Vries		2.
	Johannes Ravestein.		3.
XX.	David Vinckeboons	N.	1.
	Jaques de Mosscher.		2.

Pa-

YY. { PAULUS MOREELS — — N. 1.
BALTHAZAR LAUWERS — — 2.
FLORIS VAN DYK — — 3. }

ZZ. { AART JANSZEN DRUIVE-STEIN — — N. 1.
ROELAND SAVRY. — — 2.
FRANS HALS. — — 3. }

BERICHT
VOOR DEN
BINDER,
Om de Plaaten van dit II. Deel te plaatsen.

De Plaat	GG.	tegen over bladz.	51.
———	HH.	——— ———	53.
———	I I.	——— ———	89. } deeze 2. tegen over elkaêr.
———	KK.	——— ———	89.
———	LL.	——— ———	116. } achter elkaêr.
———	MM.	——— ———	116.
———	NN.	——— ———	132.
———	OO.	——— ———	137.
———	PP.	——— ———	143.
———	QQ.	——— ———	146.
———	RR.	——— ———	153.
———	S S.	——— ———	163.
———	TT.	——— ———	176.
———	UU.	——— ———	191.
———	VV.	——— ———	192.
———	WW.	——— ———	201.
———	XX.	——— ———	205.
———	YY.	——— ———	210.
———	ZZ.	——— ———	215.

BLADW,

BLADWYZER

DER VOORNAAMSTE

PERSOONEN EN ZAKEN,

vervat in beide de Deelen van dit Werk.

De groote Talletters I en II beteekenen *Eerste* en *Tweede Deel*, de kleinen de *Bladzyden*.

YY.	PAULUS MOREELS — —	N. 1.
	BALTHAZAR LAUWERS — —	2.
	FLORIS VAN DYK — —	3.

ZZ.	AART JANSZEN DRUIVESTEIN — —	N. 1.
	ROELAND SAVRY — —	2.
	FRANS HALS. — —	3.

D.

heeft

HEL-

Hol-

I.

Vrank-

KOCK

M. Maa

BLADWYZER.

M.

Zij-

T.

zijn

BLADWYZER.

W.

Zeux-

B L A D W Y Z E R.

DRUK.

DRUKFEILEN

EN

VERBETERINGEN

In het Tweede Deel.

Bladz. 90 *reg.* 3 *in de Noot*, *achter*: Glas-schilder *moet volgen*: Het portret van deezen is te vinden in de Plaat PP. n. 2.
——— 211 *reg.* 10 *in de Noot*, *staat* demiparti lees *Mi-parti*.
——— 222 *reg.* 12 vergeteenheid *l.* vergeetenheid.

De verdere druk-spelling- of andere feilen gelieve de Lezer gunstig te verschoonen.